

HISTORIALLISTIA TUTKIMUKSIA VIII,¹
JULKAISSUT SUOMEN HISTORIALLINEN SEURA

KUVAUKSIA OULUN LÄÄNIN
OLOISTA ALEKSANTERI I:N
AIKANA

EDELLINEN OSA
MAAHERRA EHRENSTOLPESTA JA LÄÄNIN
HALLINNOLLISISTA OLOISTA

KIRJOITANUT
O. I. LEHTONEN

MIT EINEM AUSZUG IN DEUTSCHER SPRACHE

HISTORIALLISTIA TUTKIMUKSLA

JULKAISSUT
SUOMEN HISTORIALLINEN SEURA

VIII,₁

O. I. LEHTONEN
KUVAUKSIA OULUN LÄÄNIN OLOISTA
ALEKSANTERI I:N AIKANA
EDELINEN OSA

KUVAUKSIA OULUN LÄÄNIN
OLOISTA ALEKSANTERI I:N
AIKANA

EDELLINEN OSA
MAAHERRA EHRENTOLPESTA JA LÄÄNIN
HALLINNOLLISISTA OLOISTA

KIRJOITTANUT
O. I. LEHTONEN

MIT EINEM AUSZUG IN DEUTSCHER SPRACHE

Esipuhe.

Tämän tutkimukseni esineenä oli alkuaan maaherra Ehrenstolpe ja hänen aiheuttamansa rettelöt. Jo toistakymmentä vuotta takaperin kirjoitin siitä miltei valmiin esityksen. Jonkinlaiseksi taustaksi Ehrenstolpen toiminnan arvioimista varten olin suunnitellut siihen johdattavan katsauksen läänin hallinnollisiin oloihin. Kun tähän — monen vuoden työnseisauksen jälkeen — ryhdyin, osoittautui, että pintapuolinen tutustuminen asioihin ei antanut riittävän varmaa pohjaa esitykselle. Näin laajeni »taustan» kuvaus ennenpitkää niin, että siitä oli muodostettava itsenäinen osa. Moniaassa luvussa jäi Ehrenstolpe syrjään ja läänin olojen kuvaus tuli pääasiaksi. Entinen nimi täytyi sen vuoksi myöskin vaihtaa toiseen. Tämä uusi nimi voi kuitenkin olla harhaanjohtava. Läänin olojen kaikinpuolista kuvausta ei ole tavoiteltu, ja tutkimus käsittelee lähinnä vain Ehrenstolpen ensimmäisiä maaherravuosia. Esityksen täydentäminen ei ole voinut tulla kysymykseen. Lopullinen muotokin on teokselle annettu kaukana arkistoista ja kirjastoista, joten tarpeellisten lisätietojen etsiminen on estynyt. Työlle ei ole ollut eduksi sekään, että olen siihen yleensä voinut käyttää vain osia kesälomistani. Sen vuoksi en myöskään ole voinut välttää epäjohdonmukaisuuksia.

Päästäkseni vähemmillä lähdeviittauksilla olen mikäli mahdollista ilmoittanut lähteen vain päivämäärällä. Milloin on kysymyksessä Oulun lääninhallituksen asiakirja, on se tällöin löydettävissä lääninkonttorin arkistosta; mikäli esityksen on ilmoitettu perustuvan muihin lähteisiin, on merkintää *O. LK.* käytetty, jos asiakirja on sieltä haettava.

Henkilönimet esiintyvät teoksessani alkuperäisessä muodossaan, lukuunottamatta yleisimmin tunnettuja nimiä, jotka kuuluvat yleiskieleen.

IV

Alkuperäisen tutkimusaiheeni olen saanut entiseltä opettajaltani, valtioneuvos *J. R. Danielson-Kalmarilta*; häneltä saamani kehoitus on minua myös kannustanut työni jatkamiseen ja julkaisemiseen. Arvokasta neuvoa ovat antaneet myös veljeni professori *U. L. Lehtonen*, tohtori *K. W. Rauhala* ja professori *Carl von Bonsdorff*. Valtionarkistossa ja Oulun lääninhallituksen ja maistraatin arkistoissa työskennellessäni olen saanut osakseni myötätuntoista avuliaisuutta. Kaikille auttajilleni pyydän lausua kiitokseni.

Savonlinnassa elokuun 31 päivänä 1925.

O. I. Lehtonen.

I. Ehrenstolpen aikaisemmat vaiheet ja hänen maaherraksi tulonsa.

Ehrenstolpe-suvun alkuperäinen nimi on Brandenburg ja se on kotoisin Pommerista; Stralsundissa on suku sen nimisenä jatkunut meidän päiviimme asti. Täällä oli syntynyt v. 1654 myös Ehrenstolpe-suvun kantaisä Balthasar Brandenburg, joka palveli kansliapresidentin sihteerinä ja samalla Holstein-Gottorpin herttuan salaneuvoksena ja lähetystösihteerinä Ruotsin hovissa; hän sai ruotsalaisen aatelistarvon v. 1691, ottaen nimen Ehrenstolpe. Hänen poikansa kapteeni Carl Ehrenstolpe asui Länsi-Götanmaalla. Tämän poika Carl Lorentz Balthasar, henkivartioväen ratsumestari, joutui 1765 vuoden valtiopäivillä syytteeseen ritarihuonevaltakirjan väärentämisestä ja kuoli vankeudessa jo samana vuonna, ennenkuin oli saanut lopullisen tuomionsa. Hänen vaimonsa Christina Hedvig Sahlefeldt oli kuollut jo neljä vuotta aiemmin. Heidän lapsistaan vanhin Carl Henrik¹ on kertomuksemme päähenkilö. Hän oli syntynyt Länsi-Götanmaalla maalisk. 4 p. 1754 ja oli isänsä kuollessa vasta 11-vuotias. Suoranaisia tietoja siitä, missä orpo Carl Henrik sisaruksineen sai hoivaa, ei minulla ole, mutta koskapa kaikki veljekset joutuivat sotapalvelukseen Suomessa, jossa myös heidän ainoa sisarensa asui² ja johon suvun miespuoliset jäsenet enimmäkseen näkyvät siirtyneen, on otaksuttavaa, että Suomessa asuvat sukulaiset ovat ottaneet orvoiksi jääneet lapset hoitoonsa. Näitä sukulaisia oli Balthasar Brandenburgin poika Wilhelm Ehren-

¹ Hän kirjoitti nimensä tavallisesti C. Ehrenstolpe.

² Anna Charlotta, synt. 1755, naimisissa Carl Hagmanin kanssa, kuoli 1815 Kemiössä. Lorentz Otto, s. 1756, ja Gustaf Fredrik, s. 1757, ottivat molemmat osaa Suomen sotiin v. 1788—1790 ja 1808. Viimeksi mainitun sodan jälkeen he siirtyivät Ruotsiin, jossa suku sammui v. 1834.

stolpe, joka kuoli v. 1766 Taivassalon Siusuodon (Sjusholm) kartanossa; siellä hänen leskensäkin mainitaan kuolleen v. 1800. Todennäköistä kuitenkin on, että Carl Henrik enemmän on oleskellut Balthasarin vanhimman eloon jääneen pojan Fredrik Ehrenstolpen (kuollut v. 1742) ja hänen vaimonsa Ebba Elisabeth Ugglan (k. v. 1758) jälkeläisten keskuudessa, ehkäpä Porvoon pitäjässä, jossa useat näistä elivät, keskuspaikkoina parikin sukulaistaloa. Toinen oli Treksilän kartano (Dregsby), joka oli Fredrik Ehrenstolpen vaimon perintöä, ja toinen Haikon kartano, jossa heidän tyttärensä Catharina Charlotta (k. v. 1799) näkyy olleen emäntänä, naimisissa Hämeen rykmentin silloisen kapteenin Kasper Johan Boije af Genäsän kanssa; Haikossa kuoli v. 1756 Fredrik Ehrenstolpen vanhin tytär Beata Elisabeth Ehrenberg; nuorin tytär Anna Helena oli ensimmäisissä naimisissa everstiluutnantti Carl Magnus Palmstruchin kanssa, joka kuoli Gammelbackan kartanossa Porvoon pitäjässä v. 1772. Uggla-suvun piiriin viittaa sekin, että Carl Henrik myöhemmin, v. 1776, meni naimisiin Anna Elisabeth von Kothenin kanssa, joka oli mainitun Ebba Elisabeth Ugglan veljen tyttären tytär ja jonka äidin koti oli toinen Ebba Elisabethin isän omistamista taloista, Hakoisten kartano Janakkalassa. Tähän aikaan oli Fredrik Ehrenstolpen pojista elossa majuri Gustaf Fredrik, joka siis oli Carl Henrikin isän serkku (kuoli naimatonna v. 1782). Hänkin asui näillä mailla, koskapa hän auttoi Sprengtporteneja heidän toimeenpannessaan kuninkaan puolesta vallankumouksen Suomessa v. 1772¹, jossa toimesta myöskin Carl Henrik oli mukana, kuten alempana kerrotaan.

Sotapalveluksen Carl Henrik Ehrenstolpe aloitti 13-vuotiseana, astuen vapaaehtoisena Turun läänin rykmenttiin maalisk. 12 p. 1767, ja pääsi Suomen tykistöpataljoonan kersantiksi kesäk. 16 p. 1771, palvelen Viaporissa. Saman vuoden joulukuussa hän suoritti tutkimuksen tykistö- ja linnoitusopissa ja korotettiin ylisapööriksi toukok. 5 p. 1772. Kun Jaakko Maunu Sprengtporten nuoremman veljensä Yrjö Maunu Sprengtportenin kanssa toimeenpani Viaporin valtauksen, otti hän siihen osaa sekä sai seurata sotajouk-

¹ Ks. G. Suolahti: Elämää Suomessa 1700-luv., II s. 226 ja 243.

koja Tukholmaan. Hänen ansioluettelossaan sanotaan siitä, että hän 15 p. elok. 1772 oli »saanut määräyksen kenraaliluutnantti vapaaherra Sprengtportenilta ottaa haltuunsa Viaporin linnanpihan kanuunat, kunnes kaikki joukot olivat tehneet valansa». Palkinnoksi näin osoittamastaan hyvästä käyttäytymisestä hän sai Sprengtportenilta konstitutoriaalin (21. VIII) ja pian sen jälkeen kuninkaalta valtakirjan alaluutnantin virkaan (25. IX. 1772). Siitä myös lienee johtunut se suosio, jota Y. M. Sprengtporten seuraavina aikoina hänelle osoitti, aikaansaaden hänen siirtämisensä tykistö-upseeriksi Savon jalkaväkirykmenttiin heinäk. 10 p. 1777. Kun nuorempi Sprengtporten v. 1779 luettelee ne upseerit, jotka olivat toimineet hänen perustamassaan kadettikoulussa, mainitsee hän niiden joukossa, jotka siihen aikaan ottivat osaa tärkeimpien opettajien, konduktöörin Wadmanin ja Möllerin, kanssa opetustyöhön, mm. tykistörykmentistä luutnantit Ehrenstolpen ja von Bilangin.¹ Ja kun Sprengtporten samana vuonna teki kuninkaalle ehdotuksen tämän kadettikoulun ottamisesta valtion haltuun, sisältyi siihen myös ehdotus, että tykistöluutnantti Ehrenstolpe nimitettäisiin tykistöopetuksen kapteeniksi, mikä myös sai vahvistuksen 10 p. kesäk. 1779. Näin hän senjälkeen toimi vakinaisena opettajana tässä sotakoulussamme, joka aluksi alkoi työnsä Kuopiossa, kunnes v. 1781 Haapaniemessä tehdyt rakennustyöt valmistuivat. V. 1781—1782 Ehrenstolpe oli koulun johtajanakin (uppsyningsman). Hän opetti tykistö-, taktiikka- ja harjoitusoppia ja näyttää osoittaneen jommoistakin intoa ja harrastusta työssään. Kun koulun ylin johtaja, Savon brigadin päällikkö eversti C. H. Furumark oli käskenyt kaikkien opettajien antaa luonnoksen koulun ohjesäännöksi, ilmoittaa hän, kertomuksessaan kuninkaalle v. 1781, että useimmat opettajat eivät uskaltaneet ryhtyä niin vaativiin työhön; ainoastaan kapteeni Ehrenstolpe ja luutnantti Möller olivat antaneet ehdotuksensa, joista hän kuitenkin edellisen laatimaa ei toimittanut perille, se kun oli vaillinainen (sittemmin lähetettiin kuninkaalle myös kapt. Wadmanin ehdotus). — Opettajana ollessaan ylennettiin Ehrenstolpe majuriksi 30 p. heinäk. 1787.

¹ Journal öfver de Manoevrer, som blifvit verkstälde med Savolax-Corpsen år 1775 och 1776, författad af G. M. Sprengtporten. Krigs-Samlingar IV s. 416.

Kun Haapaniemen sotakoulu seuraavana vuonna sodan puhkeamisen vuoksi toistaiseksi suljettiin, päättyi samalla Ehrenstolpen toiminta tässä opistossa. Hänen opettajatoiminnastaan on eversti Brunow antanut lausunnon, että »Ehrenstolpe on erinomaisella innolla ja kaikkien mielihyväksi sekä publice että privatim ohjannut ja opettanut sotilaallista nuorisoa kaikissa sotatieteen osissa». ¹

Samoin kuin muut sotakoulun opettajat sekä vanhemmat kadetit sai Ehrenstolpekin sodan puhkeamisen jälkeen käskyn palata joukkoonsa ottaakseen osaa sotaan ja oli aluksi pataljoonan päällikkönä Savon jalkaväessä. Tällöin oli hänenkin määrättävä kantansa siihen kapinalliseen liikkeeseen, joka historiassa tunnetaan nimellä Anjalan liitto ja jonka aloittajat lähettien kautta koettivat taivuttaa Savon armeijaakin mukaansa liittymään. Ensimmäisenä saapui elokuun puolivälissä Savonlinnaa piirittävälle armeijalle selostamaan Anjalan armeijan toimenpiteitä ja asemaa kapteeni Ladau, tunnettu itsenäisyysmies; hänellä oli mukanaan liittokirja sekä erityinen kirjelmä, joita Hastfehr ei kuitenkaan ottanut vastaan ja jotka varmaankaan eivät tulleet yleisemmin tunnetuiksi, koskapa Ehrenstolpe ei ollut kuullut niistä olleen puhuttakaan. Pari päivää myöhemmin saapuivat tänne majuri Ramsay ja kapt. Glansenstjerna, molemmat sotapalveluksesta eronneita, jotka koettivat taivuttaa Savon armeijaa peräytymään Savonlinnan edustalta takaisin rajan yli, ettei tehtäisi tyhjiksi niitä aselevon neuvotteluja, joihin jo oli Venäjän kanssa ryhdytty, eikä saatettaisi vaaranalaiseen asemaan koko valtakuntaa; Savon armeija ei muka myöskään voisi muulla tavoin välttää edesvastuuseen joutumista valtakunnan säätyjen edessä. Ehrenstolpe sai kuulla tästä keskustellessaan Glansenstjernan kanssa, joka selitti kaikkien upseerien ja etenkin Hastfehrin pään jo olevan vaarassa; jos kuningas ei kutsuisi kokoon valtakunnansäätyjä, tulisivat de Geer ynnä muut Suomen maaherrat toimittamaan valtiopäivien kokoonkutsumisen.

¹ Edellä oleva esitys perustuu teoksiin *Wasastjerna: Ättartaflor*, sekä *E. S. Tigerstedt: Haapaniemi krigsskola*, s. 15, 26, 30, 36—38, 56, 57, 171—172; tässä teoksessa on Ehrenstolpen kuvakin. Vrt. myös *K. G. Leinberg: Handlingar rörande Haapaniemi krigsskola, Bihang till Finsk Militär Tidskrift 1884 s. 1—2 ja 61—62.*

Glansenstjerna oli myös maininnut Suomen itsenäisyydestä, joka olisi tälle maalle edullinen ja hyödyllinen. — Lähin seuraus näiden lähettien käynnistä oli, että Hastfehr peräytyi Savonlinnan edustalta Rantasalmelle. Tänne saapui Anjalan armeijan lähettämänä luutnantti Otto Henrik von Fieandt, mukanaan Anjalan armeijan liittokirja ja tiedonanto, »avertissementti», jossa liittolaisten kantaa selitettiin. He olivat muka vain tahtoneet tulla vakuutetuiksi, missä määrin sota oli laillinen ja välttämätön, ja sentähden pyytäneet keisarinnalta tietoa, pitikö heidän katsoa venäläisiä ystäviksi vaiko vihollisiksi. Keisarinna oli vastauksessaan selittänyt, ettei hän koskaan ollut aikonut ahdistaa Ruotsia sodalla, sekä sanonut haluavansa rauhaa, josta hän tahtoi keskustella Ruotsin kansan edustajien kanssa. — Liittokirjaan Fieandtin ei onnistunut saada allekirjoituksia, huolimatta uhkauksistaan, että ne, jotka eivät allekirjoittaisi, panisivat henkensä vaaraan. Sitä enemmän saavutti »avertissementti» hyväksymistä. Suurin osa upseeristoa allekirjoitti »deklaratsionin», joka oli kirjoitettu samaan henkeen kuin mainittu liittolaisten kirjoitus ja sisälsi selityksen, että säätyjen kokoonkutsuminen oli välttämätön. Mutta majurit Georg Henrik Jägerhorn, Carl Axel von Morian ja Ehrenstolpe kieltäytyivät sitä allekirjoittamasta. Kun Fieandt pyysi, että nämä kieltäytyneet kirjallisesti ilmoittaisivat armeijalle ajatuskantansa ja selittäisivät, pitikö heitä katsoa muiden ystäviksi vaiko vihollisiksi, kirjoitti Ehrenstolpe seuraavan selityksen: »Koska kerran meitä pyydetään ilmoittamaan, hyväksymmekö ja yhdymmekö niihin toimenpiteisiin, joihin osa Suomen armeijan upseereja Anjalassa asiain jouduttua nykyiselle kannalle on ryhtynyt, on meillä täten kunnia vastata, että me, kun asia koskee perustuslakien tulkintaa ja noudattamista, siirrämme kaiken arvostelumme siitä tuonemmaksi, kunnes me sukujemme päämiehinä ja valtiopäiville valtuutettuina saamme lausua mielipiteemme yhdessä valtakunnan säätyjen kanssa, joilla yksistään Hänen Knk. Majesteettinsa ohella, meidän käsityksemme mukaan, on oikeus muuttaa, selittää ja valvoa näiden lakien ehdotonta ja kirjaimenmukaista noudattamista. Joka tapauksessa me vakuutamme hyväksyvämme sekä hengellämme ja verellämme puolustavamme kaikkea, mikä soveltuu Kuninkaan Korkeuteen, valtakunnan säätyjen vapauteen ja

oikeuksiin, isänmaan itsenäisyyteen, sekä v:n 1772 hallitusmuodon tarkkaan noudattamiseen, jonka hallitusmuodon me olemme vastaanottaneet ja valallamme vahvistaneet. Rantasalmen leirissä elokuun 28 p:nä 1788.» — Myöhemmin sotaoikeudessa Ehrenstolpe ilmoitti viimeisen lauseen johtuneen oikeastaan siitä, että hän oli kuullut nostetuksi kysymyksen Suomen itsenäisyydestä. Hastfehrin esiintymisessä ja kirjevaihdossa, joka oli hänelle näytetty, hän ei ollut huomannut mitään luvaton; muussa tapauksessa hän olisi, kunnioituksestaan päällikköä kohtaan huolimatta, hänet ilmiantanut. — Ehrenstolpen selityksen allekirjoittivat myös majuri von Morian ja eversti Hastfehr sekä myöhemmin myös luutnantti Stjerncrantz, jonka jälkeen se annettiin Fieandtille, mutta jäljennös siitä lähetettiin Hastfehrin toimesta kuninkaalle. Eversti Stedingk oli myös ollut halukas allekirjoittamaan tämän selityksen, mutta kun hänellä ei ollut ääntä Ritarihuoneessa, ei sen sisällys sopinut hänelle, vaan kirjoitti hän kaksikin eri selitystä, jotka ylimalkaisuudessaan eivät olleet läheskään niin selvät ja päättävät kuin Ehrenstolpen kirjoittama.¹

On siis todettava, että Ehrenstolpe, joka sekä ennemmin että myöhemmin, v:n 1808 sodan aikana, on ollut Y. M. Sprengtportenin suojattina, ei ole seurannut hänen ajatuskantaansa tässä tärkeässä ristiriidassa, nimenomaan itsenäisyyskysymyksessä. Erityisesti ansaitsee ja on saanutkin tunnustusta hänen esittämänsä käsitys sotilaan velvollisuuksista sotilaana ja kansalaisena, joka arvokkaasti eroaa upseerien enemmistön hämmentyneistä käsitteistä. Voimme uskoa, että hän on suuremmalla vakaumuksella edustanut tätä käsitystä kuin eversti Hastfehr, joka myös allekirjoitti hänen lausuntonsa, mutta jonka esiintyminen kapinaliikkeen aikana ei suinkaan ollut yhtä selvää ja lojaalista. Kuinka Ehrenstolpe oli johtunut puheenaolevalle kannalleen, ei ole tiedossani; kaikissa tapauksissa on tämä hänen itsenäinen esiintymisensä suuressa

¹ Protokoller o. Handlingar rör. det brotsliga förhållande som förekommitt emot åtskillige Chefs och Officerare vid Finska Arméen under 1788 års Campagne I s. 138—139 ja 222 seur.; *Danielson-Kalmari*: Kustavilainen aika II s. 363—364; vrt. yleisesitystä tässä teoksessa ja *K. K. Tigerstedt*: G. M. Sprengtporten, Finsk Tidskrift IX s. 173 seur.

riitakysymyksessä ollut hänen elämänsä merkkitaipauksia, jonka on täytyntä syvästi vaikuttaa hänen mieleensä.¹

Kuten sanottu, toimi Ehrenstolpe vuosien 1788—1790 sodassa ensin pataljoonan päällikkönä Savon jalkaväessä; sittemmin nimettiin hänet kesäk. 10 p. 1789 ensimmäiseksi majuriksi Porin rykmenttiin. Sotakertomuksissa hänet mainitaan kahdesti. Ensi kerran ennen Parkumäen taistelua, jolloin hänen, mukanaan yksi pataljoona Savon jalkaväkeä, 70 jääkäriä ja 2 kanuunaa, piti hyökätä kenraali Rautenfeltin selkään Sulkavan puolelta, kun taas eversti Gripenbergin tuli ahdistaa edestäpäin. Suunnitelma epäonnistui, sentähden että Rautenfelt sai yrityksestä vihiä. Toisen kerran hänet mainitaan Laitaatsillan taistelun yhteydessä. Komennettuna vartioon mukanaan Porin rykmentin henkivartiopataljoona hän laiminlöi kaikki varovaisuustoimenpiteet, niin että vihollinen pääsi yllättämään karkoittaen hänen joukkonsa pakoon. Venäläisten hyökkäyksen torjuivat kuitenkin leirin joukot. Tästä virheestä Ehrenstolpe joutui vastaamaan ja pidätettiin virkatoimista kuudeksi kuukaudeksi.²

Ollessaan Porin rykmentissä, jonka päällikkönä vuodesta 1790 toimi tunnettu J. F. Aminoff, joutui Ehrenstolpe johonkin rettelöön sodan jälkeenkin. V. 1796, 26 p. lokak., hänet siirrettiin everstiluutnantiksi aatelislipulliseen; pian sen jälkeen hän erosi sotapalveluksesta asuen Tampereen puolella. Ehrenstolpen myöhemmät vihemiehet väittivät sittemmin, hänen maaherrautensa ensi vuosina, että ero muka oli ollut pakollinen ja johtunut mainitusta rettelöstä: »— då han efter arrest och Krigs Rätt nödgades taga afsked ifrån för detta Kongl. Björneborgs Regemente, åtföljd trolig-

¹ En voi olla huomauttamatta eräästä Ehrenstolpen lempiperiaatteesta »lyd först och klagas sen», jota hän Oulun läänin maaherrana ollessaan syvällä vakaumuksella teroitti niskoitteleville virkamiehille ja kansalaisille, vakuuttaen itse samoin noudattavansa esimiehensä käskyjä, vaikka voisi katsoa ne laittomiksi jonkun asetuksen perustuksella (vrt. jälkimm. osaa). Ehkäpä tämä kuuliaisuusvelvollisuuden periaate on saanut hänen silmissään vahvistusta siitä menettelytavasta, joka Anjalan liiton ristiriidassa oli niin voitollisesti osoittautunut oikeaksi.

² *E. S. Tigerstedt* s. 56.

gen af den Aktningsvärda Chefens och Officers Corpsens deltagande». J. C. Antell, päämies noiden vihamiesten joukossa, väittää myös, että hänen oli ollut pakko erota jäaden melkein ilman palkkaa («en afskedad Major ifrån Tammerfors med trumpetare Lön vid Adelsfahnan»). Itse Ehrenstolpe oli mitä syvimmin närkästynyt näistä väitteistä, että hän muka oli karkoitettu rykmentistään. Se v. 1792 häntä vastaan Aminoffin päällikkyuden aikana nostettu oikeudenkäynti, jota hän otaksui mainitulla rettelöllä tarkoitettuna, oli päättynyt sotakollegion antamalla päätöksellä, jossa oli voitu hänen viakseen lukea vain se, ettei hän ollut odottanut toimenpiteitä sen ilmoituksensa johdosta, että hän oli ylipäälliköltä saanut luvan matkustaa Ruotsiin; muuten syyttömäksi julistettuna, hän jatkaa, »sain minä 5 riksin sakon siitä, että olin kirjoittanut jonkun verran liian ankarasti erästä nenäkästä ja ostettua kannevisaalia vastaan. Noin neljä vuotta senjälkeen ja sittenkun Porin rykmentillä oli jo ollut [Aminoffin jälkeen] kolme päällikköä, Wrig(h)t, Klingsporre ja Wrede, minä hain everstiluutnantiksi aatelislipulliseen, mihin armossa suostuttiin — —. Sekä ennen että jälkeen siirtymiseni olen Valtioneuvos ym. Parooni Wreden ja toverieni kanssa mitä ystävällisimmin seurustellut, joka ei suinkaan edellytä heidän puoleltaan mitään välinpitämättömyyttä». — Antellin väitteen johdosta hän vastaa: »Minä en ole koskaan saanut eroa, vaan olen ainoastaan koroitettu Porin rykmentin majurista aatelislipullisen everstiluutnantiksi, enkä ole siinä koskaan saanut torvensoittajan palkkaa — ja jos niinkin olisi ollut, ei se olisi minulle halventavaa, koska Ruotsin Knk. Maj. itse on Armossa pidättänyt itselleen kaikkien palkkojen antamisen aatelislipullisessa; palkitakseen niillä ansiokkaita upseereja ja niitä, jotka palvelevat Knk. Hovissa.»¹ — Näitä ilmoituksia en ole voinut tarkistaa alkuperäisten asiakirjain avulla. Kaikissa tapauksissa niistä jo kuvastuu eräitä Ehrenstolpen luonteenominaisuuksia, joihin seuraavassa tarkemmin saamme tutustua.

¹ E:n oikeusjuttujen asiak. kons. oikeusos:n Afgjorda Supplic. o. besvärsmål 1814 n:o 89 pag. 86 (klubijuttua kosk. asiak., vrt. jälkimm. osaa). — V:sta 1792 joutuivat aatelislipullisen upseerien puustellit ja palkkatalot, sitä myöten kuin he erosivat, valtiolle; miehistön puolesta oli jo aikaisemmin suoritettu vakanssimaksu, vrt. *Juvelius*: Suomen puolustuskysymys ison- ja pikkuvihan väl. aik. s. 44.

Samassa Vaasan hovioikeudelle jättämässään selityksessä, josta edellä oli ote, mainitsivat Ehrenstolpen vastustajat myös, että hän eronsa jälkeen »oli Tukholmassa yleisesti tunnettu siitä, että hän kiihkeästi tavoitteli jotakin Suomen maaherran läänii, siten kylästyttäen kaikki korkeammat viranomaiset». Ehrenstolpe puolestaan ei kiellä pyrkineensä maaherraksi; hän oli siinä muka tehnyt vain sellaista, johon hänen arvonsa ja virkavuotensa hänet oikeuttivat: »että entinen Ruotsin kuningas Kustaa Aadolf v. 1803 armossa lupasi minulle maaherrantoimen, on totuus, jonka voin Hänen Ylhäis. Lähettiläs ym. Parooni von Stedingkin todistuksella koska hyvänsä osoittaa oikeaksi — vaikka korkeat akordit ja sittemmin sattunut sota ovat aikaansaaneet, että tämä Knk. lupaus ei ole voinut täytyä».

Kuitenkin juuri tämä 1808 v:n sota vei Ehrenstolpen lähemmäksi hänen toiveidensa päämäärää, johon hän ainakaan taloudellisista syistä ehkä muuten ei olisi voinut päästä. Sellaiselle, jolle oli pääasia yleneminen viroissa ja arvoasteissa, tarjoutui siihen valloittajan palvelukseen antautumalla erinomainen tilaisuus. Tosin virkailijain kysyntä ei aluksi voinut olla erikoisemman suuri senvuoksi, että maaherrat ja muut siviilivirkamiehet jäivät — Klingsporin kehoitusta noudattaen — paikoilleen, totellen tarkasti valloittajan antamia käskyjä. Mutta sittenkin oli valloittajan kannalta tärkeää asettua yhteyteen käyttökelpoisten virkamiesainesten kanssa tai tarkoituksenmukaisesti niitä valmistaa, jotta niitä olisi käytettävissä, kun maa valloituksen jälkeen yhdistettäisiin venäläiseen hallintoyhteisöihin. Tällaisen pyrkimyksen ilmauksena oli erittäinkin Buxhoevdenin kirjelmä kaikille vallatun alueen maaherroille 5/17 p:ltä kesäk. 1808. Siinä hän mainitsee yhtenä tehoisana keinona Suomen asukkaiden onnen vakaannuttamiseksi sen, että H. Keis. Maj:nsa oppisi tuntemaan valistuneita, »parempain säätyjen» keskuudesta valittuja kansalaisia ja että nämä saivat tilaisuuden alamaisesti esittää suunnitelmia yhteiseksi hyväksi; sama ajatus toteutui vähän myöhemmin toisessa muodossa, kun annettiin käsky valita n.s. Suomalainen lähetyskunta. Toiseksi Buxhoevdin kehoitti maaherroja neuvottelemaan hyvän kasvatuksen saaneiden nuorten upseerien ja virkamiesten kanssa, jotka olivat kyllin varakkaita ja kielitaitoisia voidakseen oleskella Pie-

tarissa lyhyemmän tai pitemmän ajan. Siellä he voisivat joko palvelulla vastaperustetussa keisarill. Suomen kaartissa, hovissa, senaatissa jne. tai ilman virkaa hankkia itselleen niitä tietoja ja tuttavuuksia, jotka tarkoituksensa saavuttamiseksi olisivat tarpeellisia; senjälkeen he voisivat saada sijoituksen armeijaan, senaattiin tai kollegioihin tai päästä Suomen kunniaakkaimpiin toimiin palkaksi jaloista pyrkimyksistään. Halukkaiden tuli ilmoittautua hänelle Turkuun neuvosten ja suositusten saamista varten.¹

Mikäli painetusta maaherrojen kirjevaihdosta voi päätellä, ei heidän kauttaan ilmoittautunut montakaan halukasta Pietariin lähtemään. Kielten taidon puute, varattomuus ja muut sellaiset syyt olivat esteenä tarjouksen vastaan ottamiselle; suomalaisen lähetyskunnan valitseminen teki lisäksi vähemmän tarpeelliseksi vanhempain kansalaisten lausuntojen hankkimisen maan yhteisistä tarpeista.²

Buxhoevidenin tekemän tarjouksen noudattajia oli kuitenkin enemmän kuin mitä maaherrain kirjevaihdosta ilmenee: oli näet toinenkin tie neuvotteluihin ryhtymiseen tässä asiassa, nim. venäläisen sotapäällikön kautta. Tätä tietä Ehrenstolpekin sai tilaisuuden itsensä esillesaattamiseen. Sodan syttyessä hän asui Joutsiniemen talossa Kangasalan pitäjässä ja mainitaan hänen oleskelleen paljon Tampereella ja osanneen päästä siellä venäläisen päällikön kanssa hyviin väleihin.³ Ranskankielen taitoisena aatelmiehenä, joka — varattomuutta lukuunottamatta — muodollisesti hyvin täytti ne ehdot, jotka ylipäällikön kirjelmässä oli asetettu, hän siis saattoi ensimmäisten mukana tulla valittujen joukkoon. Vielä samana kesänä hän on lähtenyt Pietarin-matkalle. Oman myöhemmän ilmoituksensa mukaan viipyi hän Pietarissa viisi kuukautta, joten siis hänen lähtönsä on tapahtunut elokuussa tai syyskuun alkupuolella v. 1808. Kaikesta päättäen hän tällä ajalla hankki itselleen »tarpeellisia tietoja ja tuttavuuksia». Hän pääsi

¹ *S.h.kv.* I s. 166, kirjelmä tässä päivätty 4/16 kesäk.

² Ks. Heinolan mh. Loden vastausta 25. VII ja Hämeenläänin mh. Munckin ilmoitusta 27. XI/7. XII. 1808, *S.h.kv.* II, 1 s. 442 ja II, 2 s. 414, sekä majuri Tandefeltin lausuntoa Hist. Ark. XXV, 6 s. 33; vrt. *Danielson-Kalmari*: Aleks. I:n aika I s. 281.

³ *E. S. Tigerstedt* s. 57.

keisarinkin persoonalliseen tuttavuuteen ja oppi tuntemaan hänen jaloja ominaisuuksiaan ja farkoituksiperiään, varsinkin suomalaisen lähetyskunnan vastaanotoissa. Hänen »herkkään sydämeensä» teki syvän vaikutuksen keisarin käytös lähetyskunnan jäseniä, erittäinkin yhteisen kansan edustajia kohtaan, ja hänkin sai pysyväisesti »kiitollisen liikituksen» tunteen »tätä kaikista rakastettavimbata Ruhtinata kohtan».¹ Mahdollisesti hän on saanut välittää keisarin seurustelua suomenkielisten talonpoikaisedustajain kanssa; hänen suomenkielentaitoisuudestaan saamme näet nimenomaisen tiedon Porvoon valtiopäiväin lopettajaisjuhliilta, jolloin hän välitti venäläisen ylimyksen keskustelua erään suomalaisen talonpoikaisedustajan kanssa.² — Niistä suosionsoituksista, joita keisarillinen hallitus tähän aikaan niin runsaasti jakoi suomalaisille, tuli tietysti Ehrenstolpekin osalliseksi. Annan ritarikunnan II luokan merkin hän sai tammik. 9 p. 1809; myöhemmin Porvoon valtiopäiväin lopettajaisien yhteydessä, heinäk. 18 p., hänelle annettiin saman luokan briljanteilla koristettu merkki.

Tietenkään Ehrenstolpe ei unohtanut valvoa etujaan, kun oli kysymys virkain täyttämisestä Suomessa, mutta se lieene ollut Pietarista käsin vaikeata, niin kauan kuin Buxhoevden Suomessa hoiti korkeinta siviilihallitusta. Toiseksi muuttui asia, kun Sprengtporten oli tullut kenraalikuvernööriksi, ja senjälkeen nähtiin Ehrenstolpe usein tämän odotushuoneessa. Ennenpitkää hän olikin saava väivojensa palkan. Myöhemmän kertomuksensa mukaan hän jo syksyllä sai kaikkein korkeimman lupauksen päästä Vaasan maaherran istuimelle. Vähän senjälkeen oli kuitenkin Buxhoevden lähettänyt esityksen viran täyttämistä, ehdottaen sille sijalle parooni de Carnallia.³ Kun tätä ehdotusta ei tahdottu muuttaa, hankki vastanimitetty kenraalikuvernööri Sprengtporten sensijaan keisarilta lupauksen, että Ehrenstolpe saisi Kyminkartanon läänin iäkkään maaherran Loden viran, niin pian kuin tälle voitaisiin jär-

¹ E:n virkaanastujais-julistuksesta, ks. s. 16.

² *Castrén* s. 223. — Sprengtporten sitäpaitsi ei olisi ehdottanut häntä maaherraksi, jos hän olisi ollut suomenkieltä taitamaton, ks. *Spr.v.kv.* s. 12 ja 17.

³ Buxhoevdenin ehdotuksen Sprengtporten lähettää sotaministerille 18/30 marrask. 1808, *Spr.v.kv.* s. 13.

jestää virkaero. Sillä välin tuli tieto, että Oulun läänin maaherra Lange oli kuollut; Ehrenstolpelle tarjottiin tätä virkaa ja hän antoi siihen suostumuksensa.¹

Raportissaan 10/22 p. tammik. 1809 Sprengtporten ilmoitti keisarille Langen kuoleman ja ehdotti samalla hänelle seuraajan: tuon rajaläänin vaaranalainen asema, siellä kun sotatoimet voivat vielä uudistua, teki välttämättömäksi asettaa sinne päämieheksi sellaisen, joka ei ainoastaan ollut taitava ja lakeja tunteva hallintomies, vaan myös yhtä perehtynyt sotilaalliseen puoleen, voidakseen paremmin myötävaikuttaa sotajoukkojen liikkeisiin, kun siksi tulisi. Tähän nähden hän ei tuntenut ketään, jossa nämä ominaisuudet olisivat olleet paremmin yhtyneinä kuin parhaillaan Pietarissa oleskelevassa everstiluutnantti Ehrenstolpessa, joka tunnetun kyvykkäisyytensä, intonsa ja rehellisyytensä vuoksi oli ansainnut, että hänet nimitettäisiin tähän virkaan.² Pari päivää myöhemmin, 12/24 p. tammik. 1809, Ehrenstolpe sai arm. nimityksen Oulun läänin maaherranvirkaan; samalla hänelle suotiin 3,000 set.ruplaa matka- ja muuttorahoiksi.³

Päätäten professori Gabriel Erik Haartmannin mielipiteen ilmaisusta ei tätä nimitystä suomalaisten johtavien piirien taholla otettu vastaan sen paremmilla tunteilla kuin eräitä aikaisempiakaan: ivallisesti hän huomautti, etteivät nämä uudet nimitykset tulisi Sprengtportenin valoa himmentämään.⁴

* * *

Ilmoittaessaan 14 p. tammik. v.l. Ehrenstolpelle hänen maaherraksi nimityksensä Sprengtporten kääntää hänen tulla saamaan tarpeelliset ohjeet voidakseen niin pian kuin mahdollista lähteä virkaansa hoitamaan. Nämä ohjeet on annettu kirjelmässä 23 p:ltä

¹ E:n selitys klubiriidassa Vaasan HO:lle. — J. D. Lange kuoli Oulussa 26 p. syysk. 1808.

² *Spr.v.kv.* s. 60—61.

³ *VSv.* a. 1809 n:o 140; *O.LS.*

⁴ Haartmanin kirjeestä piispa Tengströmille Pietarista 21 p. tammik. 1809: »Ehrenstolpe är änteligen nämnd till Landshöfdinge i Uleåborg sedan Han uppassat flitigt och underdånigt i Gen. Gouverneurens förmak. Det synes som General Gouverneuren genom de nya befordringarne ville förekomma att sjelf blifva eclipserad.»

tammik. 1809 v.l. Vastanimitetyn maaherran oli ensi töikseen otettava tarkoin selville lääninsä tila kokonaisuudessaan, voidakseen määritellä, mitä sen auttamiseksi ja parantamiseksi oli tarpeen, josta hänen niin pian kuin mahdollista oli lähetettävä esmiehelleen selonteko Hämeenlinnaan. Avonaisiin toimiin oli asetettava kokoneita henkilöitä, jotka sai väliaikaisesti ottaa ehdottaen kenraalikuvernöörille heidän virkaanvahvistamistaan. Senjälkeen vaati sotajoukkojen muonitus maaherran suurinta tarkkaavaisuutta ja toimekkainta avustusta. Sotaministeri oli sen antanut Kuopion ja Oulun makasiinien osalta erikoisesti sotaneuvos von Knorringin tehtäväksi, jonka kanssa siis maaherran oli oltava kirjevaihdossa ja neuvotteluissa ja jolle hänen oli annettava kaikki se apu, jota tarvittiin ostoksien ja kuljetusten edistämiseksi. — Lopuksi annettiin ohjeita siitä, kuinka kansaa oli johdettava taipumaan uusiin valtiollisiin oloihin. Kun nyt Ruotsin armeija oli vetäytynyt pois maasta, oli rahvas luultavasti jo rauhallisempi ja varmempi kuin ennen; siitä huolimatta oli maaherran pidettävä tarkoin silmällä tätä puolta, kansan mielialaa, koetettava oppia tuntemaan sen ajatustapaa ja estää kaikkea, mikä voisi tavalla tai toisella johtaa sitä harhaluuloihin ja väärään käsitykseen todella saamastaan onnellisesta tilasta mahtavan hallitsijan turvissa, joka niin rakkaasti helli maan onnea. Tässä tarkoituksessa Sprengtporten liitti mukaan kiertokirjeen, joka oli saatettava rahvaan tietoon; papistolle ja kruununpalvelijoille sopi maaherran lisätä kehoitussanoja, mitä katsoi asianmukaiseksi. »Muutoin on se tieto», lopetti Sprengtporten ohjeensa, »mikä minulla vanhahtaan on Herra Maaherran tunnetusta ajatustavasta, kokemuksesta ja lämpimästä harrastuksesta maan hyväksi, takeena, ettei mitään laiminlyödä, jonka kautta voidaan palvella H. Keis. Majesteettiaan.» Maaherran vastaisia toimenpiteitä ja ehdotuksia lupasi hän avustaa ja kannattaa, mikäli hänen asianansa olisi. Mukaan hän liitti myös kiertokirjeensä maaherroille 21 p:ltä tammik. v.l., joka oli seurannut valtiopäiväkirjettä.¹

Edellinen mainituista kiertokirjeistä on annettu kaikille Suomen asukkaille Pietarista kenraalikuvernöörin kansliasta jouluk.

¹ Spr.v.kv. s. 92 ja 114—116.

11 p. 1808 v.l. Liittäen mukaan keisarilta saamansa nimityskirjelmän 19 p:ltä marrask. 1808 hän tahtoo siinä vakuuttaa, että nyt, kun kenraalikuvernöörin asettamisen kautta siviiliasiajn hoito erotetaan komentavan kenraalin hallinnosta, saadaan myös loppumaan yleisissä lainkäyttöasioissa tästä yhdistyksestä johtuneet selkkaukset, väärinkäytökset ja sorto. Luettellen keisarin armonosoituksia Suomelle hän kehoittaa Suomen asukkaita olemaan tämän armon arvoisia. »Kohtalo on viimeinkin onneksemme niin päättänyt, että Suomen vakava tulevaisuus ja menestys nyt voidaan valmistaa ja sopivasti järjestää mahtavan ja ylenmäärin armollisen ja oikeamielisen ruhtinaan turvissa, joka sydämenlaadustaan ja huolerpidostaan Suomen hyväksi jo on antanut yhtä ilmeisiä kuin loistavia näytteitä.» »Älkää antako niiden vietellä itseänne, jotka tahtovat häiritä yleistä rauhallsuutta ja siten tehdä Teistä uhreja, mikä jo monin paikoin valitettavasti on tapahtunut Teidän omien erehdystenne vuoksi.» Sotatilän vaikeuksien sijaan on keisari aikanaan antava tulla avun ja oikaisun, ja joka siihen kuuliaisena alistuu, on saava kenraalikuvernööriltä mitä voimakainta turvaa.¹

Jälkimmäinen mainituista kiertokirjeistä sisältää viittauksen, että uusi hallitus halusi laillisuutta, vaikka sillä sotalain käytön mukaan olisi ollut valta tehdä mitä tahtoi, joten säilytetyt oikeudet olivat keisarin suomaa armolahjaa. Silloisessa tilanteessa tavoiteltiin yksimielisyyttä ja luottamusta kansan ja hallitsijan välille.²

Ennen lähtöään Ehrenstolpe epäilemättä pääsi keisarinkin puheille ja sai häneltä matkalle armollisen evästyksen, johon seuraavassa tapaamme viittauksen. Hän viipyi kauan matkalla; kotona käydessään hän nähtävästi poikkosi Hämeenlinnaankin Sprengtportenin luo, neuvotellakseen lääninsä asioista; tältä hän lieene saanut mukaansa kyytejä ja kruununajoja koskevan kiertokirjeen 8/20 p:ltä helmik. 1809, josta alempana enemmän.

Ouluun Ehrenstolpe saapui vasta maaliskuun alussa, nähtävästi 3 p., jolloin mainitut asiakirjat, jotka varmaankin tulivat hänen mukanaan, on merkitty saapuneiksi lääninkansliaan. Seuraavana maanantaina, 6 p. maalisk., hän varsinaisesti ryhtyi hoitamaan virkaansa.

¹ O.LS.

² Spr.v.kv. s. 109—110.

Mielenkiintoista on katsoa, mitä Ehrenstolpe hallintonsa alussa teki, johtaakseen kansaa taipumaan uusiin valtiollisiin oloihin, kuten Sprengtporten oli neuvonut. Edellä selostettu Sprengtportenin kiertokirje 11 p:ltä jouluk. on ilman muuta heti lähetetty kuuluttamista varten. Itse tahtoi Ehrenstolpe nähtävästi ensin perehtyä oloihin ja yleiseen ajatustapaan, ennenkuin hän ryhtyi omasta puolestaan vastaaviin toimenpiteisiin. Vasta parin viikon kuluttua hän kääntyi omassa nimessään läänin asukkaiden puoleen, esittäen itsensä uutena maaherrana ja ilmaisten, siinä tarkoituksessa, jota Sprengtporten erityisesti oli tahtonut tähdentää, omakohtaisen mielipiteensä, miten oli suhtauduttava valtiolliseen tilanteeseen. Tämä tapahtui suomen- ja ruotsinkielisen julistuksen kautta, joka lääninsiht. J. Snellmanin varmentamana on annettu »Oulunporin Maan Cancelliasta sine 18:na päivänä Maaliskuusa vuona 1809» kaikille maistraateille ja kruununvoudeille kirkoissa kuulutettavaksi välittömästi maaherran valtakirjan lukemisen jälkeen. Julistuksen ruotsinkielinen alkukonsepti on Ehrenstolpen omaa käsialaa ja sen tyyli hänen persoonallista sävyään. Sprengtportenin suosittama ajatuksenkulku¹ on kehitetty seuraavaan muotoon.

Koska »Herra se kaikkein korkein on niin hyväksi löytänyt, että ne siteet, jotka niin kauvan aikaa ovat yhdistänet tämän Maan ja Ruotsin Valdakunnan, vihdoin kerran piti irrallens päästettämän ja toiset sidottaman meidän ja sen suuren ja voimallisen Venäjän Valdakunnan välillä, niin edeskandakamme yhdistetyt kiitokset kaiken hyvyyden Jumalalle ja Isälle, joka on andanut tämän merkillisen asian tapahtua Alexanderin Ensimmäisen lembiän ja viisaan hallituxen alla». Sillä valloituksen oikeutta hyväkseseen käyttämättä on tämä keisari vakuuttanut maallemme sen vapaudet ja oikeudet, kutsunut maakunnista säätyjen lähetyskunnan ja nyt viimeksi lailliset valtiopäivät, »ei siinä aivoituxesa että panna meidän päällemme uusia rasituksia ja veroja, vaan että me hänen Istuimensa edesä ilmoitaisimme meidän tarpeemme ja mitä meidän menestyxeemme ja edestulemiseemme sekä nyt että täst-edes kuulua taita —». Loppuosa julistusta sisältää uuden maaher-

¹ Vrt. myös Sprengtportenin mainittua kiertok. kruununkyytien toimittamisesta, ks. s. 50.

ran mieskohtaisia kokemuksia ja toivomuksia. Hän toivoo, että hän voisi »itsekungin sydämmehen sisällepaina saman kiitollisen liikutuxen», jota hän tuntee tätä »kaikista rakastettavimbata Ruh-tinata kohtan», joka valtakuntansa laajuudesta huolimatta näyttää nyt »ainoastans huoldapitävän siitä että tehdä tätä maata niin onnellisexi kuin mahdollinen olla taita ja kohdella kaickia sen asuvaisia itse kutakin säätyä erinomattain ja itse kungin miehen erityisesti Hänen Keisarillisella armollansa ja hyvyydellänsä». »Te taidatte helposti eteenasetta itsellenne mingä vaikutuxen hänen käytöxensä teidän uloslähetettyjä kansaveljejänne kohtaan, erinomattain yhteisestä kansasta, teki minun herkän sydämmeni päälle.» Seuraa sitten viittaus keisarin evästyukseen: »Hän tahto ja hän on andanut käslyn minulle, että teitä pitä hallittaman niiden Lakein jälkeen kuin teillä ovat, ja rauhoitettaman kaickia väkivaldaa vastaan.» Tästä jatkuu maaherran oma ohjelmajuhitus, etenkin silmälläpitäen sotatilan vaatimuksia, Sprengtportenin neuvon mukaan: »Minun pitä oleman seisovaisen niinkuin yxi vahva pilari teidän ja kaiken sorrtamisen välillä, — mutta teidän pitä myös puoleldanne oleman kärsivälliset, kuuliaiset ja rauhaa rakastavaiset ja ennen kaickia ei itse eikä myös muitten kautta eteenotta petollisia hanckeita, ei kuljetta kirjoja eli tietoa, joka taidais kumota sen yhteisen tyvenen. — Minä puoleldani tahdon ilman säästämistä Lailliseen edesvastauxen ja rangaistuxen alle saatta itsekungin sen kallaisen rickojan — kuin myöskin ettei yxikän mahda rohjeta asetta itsiäns sitä vastaan että täyttä mitä minä Viran puolesta käsken ja päällepaneva olen, minun kaikkein Armollisimman Herrani ja Kejsarini korkiaksi palveluxexi.»¹

Kolme päivää myöhemmin, 21 p. maalisk., maaherra sepitti omakätisesti rovasti Henrik Wegeliukselle määräyksen »julkisella rukouksella ja kiitoksella Jumalalle korkeimmalle» viettää, Venäjän valtakunnassa vallitsevan tavan mukaan, keisarin valtaistuimelle

¹ Q.L.S.; suomenkielinen kappale erikseen 1809 v:n kirjekonseptikirjan alussa ja ruotsalainen kohdallaan n:o 177; lähetekirj. n:o 178. Oulun kirkossa ne kuulutettiin sunnunt. 19 p. maalisk. — Suomenkielisen julistuksen olen kokonaisuudessaan painattanut Hist. Aikak. 1912 s. 412—413. Verrattakoon vastaavaa Kuopion läänin mh. Carpelanin julistusta Hist. Ark. XX, 2 s. 112—114.

nousun vuosipäivää, »tätä meille niin kallisarvoista tapausta», joka sattui seuraavaksi perjantaiksi, 24 p. maalisk. Rovastia kehoitettiin saarnatuolista pitämään sopiva puhe, jonka aine yhdistettynä rovastin tunnettuun nerokkaaseen esitystapaan varmaan olisi jokaiselle ilo kuulla. Ohjeeksi Ehrenstolpe rovastillekin esitti lempiajatustaan, että tämän suuren ihmisystävällisen ruhtinaan lempeyttä, armollisuutta ja oikeudellisuutta ei milloinkaan voida kyllin ylistää, yhtä vähän kuin meidän kiitollisuutemme Jumalaa kohtaan voi koskaan kyetä sanoilla ilmaisemaan sitä armoa, jota Hän on osoittanut meille siinä, että kun maamme kerran tuli yhdistettäväksi Venäjän valtakuntaan, se tapahtui Aleksanteri I:n aikana. Juhlan vietosta määrättiin, että kun ei juhlasta tullut tehdyksi ilmoitusta saarnatuolista ja kun se oli ensimmäinen laatuaan tässä kaupungissa, niin antaisi maaherra tiedoittaa siitä rummunlyönnillä kaupungin arvoisille jäsenille. Koska kaupungissa olevan sotajoukon päällikkö kenraalimajuri Rachmanov oli vanhempi virassa, oli maaherran asia johdattaa kaikki kaupungissa olevat yhdyskunnat (stater), joihin kuului arvoisa papisto, maaherranvirasto, kaupungin maistraatti ja porvaristo, hänen luokseen esittämään heidän onnentoivotuksensa keisarille. Sen vuoksi oli rovastin virkakuntansa keralla saavuttava maaherran luokse klo 10 aikaan; klo 11:ltä lähdettäisiin juhlakulkueessa kirkkoon, jossa jumalanpalvelus heti voitaisiin aloittaa tavallisen kellonsoiton jälkeen. — Samanlainen käsky annettiin maistraatille saapua lääninhallitukseen onnittelua varten.¹ — Itse juhlan vietto on minulle tuntematon.

Mitään suurempaa vaikeutta kansan taivuttamisessa uudelle esivallalle kuuliaseksi ei liene ollut. »Petollisia hankkeitakaan», joista Ehrenstolpe varoitti, lienee vähän yritetty. Ne supistuivat vain luvattomaan yritykseen päästä ruotsalaisen armeijan yhteyteen tai toimittaa sinne tavaroita ja tiedonantoja. Lääninhallituksen asiakirjoissa esiintyy vain pari senluontoista tapausta, joilla ei liene ollut sanottavaa merkitystä.²

¹ O.L.S.

² Kemin pitäjämästä kotoisin oleva talonpoika Isaac Vuoti oli erästä sivutietä myöten pyrkinyt Tornioon mukanaan 4 kuormallista kaikenlaisia tavaroita (Šuvalovin ilmoitus 22. II/12. III ? 1809), jotka olivat

kuuluneet saman pitäjän kappalaiselle Abraham Montinille. Maaherra antoi 18. III käskyn Kemian nimismiehelle J. Heickellille, että Montin oli heti tuotava lääninhallitukseen »varman mutta säädyllisen hoidon ja vartioinnin alaisena» kahden nimismiehen tai muun kaikkien luotettavimman miehen saattamana. Vuotin asia oli esillä Kemian käräjillä ja maaherra lähetti oikeuden pöytäkirjan ja päätöksen Šuvaloville 18. IV. 1809 (O.L.S.). Permin rykmentin majoitusmestari oli ilmiantanut Oulun armeijan päällikölle Tyrnävän kappalaisen Pehr Junneliuksen siitä, että hän oli muka yllyttänyt Ängeslevän rahvasta olemaan antamatta hänelle transporttihevosiä, vaan sensijasta piiloittamaan ne metsään; senjohdosta käskettiin 16. V. 1809 nm. Barckmania tuomaan Junnelius lääninhallitukseen tutkittavaksi, joka tapahtui 29. V. (O.L.S.). Muita tietoja ei minulla ole näistä tapauksista. Sekä Montin että Junnelius pysyivät viroissaan senkin jälkeen. — Ehrenstolpe väitti myös laamanni J. C. Antellin olleen kirjevaihdossa Tornion armeijan kanssa; siitä enemmän jälk. osassa. — Vrt. J. Fellmanin »Laplandia», Anteckningar IV s. 313—318.

II. Läänin hallintolaitos ja taloudelliset olot valloituksen jälkeisinä aikoina.

Oulun lääninhallituksella oli Ehrenstolpen tullessa sen johtoon tavallista vaikeampi työ hoidettavanaan. Sota, jota yhä vielä käytiin, antoi paljon puuhaa, kun oli järjestettävä sotajoukkojen vaatimat kuljetukset, pakko-otot ja majoitukset, jotka kansan köyhyyden vuoksi saattoivat viranomaiset useinkin mitä tukalimpaan asemaan velvollisuuksiensa täyttämässä. Rauhanteko ei aluksi merkinnyt näiden sotilaallisten rasitusten poistamista; lääninhallitukselle se päinvastoin oli tuova uutta työn lisäystä. Oulun lääniin liitettiin näet se osa Länsipohjaa ja Lappia, jonka Ruotsi oli luovuttanut, ja täten kasvoi läänin ala kaksi kertaa suuremmaksi ja sen hallinto tuli hankalammaksi. Toisellakin tapaa lisääntyivät silloin lääninhallituksen tehtävät, kun näet maamme hallintolaitosta järjestettäessä maaherran katsannon alaisiksi toistaiseksi asetettiin tulli- ja postivirastot sekä rykmentinkirjurit.¹ Oulun maaherran osalle tuli täten 3 tullikamaria, 4 postikonttoria ja 2 rykmentinkirjuria, jotka siis tulivat antamaan lisänsä lääninhallituksen työtaakkaan.

Tämä työn lisäys kohtasi lääninhallitusta, joka maan ylivallan vaihtumisen johdosta oli jonkunverran lamaunut.

Buxhoevdén oli kyllä koettanut estää tämän vaihdoksen vahingollisia seurauksia, ottaen Olkijoen sopimukseen määräyksiä, joiden mukaan ruotsalainen armeija sitoutui olemaan viemättä mukanaan läänistä poistuessaan hallintolaitokseen kuuluvia viranomaisia, arkistoja jne., sekä päästämään vapaiksi armeijan mukana luovutetuilta alueilta tulleet nimismiehet, papit ja muut virkamiehet ja asukkaat hevosineen ja omaisuuksineen, mikäli he itse sitä tahtoivat.

¹ TO. pk. 24. XI. 1809, Samling af förordn. I s. 53.

vat; samoin jäisivät venäläisten haltuun kaikki varastot, sairaat jne., joita ruotsalainen armeija hevosten puutteessa ei ennättäisi viedä mukanaan ennen poistumistaan, jonka Oulusta piti tapahtua viimeistään 29 p. marrask. 1808.¹ Näistä määräyksistä huolimatta tapahtui sittenkin häiritseviä siirtymisiä ja poisviennin yrityksiä.

Virkamiesten poistuminen tapahtui kuitenkin etupäässä asianomaisen tilinteon tarkoituksessa; myöhemmin palasi joku näistä takaisin. Merkittävin armeijan mukana poistuneista oli laamanni Nils Fredrik von Schoultz, joka Langen kuoleman jälkeen, syysk. 28 p:stä marrask. 23 p:ään² asti, oli hoitanut maaherran virkaa. Hänen kanssaan läksi lääninhallituksesta vain yksi alempi virkailija, nim. lääninsihteerin kirjuri Adolf Wennersten, jonka paikka kuitenkin heti täytettiin, kun joulukuussa sijaan astui hovioikeuden auskultantti Matts Gabriel Krank. Maaherraa oli sitäpaitsi käskystä seurannut lääninkivalteri Carl Gustaf Lund. Mukanaan he veivät läänin kassan ja arkistoa, etenkin tilintekoon tarpeellisia asiapapereita. Muusta läänin virkamiehistöstä oli pakenevan armeijan mukana Ruotsin puolelle mennyt lasaretin toimitsija, Oulun kaupungin järjestysmies Abel Timming (Saara Wacklinin »pormestari Timbom»), joka oli saanut käskyn tehdä tiliä Oulussa olleen kenttäsairaalan hoidosta; hän palasi keväällä ja tehtyään uskollisuusvalan otti uudestaan paikkansa Oulun maistraatissa 27 p. toukok. 1809.³ Myöskin Oulun ja Raahen meritullinhoitajat, kapteeni A. J. Myhrberg ja H. Schlytern, joka viimeksimainittu myös oli Raahen pormestari, olivat Ruotsin kenraalikomissariaatin käskystä seuranneet armeijaa tehdäkseen tiliä kenttämakasiinien hoidosta; kummankin kaupungin yhteisenä tullinhoitajana toimi sitten joulukuusta alkaen Oulun maatullinhoitaja A. L. Runeberg, kunnes myöhemmin Raahen asetettiin eri tullinhoitaja, josta maaherranvirasto teki esityksen toukok. 23 p. 1811. Muista läänin virkamiehistä mainitaan ainoastaan varamaaviskaalin luutnantti J. W. Stjerncreützin seuranneen pakenevaa armeijaa; hänkin sit-

¹ *Michailovski-Danilevski* s. 131; *Sv. Generalstaben: Sveriges krig åren 1808 och 1809*, V, Bil. 52 s. 192.

² *Hist. Ark.* XVI, 2 s. 28.

³ *Domboks aligater för år 1809*, OM.

temmin palasi ja esiintyy myöhemmin kertomuksessani, vaikkakaan ei enää samassa virassa.¹

Se, että Schoultz oli vienyt mukanaan lääninrahaston kassan ja lääninkonttorin tileihin kuuluvia asiakirjoja, tuotti lääninhallitukselle puolestaan hankaluuksia. Pahimmasta rahapulasta auttoi Buxhoevden antamalla ylimääräisestä sotakassasta lääninrahastolle etukäteen käyttövaroja 1,000 seteliruplaa (jouluik. 12 p. 1808)², mutta lääninkonttorin arkisto pysyi kauan järjestämättömänä ja epätäydellisenä: osa saatiin ennenpitkää takaisin, toisia asiakirjoja hävisi kokonaan ja loput haettiin rauhanteon jälkeen Hernösandista; senkin jälkeen ne säilytettiin pakkalaatikoissa, lopulta virkahuoneiston korjauksen vuoksi ylisille siirrettyinä ilman luetteloa, kunnes kevään puolella 1810 arkistoa ruvettiin järjestämään.³

Myöskin lääninhallituksen työn suorituksessa tuntui vireän maaherran poistuminen sitä raskaammin, kun Oulun lääninhallituksen työvoimissa ei ollut tapahtunut mitään lisäyksiä, kuten sodan aikana eteläisemmissä lääneissä Buxhoevdenin toimesta oli saatu, siellä kun oli lääninkanslioihin asetettu kaksi varalääninsihteeriä kuhunkin 200 rixsin palkalla.⁴ Tosin Buxhoevden joulukuussa Oulussa käydessään oli antanut, mikäli Ehrenstolpe vakuuttaa, suullisen määräyksen, että lääninhallitukseen oli asetettava,

¹ O. mhv:n antama luettelo läänin virkamiehistä 30. XI./12. XII. 1808, Buxhoevdenin kok. n:o 45.

² Summa annettiin ylimääräisiin menoihin, kuten pikalähettien kyyteihin ja päivärahoihin jne., ja piti maksettaman takaisin, niinpiankuin kruununtuloja karttui lääninrahastoon (*S.h.kv.* I s. 538). Monen muistutuksen jälkeen tapahtui takaisinmaksu vasta keväällä 1810.

³ E:n selitys 26. X. 1813 N. Idmanin muistutusten johdosta (*O.L.K.*). — Arkistoinesta yritettiin nähtävästi viedä enemmänkin kuin tilinteekoon olisi tarvittu. Myöskin läänin maanmittauskonttorin karttoja ja asiakirjoja oli paetessa koetettu mukana viedä, mutta sattumalta ne jäivät Kurkelan torppaan Oulunsuun kylään virran eteläpuolelle, jossa niistä suuri osa ennätti hävitä, ennenkuin ne virastoon palautettiin (E:n kuulutus 5. X. 1811, *O.L.S.*). Vrt. Haapaniemen kadettikoulun kirjaston kohtalosta E:n kirj. eversti O. C. v. Fieandtille 9. III. 1813, *E. S. Tigerstedt* s. 126—128.

⁴ Ks. *Neovius* s. 69—70.

kuten muka eteläisemmissäkin lääneissä oli tehty, varalääninsihteeri ja varalääninkamreeri, mutta mitään työvoiman lisäystä ei tästä määräyksestä ollut seurauksena, kun näitä virkoja varten ei ollut palkkaa 1809 vuoden palkkaussäännössä.

Maaherranvirastolla¹, joka ilman vakinaisen maaherran arvovalian tukea sai aluksi edustaa lääninhallitusta sekä valloittajan sotaväkeä että omia maanmiehiä vastaan, oli siis vaikea ja raskas tehtävä. Työ oli, kuten sanottu, suuresti lisäytynyt sodankäynnin johdosta pakottaen käyttämään apulaisia, jotka tuli palkata asianomaisen omalla kustannuksella, samalla kun palkkatulot olivat pienentyneet siitä syystä, että lunastusmaksut, jotka muodostivat palkkatuloista suurimman osan, olivat sota-ajan takia vähentyneet ja menot kaikin puolin hintojen nousun vuoksi suuresti enentyneet.² — Lääninsihteeri Jacob Snellman oli kunnollinen virkamies, jonka työ on saanut tunnustusta; äskettäin virkaan astuneena ja nuorena ei hänellä kuitenkaan vielä liene ollut suurempaa arvovaltaa. Lääninkamreeri Erik Tulindberg, joka äältäään ja arvoasemaltaan oli ensimmäinen maaherranviraston jäsenistä, oli kyllä alallaan tietorikas ja taitava virkamies, mutta iloiseen seuralämään ja Bacchuksen palvelukseen liian innokkaasti antau-

¹ Maaherranvirastolla (mhv.) tarkoitetaan tässä teoksessa kysymyksessä olevan ajan kielenkäytön mukaisesti lääninhallitusta, jossa maaherra virkavapauden, esteellisyyden, poissaolon tai muiden syiden vuoksi ei ole päätöstä tekemässä, vaan lääninsihteeri ja lääninkamreeri tai heidän virkainsa hoitajat yhdessä tekevät päätöksen maaherranviran puolesta.

² Lääninsihteerillä oli esim. velvollisuutena maksaa eräät lääninkanslian menot, jotka Turun läänissä tähän aikaan nousivat 200 riksiin ja jotka siellä Buxhoevedenin määräyksen mukaan maksettiin laskun mukaan; mutta Oulun lääninsihteeri sai tyytyä entiseen 13 riksin määrärahaan ja suorittaa omasta palkastaan eroituksen. Vrt. *Neovius* s. 70. — Jonkinlaiseksi korvaukseksi tulojen vähentymisestä ja työn lisääntymisestä antoi Ehrenstolpe lääninsihteerille ja lääninkamreerille v:ltä 1808 säästyneen maaherranpalkan neljänneksen, mikäli sitä oli kertynyt, yhteensä 666 p.riks. 32 kill. Toimenpide perustui Sprengtportenin kirjalliseen valtuutukseen 5/17 p:ltä huhtik. 1809 käyttää mainittua palkkasäästöä ylimääräisiin tarpeisiin, ja ilmoitti E. siitä Sprengtportenille saamatta vastausta (E:n kirj:t TO:lle 4. XII. 1810 ja 12. VI. 1811; vrt. Langen lesken valitus Oik.os. 1810 pag. 150).

tuneena ei hän näissä oloissa ollut täysin mies paikallaan. Hänen virkatoimensa Oulussa päättyi sittemmin pian, sillä kesällä 1809 hän matkusti Porvooseen valtiopäiväin kutsumana selostuksia antamaan ja syksyllä hän siirtyi Turkuun vastaperustetun hallituskonseljin talousosaston jäseneksi.¹

Tulindbergin poistuttua jäi lääninkonttoriin monen kuukauden ajaksi vain yksi virkamies, nim. Johan Herman Enbom, joka vuoden 1808 läänintilikirjassa on merkitty lääninkamreerin kirjuriksi, mutta jo joulukuussa 1808 Buxhoevdenille annetussa luettelossa lääninkirjanpitäjäksi², vaikka hän tähän virkaan vakinaisesti astui vasta 5 p. toukok. 1809.³ Tähän aikaan ei siis ollut edes lääninkonttoristia; vasta v:n 1809 lopulla tai seuraavan vuoden alussa saatiin tähän toimeen Fredrik Gustaf Långhjelm. Lääninkamreerin toimeen tiedusteltiin kauan turhaan sijaista, kunnes toinen lääninmaanmittari Lars Uhlbrandt siihen lupautui; konseljin määräys annettiin 19 p. helmik. 1810 ja virantoimitus alkoi 10 p. maalisk. Mutta vieläkään ei oltu lisätty lääninhallituksen virkailijain lukumäärää, kuten eteläisemmissä lääneissä oli tehty. Jo 14 p. maalisk. 1809 oli Ehrenstolpe tosin pyytänyt Sprengtportenilta, että Oulun lääninkanslialle myönnettäisiin kahden varalääninsih-

¹ *J. Snellman* oli synt. Kokkolassa 24. VII. 1784; tuli Oulun lääninsihteeriksi laamanni G. G. Holmbergin jälkeen (joka sai eron 15. IX. 1807 ja kuoli 31. VIII. 1808); vihittiin avioliittoon Albertina Julinin kanssa Oulussa 22. II. 1809. Siirtyi 1816 Turkuun lääninsihteeriksi; tullilaitoksen ylitirehtööri 1822; senaatin esittelijäsiht. 1822; väliaik. maaherra Uudenmaanlänissä 1831; kuoli 1832. — *E. Tulindberg* synt. Vähässäkyrössä 22. II. 1761 (isä sittemmin Oulun lääninkamreeri), Oulun lääninkamreerina v:sta 1794. Nimitettiin 1811 Turun lääninkamreeriksi. Erosi konseljista 1. X. 1812 ja kuoli Turussa 1. IX. 1814. Naimisissa hän oli tunnetun oululaisen liikemiehen hovineuvos John Nylanderin tyttären Margareta Kristinan kanssa (ks. *Spären ja Berg-holmin* biograafiset teokset senaatin jäsenistä ja virkamiehistä; Tulindbergin luonnekuvauksesta ks. mm. *C. v. Bonsdorff: Statsmän och dignitärer* s. 18).

² 1808 v:n läänintilikirjassa on lääninkirjanpitäjä Lars V. Rostedt merkitty vainajaksi.

³ Lääninkonttorin kirjekirjassa esiintyy Enbom lääninkamreerina toukokuun alkupäivistä heinäkuun loppupäiviin 1809 ja taas syyskuun puolivälistä eteenpäin aina maalisk. 10 päivään asti 1810.

teerin viran palkkaamiseksi 400 pankkoriksi sekä korvattaisiin laskun mukaan kirjoitusaineet ym., kuten Buxhoevden 16/28 lokak. 1808 oli myöntänyt Turun lääninkanslialle¹, mutta mitään toimenpidettä ei seurannut tätä pyyntöä. Buxhoevdenin antaman oikeutuksen mukaisesti nimitti Ehrenstolpe kuitenkin kanslisti M. G. Krankin oman toimensa ohella hoitamaan varalääninsihteerin virkaa ja samoin sittemmin konttoristi Långhjelmin varalääninkamreerin virkaa. Kun vuoden 1810 menoarvioon oli merkitty palkat näitä uusia virkoja varten, antoi Ehrenstolpe nämä palkat ilman muuta Krankille ja Långhjelmille; asiaa ei ilmoitettu konseljille, joka jäi siihen käsitykseen, että virat olivat täyttämättä ja palkat käyttämättä.² Syyskuun 6 p. 1810 astuivat näihin virkoihin uudet hoitajat: A. Fr. Westman varalääninsihteeriksi ja Herman Joseph Hällström varalääninkamreeriksi; asianomaisen hakuajan jälkeen he myös saivat nimityksen vakinaisiksi. Näin oli siis viimeinkin saatu kaivattua työvoiman lisäystä.

Myös lääninmaanmittauskonttorissa oli ensimmäisen lääninmaanmittarin virka avoinna Herman Uhlbrandtin 6 p. tammik. 1809 sattuneen kuoleman jälkeen. Ehrenstolpen ensimmäisiä toimia virassaan oli tämän paikan täyttäminen Sprengtportenin antaman valtuutuksen mukaisesti. Maalisk. 9 p. 1809 hän nimitti viran hoitajaksi oman puolen miehen komissionimaanmittari C. G. Levanin.³ Virkaa oli hakenut vainajan poika toinen lääninmaanmittari Lars Uhlbrandt, joka isän eläessä sitä jo itse asiassa oli hoitanut, sekä komissionimaanmittari Wallenborg, jolle Ehrenstolpenkin mielestä olisi tullut ensimmäinen sija, jos muodollinen ehdotus olisi ollut lähetettävä kenraalikuvernöörille viran täyttämisestä.⁴

¹ O.L.S. n:o 162; S.h.kv. I s. 428.

² E:n kirj. TO:lle 24. IX. 1811 ja 24. XII. 1812, TO. KD. 1811 128/214, sekä TO.-pk. 21. I ja 1. II. 1813.

³ Väitettiin, että L. oli E:n sukulainen, mutta E. kielsi sen jyrkästi (E:n sel. TO:lle 28. IV. 1812 Wallenborgin valituksen johd.).

⁴ Uhlbrandt, joka valloituksen jälkeen oli siirtynyt Ruotsin armeijan muonanhankkijan toimesta samaan toimeen Venäjän armeijassa, valitti Sprengtportenin luona käydessään tästä nimityksestä. Mutta E. selitti, että U:n toiminta heinä hankinnassa ei ollut omiaan vahvistamaan käsitystä hänen luotettavuudesta; sillä vaikka hän oli Buxhoevdeniltä saanut useampia tuhansia ruplia mainittuun tar-

Lääninkonttorin toiminnan täytyi alussa pakostakin työvoimien heikkouden vuoksi olla puutteellista. Niinä kuukausina, jolloin Enbom yksinään hoiti 3—4 miehen tointa konttorissa, voitiin suorittaa vain kaikkein tärkein, ja muu jätettiin sikseen. Siten jäi esim. konttorin kirjediaario pitämättä ja asiain hoito säännöllisellä tavalla merkitsemättä. Långhjelmista lienee tullut suuri apu konttorin töissä, vaikkakin hänen virkapätevyytensä oli heikko.¹ Mutta vasta Uhlbrandtin astuttua lääninkamreerin toimeen järjestettiin konttorin arkisto — kuten Ehrenstolpe vakuuttaa — muiden töiden lomassa useiden apulaisten avulla, laadittiin diaariot (vuoden 1809 diaario jäi kuitenkin lopullisestikin melkein kokonaan aatimatta) ja rekisteröitiin joukko ratkaisemattomia asioita ja toimituskirjoja.² Täydellistä järjestystä ei konttoriin kuitenkaan suinkaan saatu, ja muutenkin tuli Uhlbrandtin virantoimituksen osaksi eri tahoilta mitä ankarinta arvostelua. Hän mukautui kyllä maaherran tahtoon, mutta sai myös osansa siitä vihamielisyydestä, jonka alaiseksi Ehrenstolpe siihen aikaan oli joutunut. — Uhlbrandtin virantoimitus päättyi 19 p. kesäk. 1812.³

koitukseen, niin oli hankinta enimmältä osalta jäänyt suorittamatta, ainakin mikäli kenraali Tutškov ja majuri Šiltsov olivat väittäneet (E:n kirj. 24. IV. 1809, *O.L.S.*). Samoin myöhemminkin, kun mainittu maanmittarinvirka oli vakinaisesti täytettävänä, maaherra todisti, että lääninmaanmittarinkonttori, jota U. isänsä eläessä oli hoitanut, oli ollut epäjärjestyksessä antaen epäedullisen todistuksen konttorin hoidosta (E:n kirj. 15. XII. 1810, *O.L.S.*). Sprengtporten puolestaan olisi toivonut U:n saavan viran; kirjeessä Kuopion mh:lle 28. V/9. VI. 1809 hän vielä hartaasti suositti tälle U:a johonkin toimeen (Журналъ). Sittemmin kun U. tuli lääninkamreeriksi ja E:n kohtalotoveriksi, otti tämä hänet suojelukseensa vihamiesten hyökkäyksiä vastaan, todeten, ettei hän ollut virkatoimessaan saanut kulkea »ruusujen päällä».

¹ Ehrenstolpe oli Långhjelmiin hyvin tyytyväinen; tämä nimitettiin E:n suosituksen perustuksella v. 1815 ainoana hakijana Enbomin jälkeen lääninkirjanpitäjäksi, vaikkakaan hän ei ollut suorittanut kameraalitutkintoa eikä siis konseljin kiertokirjeen 28. V. 1811 mukaan olisi saanut joutua ehdolle (TO:n pk. 8. II. 1815).

² E:n ja U:n selitykset Idmanin muistutusten johdosta TO. KD. 1810 100/50.

³ Lars Uhlbrandt syntyi v. 1777 ja kuoli 7. VII. 1820, puoliso Maria Fred. Bloum, synt. 1788. — Myös toimistaan Ruotsin armeijan hankkijana kutsuttiin hän 1816 Ruotsiin tiliiä tekemään (Senaatin kirj. keisarille 26. V. 1818, *Kkv.* a. 1812 n:o 13).

Kun vakinainen lääninkamreeri Michael Wacklin, jonka virka-aika alkoi 15 p. tammik. 1812, viipyi poissa konseljin palveluksessa, määräsi konselji syrjäyttäen Uhlbrandtin, että varalääninkamreerin (Hällströmin) oli tointa hoidettava ja että hänen sijaisekseen oli maaherran asetettava toinen taitava henkilö. Ehrenstolpe nimitti senjohdosta Hällströmin sijaiseksi Långhjelmin, jonka tuli konseljin määräyksen mukaan hoitaa tointa konttoristinpalkallaan pelkän virka-ansion toivossa; hänen sijaisensa palkkaamiseksi myönnettiin konttoristinpalkka.¹

Lääninkonttorin aikaansaannoksia hidastutti sekin, että läänin rahastonhoitaja Gust. Bergbom ei jaksanut suorittaa niitä lisäantyneitä kiireellisiä töitä, joilla muuttuneet olot hänet kuormittivat. Hän oli kyllä innokas ja taitava virkamies ja nautti semmoisena suurta kunnioitusta, mutta hän oli tähän aikaan, lähemmä 70-vuotisenä, iän ja sairauden murtama. Sittemmin hänen oli pakko pyytää virkaeroa, jota ei kuitenkaan voitu uuden hallituksen alkuvaikeuksien vuoksi pitkään aikaan järjestää. Uskaltamatta jättää rahastoa muiden käsiin hänen oli pakko huonoilla voimillaan koettaa suorittaa töitään, aiheuttaen täten omalta osaltaan Oulun lääninkonttorin vuositilien myöhästymisen.

Näissä oloissa tuli erittäin tärkeäksi uuden maaherran persoonallinen myötävaikutus hallitustoimien suorittamisessa. Se olikin laadultaan ja määrältään varsin huomattava. Ehrenstolpen saavuttua maaherran virkaa hoitamaan muuttui lääninhallituksen kirjevaihto sekä sen alaisten viranomaisten että venäläisen sotaväen päällystön kanssa itsetietoisemmaksi ja kiinteämmäksi. Maaherran käskyt ja esitykset olivat persoonallisen pontevia, vastakohdana viraston aikaisemmille persoonattomille esityksille. Uusi vireämpi ja pontevampi aika alkoi lääninhallituksessa ja maaherra näyttääkin näinä alkuaikoina nauttineen kunnioitusta ja arvontoa. Vieläpä hän tärkeällä tavalla otti osaa lääninhallituksen käytännöllisiin töihin, varsinkin konttorin puolella, jossa oli virkailijain puute. Vähäinen ei ollut se osuus, joka hänellä oli kirjelmien ja päätösten sepittämisessä Tulindbergin poistumisen jälkeen.

¹ TO:n päätös 26. V. 1812, E:n kirj. 26. VI ja TO:n vastaus 4. VIII. 1812, O.I.K.

Hän kirjoitti melkoisen määrän konttorista lähetettäviä kirjelmia ja selityksiä, etenkin tärkeämmissä tilinteko- ja rahakysymyksissä, osoittaen asiantuntemusta ja virallisen tyylin taitoa. Myöskin lääninkanslian kirjekonseptissa näkee hänen käsialaansa, vaikkakin paljon harvemmin. Mutta olipa hänen pakko työvoimain puutteessa usein itse kirjoittaa asiakirjat puhtaaksikin.

Muista hallinnollisista virkamiehistä oli arvokas asema läänin pääkaupungin pormestarilla Olof Liljedalilla, josta varsinkin venäläisen sotajoukon asiainhoitamisessa ennen maaherran saapumista oli lääninhallituksellekin tervetullutta apua. Itse hän väittää valloituksen tapahtuessa »yksinään, olleensa sekä maaherra että pormestari, toimittaneensa itse kaikki». ¹ Tässä väitteessään hän vetosi Oulun armeijan osaston komentajan kenraaliluutnantti Tutškovin 5 p. maalisk. 1809 antamaan todistukseen, jonka mukaan pormestari oli venäläisten joukkojen tullessa kaupunkiin toiminut majoituksen järjestämiseksi, sotilassairaalojen sijoittamiseksi ja muonavaroiden hankkimiseksi, osoittaen »intoa ja harrastusta Venäjää kohtaan». ² — Raahen pormestarilla Matts Wilanderilla lienee ollut myös merkitystä hallintoasiain järjestäjänä, mutta Raahen olot jäivät kertomuksessani syrjempään. Kajaanin pormestarina oli tähän aikaan Carl Georg Flander. Tornion pormestari Nils Gabriel Ekholm kuoli 21 p. heinäk. 1809, siis ennenkuin kaupunki yhdistettiin Oulun lääniin. Sotalevottomuuksien johdosta valitsivat asukkaat v.t. pormestarikseen raatimies varalääninsihteeri Johan Arndt Pihlgrenin; Oulun lääniin yhdistämisen jälkeen asetettiin virkaa hoitamaan Oulun kämmerioikeuden esimies E. Cajanus, joka sittemmin tuli vaalissa ensi sijalle ja sai viran syksyllä 1810. ³

¹ L:n kirje Aminöfille 20. I. 1810, vrt. jälkimm. osaa.

² L:n selitys V.HO:lle jälkimm. osassa kerrottavain riitajuttujen yhteydessä.

³ E. ehdotti kuv:lle viransijaiseksi Pihlgreniä (kirj. 13. XI. 1809); kuv. lähetti kirjelmän TO:lle, joka 11. XII. 1809 päätti, että virka oli julistettava avonaiseksi ja että V.HO. saisi määrätä virantoimituksesta, kunnes se olisi tullut täytetyksi. HO:n määräys Cajanusen viransijaisuudesta 28. XII. 1809, Speranskin ilmoitus arm. nimityksestä 14. IX. 1810 v.l., TO. pk. 5. X. 1810.

Ennen valloitusta oli Oulun läänissä vain neljä kihlakuntaa. Saloisten (Salon) kihlakuntaan kuuluivat Siikajoen, Salon, Pyhäjoen ja Kalajoen pitäjät ja sen kruununvoutina oli asessori Gabriel Bergbom. Oulun kihlakuntaan kuuluivat Iin, Muhoksen, Oulun, Hailuodon ja Limingan pitäjät; kruununvoutina oli vallesmanni Eric Wilhelm Lilljeqvist. Kemin kihlakunta käsitti Kemin, Rovaniemen, Kemijärven, Pudasjärven ja Kuusamon pitäjät, kruununvoutina asessori Carl Eric Nordberg. Kajaanin kihlakunnan muodostivat Paltamon, Sotkamon ja Hyrynsalmen pitäjät, kruununvoutina Daniel Elfving. Kuten tästä luettelosta näkyy, olivat pitäjät tuohon aikaan hyvin laajat: esim. Siikajoen, Pyhäjoen ja Kalajoen pitäjät ulottuivat kappeleineen pitkin samannimisiä jokia latvaan päin aina läänin rajalle asti; pitäjät vastasivat laajuudeltaan tavallisia Ruotsinmaan kihlakuntia. Teiden puute ja asutuksen hajanaisuus vaikeuttivat hallinnon hoitoa. Mainituista kruununvoudeista Bergbom esiintyy kaikin puolin edukseen; myös Nordberg, vaikkakin ilman opillista sivistystä, oli rehellinen, kunniotettu, työteliäs ja taloudellinen virkamies.¹ Sensijaan Lilljeqvistin hitautta ja saamattomuutta valitetaan vähän väliä.²

Rauhanteon jälkeen oli lääniiin liitettävä osa Ruotsin Länsipohjaa ja Lappia lähemmän hallinnollisen järjestelyn tarpeessa. Kenraalikuvernööri Barclay de Tollyn 21 syysk./3 lokak. 1809 antaman valtuutuksen perustuksella Ehrenstolpe yhdisti tämän alueen yhdeksi Tornion kihlakunnaksi ja asetti kruununvoudin virkaa hoitamaan Kemin nimismiehen Jacob Heickellin, joka siihen myös tuli vakinaiseksi konseljin nimityksen kautta 18 p:ltä kesäk. 1810; samoin asetti Ehrenstolpe piiriin v.t. henkikirjurin, johon toimeen mainittuna päivänä maaherran puoltolauseen mukaisesti nimitettiin Petter Bernhard Wählberg. Nimismiespiirejä ehdotti Ehrenstolpe, rajapitäjien jakautumisesta huolimatta, säi-

¹ *Jacob Fellman: Anteckningar I s. 349—351.*

² Lilljeqvist oli synt. Tallinnassa 16. II. 1758, puoliso Brit. Cat. Wäländer, synt. 17. V. 1766 Söderköpingissä; vanhin tytär Maria Gustava muutti Pietariin v. 1810, toinen tytär Vendla Catarina joutui naimisiin v. lääninkamr. Hällströmin kanssa (Oulun kirkonkirjat). Nordbergista, Elfvingistä ja Bergbomista ks. *Bergholmin Sukukirjaa*; Bergbomista *Saara Wacklinin* kuvausta.

lytettäväksi entiset 5, pysyttäen virassaan kaikki nimismiehet ja asettaen avonaiseen Ylitornion piiriin v.t. nimismiehen.¹ Pitäjiä tuli kihlakuntaan Länsipohjan järjestelyn jälkeen kuulumaan Ala- ja Ylitornio, Enontekiö, Sodankylä (ynnä Kittilä) ja Utsjoki (ynnä Inari).²

Sotatoimien vuoksi oli paikoitellen nimismiehillä liian suuri työ. Senvuoksi Ehrenstolpe asetti useita varanimismiehiä vakinaisten avuksi saadakseen asiat oikeaan käyntiin; palkaksi hän antoi 24 kill. päivältä, joka Ruotsin vallan aikanakin oli annettu tällaisille virkailijoille, sekä yhden hevosen kyytirahan heidän kulkiesaan kruunun asioilla. Tästä hän lyhyesti ja ylimalkaisesti ilmoitti Sprengtportenille vahvistuksen saamista varten kesäkuun 27 p. 1809.³ Sodan loputtua hän pidätti niistä toimeksaan vain yhden, nim. Pyhäjoen ylemmän nimismiespiirin hoitajan.

Muutamissa näissä edellä mainituissa virkanimityksissä ei oltu noudatettu asetusten määräämiä muotoja. Kun keskushallitus saatiin säännölliseen toimeen, seurasi niihin oikaisuja, joista myöhemmin tehdään selvää.

* * *

Läänin taloudelliset edellytykset eivät tähän aikaan voineet olla suuret. Maaperä oli »enimmälti hietaa ja hietamultaa, nevaa, rämettä ja korpia», kuten maaherra J. Fr. Carpelan oli aikoinaan määritellyt.⁴ Kesä oli lyhyt ja uhkasi hallanvaaralla. Tornion piirilääkäri tohtori Henr. Deutsch, joka vuosina 1814 ja 1815 laati mielenkiintoisen esityksen läänin pohjoisten pitäjien taloudellisista oloista ja edellytyksistä, sanoo, että kymmenestä vuodesta kaksi oli katovuosia, vain kaksi hyviä ja muut keskinkertaisia.⁵ Maan-

¹ E:n kirj. TO:lle 14. II. 1810. Myös uusi kihlakunnantuomari oli asetettava, kun laamanni Ekorn oli jäänyt Ruotsin puolelle (E:n mem. 23. XI. 1809).

² Länsipohjan alueen yhdistämistoimesta ks. *Eric Anthoni* Hist. Tidskr. för Finland 1922 s. 1—23.

³ O.L.S. n:o 343.

⁴ Neuvo ja johdatus Maan Viljelemiseen ja Huonen Hallituxen Parandamiseen, s. 4; painettu v. 1793.

⁵ *Deutsch* s. 282.

viljelys oli kuitenkin levinnyt yli koko läänin tunturiseuduille asti, mutta oli pääelinkeinona vain eteläisessä osassa lääniä. Kaskenpoltosta oli luovuttu muualla paitsi Kajaanin kihlakunnassa, Kuusamossa ja Pudasjärven ylemmässä osassa. Näissäkin se maaperän heikkouden vuoksi oli vähenemään päin, mutta oli niityn puutteessa toistaiseksi välttämätön viljelysmuoto.¹ Viljelyskasveina oli käytännössä ruis ja ohra; kauraa ja hernekasveja ei lainkaan viljelty. Perunanviljelys oli verrattain vähän levinnyt, mutta oli sentään edistymään päin, niin että voitiin toivoa siitä surveen ja petun karkoittajaa, vieläpä läänin pohjoisemmistakin osista.²

Niitymaita oli merenrannikoilla sekä Tornion- ja osaksi myös Kemijoen varsilla riittävästi, mutta sisämaassa oli yleensä vain nevoja ja rämeitä, jotka antoivat huonoa heinää ainoastaan vähäisiä määriä, kehnosti palkiten korjauskustannukset. Kuusamossa ja Pudasjärvellä, joissa oli suurin puute niityistä, käytettiin ruohonkasvun parantamiseksi rämeiden patoamista.³ Rehuina täytyi heinien puutteessa melkein kaikilla käyttää myös kuivattuja lehtiä, poronjäkälää, männyn kaarnaa ja hevosenlantaa; paikoin ne muodostivat rehujen pääosan. Karjanhoito oli edistymään päin, mutta karjaa oli aina ollut vähän.

Talonpojan ruoka oli varsinaisella maanviljelysseudulla hyvin yksinkertainen. Rikkaissakin taloissa sekoitettiin leipään olkia tai pettua; viljaa säästettiin katovuosien varalta.⁴ Pettuleivän ja

¹ *Deutsch* s. 375.

² Suomen talousseura levitti sinne näinä vuosina perunanviljelystä (Radloffin kirj. O. mhv:lle 24. XI. 1811, mhv:n vastaus 16. XII. 1811, *O.L.S.*). Noin v. 1815 oli peruna jo yleisesti tunnettu ja menestyi enimmäkseen hyvin, vaikka sen viljelys oli vähän edistynyt, paitsi säätyläisten maissa; suurin vaikeus oli siemenperunan säilyttämisessä. Kajaanin lääni oli enimmäkseen takapajulla tässä viljelyksessä (*Deutsch* s. 277—278; Inarista ks. *J. Fellman*: Anteckningar I s. 273, IV s. 223).

³ Myös Suomussalmella oli yksi patous. Keksintö tehtiin sattumalta Kuusamon Aholassa, ks. *Deutsch* s. 294—296, 379. *J. Fellman* tietää sitä käytetyn myös Rovaniemellä, Kemijärvellä ja varsinkin Kuolajärvellä (Ant. I s. 273, 290—291).

⁴ Eräs varakas Kuusamon isäntä sanoi toht. Deuschille: »Niin heikko ei vuosi koskaan tule, että jätän jyvän, eikä koskaan niin hyvä, että jätän petun.» — Olkia käytettiin sekoituksena Tornion jokivarrella, Kemissä sekä Rovaniemen ja Pudasjärven alemmissa osissa;

-velliin ainoana särpimenä käytettiin maitoa tai »maitopiimää»¹, jota myös käytettiin juotavana vedellä sekoitettuna. Voi ja liha täytyi myydä muiden välttämättömien tarpeiden hankkimiseksi. Kala syötiin harvoin tuoreena sielläkin, missä kalastettiin.²

Tarvitsemansa rahan oli talonpoika ennen sotaa hankkinut pääasiassa myymällä, paitsi voita ja myös lohta, missä sitä saatiin, erittäinkin metsäntuotteita, nim. laivapuita, hirsiä, palkkeja ja tervaa. Kun metsät olivat vielä jakamatta, hävitettiin niitä kuin kilvan. Niinpä valitettiin, että merenrantaseutujen ja kaupunkien läheiset metsät jo oli kulutettu; siten olivat Limingan ja Oulun pitäjät olleet monen miespolven ajan kokonaan ilman metsää. Myöskin Siikajoen pitäjän metsä oli haaskattu moneksi vuodeksi.³ Kaukaisemmista seuduista taas ei raskasta puutavaraa edullisesti voinut kuljettaa myytäväksi; tällaisina seutuina luettelee lääninhallitus Ylitornion ylemmät osat, Sodankylän, Kemijärven, Kuusamon sekä Hyrynsalmen ja Sotkamon pitäjien etäisemmät osat.⁴ Niistä ei voitu kuljettaa tervaakaan, joka alemmilla jokivarsilla oli tärkein metsäntuote.⁵

Käsitöihin oli miehillä sangen vähän taipumusta. Raskaiden ja karkeiden töiden väliaikoina vain vähässä määrin antauduttiin

pettua taas Rovaniemen ja Pudasjärven ylemmissä osissa, Kemijärvellä ja Kuusamossa; ks. *Deutsch* s. 267—268. Eteläisemmissä osissa lienee olkileipä ollut tavallisin.

¹ Segmjölk, *Deutsch* s. 288.

² »Utan liflig medömkan kan landets matordning icke betraktas. Lappens lefnad är ett sybaritiskt lif framför Bondens», sanoo *Deutsch*, s. 267.

³ Rovasti J. A. Carpin kirje Orrhjelmille 24. VII. 1811 (1809—11 tilien a.).

⁴ Ii- ja Tornionjokia myöten tuotiin myös vuosittain 9—13-laitaisia suurveneitä, joita myötiin kaupunkien kauppiaille halkojen ym. kuljetukseen. Olipa joskus laskettu koskista alas 30 lästin vetoisia aluksia, ks. *Deutsch* s. 320, vrt. Kemijoesta *J. Fellman: Ant. I* s. 275.

⁵ Iijoen varsilla alkoi tervanpoltto vasta Taivalkosken alapuolelta, 20 pnk. joen suusta lukien; taloa kohden valmistettiin 20—100 tynn. Kajaanin läänissä valmisti Paltamo enimmäkseen tervaa, Suomussalmi ja Kuhmoniemi tuskin ollenkaan (*Deutsch* s. 314 ja 381). Eteläosassa Kajaanin lääniä kuuluivat tervanpoltto ja maanviljelys yhteen, pohjoisessa kaskenpoltto ja kalastus, riippuen liikeyhteyksistä (*Deutsch* s. 373).

omien talouskalujen valmistamiseen. Puuastioita ja muita sellaisia maamiehen työn tuotteita oli kaupunkilaisten hyvin vaikea saada maalaisilta. Naisväen kutomataito oli sensijaan viime aikoina tehnyt edistysaskeleita. Kudottiin villa- ja pellavakankaita, hienoudeltaan erilaisia, etupäässä kotitarvetta varten, niin että vain ylellisyystarpeita varten täytyi ostaa — ja valitettiinkin ylellisyyden melkoisesti levinneen, jossa kuitenkin valistunut Deutsch näki sivistyksen nousun aiheen. Kutomisen ja kehruun edistyminen oli yhteydessä asuntojen parantumisen kanssa: pimeissä pirteissä näki harvoin kangaspuita tai rukkeja, niissä naiset vain istuivat ja imettivät lapsiaan, kun sensijaan valoisissa tuvilla ei kehdannut näyttäytyä toimeettomana.¹ Pellavaa ei kuitenkaan viljelty; sodan jälkeisinä vuosina tuotiin sitä paljon Hämeestä ja Venäjältä. Villaakin saatiin läänissä verrattain vähän, tuskin kotitarpeeksi.

Läänin eteläinen osa oli tietysti monessa suhteessa paremmassa asemassa kuin pohjoisempi, mutta heikkoa ja köyhää oli senkin toimeentulo. Vain Limingan pitäjässä saatiin niin paljon viljaa, heiniä ja muita ruoka-aineita, että niitä tavallisina vuosina riitti myytäväksikin. Omillaan tulivat toimeen muutamat Saloisten ja Oulun kihlakuntien merenrantaseudut, mutta varsinkin ylemmissä kappeleissa turvauduttiin tervanpolttoon ja viljaa tuotiin tavallisinakin vuosina melkoiset määrät, etupäässä Savosta ja Karjalasta. Kaksi tärkeätä maantietä välitti liikeyhteyttä muun Suomen kanssa: toinen pitkin Pohjanlahden rantaseutua, toinen Siikajoen pitäjän kautta Kuopioon. Lisäksi käytettiin vanhoja teitä, jotka olivat välittäneet sisämaan ja Pohjanlahden satamien välistä liikennettä; sellaisia kulki esim. Kalajoelta Hämeeseen ja Savoan.² Toisin kuin muualla läänissä oli täällä varsinaisten maan- teiden ohessa jo myös kyläteitä; ainakin Siikajoella kulki sellainen joen suulta ylempiin kappeleihin.

Omalaatuisen piirin muodostivat pohjoisten suurten virtojen, Tornion-, Kemi-, Ii- ja Oulujoen, suupuolet, joissa lohenkalastus

¹ *Deutsch* s. 270—271. Kutomistaidon edistymisestä vrt. *P. Kalm—Chr. Salmenius*: Hist. och oecon. beskr. öfver Calajoki socken, s. 48 (v:ltä 1754).

² *Kalm—Salmenius* m.t.s. 8.

oli pääelinkeinona siten järjestettynä, että Oulun, Muhoksen, Iin, Kemien, Rovaniemen, Ala- ja Ylitornion sekä Karl-Kustavin pitäjillä oli osuus julkisissa kalastusyhtiöissä. Onnettomuudeksi oli lohenkalastuskin kertomuksessamme esiintyvänä katovuosina melkein tuottamaton. Varsinkin Oulu- ja Ii-, mutta myös Kemijoessa saatiin näinä vuosina niin huonoja kalansaaliita, etteivät ne riittäneet korvaamaan edes pyyntikustannuksiakaan. Lohensaaliin vähentymisen arveltiin johtuvan jokien suiden madaltumisesta. Tornionjoessa oli lohentulo säilynyt yleensä suurempana ja, riippuen joen luonnosta, pyyntitapakin (paalujen väliin kiinnitettyillä verkoilla) oli siellä halvempaa kuin muissa joissa, missä patojen rakentaminen kulutti paljon päivätöitä ja metsää, — padot näet tehtiin siten, että nuoria koivuja pystytettiin latvapäistään jokeen ja tuettiin vahvoilla poikkipuilla, jotka kiinnitettiin paksuihin paaluihin.¹ Kuitenkin oli täälläkin maanviljelys edistymässä, nimenomaan Kemijoen varsilla. Etenkin Rovaniemellä, ja seuraavina vuosina myös Kemijärvellä, maanviljelys kehittyi erittäin voimakkaasti tehden pettuleivän ennen pitkää vain nimeltä tunnetuksi. Kemien pitäjässä sensijaan kalastus jäi pääelinkeinoksi maanviljelyksen rinnalla.²

Suurten jokien suupuolella asuvat hyötyivät myös ylempänä sijaitsevain laajojen takamaiden tuotteista. Siellähän olivat kuulut Lapin alueet, jotka jo ammoisista ajoista olivat houkutelleet puoleensa erämaiden rikkauksien tavoittelijoita. Uudisasukkaat olivat kuitenkin jo vallanneet Lapin eteläisemmät osat. Kuusamon kaskimailla asui 3,000 hengen väestö, joka jo oli menettänyt lappalaisluontonsa. Kuolajärven, Sodankylän ja Kittilän sekä Ylitornion Muonioniskan kylän, joka luettiin Enontekiön Lappiin, köyhät asukkaat ansaitsivat paremmin nimen »puolilappalaiset».

¹ Tornionjoen yhtiön lohivero oli myös v. 1791, jolloin hinnat olivat halvemmat, määrätty vissiksi rahamaksuksi, kun sen sijaan muut yhtiöt maksoivat vuotuisten verohintojen mukaan (E:n kirj. TO:lle 2. II. 1813).

² Rovaniemellä tapahtui käänne 1780-luvulla khra Esaias Fellmanin ja luutn. M. F. Clementeoffin esimerkin johdosta. Ks. *J. Fellman*: Ant. I s. 286—292, 255—276, A. J. Sjögren: Kemi-Lappmark, s. 133, *Deutsch* s. 272.

vaikka niissäkin uudisasutus karjatalouksineen ja vointuoloneen oli pääsemässä vallitsevaksi; varsinkin Sodankylässä ja Kitilässä oli taloja, joissa oli kyttyessä 20:kin nautaa, ja seuraavina aikoina nälkävuosien jälkeen hyvinvointi melkoisesti oli kasvamassa huolimatta siitä, että halla oli melkein pä säännöllinen vieras ja vilja oli leikattava kypsymättömänä.¹ Mutta vaikka majava olikin hävinnyt uudisasukkaan tieltä, antoivat metsien turkiseläimet ja linnut vielä aarteitaan ja kalaiset järvet antimiaan, ja vasta näiden ehtyessä saapui hallan mukana todellinen kato näille maille. Niiden lisäksi oli uudisviljelijällä kaupankävijälle vaihdettavana poron- ja karjantuotteita, Kuusamossa vieläpä viljaakin, milloin ei halla ollut käynyt.

Näistä tavaroista joutuivat keveämmät lajit enimmäkseen kiertämään maakaupassa; tervaa ja puutavaraa eivät kulkukauppiat ostaneet. Talollisenpojat ja rengit kulkivat seutuja ristiin rastiin, ostaen ruokätavaroita, nahkoja, höyheniä jne., myyden niitä toisilleen tai kuljettaen kaupunkiin. Varsinainen maakaupan keskusta oli vanhastaan ollut Kemin pitäjä, jonka talonpoikia Tornion porvarit olivat käyttäneet lapinkäynnin välittäjinä.² Tähän aikaan harjoitettiin maakauppaa kuitenkin enimmän Ylija Alatorniossa, joissa se 1788 v:n sodan jälkeen oli siihen määrään vilkastunut, että talonpojat menestyksellä pyrkivät syrjäyttämään Tornion kaupan. Melkein joka talosta oli yksi mies kauppamatkoilla. Sisämaassa taas oli jonkinlaisessa keskusasemassa Kemi-järvi, jonka miehet keräsivät vesistön kaikkia latvahaaroja myöten tavaroita Sodankylästä, Kuolajärveltä ja Kuusamosta, myyden ne rovaniemeläisille tai muualle. Vähimmän harjoittivat tätä kauppaa pudasjärveläiset, ja Kajaanin puolen väestö ei lainkaan.

Kun ylimaahan tavara oli saapunut Pohjanlahdelle, vaihdettiin se kauppiaiden tavaroihin: pellavaan, rihkamaan, tupakkaan, jotka taas alkoivat kulkunsa ylimaahan, tai vietiin se Tornion kauppiaiden laivoilla Tukholmaan vaihdettaviksi suolaan, viljaan, rihkamaan jne. Jälkimmäisellä matkalla tapahtui paluu eteläisem-

¹ Ks. *J. Fellmanin* kuvauksia.

² *Is. Fellman: Handlingar* I s. 216, 247.

män Suomen kautta, josta palattiin tammikuussa mukana useampia hevoskuormia hampua, pellavaa, palttinaa, tupakkaa jne. Toiset taas läksivät marraskuussa »Suomeen», etenkin Hämeeseen, joko ilman vientitavaraa (torniolaiset) tai mukanaan maukasta syystaimenta (kemiläiset) tai kapakaloja ja höyheniä (iiläiset) ja toivat sieltä ylimaahan vietävää tavaraa. — Viimeisen puolenvuosisadan aikana oli kauppa Tornion Lapin alueella saanut yhä turmiollisemman muodon siten, että Rovaniemen ja Kemijärven talonpojat olivat ruvenneet kuljettamaan sinne viinaa, jota kauppittiin kaukaisimmissakin Lapin perukoissa jumalanpalveluksen ym. aikana. Viina oli oikeastaan vettä, jossa oli viinaa 2 astetta. Sillä viekoiteltiin lappalaisilta entisinä parempina aikoina kootut hopeat ja väestö vaipui köyhyyteen, juoppouden vallatessa yhä laajempaa alaa. Tornion lapinkäynti, joka oli näitä seutuja taloudellisesti kohottanut, loppui tämän kautta melkein kokonaan.¹ Sensijaan Rovaniemi ja Kemijärvi vaurastuivat, kun ne jalostamalla viljansa viinaksi saivat maanviljelystuotteilleen edullisen menekin. Tässä oli syy niiden maanviljelystalouden nousuun; kemijärveläiset lakkasivat näinä aikoina tuottamasta viljaa Kuusamosta ym. kasvattaen sitä itse viinanpolttoa varten; viljaa riitti sitten kemiläisillekin myytäväksi. Rinnan tämän kanssa tapahtui kaikinpuolinen elämän nousu: v. 1809 oli Rovaniemellä melkein kaikilla talollisilla »valkeat pirtit».²

Mutta suuntautuipa Oulun lääniin toisaaltakin mahtava kulkukauppavirtaus, nim. Suomen Karjalasta ja Venäjältä käsin, välittäen Laatokan vesistön ja Vienanmeren satamien tavarankuljettusta Oulunlääniin ja Pohjanlahden satamiin tai muualle Suomeen. Pielisen puolen karjalaiset käyttivät ikivanhaa tietä Sotkamon Kiantojärvelle, jatkaen sieltä Kajaaniin ja Ouluun. Paljon tärkeämpi oli kuitenkin vienankarjalaisten Kajaanin ja Kuusamon kautta harjoittama kulkukauppa, joka välitti Sungun markkinoilta

¹ *J. Fellman*: Ant. III s. 674 (Suomi 1846 s. 113), IV s. 208 (kirj. Rehbinderille). *Is. Fellman*: Handlingar II s. 374, I s. 269; lääninhallituksen kert. Lapinmaasta 19. V. 1818 ym.

² *J. Fellman*: Ant. I s. 255—287.

(Äänisjärven rannalla) tai Vienan Kemistä ja Arkangelista ostettujen tavarain kuljettamista Pohjanlahden satamiin, lähinnä Ouluun ja Tornioon. Edellisellä vuosisadalla oli tätä tuontia pidetty niin välttämättömänä, että sitä varten oli perustettu Kuusamon tullikamari v. 1767 ja annettu määräykset tästä kuljetuksesta luvattoman maakaupan estämiseksi; näistä määräyksistä huolimatta kuitenkin tuskin neljäs osa tavarasta saapui mainittuihin kaupunkeihin, joissa karjalaisilla oli omat majapaikkansa ja tavara-aittansa. Tuontitavaroista tärkein oli ollut sarka, jota läänissä ei voitu noina aikoina valmistaa.¹ Nytemmin kudottiin jo sarkaa omassakin läänissä, mutta yhä vielä edusti Venäjän tuonti korkeampaa teollisuutta, jota ilman ei voitu olla. Pellava, hamppu, köydet, juhtinahka, satulasepäntuotteet, turkikset, poronahkakintaat, jalkineet, kynttilät, saippua ym. olivat sen tärkeimpiä tuotteita. Myöskin jauhoja tuotiin Kuusamon kautta; ajoittain olivat ne niin halpoja, että niitä kannatti viedä vielä Ruotsiin asti,² ja nälkävuosina täällä senvuoksi hätä oli edellisellä vuosisadalla ollut paljon pienempi kuin muualla Suomessa. Myös pohjoisemmista Vienanmeren satamista tuotiin viljaa ja muita tuotteita Koutajoen vesistöä myöten, joko Kuusamon kautta Iijoelle tai Tuntsajokea myöten Kemijoen tielle. Sotavuonna 1808 olivat monet tarvettavat, vieläpä Indian tuotteetkin, kulkeneet sieltä Kemijärven kautta Pohjanlahden satamiin, ja Torniossa kaupittiin siten kulkeutunutta kiinalaista teetä. Seuraavina vuosina englantilaiset risteilijät estivät venäläisten jauhojen tuonnin, jonkavuoksi nälänhätä täällä silloin tuli tavallista ankarammaksi.³

Syksyisin ja talvisin vaelsi toinen karjalaisten joukko, lukemattomat »laukkuryssät», jalkaisin läänin läpikotaisin Lapin perukoille saakka, myyden rihkamaa ja ostaen nahkoja.

Suomen puolelta olikin vastineeksi annettavana pääasiassa

¹ *Is. Fellman*: Handlingar I s. 220—222, 248; vrt. *J. Fellman*: Ant. III s. 455.

² *Is. Fellman*: Handl. I s. 258. — Kuusamolaiset hyötyivät tästä rahdinvedosta, vieläpä kävivät itsekin Vienan Kemissä ja Arkangelissa tavaroita hankkimassa (*J. Fellman* III s. 455).

³ *J. Fellman*: Ant. I s. 275—276. 248.

vain nahkoja, ja senvuoksi tämä kauppa muodostui rahallisesti kovin epäedulliseksi.¹

Kuten näkyy olivat täällä pohjoisemmassa läänin osassa sekä talvi- että kesäteinä jotenkin yksinomaan joistot ja järivistöt. Rantatien ohessa oli pohjoisemmassa oikeastaan yksi ainoa maantie, nim. Oulusta Säräisniemelle vievä 10 pnk. pitkä tie, joka oli ahkeraan käytännössä. Sitäpaitsi oli maantietä Paltamosta Sotkamoon ja Sotkamon Latvajärveltä Nurmekseen, kumpikin 5 pnk. pitkältä. Viimeksi mainitusta oli Pielisen puolen asukkaille todellista hyötyä, mutta edellistä käytettiin vähän, kun se oli vaivalloinen kulkiessa korkeaa kumpuilevaa harjua pitkin. Kun nämä tiet eivät olleet keskenään yhteydessä, käytettiin mieluummin vesireittiä. Senvuoksi uudistettiin eri kertoina vanha ehdotus venävälän kaivamiseksi ns. Maanselänsuon kohdalle.² Myös oli Nissilästä Vuolijoelle 3 pnk:n pituinen tie, joka sekin oli huonosti hoidettu ja vähän käytetty; kuitenkin tuli se venäläisten joukkojen muonitustienä hyvään tarpeeseen. Tälläkin taholla tuli vielä kysymykseen vesiyhteys Oulujärven ja Iisalmen välisiä vesiä myöten.³ Kajaaniin ei ollut maantietä; mikäli Vuolijoelta ei menty Oulujärven yli, poikkesi tavallinen postitie Saaresmäen kautta menevälle huonolle jalkaisin kuljettavalle metsätielle; postinkulku oli niin hidasta, että maaherran täytyi odottaa kuukausi saadakseen kerran viikossa kulkevan postin kautta vastauksen Kaja-

¹ Edellä oleva kulkukaupan ja vienankarjalaisten kaupan kuvaus perustuu lähinnä *Deutschin* esitykseen s. 321—327. — Läänin kertomuksessa v:ita 1819 mainitaan hallituksen toimenpiteen »venäläisten talonpoikain» pääsyn estämiseksi osoittaneen hyviä seurauksia, sillä valitukset heidän väkivaltaisuuksistaan ja petoksistaan olivat loppuneet.

² *P. Kalm—Eric Castrén*: Hist. o. oecon. beskr. öfver Cajanborgs län, v:ita 1754, s. 31, *A. F. Orrhjelmin* kert. TO:lle 8. XII. 1812 sekä *Deutsch* s. 405. Vrt. *I. Manninen*: Pohjois-Karjalan vanhanaik. talous s. 21 ja siinä mainitut teokset. Vesiä eroittava taipale oli tähän aikaan 3½ pnk. (krv. Elfvingin ilm. Orrhjelmile 22. VII. 1811, 1809—11 tilien a.). — Mainituista teistä ks. *Deutsch* s. 398.

³ *Deutsch* s. 405 kannattaa Eric Castrénin (m.t.s. 33—34) ehdottamaa kanavaa Yli-Vuottojärven ja Ahveroisen lammen välille; samoin af Schulténin ennen 1788 vuoden sotaa tekemää suunnitelmaa Pyhäjärven ja Viitasaaren vesien yhdistämiseksi.

nista.¹ — Oulujoen pohjoispuolella oli lisäksi lyhyt tienpalanen, nim. kesätie Oulusta Kiiminkiin Iijoelle. Kemijoen vartta myöten oli kyllä kartalle merkitty maantielinja, mutta se ei ollut vielä rakennettu.

Mainittuja maanteitä lukuunottamatta täytyi siis tyytyä vesireitteihin. Vienan Karjalasta tultiin maanselän yli Sotkamon ja Hyrynsalmen reiteille ja Kajaaniin tai noustiin Pistojokea myöten Kuusamoon, johon johti myös Koutajoen vesistö Kitkajokea myöten. Kuusamossa voitiin poiketa joko Iijärvelle Ouluun pyritäessä tai siirtyä Kemijärven puolelle Tornioon mentäessä.² Myös Tuntsajokea myöten, kuten mainittu, kulki tärkeä tie Kemijoelle.³ Pohjoisempiinkin Jäämeren satamiin johtivat monihaaraisen Kemijoen latvat: Sotajoki Kuolaan, Lurojoki Varanginvuonolle ja Ounasjoki Alattiin (Alten). Kemijärveltä, joka tässä vesistössä oli keskeisessä asemassa, voitiin talvisin kulkea Ouluun, paitsi Kemihaaran kautta, myös Kuusamon tietä, nim. Kitkan, Livojärven ja Kostojoen kautta, jossa yhdyttiin ylemmän Pudasjärven tiehen.⁴

Tämän kuljetuksen vaivoja ei voi tässä ruveta kuvailemaan. Keväällä oli tulvan vuoksi mahdoton nousta suuria jokia ylöspäin, ja tie oli silloin siis tukossa. Talvella oli varsinkin Kemijoen varrella sivujokien suiden ylimeno vaarallinen, puhumattakaan teiden umpeen tuiskuttamisesta pyryilmoilla. Muutamain paikoin oli yritetty koskien perkaamisella parantaa venekulkua, joissakin kohdin menestyksellä.⁵

¹ E:n kirj. TO:lle 3. II. 1810.

² Venheet vedettiin joko Pernun kohdalta Auttijojeen puolelle tai Suolijärvelle, josta Jumiskon kautta päästiin Kemijärvelle (*Deutsch* s. 327 ja *J. Fellman: Ant. I s. 493*).

³ Ks. *J. Fellman: Ant. III s. 477*.

⁴ *Deutsch* s. 346; myös Simojärven kautta kuljettiin Ouluun, ks. *J. Fellman: Ant. III s. 477*; muista liikeyhteyksistä ks. III s. 394—397, 401 sekä *Is. Fellman: Handl. I s. 301—308*.

⁵ Kuhmoniemen Kaarneen ja Katerman koskia myöten voitiin nyt 4 tynnyrin lastin sijasta kuljettaa 15 tynn. Paasikorvan koskea Ristijärvellä oli perattu, Kuusamonjärveä laskettu ja Livojärvestä Kostojoen latvalle kaivettu veneväylä. Luusuan koskea Kemijärvellä oli yritetty perata (mh. Carpelanin toimesta). Ks. *Deutsch* s. 292, 344, 399—400.

Edellä kuvattu kotimainen kauppa jakautui Tornion ja Oulun kesken siten, että keveämpi ruokatavara ym. suuntautui etupäässä Tornioon ja terva ja raskas puutavara Ouluun, jossa laajempien laivayhteyksien vuoksi niistä saatiin parempi hinta.¹

Tornion oma kauppa ei kuitenkaan tästä vastaavassa määrässä hyötynyt, kun kulkukauppa sen syrjäytti. Vieläpä olivat talonpojat, saatuaan v. 1789 purjehdusoikeuden, hankkineet omia aluksiakin, joilla veivät kauppatavaransa Tukholmaan; viime aikoina oli siitä luovuttu ja rahdattiin tavara kauppiaiden laivoihin. Lapin kaupan ehtyminen rovaniemeläisten ja kemijärveläisten viinan-kaupan johdosta vähensi myös tuloja. Näistä syistä oli Ruotsin vallan viime aikoina Tornion kauppamerkitys yhä mennyt alas-päin. V. 1800 kaatui siellä 4—5 nuorempaa kauppahuonetta; konkurssien johdosta Yli- ja Alatornion maanviljelijät ryhtyivät itse kaupantekoon. Jo ennen 1808 v:n sotaa pelättiin kaupungin kokonaan häviävän, mutta sodan johdosta kauppa taas elpyi. Haminan rauha antoi kuitenkin entistä ankaramman iskun kaupungille ja sen kaupalle. Se menetti enemmän kuin 5,000 tynnyrinalaa maata, mm. kaiken metsän, josta Suomen puolelle jääneessä maakunnassakin oli puute, sekä 4½ manttaalin verot, osan lohiveroista ja tuottavia kalastuspaikkoja. Ruotsin-puolelle olivat jääneet laivanrakennuspaikat, sinne oli jäänyt tärkeämpi puoli kauppa-alueestakin, sen mukana kaikki vapaamarkkinat, lukuunottamatta Kemin markkinoita. Tornion kauppayhteys Ruotsin kanssa väheni ja Venäjälle ei ollut mitään myytävänä, kun Tornion päätuotteet, kala ja voi, olivat siellä huonossa hinnassa. Venäläisen sotajoukon majoitus ja väkivaltaisuus aiheuttivat suuria kustannuksia ja tulevaisuuden pelkoa, jonka vuoksi useat torniolaiset pyysivät lupaa saada siirtyä Ruotsiin. Lopuksi tullihallituksen toimenpiteet saivat aikaan, että muutamia varakkaampia kauppiaita siirtyi Ruotsin puolelle ylläpitäen kauppayhteyttä Tukholman kanssa ja heikentäen Tornion kauppaa. Kaupungilla oli seuraavina vuosina vain 1 suurempi ja 1 pienempi laiva, jotka joskus kävivät Tukholmassa.²

¹ *Deutsch* s. 322.

² E:n selitys 7. VII. 1812 torniolaisten pyynnön johdosta saada muuttaa Ruotsiin, TO. KD. 1812 109/326, ja v.t. mh. S. F. v. Bornin

Hallitsevampi asema kaupankäynnissä oli Oululla. Kemi- ja Iijoen alueet sekä koko Oulujoen väylä Kajaanin markkinoineen oli sen kauppapiiriä, ja Kuopion sekä Karjalan tietä myöten se ulotti kauppansa aina Liperiin asti, varustaen Kuopion kauppatavaroilla ja tuottaen Savosta ja Karjalasta viljaa, talia, voita ym. talonpoikain tavaroita, joita toisinaan talvikausina nähtiin päivässä parikin sataa hevoskuormaa saapuvan kaupunkiin.¹

Tässä kaupassa käytettiin yhä enimmäkseen vanhaa avonaista kauppatiliä; kullakin kauppialla oli omat talonpoikansa, joiden tavarat he ottivat myydäkseen varustaen heidät niillä vähillä tarveaineilla, joita he tarvitsivat. Talonpojat saivat heiltä myös kaupunkikortteerin; Torniossa he olivat pöytävierainakin. Näihin aikoihin pitivät kuitenkin jo kaikki arvokkaimmat kauppiat ja talonpojat tätä luottokauppaa molemmille vahingollisena, mutta kaupan luonne teki sen usein välttämättömäksi, ja talonpoika itsekin piti tästä kaupankäyntitavasta, jota kyllä usein väärinkäytettiin. — Myös maakauppa oli osaksi tällaista »komissionikauppaa», mutta varsinkin pienemmät kaupat tehtiin rahaa vastaan.²

Oulu oli Venäjän vallan alkaessa Suomen kaupungeista toiseksi suurin, ja sen vilkkaassa liike-elämässä tuntui jo tuulahduksia suuresta maailmasta. Kun Jacob Fellman, kauan Lapissa oltuaan ja eläydyttyään erämaan seutujen elämään, v. 1825 saapui tänne Kemin jokialueen kautta, koki hän hyvin elävästi tämän vastakohtaisuuden muun maakunnan olojen ja läänin pääkaupungin vilkkaan sivistyselämän välillä. Satamassa oli lukuisia laivoja lippuineen ja toisia oli saapumassa ties mistä maailmanosista, upeina

selitys Tornion kauppaliikkeen häviämisen syistä 16. VIII. 1819, *VSo.* erin. a. v. 1819; *Deuschin, J. Fellmanin* ja *Sjögrenin* esitykset. Vrt. *Lindströmin* taulukkoja. — V. 1818 valitettiin, että tulliasetusten väärinymmärtämisen vuoksi Tornion kihlakunnan asukkaiden täytyi maksaa Ruotsiin viemistään tavaroistaan paljon korkeammat hinnat kuin muiden Suomen asukkaiden (O. mh:n kert. läänin tilasta 30. I. 1819, TO. KD. 1819 19/157).

¹ *Joh. Fr. Carpelan*: Kort Beskrifning öfver Uleåborgs stad, Bidrag till kändedom af vårt land, samlade af K. G. Leinberg, III s. 65 seur.

² *Carpelanin* m.t.s. 65, *Deutsch* s. 328—329, 324.

ankkuroituen ennen saapuneiden viereen. Rannalla vaelteli kirjavia ihmisjoukkoja kauniina iltana odottaen laivalta saapuneita. Elämä ja liike oli sellainen, että vaivoin pääsi tunkeutumaan ihmisjoukon ja tynnyri- ja tavaramäärien välitse, jotka lastivenheistä kuljetettiin makasiineihin. Kaupungin kaduilla ja torilla liikkui huvikävelijöitä puettuina saaleihin ja pitkiin takkeihin sievien lasten seuraamina. Koirat juoksivat edestakaisin joko irtonaisina tai silkkinauhoista talutettuina. Pianon, huilun ja viulun säveliä kuului avonaisista ikkunoista. Täällä oli seura- ja pörssielämää sekaisin, kaikki oli elämää ja liikettä. Tunsii olevansa siirretty uuteen maailmaan. Puhuttiin aamiaisista, päivällisistä, tanssiaisista (supéer, middagar, dejeunéer, baler och utfärder på landet), samalla kun toiset olivat kiinni liikeasioissa.¹ — Saara Wacklinin kertomuksista päättäen sopii tämä kuvaus hyvin Oulun aikaisempiinkin vuosiin.

Sodan aikana, varsinkin venäläisen valloituksen jälkeen, tuli kuitenkin monenlaista häiriötä tälle liike-elämälle. Ulkomaankauppa pysähtyi, maamiehillä ei ollut annettavana tavallisia vientitavaroita entiseen tapaan, ja laivatkin otettiin palvelemaan kuljetustarpeita; seuraavinakin vuosina Ruotsin ulkomaan kaupan lamautuminen herpaannutti Oulun läänin ulkomaiset kauppasuhteet; täällä kun oltiin kokonaan riippuvaisia Tukholman kaupasta; lisäksi pidätettiin laivat Tukholmassa.² Tosin tuottivat sota-konjunktuurit muutamille kauppiaille suuria sotavoittoja. Kallis aika, elintarpeiden kallistuminen ym. hyödytti lisäksi kaupungin ympäristössä asuvaa maalaisväestöä, jonka raharunsaudesta vuorostaan kauppiat hyötyivät.³ Kuitenkin tuli tämä hyötyminen etupäässä vain rikkaampien kauppiaiden osaksi, kun taas enemmistö kaupunkilaisista tuli suuresti kärsimään sota-ajan kallistumisesta, onnettomuksista ja liike-elämän pysähtymisestä. Sodan jälkeen laskettiin kaupungin 37 kauppahuoneesta vain 13:n pys-

¹ J. Fellman: Ant. I s. 365—366.

² Haartmanin lausunto TO:ssa 3. XII. 1812 (Sen. alam. kert. 1812 ja 1816 s. 145—146).

³ Porm. O. Liljedalin kirj. mh:lle 8. III. 1810, Oecon. prot. 1810 OM.; Nils Joh. Idman Raahesta 29. V. 1813 (ks. X lukua). Vrt. Buxhoevdenin kirj. Troilille 6/18. X. 1808, S.h.kv. I s. 403.

tyvän kauppaa harjoittamaan, muut 24 olivat enimmäkseen heille sattuneiden onnettomuuksien, mutta myös osaksi oman toimettomuutensa vuoksi tulleet kykenemättömiksi kaupan harjoittamiseen, ainakin siinä määrässä, että sillä olisivat eläneet. Käsityöläisten koko summasta 43 vain 31 harjoitti tointaan; muut 12 olivat joko kuolleet tai satunnaisten tapausten vuoksi eivät voineet jatkaa ammattiaan.¹ Pulaa lisäsi venäläisten kauppiasten kilpailu, sotaväen aiheuttama majoitusrasitus ja kuljetustoiminta, joka häiritsi talonpoikain elinkeinoja, sekä vuodesta 1807 asti jatkuneet melkein yhtämittaiset, osittain tavallista ankarammat kato-
vuodet.

Meriyhteys Oulun läänin ja Suomenlahden välillä oli vähäinen. Sodan kestäessä Venäjän vihollisten laivat hallitsivat merta, niin että matka oli vaarallinen suorittaa, joskaan ei kokonaan mahdoton, varsinkaan alkukesällä 1809, kuten edempänä saamme nähdä. Oulun laivat muutoin eivät olleet tottuneet purjehtimaan Suomenlahdelle, ja vasta nyt Suomen eron jälkeen Ruotsista tuli niille enemmän asiaa tälle tielle; kuitenkin ei liikeyhteys sodankaan jälkeen ollut säännöllinen eikä edes tavallinen.² Oulun vaarallisilla laivareiteillä ei ollut kruununluotseja; tähän asti ei sinne juuri koskaan ollut poikennutkaan valtion tai muualta kotoisin olevia laivoja. Oulun kaupunki käytti luotseina omia laivojaan varten talonpoikia ja vanhoja merimiehiä, jotka saivat työstään erityisen sopimuksen mukaan maksun kultakin laivalta. Heitä käytettiin sodan aikana myös kruunun omistamien ja kruunulle vuokrattujen laivojen luotsaamiseen.³ Laivaväyliä oli kaksi, mutta mataloitunut sisempi ns. Siikajoen väylä, joka kulki Hailuodon ja

¹ Päiväämätön konseptikatkelman palanen, joka sisältyy *O.L.K.* SD. 1810. — Mikael Topelius kirjoittaa Oulusta 27. II. 1810: »Kallis aika, nälkä pakottaa köyhää rahvasta tähän aikaan. Muutamat rikastuvat.» Edulliseen työhön nähden oli nyt »caicki läppu». — Samoin 25. IV Lisette Topelius: »Kaikki muut täällä rikastuvat, mutta meidän, joilla ei ole mitään uskallettavissa, täytyy olla kuin yhteen ja samaan rahaan leimattuina» (*V. Vasenius: Zacharias Topelius, I s. 181 ja 157, vrt. myös s. 158 ja Saara Wacklin s. 177*).

² E:n kirj. luutn. Adintsoville 28. V. 1812, *O.L.K.*

³ E:n kirj. TO:lle 6. V. 1811, *O.L.S.*

mantereen välitse Raahen, oli ainakin 30 vuotta ollut ilman meri-
viittoja ja vain harvat sen tunsivat, — eivät edes Oulun kaupungin
luotsit.¹

Raahekin oli tapulikaupunki ja sekin välitti savolaisten ja kar-
jalaisten tuotteitten kauppaa. Sen markkinoista tärkeimmät oli-
vat Kajaanin ja Kalajoen. Sota tuotti sillekin häiriötä, vaikka ei
läheskään samassa määrässä kuin Oululle, joka oli enemmän kes-
kusasemassa. Ennenkuin Raahе toipui sodan onnettomuuksista,
sattui siellä suuri tulipalo lokakuun 6 p:n vastaisena yönä v. 1810.²
— Pienoisen Kajaanin porvarit elivät enimmäkseen maanviljelyk-
sestä.

Sen johdosta, että kauppavaihto Ruotsin kanssa oli läänille
edullinen, pysyi ruotsinraha liikkeessä vallitsevana. Venäjänrahaa-
kin tosin levisi sodan aikana verrattain paljon rahvaan keskuuteen
maksuna kyydeistä, pakko-otoista jne., mutta sen jälkeen siitä
tuli pysyväinen puute. Kuten mainittu oli näet Venäjän kauppa
hyvin yksipuolinen: läänillä ei ollut myytävänä kuin »joku ketun-
nahka», kuten Ehrenstolpe sanoo, mutta sensijaan tuotettiin Venä-
jältä useita eri tarvetavaroita, joiden ostamiseen menivät viimei-
setkin, usein suurella vaivalla ja kustannuksella hankitut ruplat.
Vielä vaikeampaa oli verojen maksaminen, joka Barclay de Tollyn
määräyksen ja joulukuun 17/29 p:n 1809 manifestin mukaan oli
suoritettava venäjänrahalla. Vaikkakin tämä manifesti poisti

¹ Sodan aikana käyttivät venäläiset usean kerran tätä reittiä,
pakottaen 5 henkilöä luotseina ohjaamaan transporttijahteja, jotka
kulkivat 4—6 jalkaa syvässä. Syksyllä 1810 tuhoutui tällä reitillä
joukko venäläisiä kanuunavenheitä, kun päällikkö pakotti vastoin
luotsien tahtoa jatkamaan purjehtimista ankaralla lounais- ja etelä-
tuulella Hermannin matalikon ohi mentyä ($\frac{1}{4}$ pnk. sataman edustalta).
O. Liljedalin kirj. 22. IX. 1810, Domboks alig. 1810, kirjekonseptit
v:ita 1810, *OM.*

² Vrt. *Alma Söderhjelm*: Raahen kaup. 1649—1899. — Taloudel-
listen olojen kuvauksen pohjana on edellä mainittujen lähteiden lisäksi
Stichaeuksen kert. v:ita 1812 (TO. KD. 1813 1/546), ja lääninhallituk-
sen kertomukset vuosilta 1816, 1818 ja 1819 (TO. KD. 1816 34/184,
1818 22/182 ja *VSo.* erin. a. 1819; vrt. Sen. alam. kert. 1812 ja 1816
s. 123—129). Lapinmaasta mh:n kert. 19. V. 1818 (TO. KD. 1818
16/262).

sodanaikaisen kohtuuttoman pakkokurssin alentaen paperiruplan arvon 32 killingistä 25 killinkiin vvs., näytti Oulun läänissä venäjänrahan käyttäminen verojen kannossa tulevan mahdottomaksi. Siellä täytyi myöntää joulukuun manifestin määräyksen toimeenpanon lykkäystä kesäkuun loppuun 1810, ja seuraavana vuonna annettiin Tornion kihlakunnalle, jossa venäjänraha oli perin vaikeasti saatavissa, oikeus maksaa veronsa ruotsinrahassa.¹ Mutta muuallakin oli niin vaikea saada paperiruplia, että porvarit ostivat niitä 2 kill. kalliimmasta, kuin niiden oikea arvo oli. Seuraavina vuosina, etenkin 1811—1812, nousi paperiruplan arvo ruotsalaisen rahan rinnalla, siitä huolimatta, että sen arvo hopearuplan rinnalla laski (virallisissa maksuissa piti 2 paperiruplan sijasta helmik. 11 p:n 1811 määräyksen mukaan hopearuplaan lukea 3). Voittoa tavoittelevat halusivat niitä ostaa, ja köyhempi väki, joka yleensä kovassa rahantarpeessa ollen ei voinut rahaa säästää päivästä toiseen tulevan ajan tarpeita varten, oli myöskin halukas vaihtamaan niitä ruotsinrahaan luullen saaneensa voittoa. Näin syntyi niin ankara ruplien puute, ettei edes julkisissa huutokaupoissa, joissa ruotsinrahaa tarjottiin »mihin hintaan hyvänsä» venäjänrahaa vastaan, ilmoittautunut ketään ostajaa. Vain vekselillä voitiin ruplia saada, mutta sitä keinoa ei rahvas voinut käyttää.²

Lopulta katsoi hallitus tarpeelliseksi myöntää rahvaalle oikeuden käyttää veronmaksussa ruotsinrahaa; se tapahtui arm. julistuksella 30 p:itä jouluk. 1812.

Sodan vaikutukset maaseudulla olivat hyvin erilaiset. Kun pohjoisemmat seudut kärsivät sodasta tuskin lainkaan — pikemmin hyötyivät saaden keinoja kestääkseen raskaat nälkävuodet,³ oli eteläisissä pitäjissä, varsinkin missä sotajoukot olivat kulkeneet edestäkaisin, hävitys hyvin tuntuva. Koko vuoden kestäneiden kuljetusrasitusten, pakko-ottojen ja ryöstöjen lisäksi kohtasi niitä

¹ E:n ilmoitus 14. I. 1811, keisarin päätös 25. IV. v.l. *Kkv.* a. 1811 n:o 50, *Neovius* s. 272 seur., *J. V. Tallqvist: Det sv. myntets hist.* i Finland s. 30.

² O. mhv:n kirj. TO:lle 11. I. 1812, E:n kirj. Steinheilille 31. XII. 1813, *Kkv.* a. 1813 n:o 39.

³ *Deutsch* s. 264.

Suomen armeijan viimeisen kerran peräytyessä hyvin raskas pakko-otto; ¹ muun osan ruokavaroistaan asukkaat myivät sotilaille pelosta, että sen muutenkin menettäisivät. ² Etenkin Saloisten kihlakunnassa oli hävitys suuri. Menetettyään karjansa ja elintarpeensa olivat asukkaat paenneet erämaahan, jossa monen talon väki joutui kuoleman uhriksi. Autiotaloja olikin kihlakunnassa valloituksen jälkeen sadoittain. Eteläisempien pitäjien suuret sillat oli poltettu, vieläpä Kalajoen kirkkokin. Missä vain sotilassairaaloita oli ollut tai missä sotilaat olivat majoilleet, nähtiin mitä tavattominta likaisuutta, ei ainoastaan taloissa, vaan enimmänsä käytettyjen teidenkin varsilla — ja yhtäläisesti kaupungeissa. Ihmisten ruumiita ja hevosten raatoja oli kaikkialla, missä sotajoukot olivat kulkeneet. Tarttuvat taudit riehuivat jo muutenkin, ja niiden leviäminen oli kevätlämpimäin tullessa tuon likaisuuden ja mätännevien ruumiiden vuoksi yhä enemmän pelättävissä. Sotaväki oli vallatonta ja polki asukkaiden oikeuksia mielivaltaisesti; päällystölle tehtyjä valituksia ei tutkittu kyllin nopeasti ja pontevasti, joten syyllinen jäi saattamatta edesvastuuseen ja kärsivä puoli useimmiten ilman korvausta. Tästä syntynyt epäjärjestys näytti olevan auttamaton. Asukkailta, joilla ei ollut leivänpalaa evääksi otettavana, vaadittiin ylimääräisiä raskaita rakennustöitä siltojen ym. korjaamisessa.

Sellaisia olivat ensimmäiset vaikutelmat, joita Ehrenstolpe sai kokea saapuessaan lääniinsä Saloisten kihlakunnan kautta. Ne

¹ Ennen Otkijoen antautumista Buxhoevden kertoi keisarille, että ruotsalaiset olivat joka pitäjämästä, joiden läpi he olivat peräytyneet, ottaneet 300 hevosta ja sarvikarjaa sekä 800—900 tynn. viljaa, joten ven. armeija saapui autioksi tehtyyn maahan (*Michailovski-Danilevski* s. 128). Kirj:ssä krv. Bergbomille Raahesta 17/29 marrask. 1808 hän sanoo, että ruots. armeijan hyväksi oli Salon pitäjämästä kuluvan vuoden veroja otettu manttaalia kohden 2 tynn. 11 kap. jyviä sekä sitäpaitsi pakko-otolla n. 2 tynn. jyviä ja 96 leiv. heiniä ja olkia (*S.h.kv.* I s. 516). Ruots. armeijan pakko-otto ja -osto ulottui ankarana yli koko eteläisemmän läänin aina Paltamon ja Sotkamon pitäjiin asti, joita ei vielä oltu »imetty ja ryöstetty loppuun» (ks. *K. E. Lindén: Sjukvård och läkare etc.* s. 32 ja 38, sekä *A. H. Virkkunen: Kajaanin läänin oloista 1808 v. sodan aikana, Hist. Aikak.* 1923 s. 230).

² *C. O. Nordensvan: Finska kriget* s. 363.

eivät suinkaan olleet ilahduttavia, vaan ennustivat uudelle maa-herralle raskasta ja vaikeata työtä. Parastaan hän kyllä aikoi yrittääkin. Jo tulomatkallaan hän koetti järjestellä oloja, ja saavuttuaan perille läänin pääkaupunkiin kirjoitti näistä epäkohdista Sprengtportenille. Erityisesti sotilaiden väkivaltaisuuksien tutkimiseksi ja tuomitsemiseksi hän pyysi keksimään jonkin keinon, jotta väkivallan tekijät joutuisivat varmasti edesvastuuseen ja jokainen voisi tuntea kansalaisoikeuksiensa ja keisarin uusille alamaisilleen antamien vakuutuksien olevan turvattuina.¹ Samoin hän pyysi esimiestään puoltamaan keisarille, että väestö saisi Kalajoen kirkon ja siltojen rakentamisessa sekä Siika- ja Oulujoen lauttasiltojen pelastamisessa avustusta yleisistä varoista; kirkon rakentamatta jäämisestä hän nimenomaan huomautti voivan olla vaaralliset seuraukset yhteiskunnalle kansan ajatustapaan nähden — tarkoittaen sillä kansan uskonnollis-siveellisen kasvattamisen tärkeyttä.² — Edellisenä päivänä hän oli antanut yleisen kuulumuksen käskien talonmistajia panemaan taloihinsa toimeen yleisen puhdistuksen.³

Seuraavissa luvuissa on tarkempi selostus eräiden tärkeämpien seikkojen järjestelystä, johon sekä sotajoukkojen tarpeet että asukkaiden etujen ja puutteenalaisen tilan hoivaaminen antoivat lääninhallitukselle aihetta.

¹ E:n kirj. Sprengtportenille 14. III. 1809 *O.L.S.* n:o 163. — Sprengtporten ilmoitti, kirj. 6/18. V Porvoosta (tosin toisen kirjan johdosta), kehoittaneensa komentavaa kenraalia pitämään mitä ankarinta järjestystä ja valvontaa Oulun läänin sijoitetussa armeijan osastossa asukkaiden turvaamiseksi väkivaltaa ja vääryyttä vastaan (*Журналъ*; vrt. Sprengtportenin kirj. kenr. Knorringille 11/23. V, *Spr.v.kv.* s. 289).

² E:n kirj. Sprengtportenille 8. III. 1809, *O.L.S.* n:o 127. — Kalajoen kirkon palovahinko oli toimituskirjan mukaan 10,293 riksiä 33 kill. pankko. Konseljin esityksestä keisari sittemmin, reskr. 6. IX. 1811 v.l., antoi rakennusavustukseksi 12,500 rpl. set. (vrt. *Neovius* s. 287). Valtamaantien siltojen kustannusarvio, jonka kapt. v. Krohne ja maanmitt. L. Uhlbrandt olivat laatineet, nousi 23,101 riksiin 39 kill. pankko. Ehrenstolpe pyysi myös, että siltojen rakennustyön aikana annettaisiin keisarin puolesta muona, koska rakennusmiehet eivät muuten voisi tulla toimeen.

³ Kuulutus 7. III. 1809, *O.L.S.* n:o 126.

III. Venäläisen sotaväen kuljetustoiminnan avustaminen.

Sodan ensi kuukausina kysyi maaherran enintä tarmoa ja huolta sotajoukkojen kuljetustoiminnan ja sen yhteydessä olevien seikkojen järjestäminen, jopa siihen määrään, että niiden rinnalla muiden tarpeiden oli toistaiseksi osittain väistyminen. Ehrenstolpen saapuessa Ouluun oli näet parhaillaan valmisteilla se suuri kolmiosainen hyökkäys Ruotsia vastaan, jolla Aleksanteri toivoi nopeasti voivansa taivuttaa Ruotsin rauhaan. Yksi näistä hyökkäyksistä oli suoritettava Oulusta käsin Tornion kautta Länsipohjaan, ja sitä paitsi oli Oulun puolelta lähetettävä joukkoja myös Vaasaan, josta toinen armeija kulkisi Merenkurkun yli Uumajaan. Muonasta oli kuitenkin koko maassa mitä suurin puute ja yhtä suuri puute hevosista, jotta muona ja sotatarpeet olisi voitu kuljettaa sotaliikkeitä varten koottaville joukoille — juuri tämä puute saattoi venäläisen armeijan uuden ylipäällikön kenraali Knorringin vitkastelemaan Aleksanterin antaman hyökkäyskäsken toimeenpanossa, niin että se lykkäytyi aina maaliskuuhun asti.¹ Vielä vaikeampaa kuin muualla oli kuitenkin harvaan asutussa ja nälkävuosien ahdistamassa Oulun läänissä saada melkoisia sotavoimia varten tarvittavaa kuljetustoimintaa tyydyttävästi järjestetyksi,²

¹ Vrt. *Michailovski-Danilevski*: Beskrifning öfver Finska kriget s. 137—138; *Sv. Generalstaben*: Sveriges krig åren 1808 och 1809, VIII s. 262, 267, 271—273.

² Buxhoevden oli muonitusvaikeuksien vuoksi siirtänyt Oulun armeijaosastosta Repolaan 3 jalkaväkirykmenttiä ja Knorring tarkastusmatkallaan joulukuussa lisäksi vielä yhden ratsuväkirykmentin Karjalaan. Tutškovilla oli 1809 v:n alkaessa 9,800 miestä ja hänen seuraajallaan Šuvalovilla hyökkäyksen alkaessa 8,070 miestä; Vaasaan oli käsketty lähettää Oulun armeijasta 2—3 rykmenttiä. Ks. *Sv. Generalstaben* VIII s. 266—267, 271, 359; vrt. *Michailovski-Danilevski* s. 136, 168.

koska edellisen sotavuoden kuljetusrasituksien ja ruotsalaisen armeijan pakko-ottojen vuoksi hevosten puute oli siellä entistäkin suurempi ja täydellinen rehujen puute heikensi hevosia — kesällä 1808 oli näet tullut kato heinistäkin. Nämä vaikeudet tuntien oli venäläinen sodanjohto ryhtynyt erityisiin toimenpiteisiin muonankuljetuksen järjestämiseksi Suomen kautta. Tverin ja Novgorodin kuvernementeista oli helmikuussa v.l. tilattu 500 hevosta siloineen, kuormavaunuineen ja varapyörineen. Ajoa varten otettiin 250 kuormamiestä, jotka rekryytteinä hoitivat toimen saaden siitä palkan sekä vaunut, hevoset ja silät omikseen, sitten kun niitä ei enää tarvittu. Suomen kautta kuljettaessa kustansi hevosten ruoan provianttidepartementti. Muona tuotiin eri tahoilta Suomea, osa maanteitse Tornioon, osa Pohjanlahden satamiin, joista se kesällä lastattiin kauppiailta vuokrattuihin laivoihin Länsipohjaan kuljettavaksi,¹ mikäli se kävi päinsä, sillä kuljetusaluksia oli vähän ja meritietä häiritsevät vihollisten laivat suurinman osan kesää. Käyttämistäni asiakirjoista ei tule näkyviin, missä määrin tästä venäläisestä rahdinvedosta oli huojennusta Oulun läänissä toimitettavalle muonan kuljetukselle. Kaikissa tapauksissa oli Oulun armeijan aloittaessa liikehtimisensä turvaututtava läänin talonpoikain hevosiin, koska mainittu kuormanvetojoukkue vasta oli muodostumassa Venäjän puolella ja oli toimesta nähtävästi vasta kesän aikana. Täten tuli kuljetustoimi tälläkin kertaa suurimmalta osalta talonpoikain suoritettavaksi, ja vanha kokemus, että kuljetukset enemmän kuin itse sota rasittavat talonpoikia,² oli seuraavien kuukausien aikana osoittautuva uudestaan mitä karvaimmaksi totuudeksi. Oli tietysti entistäänkin tärkeämpää, että muonan ja sotatarpeiden kuljetus ei pysähtyisi, koska se olisi aiheuttanut pysähtymisen itse sotaliikkeissä ja saattanut Länsipohjaan tunkeutuneen sotajoukon mitä vaarallisimpaan asemaan, se kun ei paikalliselta köyhältä väestöltä voinut saada, kuten ensin oli otaksuttu, edes aluksikaan mitään elatusvaroja, vaan oli melkein kokonaan riippuvainen Oulun läänin kautta lähetetyistä

¹ *Michailovski-Danilevski* s. 172.

² Axel Löwenin lausunto, ks. *E. W. Juvelius*: Suomen puolustus-kysymys ison- ja pikkuvihan välisenä aikana s. 76.

muona- ja ampumavaroista.¹ Toiselta puolen olisi muonan puute aiheuttanut Oulun lääniin jääneissä joukoissakin tyytymättömyyttä ja ryöstön halua, josta asukkaat taas puolestaan olisivat saaneet kärsiä.²

Muonan- ja muidenkin sotatarpeiden kuljetuksen kannalta oli Savonlinnan keskusmakasiinilta johtava Kuopiontie Oulunläänille tärkein sotatie. Kesäisin siirtyi kuljetustoimi tältä tieltä vesireitille, joka Savonlinnasta jatkui Iisalmelle asti; täältä voitiin tavarat kuljettaa 5½ pnk. leveään taipaleen yli Vieremältä Vuolijoelle, josta taas vesitie jatkui Ouluun asti. Mutta liikenneyhteydessä Venäjän kanssa voitiin myös käyttää Pielisjärveltä Sotkamoon johtavaa Karjalantietä. Vieläpä oli Sortavalasta Ouluun tie sen kautta lyhyempi kuin Kuopion kautta. Oulusta oli Kuopioon 30 pnk. ja sieltä Sortavalaan 27 pnk., yhteensä siis 57 pnk. Oulusta Säräisniemelle ja sieltä Oulujärven yli Kajaaniin laskettiin olevan 16⁷/₈ pnk.; Kajaanista Nurmeksen kautta Sortavalaan 38 pnk., yhteensä siis Oulusta lukien 54⁷/₈ pnk.

Sotkamosta poikkesi toinen tärkeä tie Kuhmoniemelle ja sieltä Lammasperän ja Saunajärven kautta Aunuksen rajalle Repolan kylää kohden, jonne sotavuonna 1808 oli perustettu viljavarastomakasiini 4 pnk:n päähän Suomen rajasta, samalla kun tie oli rakennettu Venäjän Karjalaan pitkin Suomen rajaa;³ matkaa tuli rajalle Oulusta 30 pnk. Vienanläänin Kemistä kuljetettaessa käytettiin Hyrynsalmen reittiä; Oulusta rajalle tätä tietä myöten laskettiin 33¹/₈ pnk.⁴

Sprengtporten oli jo etukäteen selvillä muonantoimittamisen vaikeuksista. Ilmoitettuaan Oulun lääninhallitukselle 7 p. helmik. v.l. (saapui 25. II), että sotaliikkeiden vuoksi Tutškovin joukot oli koottava ja hevosia hankittava kruununajoja varten, kirjoitti

¹ Vrt. *Michailovski-Danilevski* s. 136.

² Vrt. Barclay de Tollyn kiertok. mh:ille 12/24. X. 1809.

³ *A. H. Virkkunen*: Kajaanin läänin oloista, *Hist. Aikak.* 1923 s. 227. Kevättalvella 1809 siellä ei kuitenkaan ollut viljavarastoja Oulun lääniin lähetettäviksi, ks. *Sv. Generalstaben* VIII s. 267.

⁴ Ruotsin armeijan muonan ja rehun hankkijan Lars Uhlbrandtin käsialalla tehty »Marche-Route», Buxhoevdenin kok. n:o 45. — Vrt. *Danielson*: S. sota, sotakartta.

hän jo seuraavana päivänä sekä keisarille että sotaministeri Arak-tsejeville, ettei hän nähnyt juuri mitään mahdollisuutta Oulun muonamakasiinien varustamiseksi: maa oli hävitetty ja asukkaat harhailivat metsissä.¹ Hänellä oli kuitenkin hiukan toivoa, että sotakomissaari von Knorring² oli asian auttamiseksi aikaansaava mahdollisimman. Mutta hän oli levoton, että kansan keskuudessa syntyisi epäjärjestyksiä,³ ja saadakseen sen ymmärtämään asian tärkeyden hän lähetti Hämeenlinnasta 8/20 p. helmik. maaherroille kirkoissa kuulutettavaksi »yleisen kuulutuksen», joka oli jo ennen kuulutusta kiireimmän kautta saatettava kruununpalvelijain tiedoksi ja noudatettavaksi; Oulun lääninhallitukseen se on saapunut; nähtävästi Ehrenstolpen mukana, 3 p. maalisk. Siinä kenraalikuvernööri mainitsee virkansa toimittamiseen ryhdyttyään saaneensa mielipahakseen tietoja, että monet asukkaat olivat osoittaneet kuljetusvelvollisuuksiensa täyttämässä niskoittelua ja hitautta, vaikka toisten osoittaman lainkuuliaisuuden sekä entisestään korotetun kyytimaksun pitäisi olla kehoittamassa suurempaan halukkaisuuteen. Hän tahtoi muistuttaa maanmiehilleen, että keisari oli luopunut valloittajaoikeuksistaan heidän hyväkseen, vaatimatta tähän asti muuta kuin mitä hyvää maksua vastaan olisi pitänyt ja voitu tehdä. Katsoen ehdottomasti tarpeelliseksi, että kyyditysrasitusta, jota pidettiin kaikkein raskaimpana, kaikki etuoikeuksistaan huolimatta yhtäläisesti kärsivällisyydellä suorittaisivat, ja tahtoen niin kauan kuin mahdollista välttää ankarampia toimenpiteitä hän kehoitti maanmiehiään tässäkin kohden noudattamaan keisarin hyvää tarkoittavia aikeita sillä innolla ja alaimaisella rakkaudella, josta Suomen kansakunta isän-

¹ *Spr.v.kv.* s. 164, 142 ja 145. — Hämeenlänissä saapui 1—9 p. tammik. 23 hevosta paikalle, kun kuukauden kuluessa olisi tarvittu 5,000 hev. (Sprengtporten Munckille 19. I. 1809, Журналъ).

² Everstilluutn. sotaneuvos Carl Fredrik von Knorring oli eronsa jälkeen Ruotsin sotapalveluksesta ollut Turussa kauppiana, mutta siirtyi konkurssipetoksesta tuomittuna Venäjälle. Suomen valloituksen alkaessa hän liittyi Sprengtporteniin ja oli päästä Kuopion maaheraksi, mutta Mannerheim esti sen ilmaiseamalla hänen entisyytensä. Ks. *Wasastjerna: Ättartaflor; K. K. Tigerstedt, Finsk Tidskrift XXIV* s. 163; *B. Lesch: Carl Erik Mannerheim I* s. 173—174. Vrt. ed. s. 13.

³ Sprengtp. Speranskille 13. III. v.l. (*Spr.v.kv.* s. 151).

maan palveluksessa aina oli tullut tunnetuksi; varmasti maksettaisiin täydelleen sekä tähän asti maksamattomat että vastedes ansaittavat kyytirahat.¹

Siihen aikaan kun Ehrenstolpe saapui lääniinsä virkaansa hoitamaan, oli Kuopion läänin alueella jo tapahtunut kuljetuksissa pysähdystä, kun ei voitu hankkia tarpeellista hevosmäärää Kuopion kaupunkiin ja sieltä Ouluun menevälle tielle, jota myöten pohjoisen armeijaosaston varustaminen elin- ja sotatarpeilla, vieläpä laivastotarpeidenkin lähettäminen² Oulussa rakennettavia kanuunavenheitä ja lastilaivoja varten, pääasiallisesti oli tapahtuva. Sprengtporten käski Kuopion ja Oulun läänien maaherroja olemaan yhteistoiminnassa, jotta tässä erinomaisen tärkeässä kuljetustoiminnassa ei sattuisi keskeytystä.³

Ylivoimaisilta näyttivät kuitenkin vaikeudet. Odotettiinhan Kuopiosta päin Kankaan makasiinille, joka Siikajoen tiellä oli ensimmäinen vaihtopaikka (Piippolan kylässä), maaliskuun 19 p:stä alkaen niin suuria transportteja, että niiden edelleen toimittamiseen olisi parin viikon aikana tarvittu 5,640 hevosta. Ehrenstolpen mielestä oli sellaisen hevosmäärän saaminen mahdotonta, jonka vuoksi hän ehdotti Kuopion maaherralle, että osa tästä muonasta kuljetettaisiin Nissilän kautta Vuolijoelle odottamaan avovettä. Ehrenstolpe sanoo kreivi Šuvalovin hyväksyneen tämän suunnitelman, mutta sotaministerin adjutantti Tišinin hylänneen sen.⁴

Tämä Tišinin menettely johtui varmaankin sotaministeri Arak-tšejevin jyrkästä tahdosta saada Ruotsin puolelle tehtävä hyökkäysliike alkamaan. Šuvalovkin, joka oli määrätty tätä hyökkäystä johtamaan, oli näet Ouluun saavuttuaan pitänyt sitä vaikeana, mutta sotaministerin painostuksesta hän ryhtyi ponteiviin valmistustoimiin, joten hyökkäykseen päästiin viimeinkin siirtymään 23 p. maalisk. Sotaanlähtevien joukkojen muonittaminen

¹ O.L.S.

² Sprengtportenin käsky E:lle ja Carpelanille avustaa kapteeniluutn. Martinkevitsiä, 25. II. 1809 v.l. (Журналъ, vrt. Spr.v.kv. s. 177).

³ Kirj. Carpelanille ja E:lle Turusta 20. II./4. III., Журналъ.

⁴ E:n kirj. kenr.maj. Rachmanoville 19/31. V. 1809, Kuopion mh:lle 16. III sekä krv. Lilljeqvistille 17. III. 1809, O.L.K.

olisi kuitenkin ollut ehkäpä mahdotonta ilman oululaisten aulista apua. Šuvalov pyysi nimittäin heti Ouluun saavuttuaan Ehrenstolpen kautta Oulun porvareilta vapaaehtoista viljalainaa; tämän johdosta porvaristo kutsuttiin raastuvankokoukseen 13 p:ksi maalisk., jolloin Ehrenstolpe yhdessä komentavan päällikön kanssa sitoutui vastaamaan, että annettu viljalaina maksettaisiin takaisin kuukauden tai viimeistään 6 viikon kuluttua. Kaikki läsnäolevat antoivatkin mitä he voivat,¹ ja täten nähtävästi saatiin evästä sen hyökkäyksen aloittamiseen, joka pari päivää myöhemmin johti Suomen armeijan antautumiseen Kainuussa.

Mainitun kokouksen aikana oli Ehrenstolpelle vielä tuntematonta, että armeija oli hyökkäävä Ruotsin puolelle; siitä syystä hän ensimmäisessä kuljetusohjelmassaan saattoi pitää silmällä hevosten hankintaa vain Siikajoen—Oulun tielle. Hyökkäystoimen alettua piteni se tie, jolle Oulun läänin osalta oli hankittava kuljetushevosia, Tornioon asti, s.o. 15 penikulmalla, jonka vuoksi suuri osa Kankaan ja Oulun välille aiotuista hevosista täytyi siirtää Oulun—Tornion tiellä käytettäväksi. Tarve oli sitä suurempi, kun rykmenttien omat hevoset olivat melkoiselta osalta kuolleet tai tulleet kykenemättömiksi palvelemaan rykmenttien liikehtimistä.

Hevosten saannin lisäämiseksi vaadittiin v:n 1791 kulkujärjestyksen (tågordning) määräämän rangaistuksen uhalla, että kaikkien kiinteimistön omistajien, myös aateliston jäsenten ja puustellin-omistajien, tuli yhtäläisesti talonpoikain kanssa totella kutsuntaa; uudistalojenkin omistajien tuli vapaavuosistaan huolimatta ottaa osaa ainakin joka toiseen vuoroon. Rahvaan suojelemiseksi väkivaltaa vastaan sekä oikean lähetysjärjestyksen ylläpitämiseksi ja hevosten tarpeettoman rääkkäyksen estämiseksi oli kuljetukset järjestetty siten, että jokaista vähintään 50 hevosen suuruista transporttia seurasi kruununpalvelija tai muu luotettu mies, saaden taval-lisen palkkion, 24 pankkokill. päivärahaa ja yhden hevoskyydin. Perille saavuttua tuli heti maksaa täysi kyytimaksu rahtihevosista.²

¹ Domboks aligater 1809, OM. Pk:n muistiinpano on ilman kuukauden ilmoitusta, mutta toisella sivulla oleva pk:n luonnos on päivätty 8. III.

² Sprengtportenin yllämainittu kuulutus 8/20. II, E:n kirj:t krv:eille 17. III ja 14. IV. 1809 sekä kirj. TO:lle 6. III. 1810.

Jonkun verran vähentääkseen hevosten tarvetta ehdotti Ehrenstolpe Kuopion maaherralle 20 p. maalisk., että sikäläinen rahvas saisi kuljettaa kuormansa Kankaan ohi ainakin Rantsilan kirkolle ja vieläpä Ouluun asti, mikäli se siihen mahdollisesti kykenisi. Myöhemmissä kirjelmässä Rantsila joskus esiintyykin Kankaan rinnalla vaihtopaikkana. Kuitenkin kutsuttiin Oulun läänin talonpoikia, etenkin Siika- ja Pyhäjoen ylemmstä nimismiespiiristä, joskus myös Iisalmelle ja Kuopioon vedätystä varten, ja myöskin tuli sittemmin paljon valituksia siitä, että venäläiset sotajoukot veivät hevosia määrätyn vaihtopaikan ohi kauemmas, esim. 10--12 pnk. Tornion ohi, ja myös Vaasan lääniin.¹ Tämä oli tietysti omiaan tuottamaan häiriötä transportti- ja kestikievarikyydeille ja rasittamaan hevosia ylenmääräisesti.

Hevosten tarve ei kuitenkaan rajoittunut näihin rahti-ajoihin. Myöskin tavalliseen kyyditykseen vaadittiin nyt paljon enemmän hevosia kuin ennen. Jouluk. 9 p. 1808 oli maaherranviraston kautta annettu määräys, että kaikissa suurten teiden varsilla olevissa majataloissa oli kyytihevosten lukumäärä lisättävä nelinkertaiseksi rauhanaikaisesta määrästä. Ehrenstolpe yritti ensi työkseen, 7 p. maalisk., vähentää sitä kaksinkertaiseksi, mutta hänen oli pakko jo 18 p. s.k. antaa käsky, että Oulun kihlakunnassa ja Kemissä pitäjässä oli noudatettava jouluk. 9 p:n määräystä; myöhemmin, toukok. 11 p., käskettiin kaikissa majataloissa Oulusta Tornioon aina pitää 30 hevosta, joista 5 kuriireja ja 25 rahdin ajoa varten.² Saloisten kihlakunnan kyytihevokset lisättiin toukokuussa 3-kertaiseen määrään.³ Vaikeuksia lisäsi se, että niiden joukossa, jotka olivat poistuneet paikkakunnaltaan, oli myös majatalojen, reservi- ja vankien kyyditystalojen isäntiä sekä postinkuljettajia; Ehrenstolpe antoi senvuoksi kruununvoudeille 13 p. maalisk. määräyksen, että tällaisten poistuneiden piti viimeistään kuukauden kuluessa palata täyttämään velvollisuuksiaan tai hankkia sijaansa

¹ Kalajoen ylemmän nimismiespiirin nm. Pehr Bomanin todistus 25. IV. 1809, liittyy Gab. Bergbomin kirjeeseen 16. V; E:n kirj. Vaasan mh:lle 23. V. 1809, *O.L.K.*

² *O.L.S.* n:ot 122, 167 ja 274; peruutettiin meriliikenteen johdosta 19. VII 4-kertaiseen määrään (n:o 319).

³ Käsky Bergbomille 19. V n:o 284, *O.L.S.*

niiden toimittamiseen luotettavaa väkeä; sillä aikaa tuli kruununvoutien pitää huolta näiden rasiusten suorittamisesta asianomaisen kustannuksella; maksun puutteessa he saivat panna ryöstöön näiden sekä kiinteän että irtaimen omaisuuden.¹

Lisärasitukseksi, johon myös kysyttiin hevosia, tuli vielä niiden siltojen uudestaan rakentaminen, jotka puolustava armeija oli peräytyessään tuhonnut. Ne talolliset, jotka toimittivat rakennusaineita näitä töitä varten, samoin kuin kanuunavenheiden rakentamiseksi, josta edempänä tulee kerrottavaksi, vapautettiin vastavasta määrästä transporttiajoja. Myöskin oli kuljetettava polttopuita leipomista varten ja armeijan sairaaloille sekä toimitettava suuret määrät heiniä.² Ylimääräisiä muitakin ajoja sattui tiheään. Paljon häiriötä johtui myös siitä, että venäläiseltä sotilasviranomaiselta saatiin hevostilaukset niin epäsäännöllisesti ja myöhään, että oli tulinen kiire hankkia lyhyessä määräajassa tarvittavat hevoset, joita keräämään kruununvoutien täytyi lähettää pikalähetit,³ tai sitten oli käännyttävä kutsutut hevoset toiselle tielle.

Ehrenstolpe koetti parhaansa mukaan toimia täyttääkseen kenraalikuvernööriltä ja sotaväen päällystöltä saamiaan käskyjä ja ohjeita. Tehdäkseen väestön halukkaammaksi ajojen suorittami-

¹ O.L.S. n:o 155. — Mainitussa kirj. Bergbomille 19. V n:o 284 käsketään asettamaan poistuneille kestikievareille ja reservitalonpojille 33¹/₃ pankkoriksin uhkasakko; jos ei sekään saisi heitä palaamaan taloihinsa ja toimiinsa, oli maaherra tarjoava autiotilan huutokaupassa sille, joka otti suorittaakseen nämä rasiukset maksaen korkeimman hinnan. Myöhemmin lisäsi hän uhkasakon 50 riksiin, ks. alemp. kirj. Sprengtp:lle 30. V (s. 64).

² Kenr.maj. Rachmanov käski esim. 29. III ostaa läänistä 30,000 leiv. heiniä. Maaherra arveli, ettei koko läänissä ollut niin paljon heiniä — aiemmin oli maanmitt. Uhlbrandt liikkunut läänissä tarkoituksessa ostaa niitä mahdollisimman paljon —, mutta kuitenkin hän antoi seur. p. käskyn kaikille kihlakunnille, että rahvaan oli määrättyihin kohtiin vietävä, pakko-oton uhalla, heinänsä 16 pankkokillingin maksua vastaan leiviskältä. — Heinistä maksettiin sittemmin vapaassa kaupassa aina 1 hopearuplaan asti leiviskältä.

³ O. mstr:n ja O. kihlak. krv:n käsketään tavallisesti toimittaa hevoset »huomenna varhain», muille annetaan hiukan pitempiä määrää-aikoja.

seen hän maksatti niiden palkat lääninrahastosta ennakkomaksuna.¹ Pikalähettien kautta, joiksi täytyi ottaa keitä vain sai, ylioppilaita, käsityöläisiä ja joutilaita henkilöitä, tilattiin hevosia läänin »kaukaisimmistakin osista».² Kaikista hevosista vaadittiin erikoisluettelot, kukaan ei saanut pysytellä erillään kuljetusvelvollisuuksista (kirj. kruununvoudeille ja maistraateille 19 p. maalisk.); toukokuun 9 p. hän käsken mukaan vaati tietoa, kuinka paljon hevosia oli tilattu tai otettu kruununajoihin, paljonko oli sortunut tai joutunut hukkaan sekä paljonko niitä vielä saattoi olla jokapäiväiseen käytäntöön.³ Aluksi hän myös koetti talonpoikiin vaikuttaa tutkintojen pitämisellä ja niillä laillisilla rankaisukeinoilla, joihin Sprengtporten kuulutuksessaan 20 p:ltä helmik. oli viitannut. Jo 15 p. maalisk. hän kirjoitti Siikajoen kirkkoherralle, kontrahtirovasti J. A. Carpille, tulevansa itse toimittamaan yleisessä pitäjänkokouksessa, joka oli kuulutettava s.k. 26 p:ksi, tutkinnon siitä, minkä vuoksi suurin osa pitäjän miehistä oli edellisellä viikolla jäänyt pois kruununajoista; tähän tilaisuuteen oli rahvaan saapuminen sekä emäseurakunnasta että kaikista kappeleista (s.o. Rantsilasta ja Pulkkilasta sekä Paavolan, Piippolan ja Revonlahden rukoushuonekunnista), mikäli se oli mahdollista.

Jo ennen tätä tutkintoa Ehrenstolpe kuitenkin huomasi, että poisjääminen sai niin uhkaavan muodon, että tutkimuksien pitäminen ja laillisten rankaisujen käyttäminen oli liian tehotonta. Näin ollen hän ryhtyi sellaiseen pakotuskeinoon, josta hän oikeastaan tiesi korkeammalta taholta tulleen kiellon.

Kysymys oli näet ollut edellisenä vuonna käsiteltävänä ja saanut silloin ylipäällikön ratkaisun. Buxhoevdenille oli 78 Siuntion talonpoikaa valittanut Hämeen ja Uudenmaan läänin maaherranviraston päätöksestä, joka oli tuominnut heidät kruununajosta poisjäännin vuoksi 1 pankkoriksin 32 kill. sakkoon ja korvaamaan sijaishevosten vuokramaksun; valittajat pyysivät, että sakkojen ottaminen keskeytettäisiin ja että he saisivat osoittaa viattomuutensa asianomaisessa oikeudessa. Buxhoevden suostui tähän ano-

¹ E:n kirj. TO:lle 6. III. 1810.

² E:n selitys N. J. Idmanin muistutusten johd. TO:lle 26. X. 1813.

³ Kiertok. krv:eille ja mstr:eille O.L.S. n:o 271.

mukseen ja, välittämättä maaherra Munckin selityksestä, että puheena oleva päätös oli perustunut sekä käytäntöön että mm. 1791 v:n kulkujärjestyksen (tågordning) 71 §:ään, hän sääsi kiertokirjeellään maaherroille 29 heinäk./10 elok. 1808, joka oli kuulutuksella saatettava kansan tietoon, että kruununajoista poisjääneitä ei hallinnollinen virkamies, maaherra ja vielä vähemmän hänen alaisensa, saanut itse sakottaa. Kruununpalvelijan oli vuokratava poisjääneiden hevosten sijaan toisia, joiden vuokramaksu oli kruununvaroista heti etukäteen maksettava. Senjälkeen oli kruununpalvelijain ilmoitettava poisjäämisestä oikeusistuimelle, jotta laiminlyöntiin tai niskoitteluun syyllinen tuomittaisiin siitä sakkoon ja korvaamaan vuokran ennakkomaksu; mutta jos syytetty oli laillisesta syystä jäänyt saapumatta, oli kruununpalvelijan korvattava ennakkomaksu. Munckin mielestä entinen käytäntö oli välttämätön, jos tahtoi saada kruununajot oikeaan käyntiin; syyttömästi tuomitulla oli muka oikeus tuomioistuimessa osoittaa, ettei hän ollut saanut kutsua, jolloin hän saisi rahansa takaisin. Buxhoevden vastasi hänelle uudelleen purevasti, että koska maan lakien mukaan ketään ei saanut tuomita kuulematta, ei hänen antamaansa määräystä voitu muuttaa; ennakkomaksun kautta, johon maaherran oli annettava tarpeelliset rahat lääninrahastosta, saivat viattomat suojelusta ja kruununpalvelijat voivat tehokkaasti täyttää velvollisuutensa. Munckin esitys muka juuri todisti, kuinka välttämätöntä oli, ettei rahvasta jätetty joidenkuiden henkilöjen mielivallan alaiseksi, jotka saattoivat mielinmäärin riistää sen omaisuutta tai aiheuttaa sille pitkäjäisiä ja kalliita oikeudenkäyntejä.¹

Tähän järjestelyyn ei Sprengtportenkaan ollut tehnyt muutosta siinä kiertokirjeessä 8/20 p:ltä helmik., johon edellä tutustuimme. Mutta Ehrenstolpe, joka ehkäpä jo Hämeessä oleskelunsa ajoilta tunsu Buxhoevdenin määräyksen, katsoi olevan syytä palata takaisin ruotsalaiseen käytäntöön, jota Oulun läänissäkin oli ennen venäläisten valloitusta noudatettu; tähän kuului lisäksi laillisen sakkomäärän, joka oli 1 pankkoriksi 32 kill., melkoinen ylittäminen:

¹ *S.h.kv.* I s. 224, 291—292, 322—323; II, 1 s. 465, II, 2 s. 50. — B:n vastaukset olivat tietenkin Ladaun kädestä lähteneitä. — Juuri ennen siuntiolaisten valitusta, 16/28 kesäk., oli B. antanut päätöksen, jonka mukaan kr.palvelijain oikeus oli uloshakea vuokramaksu (m.t. I s. 185).

esim. Oulun maistraatille oli annettu touko- ja kesäk. 1808 milloin 25, milloin 50 pankkoriksin sakkouhkauksia.¹ Näin korkeata sakkouhkaa Ehrenstolpe ei sentään antanut. Ensimmäisen tämän tapaisen kirjallisen määräyksen hän antoi Oulun kihlakunnan kruununvoudille Lilljeqvistille 20 p. maalisk., kun oli tullut tieto, että Hailuodon pitäjistä oli noin puolet kutsutuista jäänyt saapumatta: Lilljeqvistin oli velvoitettava poisjääneitä seuraavalla kerralla kutsuttaessa saapumaan Ouluun ajoa suorittamaan 10 pankkoriksin sakon uhalla, joka heti otettaisiin niskoittelijalta samoin kuin sijaishevosen vuokramaksu. Samanlaisen sakkouhkauksen hän liitti määräykseensä 29 p. maalisk. Kemin kihlakunnan kruununvoudille Nordbergille, lisäten, että jos rahoja ei ollut sakkojen maksamiseen, ei niitä saanut ottaa ryöstön kautta, vaan oli sakonalainen lähetettävä Oulun kruununvankilaan sakkoansa istumaan. Pari kuukautta myöhemmin, toukok. 19 p., hän käski Saloisten ja Kajaanin kihlakunnissakin noudattamaan mainittua sakkomääräystä, koska rahvasta ei saatu suorittamaan kruununajoja muilla keinoilla; vankeusrangaistus määrättiin 14 päiväksi. Kun hevosia ei tullut, lähetettiin kruununpalvelijat niitä hakemaan ja käskettiin käyttämään sotilaallista apua.²

Saman uhkasakon Ehrenstolpe määräsi myös niille, jotka jäivät pois kestikievarikyydistä.³

¹ G. Kivistön tekeillä oleva tutkimus Oulun kaupungin oloista v. 1808—1809.

² E:n omakätisesti kirjoittama avoin määräys 20. V; samoin kirj. Pulkkilan piirin nm. O. Saloville 19. VI. — V. HO:lle E. selitti, että hän ei ollut tahtonut rahvaan kovakorvaista niskoittelua vastaan, joka uhkasi sotajoukon olemassaoloa ja haittasi sodankäyntiä, käyttää ankarampaa rangaistusta, 5—6 paria raippoja, johon hänellä olisi ollut valta (kirj. 26. I. 1810 Humalojan jutussa, ks. s. 75.).

³ Kirj. Gab. Bergbomille 8. V n:o 265 sekä Oulun ja Kemin kihlak. krv:ille ja O. mstr:lle 11. V n:o 274, O.LS. — Kirj:ssä Bergbomille 19. V n:o 284 hän käski kestikievariain aina pitää saatavana hevoset saman sakon, 5 p.riksin, uhalla, jonka mhv. edellisenä syksynä, 19. IX. 1808 (siis Ruotsin vallan aikana), oli asettanut reservitalonpojille. Jos vuorossa olevat kyytimiehet jäivät saapumatta, oli lähinnä asuvan talollisen 5 riksin sakon uhalla suoritettava kyyditys kohtuullista vuokramaksua vastaan. — Bergbom oli pyytänyt ylempänä mainitun 10 riksin rangaistuksen korottamista, mutta E. katsoi arveluttavaksi vielä lisätä uhkasakon määrää (kirj. Bergbomille 6. V n:o 256, O.LS.).

Tämä ankara ahdistaminen jo osoittaa, että hevosten saanti tosiaankin oli vaikeaa. Sitä todistavat asiakirjain tiedot suoranaisestikin. Saloisten kihlakunnan kruununvouti lähetti maaherralle 16 p. toukok. eräitä nimismiehiltä saamiensa kertomuksia kutsuntain tuloksista. Niitä oli J. Starckin Kalajoen alemmasta nimismiespiiristä lähettämä luettelo 2 p:ltä huhtik. poisjääneistä hevosta, yhteensä 194 hevosta, jotka oli kutsuttu Kankaaseen: kaikista mahdollisista toimenpiteistä ja pakotuksesta huolimatta ei oltu saatu talonpoikia tottelemaan. Kalajoen ylemmstä piiristä ilmoittaa Pehr Boman 25 p. huhtik., että hänen lähettämässään luettelossa mainitut 72 talollista, joita hän lautamiesten, postitalollisten ym. kautta oli useampia kertoja kutsunut transporttikyytiin Iisalmelle, Kuopioon ja Kankaaseen, olivat samoin niskoitelleet, syyttäen hevosten huonoutta, rahojen ja muonan puutetta sekä silta-aineiden vedätystä; monesta talollisesta hän todistaa, että he ovat »perin köyhiä», että heillä ei ole hevosta, tai että hevonen on sortunut ja toinen sairas tai heikko. Nimismies O. Salov todistaa Pulkkilasta 21 p. huhtik., että 20 p:ksi s.k. Kankaaseen kutsutuista 244 hevosesta oli Ouluun lähtenyt vain 33 kappaletta. Armovuodensaarnaaja Karl Gust. Krank todistaa Kalajoen Reisijärven rukoushuonekunnasta 7 p. huhtik., että sen asukkaat olivat tunnetusti Kalajoella köyhimmit ja kykenemättömät transporttien suorittamiseen, varsinkin sillä hetkellä, koska suurin osa oli kuljettamassa sillanrakennustarpeita. Myös Oulaisissa ja Haapajärvellä mainitsee Bergbom suurimman osan osoittaneen tottelemattomuutta. Sensijaan oli enin osa Siikajoen ja erittäinkin Salon pitäjäläisiä, lukuunottamatta muutamia poikkeuksia, osoittanut mitä suurinta alttiutta kyytien suorittamiseen, vaikka nämä pitäjät asemansa ja olosuhteiden vuoksi olivat saaneet osakseen enemmän kyytirasitusta kuin muut pitäjät. Suurinta haluttomuutta Saloisten kihlakunnassa olivat koko sodan ajan osoittaneet Kalajoen ylempi piiri kokonaisuudessaan¹ sekä Kärsämäen ja Pyhäjärven kappelit Pyhäjoen pitäjässä. Yleisenä pääsyynä laiminlyöntei-

¹ Raahen linnamajuri valittaa toukokuun lopulla, että Kalajoen kestikievareissa ei kahteen viikkoon ollut ollut yhtään hevosta, E. kirj. Bergbomille 30. V n:o 299, O.LS.

hin sanoo Bergbom olleen kansan köyhyyden, hevosten heikkouden, rehun ja ruoan puutteen, mutta monella rahvaan miehellä oli syynä myös vastahakoisuus ja niskoittelu.

Toukokuun loppupuolella hevosten saanti vain kiristyi. Kankaaseen komennettiin hevosia aina 300 virstan päästä, mutta vaikea oli niitä saada määräajaksi, ja lähipitäjistä näyttivät hevoset loppuvan. Ehrenstolpe kertoo siitä Rachmanoville 2 p. kesäk., että koko Muhoksen pitäjästä ei oltu voitu löytää enempää kuin 16, joista 14 oli niin heikkoja ja loppuun ajettuja, että ne oli jätetty paluumatkalla tielle; ne kaksi, jotka oli tuotu kaupunkiin, olivat niin kurjassa kunnossa, että oli pakko päästää ne kotiin, kun maaherran käskystä ensin oli tutkittu, oliko niillä tarpeeksi voimia kuormien vetämiseen. Toiselta taholta oli tuotu 15 hevosta, ainoat, joita oli voitu löytää, ja jätetty »luutnantti» (värikki) Svefeville. Kenraali saattoi siis nähdä, ettei parhaalla tahdollakaan voitu nyt hankkia hevosia. Ruoan puutteesta ja paljosta rasittamisesta ne olivat niin nääntyneitä, että tuskin jaksoivat seistä. Ei ollut enää yhtään heiniä eikä olkia, puhumattakaan kaurasta, jota ne eivät olleet maistaneet koko talvena, jonka vuoksi ne olivat tulleet sellaisiksi kuin ne olivat. — Salov ilmoittaa Pulkkilasta 8 p. kesäk. että 210 hevosen sijasta oli tullut Kankaaseen vain 3, joka muka osoitti ilmeistä niskoittelua.¹

Hevoskysymys tuotti Oulun kaupungillekin erikoisia vaikeuksia, jotka johtuivat siitä, että kaupunki sijaitsi liikenteen solmukohdassa ja että sinne sijoitettiin kaikkien niiden sotavoimien keskusvarastot ym., jotka oli asetettu Vaasan ja Tornion välille. Ennen pitkää sielläkin sen vuoksi alkoi tulla puute hevosista. Kaupunki ylläpiti vuosittain 12 kyytihevosta, joista 4 oli päivittäin paikalla käytettävänä ja muut varalla. Mutta heti venäläisen valloituksen jälkeen alettiin sieltä ottaa hevosia paljon yli tämän määrän. Jo 6 p. jouluk. 1808, siis viikko senjälkeen kun venäläiset olivat kaupungin miehittäneet, pormestari Liljedal valitti Buxhoevdenille, että ajoihin oli niinä päivinä otettu 30—40 hevosta vuorokaudessa, s.o. enemmän kuin puolet porvariston omistamista hevosista; yötä

¹ Vrt. myös E:n kirjelmät Bergbomille 8. V n:o 265, Rachmanoville 6/18. V n:o 282 (O.L.S.) ja 31. V (O.L.K.).

päivää oli häneltä vaadittu hevosia, joiden tarvetta kaupunki ei voinut tyydyttää. Senvuoksi hän pyysi, että maalta toimitettaisiin kaupungin majataloon hevosia, jotka olisi asetettava jonkun alaupseerin komentoon, jotta hän pääsisi kokonaan siitä tehtävästä.¹ Buxhoevden myöntyikin tähän pyyntöön ja määräsi vielä samana päivänä, että kaupungilta oli otettava vain 8 hevosta vuorokaudessa ja että maalta oli tuotettava majataloon 12 hevosta.² Mutta Ehrenstolpen sanotaan kumonneen tämän määräyksen ja velvoitaneen kaupungin suorittamaan täyden kyytimäärän;³ vieläpä hän antoi 11 p. toukok. 1809 edellä mainitun käskyn, että kaupungin majatalossa piti päivittäin olla 30 hevosta, joista 5 kuriireja ja 25 muonavarojen ym. kuljetusta varten. Koska käskyä ei olisi voitu täyttää kuin yhden ainoan päivän ajan, kutsui pormestari porvariston koolle neuvottelemaan.

Toimitus alkoi 13 p. surkealla valituksella porvariston puolelta siitä julmasta kohtelusta, jota heidän miehensä ja hevosensa olivat kärsineet kahden viimeisen rahdinkuljetuksen aikana. Ne, joiden piti viedä rahti Tornioon, pakotettiin kyyditsemään se 3 pnk. toiselle puolelle, ja ne, jotka viimeksi veivät muonatarvotteita Iihin, pakotettiin kulkemaan edemmä. Muut hevoset olivat vielä kokonaan poissa, kaksi hyvää hevosta hurjan ja tunnottoman menettelyn takia kuoliaiksi ajettuina; venäläiset sotilaat olivat anastaneet kärriä ja pieneset kyytimiehiä. Ne harvat hevoset, jotka vihdoinkin 12 ja 13 p. toukok. olivat tulleet kotia, oltuaan poissa 8 päivää, olivat niin kurjassa tilassa, etteivät ne mihinkään kelpanneet. — Kaupungissa oli nyt noin 70 hevosta. Näistä oli 45 auttavassa kunnossa, mutta muita ei voinut käyttää, varsinkin vallitsevan ankaran rehunpuutteen vuoksi. Jos nyt yhtä kuljetusajoa varten yhtenä päivänä otettaisiin 30 hevosta ja niistä, kuten ennen oli tapahtunut, puolet ajettaisiin kuoliaiksi ja toiset puolet pidätettäisiin matkalla viikko tai pari, niin olisi jäljellä toista päivää varten 15 hevosta, ja sitten lakkaisi kaikki kyyditys, sekä

¹ Buxhoevdenin kok. n:o 45.

² S.h.kv. I s. 524.

³ Oecon. protoc. 6. III. 1810 O.M. — Vaasassa ja monissa Pohjanmaan kaupungeissa väitettiin Buxhoevdenin järjestelyä yhä pääasiassa noudatetun.

kuriirien että muiden. — Mutta hevosia tarvittiin kaupungissa vielä muuhunkin: joka päivä vaadittiin useita hevosia vetämään halkoja ja olkia sairaaloihin sekä kuljettamaan ruttotaudin estämiseksi kahdeksasta sellaisesta paikasta likaa, jota edellisestä keksästä asti niihin oli uskomattomassa määrässä kerääntynyt; lisäksi käytti »majuri» Martinkevits kanuunavenheiden rakentamisessa melkein joka päivä 6—8 hevosta, jotka kaikki otettiin kaupungista.

Kaikista näistä syistä pyysi pormestari maistraatin puolesta maaherralta sitä muutosta käskyyn, että lukuunottamatta 12 hevosta vuorokaudessa kuriiri- ja kestikievarikyytiin ja mainittuja sairaaloiden ym. välttämättömiä vedätyksiä, kaupunki vapautettaisiin rahdinajosta, jolla sitä ei oltu ennen minkään sodan aikana rasitettu ja josta se oli keisarin vahvistamien lakien ja erikoisoikeuksien mukaan vapaa.

Toisessa kirjeessä samalta päivältä, 13 p. toukok., pormestari antaa tilastoa käytettyjen hevosten määrästä. Paitsi hollikyyditykseen tarvittavia 12 hevosta päivässä, mikä määrä harvoin riitti, oli kaupunki sinä vuonna käyttänyt halkojen vedätykseen sotilavartijoiden tarpeeksi 359 hevosta ja senlisäksi oli maaliskuun alusta lukien otettu pitempimatkaisiin rahdinajoihin 278 hevosta. Kaupungissa oli jäljellä korkeintaan 45 kelvollista hevosta. Talven kuluessa kuolleita hevosia oli kaupungin ympäristöön haudattu 461, ja oli tämä luku yhä lisääntymässä, »sillä tähän asti aivan kuulumaton rehujen puute ja yhtä tavattoman ankarat kyyditykset menehdyttävät pakosta pian ne harvat hevoseläimet, jotka vielä voivat olla elossa». ¹

Sotaväen tarpeiden kuljetus kärsi tietysti suuresti, kun hevosia ei saatu riittävästi, ² ja se aiheutti muistutuksia ylimmän päällyst-

¹ *OM.*, kirjeks. 1809; jälkimmäinen kirj. myös *O.L.K.* Maaherran päätös on minulle tuntematon, mutta vielä maaliskuun alussa 1810 oli Oulun suoritettava täysi kyytimäärä, 12 hevosta vuorokaudessa. Maistraatin uudestaan 6. ja 8. III tekemän anomuksen johdosta E. antoi 15. III. 1810 päätöksen, että Oulun pitäjäläisten, joiden oli vain yhdessä majatalossa tehtävä kyytejä, oli toistaiseksi pidettävä joka päivä kaupungin majatalossa 2 hevosta tässä tarkoituksessa (*OM. Oecon. prot. 6. III. 1810*; E. lupasi tässä kokouksessa antaa 4 hevosta).

² Myöskin ajoneuvoista tuli puute; sotaväen päällystö valittua joskus, että puolet saapuneista hevosista oli ilman ajoneuvoja.

tön taholta. Sotaministeri ilmoitti Sprengtportenille kirjelmällä 26 p:ltä huhtik. v.l. adjutanttinsa Tišinin valittaneen, että Ehrenstolpe (ja Carpelan) ei ollut antanut Tornioon ja Ouluun vietävää muonaa varten tarvittavia hevosia. Sprengtporten oli tässä yhtä ristiriitaisessa asemassa kuin maaherrakin. Tietäen kuljetusvaikeudet, jotka johtuivat sekä hevosten puutteesta että kelirikosta, kenraalikuvernööri kirjoitti 4 p. toukok. v.l. Ehrenstolpelle, että kruununpalvelijoita oli mitä vakavimmin käskettävä ankarimman edesvastuun uhalla viipymättä toimittamaan Tišinin tilaamat hevoset; kelirikko ja hevosten kehnous tai tarve talonpoikain omiin viljelystöihin eivät saaneet olla esteenä, koska tämä vedätys oli sotaväen tarpeisiin aivan välttämätön. Samalla hän kuitenkin ilmoitti sotaministerille, että tämän käskyn noudattaminen oli mahdotonta. Hevosten ja rehujen puutteessa hän ei ollut voinut toimittaa perille niitäkään elintarpeita, joita oli ostettu nälänhätää kärsiville Vaasan ja Oulun läänien asukkaille ja joiden kuljetus senvuoksi oli lykättävä vesien aukenemiseen asti.¹

Sprengtportenin kirje saapui Ehrenstolpelle 30 p. toukok. Hyvin loukkaantuneena Tišinin valituksesta hän kirjoitti vielä samana päivänä lääninkonttorista Sprengtportenille omakätisen kirjelmän (ilman varmennusta); samaa Tišinin valitusta hän kosketteli myöskin kirjoittaessaan seuraavana päivänä Rachmanoville ranskaksi muonankuljetuksen järjestämisestä. Sprengtportenille hän puolustautuu seuraavasti.

Minkään määräyksen toimeenpanoa hän ei ollut viivytellyt kahta tuntia kauemmin, vaan oli heti antanut vastaavat käskyt kruununpalvelijoille; mutta jos rahvas, »rädd om sin Rygg och om sin häst, som båda farit illa vid Transporten», oli osittain ollut vastahakoinen tulemaan, ei se ollut hänen eikä kruununpalvelijainkaan syy, jotka eivät ennättäneet käydä näissä erämaissa itse hoputtamassa jokaista talollista kyytiin. Hän oli pikemminkin mennyt laillisen valtansa yli, kun hän vastoin Buxhoevdenin määräystä ja Sprengtportenin kuulutusta Suomen kansalle, että jokaisen tuli laillisen sakon uhalla saapua kyytiin, oli pannut 10 pankko-

¹ Sprengtportenin kirj. E:lle (ja Carpelanille), mutta päivätty 1/13 toukok., sekä Araktšejeville 3/15 toukok., *Spr.v.kv.* s. 273.

riksin sakon sille, joka jäi pois. Enempää hän ei voinut tehdä. Kaikki tilaukset saapuivat myös niin viime hetkessä, että pikalähetejä oli lähetettävä useammalle taholle, useinkin maatamenon jälkeen. Hän ei senvuoksi pelännyt, että häntä totuuden mukaisesti voitaisiin moittia, vielä vähemmän syyttää jostakin laiminlyönnistä, varsinkin kun hän oli itse lähtenyt sellaisille paikoille, missä laiminlyöntiä oli tapahtunut, ja yleisessä pitäjänkokouksessa kehoittanut ja uhkaillut rahvasta täyttämään velvollisuutensa esivaltaa kohtaan ja tottelevaisuuteen niille käskyille, joita hän läänin maaherrana antoi sen korkeaksi palvelukseksi. Saadakseen rahvaan paremmin tekemään tehtävänsä, oli hän etukäteen maksanut heidän kyytirahansa lääninrahastosta, vastedes sotakassasta korvattavaksi. Mutta kun venäläiset päälliköt, kreivi Šuvalovista pienempiin, luulivat olevansa oikeutetut käskemään kruununpalvelijoita tekemään sellaista, joka oli ristiriidassa maaherran aiemmin antamien käskyjen kanssa,¹ niin seurasi siitä, että maaherran toimenpiteet kuljetusten järjestämiseksi eivät johtaneet tarkoitukseensa. Jokainen rykmentti oli luullut olevansa oikeutettu ottamaan hevosia mielensä mukaan ja pahoinpitelemään kruununpalvelijoita ja rahvasta mielivaltaisesti; siitä oli seurauksena, että nimismiehet, joilla oli pienet palkat, kymmenenkin pankkoriksiä vuodessa, olivat pyytäneet eroa, jota hän ei kuitenkaan ollut antanut luvaten hankkia heille paremmat palkkaehdot ja vedoten siihen, että tällä hetkellä ei mitään eroa voitu myöntää. Seuraus kuitenkin tästä kaikesta selkkauksesta oli, ettei nyttemmin ollut mitään hevosia saatavana, joita voitaisiin käyttää. Enemmän kuin 500 hevosta oli haudattuna kaupungin alueella, ja maaherra lupasi hankkia myöhemmin tarkan luettelon, kuinka paljon hevosia oli menetetty tässä läänissä. Useista majataloista olivat isännät väkineen lähteneet sen vuoksi, että heitä alinomaa räakkäsivät sinne sijoitetut tai matkustavat sotilaat; maaherra oli kieltäytynyt antamasta lupaa niille, jotka sitä pyysivät, ja käskenyt poistunei-

¹ Eräs Kajaanissa majaileva majuri oli pakottanut erään Kuopiosta Ouluun matkalla olevan transportin poikkeamaan tieltä Kajaaniin; samoin erät kyytiin kutsutut hevoset vietiin kerran väkisin Vaasaan ja nimismiehiä lyötiin, jotka olivat niitä saattamassa.

den palata 50 riksin sakon uhalla. Jos kenraalikuvernööri tulisi itse tarkastamaan asianlaitaa, niin hän toivoi pääsevänsä kaikista moitteista. »Sotilaana ja ajattelevana virkamiehenä», hän iroonisesti lopettaa, »ei ole pälkähtänyt päähäni, vielä vähemmän olen esittänyt syyksi kuljetuksia vastaan, että talonpoika tarvitsee juhtaansa maanviljelykseen, — ei, sitä periaatetta en ole minä eikä venäläinen sotaväki esittänyt noudatettavaksi, ja niinpä luulenkkin, että enemmän kuin $\frac{3}{4}$ pelloista jää kylvämättä sekä siemenen että tarpeellisten juhtain puutteesta.»

Tähän kirjelmään Sprengtporten ei ennättänyt vastata ennen eroamistaan kenraalikuvernöörinvirasta.¹ Hänen seuraajansa kenraali Mikael Barclay de Tolly, joka sai keisarilta nimityksen 5 p. kesäk. v.l., mutta joka jo aikaisemmin oli ryhtynyt kenraalikuvernöörinvirkaan liitetyn ylipäällikkyyden hoitamiseen, joutui tästä asiasta heti kirjevaihtoon Ehrenstolpen kanssa sen johdosta, että Rachmanov oli raporteerannut, että häneltä kerrassaan puuttuivat muonavarojen kuljettamiseen tarpeelliset vetojuhdat, joita hän ei ollut saanut uudistetusta pyynnöstä huolimatta. Tästä ylimalkaisesta raportista uusi ylipäällikkö oli tullut siihen käsitykseen, että syy oli Ehrenstolpen, mutta saatuaan tältä kirjeen 10/22 p:ltä kesäk. (jota ei ole lääninhallituksen kirjekonsepteissa) hän vastasi Porvoosta 23 p. kesäk. suureksi mielihyväkseen huomanneensa maaherran syyttömäksi, saaden aiheen uskoa hänen jatkuvaan intoonsa palvella keisaria; Rachmanoville hän lupasi kirjoittaa, että tämä toisten antaisi selvempiä selityksiä tällaisten ikävyyksien (inconvenients) välttämiseksi. — Samalta päivältä on toinenkin Barclay de Tollyn kirje, samoin kuin edellinenkin ranskaksi ilman varmennusta, jossa uusi kenraalikuvernööri ja ylipäällikkö ilmoittaa Ehrenstolpelle, ettei hän voinut kyllin osoittaa kiitollisuuttaan siitä, että tämä oli lainannut tarpeelliset summat Rachmanoville, se kun oli ollut hyvin suureksi hyödyksi asiain kulun jouduttamiseksi; hän pyysi kysymyksessä olevien summien luetteloa, mutta kuitit

¹ Sprengtporten ilmoittaa virkaerostaan 13/25 kesäk. (saap. 7. VII; s.p. saapui Barclay de Tollyn ilmoitus nimityksestään, joka oli lähetetty 10. VI v.l.). Sprengtportenin Журналъ ulottuu 11 p:ään asti heinäk.

saivat jäädä Ehrenstolpelle siihen asti kun lainat olisi maksettu. Tällaisen luettelon Ehrenstolpe sanoo antaneensakin Barclaylle persoonallisesti heinäkuun lopulla Turussa käydessään.¹

Kuten kertomuksesta on selvinnyt, oli Ehrenstolpen ollut pakko antaa lainvastaisia määräyksiä saadakseen riittävän määrän transporttihevosiä läänistään. Mitään valituksia hovioikeudelle niistä tietääkseni ei kuitenkaan tehty, vaan hän säästyi sellaisista ikävyyksistä, joihin Kuopion maaherra vastaavain pakkomääräysten johdosta joutui.²

Edelläkerrottujen transporttijärjestelyjen ohella, joista Ehrenstolpe oli saanut uudelta ylipäälliköltä kiitokset, hän oli myös ponnistellut estääkseen liikenteen keskeytymistä jäiden lähdön aikana ja osoittanut siinäkin intoa, joka olisi voinut saada saman tunnustuksen.

Kuten mainittu, oli ruotsalainen armeija polttanut sillat Saloisten kihlakunnan alueella; niiden uudestaan rakentamiseksi oli jo ryhdytty toimenpiteisiin, joita Ehrenstolpe ensimmäisessä Sprengtportenille lähettämässään virkakirjelmässä oli kosketellut (ks. s. 46). Mutta suuremmissa joissa ei siltoja ollut ennestään ollutkaan, ja ne lotjat, joilla tavallisina aikoina välitettiin ylimenoa, olivat sotajoukkojen ja niiden kuormastojen kuljettamiseen liian pienet ja riittämättömät. Siika- ja Oulujokiin oli ruotsalaisen armeijan toimesta rakennettu lautasillat, mutta oli pelkääminen, että ne häviäisivät jäiden lähdön mukana. Näistä syistä oli hyvissä

¹ E:n vastaus N. J. Idmanin muistutuksiin 26. X. 1813, TO. KD. 100/50 1810.

² Maaherra Gust. Aminoffin oli täytynyt kohottaa edeltäjänsä antamaa sakkouhkaa, 3 pankkoriksiä 16 kill., kaksin-kolmin-kertaiseksi saadakseen kuljetetuksi viljan, jota oli syydetty teille tai pantu varastoon ilman hoitoa. Jotkut ajoista poisjääneet valittivat sakoituksesta Vaasan hovioikeudelle, joka kumosi A:n määräykset ja lykkäsi asiat kihlakunnanoikeuteen. Kun tämä kokoontui vain kahdesti vuodessa, syntyi viivytystä ja laiminlyöntiä, ja tottelemattomuus jatkui. Säädettyä keinoa: miesten ja hevosten vuokraamista tottelemattomien sijasta, ei voitu käyttää tässä harvaan asutussa maassa, eikä kukaan mennyt suurtakaan maksua vastaan toisten puolesta ajoihin. Näin jäivät ajot suorittamatta ja maaherra välikäteen (A:n kirj. kkuv:lle 17. X. 1811, *KKv.* a. 1811 n:o 3).

ajoin jo talven aikana ryhdyttävä varokeinoihin ja toimenpiteisiin, ettei sotajoukkojen ja sotatarpeiden kuljetuksessa tapahtuisi pitkäaikaista keskeytystä. Tässäkin Ehrenstolpe osoitti pontevuutta ja asiantuntevaa harrastusta, tehden omasta aloitteestaankin ehdotuksia kulkuyhteyden turvaamiseksi ja parantamiseksi; kruununpalvelijoita ja talonpoikia hän painosti yhtä hellittämättömästi, sakoittaen niskoittelusta ja tunnustamatta, että oli mahdotonta suorittaa mitä vaadittiin, vaikkakin transporttirasitus ja ruoan puute oli työlle esteeksi. Maalisk. 20 p. — samana päivänä, jolloin hän ensi kerran määräsi korotetun uhkasakon transporttiajoista poisjäämisestä — antoi hän Saloisten kihlakunnalle kruununvouti Bergbomin valituksen johdosta kuulutuksen, jossa hän 13 p.riksin 10 kill. sakon tai vastaavan vankeuden uhalla velvoitti jokaisen vedättämään määrätyn ajan kuluessa määräpaikkaan sen rakennusaineen, jonka hankkiminen kullekin oli jaettu; puuttuvat aineet oli kruununvoudin toimittaminen niskoittelevan kustannuksella, jolta ne ilman viivytystä oli ryöstettävä yksityisenä velkana.¹ Kun Oulun läänissä oli puute taitavista sillan rakentajista, tilasi hän Vaasan maaherralta sellaisia, mutta niiden saapuminen viipyi, jos niitä ollenkaan saapui. Bergbomin innokkaalla toimeliaisuudella saatiin työ kuitenkin hyvään käyntiin, niin että jo 6 p. toukok. hän saattoi ilmoittaa maaherralle, että hävitetyt sillat oli rakennettu käytettävään kuntoon; kruununvaroja oli käytetty 600 p.riksiä.² Sensijaan Bergbom ei voinut pelastaa Siikajokeen rakennettua lauttasiltaa, se kun oli syvässä jään sisässä, joka sen vei mennessään; uuden lauttasillan rakentaminen kysyi taas paljon työtä ja voimia, enemmän kuin Saloisten kihlakunnasta olisi riittänytkään.³ Myöskin Oulujokeen Erkkolän talon kohdalle rakennetun lauttasillan pelastamiseksi maaherra omasta aloitteestaan ryhtyi toimenpiteisiin, vaikka se sotilassiltana ei kuulunut hänen hallintoonsa, hankkien asukkailta sahoja, köysiä jne. sen irrottamiseksi jäästä ja nostamiseksi maalle, onnistuenkin tässä. Sillan

¹ O.L.S. n:o 180. — Myös yleisillä varoilla oli hankittava sopivaa rakennusainetta jonkun verran (n:o 181).

² O.L.S.

³ Bergbomin kirj. 3. V ym., E:n kirj. Lilljeqvistille 29. V n:o 291, O.L.S.

uudelleen paikoilleen paneminen tuli nyt sen rasituksen lisäksi, jota Siikajoen sillan rakentaminen asukkaille tiesi. Oulun kihlakunnasta otetut työntekijät kutsuttiin sieltä pois tähän uuteen rakennustyöhön.¹

Erityisen vaikeaksi tuli myös hankkia yhtäkkiä niin suurta määrää tilavia lauttauslotjia, kuin sotilasviranomaiset tahtoivat, niille Oulusta pohjoiseen oleville joille, joissa ei ollut siltoja, nim. Oulujokeen kaupungin kohdalle, Haukiputaan, Iin, Simon ja Kemin jokiin; sitäpaitsi Länsipohjan puolella oli vielä Tornionjoen molemmat suuhaarat (Tornion ja Raumon joet) ja Kainuunjoki lotjilla varustettava, mikä ei kuulunut Ehrenstolpen toimialaan. Lotjien rakentamisesta annettiin käsky 29 p. maalisk. sekä sittemmin ohjeita niiden lukumäärästä huhtikuun kuluessa, mutta tämä lukumäärä täytyi sittemmin korottaa, sillä kreivi Šuvalov käski toimittaa jokaiselle joelle 4 lauttalotjaa sekä 20 kirkkovenhettä, jotka sidottaisiin kaksittain yhteen ja katettaisiin laudoilla; tarpeellisia soutajia ja varma perämies oli asetettava jokaiselle lauttauspaikalle.² Ja nytkin täytyi antaa toimeenpaneville kruunun-käskyläisille ylimääräisen ankaria keinoja talonpoikain pakottamiseksi. Kun Kemin kihlakunnan kruununvouti Nordberg oli valittanut 10 p. toukok., että Kemin ja Rovaniemen pitäjäläiset eivät olleet ryhtyneet toimenpiteisiin Kemijoen lauttauksen hoitamiseksi, käski maaherra (kirj. 19. V) hänen antaa lauttauksen viikon ajaksi jonkun luotettavan miehen toimeksi mahdollisimman halpaa maksua vastaan, joka suoritettaisiin etukäteen kruunun varoista, mutta

¹ E:n kirj. O. mstr:lle 8. V (O.L.S. n:o 264) ym., Rachmanoville ranskaksi 18/30 toukok. (O.L.S. n:o 298): sillan nostamiseen oli tähän päivään mennessä käytetty 1,250 päivätyötä sekä köysiä muutamien satojen riksien arvosta; jos siltaa tarvitaan, on se rakennettava maksoi mitä maksoi, mutta olisi tarpeen rakentaa myös uusi 5 virstan pituinen tie sillan pohjoisesta päästä Tornion maantielle. Seur. p. sai Lilljeqvist käskyn, että tätä uutta tietä oli rakennettava yöt päivät, pyhät arjet (O.L.S. n:o 301).

² Kirj. O. mstr:lle ja Saloisten, O. ja Kemin kihlak. krv:eille 17, 24 ja 25. IV, O.L.S. n:ot 214, 229 ja 238. Šuvalovin kirj. majuri Polonskille saapui E:lle 26. IV; E:n kirj. O. mstr:lle ja Kemin, O. ja Saloisten kihlak. krv:eille 16. V, O.L.S. n:o 279; E:n kirj. Polonskille 3. V n:o 245.

oli niin pian kuin mahdollista lauttaukseen velvollisten pitäjien korvattava; tämä järjestely oli jatkuva, jos pitäjäläiset eivät itse ottaneet sitä hoitaakseen, ja maksun suuruus ei saanut olla esteenä määräyksen toimeenpanemiselle. Jos vastoin luuloa ei ketään sopivaa miestä saataisi ottamaan huolekseen lauttausta, oli kruunuvouti oikeutettu määräämään 50 pankkoriksin uhalla, joka niskoittelevalta saataisiin heti ottaa, yhden tai useamman talollisen tähän toimeen, ja jos sekään ei auttaisi, olisi ilmoitettava asiasta maaherralle.¹

Teiden ja siltojen korjuusta ja lotjien rakentamisesta antoi Ehrenstolpe 29 p. toukok. kiertokirjeen Oulun ja Raahen maistraateille sekä Kemin, Oulun ja Saloisten kihlakuntien kruunuvoudeille: jokaisen oli 10 pankkoriksin sakon tai 14 päivän vankeusrangaistuksen uhalla, jotka ilman muuta saatiin toimeenpanna, kutsuttaessa saavuttava määrättyyn työhön; jos joku ei tullut, oli toisten kutsuttujen velvollisuus oman työnsä ohessa suorittaa hänenkin työnsä, jonka maksu oli toistaiseksi suoritettava kruunun varoista; tottelemattoman pakottamiseksi työhön oli pyydetävä lähimmän sotilaspäällikön avunantoa.²

Saloisten kihlakunnan kruunuvouti Gab. Bergbom oli toimesaan, kuten näkyi, hyvin tarmokas. Sen sijaan Oulun kihlakunnan kruunuvouti Lilljeqvist antoi aihetta suureen tyytymättömyyteen. Viimeksi mainittuna päivänä lähetti Ehrenstolpe hänelle kiertokirjeen mukana ankarat nuhteet, väittäen, ettei kukaan ollut laiminlyönyt velvollisuuttaan siihen määrään kuin kirjeen saaja. Viimeisen kerran maaherra käski hänen, viran menettämisen uhalla, nopeasti toimimaan käskyjen täyttämiseksi, johon kiertokirje antoi lisää keinoja, niin ettei voinut epäillä tehtävän mahdollisuutta.³

Vesien auettua siirtyi kuljetustoimi Oulun läänin osalta Oulujoen vesitielle. Keväällä oli täytynyt hevosten puutteessa pakotakin kuljettaa osa muonasta Nissilän kautta Vuolijoelle odottamaan, kunnes se voitaisiin vesitse kuljettaa. Kesän aikana oli sitten päähuolena ajojen järjestäminen tällä maantien osalla sekä

¹ O.L.S. n:o 283.

² O.L.S. n:o 295.

³ O.L.S. n:o 296.

lastivenheiden ja laivojen hankkiminen riittävässä määrässä transporttien jatkamiseksi jokireittiä Ouluun ja sieltä meritse Länsipohjaan, jossa sotatanner sillä välin oli siirtynyt yhä etelämmäksi. Eri määräyksillä otettiin tarkoitukseen tai pidätettiin asukkaiden aluksia, pienempiä ja suurempia; erittäin halutut olivat Hailuodon kalastajain suuret venheet, joiden sanottiin olleen hyviä purjealuksia.¹

Myöskin kehoitettiin suomalaisia laivanomistajia varustamaan laivansa tähän tarkoitukseen vuokrattaviksi. Moni noudatti tätä kehoitusta; näyttääpä voiton mahdollisuus olleen siksi suuri, että kannatti ostaa laivoja ja varustaa niitä varta vasten tähän tarkoitukseen, sillä vahingon sattuessa oli luvattu korvausta Venäjän valtiolta. Tässä katsoi Ehrenstolpe virkansa vaativan välitystointia, jotta suomalaisten alusten omistajain oikeudet turvattaisiin. Hän kertoo, että venäläisen kenraalikunnan ja hänen välillään syntyi kiiwas riita oikeudesta käyttää porvariston aluksia sattuviin sotatarpeiden kuljetuksiin, ilman että laadittiin omistajien turvaksi rahtisuostumuksia (certepartioita) ja asianmukaisia arvioita, jotka olisivat korvauksen perustana, jos ilman heidän syytään alukselle tällaisella matkalla sattuisi vahinko, sekä määräämättä rahtia »per rus» tai kuukausilta ja päiviltä, makausajalta jne. Tämä riita päättyi sellaiseen järjestelyyn, että maaherra, maan lakien ja asetusten tuntijana, korkean kruunun puolesta lääninkonttorista oli laativa kaikki kysymyksessä olevat certepartiat ja kontrahdit, jonka jälkeen näin täytetyt kaavakkeet

¹ E:n kirj. Paltamon nm. Matts Heickellille 16. VI, Kajaanin kihlak. krv. Dan. Elfvingille s.p. (tilattava kaikki kihlakunnan käyttökelpoiset venheet, jotta tarvittaessa olivat käytettävissä ilman viivytystä); krv. Lilljeqvistille 2. VI (Hailuodosta oli tuotava heti, kun liikenneyhteys olisi alkanut, 4 suurinta venettä, varustettuina tarpeellisilla soutuvälineillä ja purjekankaalla sekä miehistönä pitäjän taitavimmat merenkulkijat; vastahakoisuuden ilmaantuessa oli turvauttava sotilaalliseen apuun, O.L.S. n:o 307); O. mstr:lle 3. VI (jahtien ja suurempien lastivenheiden omistajien pidettävä aluksensa valmiina pienempiä muonankuljetuksia ym. varten). — Hailuodossa oli kesäliä 1809 14 isompaa venettä, joista suurin kantoi 60 kulia, muut 30—12 kulia, yht. 318 kulia (Adam Nordgrénin ja C. G. Rybergin todistus, Hailuodosta 18. VII. 1809); näistä suuri osa hävisi kesän kuluessa.

allekirjoitti läänin komentava kenraali Rachmanov. Sotaministeri Araktšejev antoi käsikirjeessä vahvistuksen tälle järjestelylle, tunnustaen sen tuottaman hyödyn.¹ Kaikki korvaamattomat rahdit ja sattuneet merionnettomuudet merkittiin myös Barclay de Tollyn käskyn mukaan, joka perustui keisarin määräykseen, ja jätettiin kuittia vastaan Turun likvidatsioonikomitealle.²

Ehrenstolpen järjestelytoimenpiteisiin kuului myös, että hän, toisin kuin esim. Kuopion maaherra Carpelan, määräsi viran puolesta taksan kaikille rahdeille, myös laivoille, jotka rahdattiin Länsipohjaan kruunun laskuun.³ Oulun porvaristo puolestaan suostui maaherran ehdottamaan rahtisopimukseen ehdolla, että syksyn puolella purjehduksen käydessä vaikeammaksi taksa korotettaisiin.⁴

* * *

Joskin rahdinkuljetuksesta talonpojille kesän ajaksi tuli helpotusta, niin saivat he sijaan toisen erittäin orjuuttavan työrasituksen niiden kanuunavenheiden rakennuttamisessa, jotka jo keväällä oli Pikisaaren veistämöllä Oulussa pantu rakenteelle. Näiden venheiden, aluksi kaikkiaan 18 kappaletta, oli määrä valmistua niin pian kuin mahdollista, jotta niitä olisi voitu käyttää meritse toimitettavan sotatarpeiden ja muonan kuljetuksen suojelemiseen vihollislaivoilta, jotka vallitsivat Pohjanlahtea. Tarkoitus oli Savontietä myöten lähettää taklaustarpeet ja meriväkeä, vaikkakin näiden lähettäminen viivästyi.⁵ Rakennustyötä johti kapteeni-

¹ Tout les arrangements M:r que vous avez pri dans votre Gouvernement, touchant le transport des vivres, ammunition etc. etc., ont contribué beaucoup, aux opérations de l'armée de Sa Majesté, c'est pour quoi je ne puisse pas que les aprouver comme s'ils aurons été pri par moi même» (E:n sitaatti).

² E:n kirj. kkuv:lle (Armfeltille) 15. IV. 1813, N. Öbergin valituksen johd. laivansa menettämisestä, *KKv.* a. 1810 n:o 1; vrt. E:n kirj. Treskinille 10. II. 1810, *O.L.K.*

³ E:n kirj. Carpelanille 27. VI. 1809, sekä Sprengtp:lle s.p.

⁴ Raastuvanoikeuden kokous 28. VI. 1809, Domboks aligater 1809, *OM.*

⁵ *Michailovski-Danilevski* s. 169. Myös rahtilainoja ilmoitetaan rakennetun; niiden kuljettamiseen piti myös lähettää venäl. upseereita ja miehistöä, koska oli arveluttavaa turvautua yksistään suomalaisiin.

luutnantti Martinkevits, ja tässäkin toimessa Ehrenstolpe oli kaikella innolla osallisena, osoittaen säälimättömyyttä niin kauan kuin oli kysymyksessä sodankäynnin edut, mutta asettuen myöhemmin yhtä päättävästi torjumaan asukkaitten turhaa rasittamista ja väärinkäytöksiä harjoittamista.

Martinkevitsin toiminta oli niin pontevaa ja neuvokasta, että se herätti Oulussa yleistä ihmettelyä ja ihailua.

Oulussa oli puute kaikesta, mitä kanuunavenheitten rakentamiseen olisi tarvittu. Tosin oli kauppiailta jonkun verran järeämpää puutavaraa laivanrakennusaineiksi, joka ei sellaisenaan kelvannut näiden venheiden tarvepuiksi, mutta sekin käytettiin sahaamalla ja paloittelemalla tarkoitusta varten; Martinkevits otti nämä varastot osaksi omavaltaisesti, osaksi sai hän kauppiaat vapaaehtoisesti luovuttamaan varastonsa hyvän asian edistämiseksi. Laivapuiden tarve ei kuitenkaan ollut täten läheskään täysin tyydytetty, vaan täytyi muualta hankkia lisää.¹ Maaherran kuulutuksella 10 p:ltä huhtik. 1809 käskettiin kaikkien, jotka voivat ottaa toimittakseen mukana seuranneessa luettelossa mainittuja rakennustarpeita, kiireimmiten ilmoittautua Martinkevitsille kontrahdin tekemistä varten. Myöhemmin tilattiin sysiä, honkatukkia, honkajuurikoita jne., joiden hankkijoille myönnettiin vapautus vastaavista rahdinajovelvollisuuksista.² Hankinnat olivat vapaaehtoisia ja käteinen maksu luvattiin heti antaa; maaherra tyytyi aluksi vetoamaan siihen, että hankkijat »ansaitsivat korkean esivallan armon ja mielisuosion» (kuulutuksessa Pudasjärvelle). Mutta kuulutuksessa 12 p:ltä toukok. maaherra jo vakavasti kehoitti kaikkia, jotka toivat rakennustarpeita kaupunkiin, ensin ilmoittamaan niistä Martinkevitsille, että hän saisi ensin ottaa, mitä tarvitsi venheiden rakentamiseen: »sen joka tässä toisin menettelee, katsotaan asettuvan H.K.M:nsa oikeutta ja etua vastaan.» Alkoi tuntua jo ankarampi pakotus.

Maaherran ja maistraatin avustuksella saatiin täten tuotetuksi huomattava määrä rakennuspuita, mutta Oulun kauppiaskunta

¹ Oecon. prot. 24. I. 1811, *OM*.

² Kuulutus 10. IV, kirj. Lilljeqvistille 11. ja 12. IV, kuulutus Pudasjärven pitäjäläisille 28. IV (3,000 kpl. honkatukkeja ja 5,000 kpl. honkaisia kaaria tarpeen; ks. kuulutuksen oikaisua 16. V).

todistaa nimenomaan, etteivät nekään olisi riittäneet, jos ei Martinkevits omalla, tavattoman pontevalla toiminnallaan olisi niitä hankkinut muista kaupungeista ja maaseudulta, osittain hyvin kaukaakin, aina Länsipohjasta asti. Vielä suurempaa neuvokkaisuutta tarvittiin rautatakeiden hankkimiseen, jotka kaikki tuotettiin Länsipohjasta, vieläpä vihollisalueelta, kuten Martinkevits itse on selittänyt.¹

Osasipa Martinkevits Ehrenstolpen avulla selviytyä rahapulas-takin. Lääninrahastosta hän sai Rachmanovin tilauksesta nostaa ennakkomaksuna 20,000 rpl.set., mutta lisäksi antoivat Oulun kauppiaat hänelle vapaaehtoisena avustuksena rakennustyön jouduttamiseksi, paitsi mainittuja rakennustarpeita, joista oli yleinen puute, myös rahalainaa yhteensä 7,052 rpl.; maaherra ja läänin-kamreeri (Tulindberg) menivät viran puolesta takuuseen — tästä maaherra ei muka voinut kieltäytyä, kun kanuunavenheiden valmistuminen oli äärimmäisen tärkeätä rannikkojen ja muonankuljetuksen suojelemiseksi.²

Rakennustyöväen hankkimisessa turvaututtiin sensijaan pakko-keinoihin, jotka saattoivat läänin rahvaan hyvin turvattomaan asemaan.

Alussa otettiin veistämölle vain ammattiväkeä. Maaherran antamassa kuulutuksessa 10 p:ltä huhtik. käskettiin rakennustyö-

¹ Oecon. prot. 24. I. 1811 *OM.*; valtakunnankontrollöörin parooni Campenhausenin kirj. kkuv:lle 21. III. 1819 v.l. *KKV.* a. n:o 147 v. 1811. — Martinkevits oli ostanut vuorimestari Qventzelliin rautatehtaasta tarveaineita 2,694 dukaatin arvosta, joista maksettiin 30,038 rpl. 10 kop., vaikka silloisen kurssin mukaan (dukaatti = 7 rpl.) olisi pitänyt maksaa vain 18,844 rpl. Martinkevits selitti, että hän ei ollut voinut tehdä Qventzelliin kanssa kirjallista kontrahtia, koska tämän tehdas sijaitsi vihollisen alueella: Qventzell olisi näet joutunut ilmoitulemisen vaaraan ja M. itse olisi voinut jäädä ilman välttämättömästi tarpeellisia tavaroita. Sopimus oli sen vuoksi tehty kaikessa salaisuudessa kunniasanaa vastaan ja hinta määrätty dukaateissa. Tätä väitettä ei O. mh. voinut tarkistaa, kun Qventzell asui Ruotsin puolella (v.t. mh. v. Bornin kirj. kkuv:lle 5. VI. 1819, m.a.).

² E:n kirj. kkuv. Barclay de Tollylle 17/29 elok. 1809 ja kenraali Steinheilille 17/29 tammik. 1810, *O.L.K.* — Kenraalimaj. Rachmanov maksoi lääninrahastosta otetut ennakkomaksut 24,552 rpl. 12 kop. set. takaisin 10. X. 1809, ks. *KKV.* a. 1811 n:o 147.

hön tarvittavien käsityöläisten ja kirvesmiesten ilmoittautua Martinkevitsille sopiakseen hänen kanssaan lähemmin työhön menemisestä. Mutta jo seuraavassa kuussa näitä tuotetaan työhön maaseudulta kruununpalvelijain välityksellä. Toukok. 12 p. maaherra käskee Martinkevitsin tilauksen johdosta Lilljeqvistin toimittaa kaupungista saatujen työmiesten lisäksi lähiseuduilta vähintään 50 laivanrakennukseen pystyvää miestä käsi- ja piilukirveineen; maksuksi luvattiin 1 rpl. 50 kop.—1 rpl. 70 kop. (set.) päivältä.

Työmiesten ottamisessa Martinkevits ei välittänyt edes muista kruunun tarpeista. Pormestari Liljedal ilmoittaa maaherralle 29 p. kesäk., että Martinkevits ei ollut suostunut vapauttamaan kolmea kanuunavenheiden rakennustyöhön ottamaansa merimiestä, jotka kauppias Salander oli pestannut merimieshuoneessa; sen johdosta Salanderin laiva, jonka piti kuljettaa Uumajaan kruununlastia, ei päässyt lähtemään, vaan täytyi sen seisoa satamassa, vaikka olisi ollut hyvä tuuli lähteä.

Heinäkuussa ruvettiin töitä jouduttamaan niin ankarasti, että täytyi kutsua työhön ammattitaidotonta maalaisrahvastakin pakko-otolla.

Heinäkuun 4 p. käsketään nimismiesten Nordgrenin, Barckmanin, Emeleuksen sekä kruununvouti Lilljeqvistin, jos tahtovat välttää rangaistusta, 25 pankkoriksin sakon uhalla jokaista kohti viipymättä »yötä päivää» kutsua miehiä seuraavat määrät: Hailuodosta 50, Oulunsuun ja Oulunsalon kylästä 50, Iistä samoin 50 sekä Limingasta 200. Heinäk. 9 p. saa Lilljeqvist maaherranvirastolta (Ehrenstolpe oli matkustanut Porvoon valtiopäiville) käskyn toimittaa veistämölle 350 miestä 11 p:ksi klo 5 ap.; hän sai käyttää pikälähettejä ja asettaa kutsutuille saman sakon kuin transporteista poisjääville, 10 riksiä; sakko oli sama sille, joka ilman lupaa lähti veistämöltä; kiire oli niin kova, että näitä uusia työmiehiä odotettaessa täytyi työssä olevien työskennellä korotettua maksua vastaan klo 3 à 4:stä ap. klo 10:een ip., — myöhemmin, 18 p. heinäk., työajaksi määrätään klo 6 ap.—9 ip. (paitsi tavallista lepoaikaa).¹ Veistämön työmiesten lukumäärän määräsi Rachmanov näihin aikoihin 600:ksi; tämän hankkiminen jaet-

¹ O.L.S. n:o 378, sekä kirj. Lilljeqvistille 18. VII, O.L.K.

tiin uudestaan 14 p. heinäk. siten, että Saloisten kihlak. asetti 350 miestä, Kemin kihlak. 100 sekä Pudasjärven nimismiespiiri erikseen 50 miestä; se, mitä kokonaissummasta puuttui, tuli hankittavaksi Oulun kihlakunnasta. Näiden nyt tilattujen miesten työ oli aloitettava heinäkuun 24—26 p:n tienoissa. Karkaamisen estämiseksi ne, maaherranviraston ehdotuksesta, määrättiin majoitettavaksi Pikisaarelle, jonne piti järjestettämän myös tarpeellisten ruokavarain myynti työntekijöitä varten; sitä myöten kuin työntekijät nimismiestensä johdolla saapuivat, piti Lilljeqvistin tai jonkun muun hänen määräämänsä luotettavan miehen johtaa ne Pikisaaren veistämölle, josta ne ilman vahtia eivät saaneet tulla kaupunkiin.¹ Siitä huolimatta karkaili näitä seuraavinakin aikoina joukoittain; vielä suuremmat määrät jäivät kutsunnasta pois, niin että heidän suhteensa täytyi käyttää väkivaltaa ja turvautua sotaväen apuun.²

¹ Mhv:n kirj. Kemin ja Saloisten krv:ille ja Pudasjärven nm:lle 14. VII, sekä samoin Lilljeqvistille («mitä vakavin edesvastuu» hänelle ja 10 rixsin sakko poisjääville), *O.L.K.* — Kirj. Lilljeqvistille 21. VII sekä O. mstr:lle s.p., *O.L.S.* n:ot 405 ja 408. — Saksankiel. kirj. Rachmanoville 10/22 heinäk. *O.L.S.* n:o 413. — Pikisaarella ei ollut tilaa koko joukolle; kun sinne oli ennestään majoitettu 75 sotamiestä upseereineen; vain 195 työmiestä saattoi sinne majoittaa, vaikka käytettiin tulisijattomia ulkokuoneitakin; loput ehdotti maistraatti sijoitettaviksi Raatinsaaren lohimakasiineihin, jotka olivat tyhjinä. Maistraatti ei saanut myöskään ketään porvareista asettumaan Pikisaarelle myömään työmiehille ruokavaroja, vaan ehdotti, että siihen määrättäisiin venäläisiä marketentteja, joita kaupungissa oli suuri paljous (v.t. porm. E. Cajanuksen kirj. 24. ja 27. VII, *O.L.K.*). — Syyskuussa vaihdettiin ja lisättiin työhön kutsuttuja (E:n kirj:t Lilljeqvistille ja Bergbomille 7. IX); kaikki irtolaiset ja «suojelusta» vailla olevat oli poikkeuksetta otettava, olivat ne yksityisten luona päivätöissä tai eivät. («Lallinen suojelus», «laga försvar», tarkoitti alk. palveluksen kautta aatelisen luona saavutettua persoonallista turvaa sotaväenottoa vastaan, sitten yleensä taloudellisesti ja oikeudellisesti irtolaisena kohtelua vastaan turvattua asemaa.)

² Pyhäjoen nm. J. J. Frosterus todistaa 27. X. 1809, että 14. VIII oli «hyvällä» mennyt työhön 22 miestä ja 21. IX 9 miestä; sotaväen avulla oli koottu 58 ja metsissä piileili 20 miestä. — Kalajoen nm. J. Starck todisti 28. IX, että sieltä lähteneitä oli 57, kotiin oli jäänyt 43, jotka enimmäkseen olivat «pysytelleet poissa» (Gab. Bergbomin kirj. 19. II. 1810, *O.L.K.*).

Mikäli tiedän, ei Ehrenstolpea vastaan nostettu syytettä näidenkään pakotustoimien johdosta.¹

Se voimaperäisempi rakennuttamistyö, joka heinäkuun alussa huomattiin, näkyy johtuneen Barclay de Tollyn käskystä. Heinäkuun 4 p. (23. VI. v.l.) hän ilmoitti keisarille, että Vaasan laivasto oli jo valmiiksi rakennettu, mutta että merihallituksen vitkastelun vuoksi sen taklaus vielä oli kesken ja muona- ja ampumavarat lähettämättä, niin että se saattoi lähteä liikkeelle aikaisintaan heinäkuun puolivälissä. Mutta Oulun laivastoa tuskin ennätettäisiin enää varustaa sinä kesänä. Ouluun ei oltu vielä lähetetty merikomennuskuntia, ei taklausta, ei purjeita eikä muutakaan kalustoa, huolimatta hänen monista muistutuksistaan.² Kun pohjoisen armeijan (n.s. oululaisen osaston) vasta nimitetty komentaja kenraali Kamenski saapui päämajaansa 4 p. elok. (23. VII. v.l.), totesi hän, että Oulun sotalaivasto oli vielä valmistumatta ja että ne kauppalaivat, jotka oli lähetetty Vaasasta, Pietarsaaresta, Oulusta ym. satamista, joko olivat joutuneet ruotsalaisten käsiin tai kii-reesti paenneet vihollisten sotalaivoja.³ Elokuun lopulla oli kuitenkin jo kanuunavenheitä käytännössä. Silloin tehtiin erityinen ponnistus perin vaarallisessa asemassa olevan Länsipohjan armeijan varustamiseksi muonavarjoilla. Oulun kauppiaatkin antoivat apunsa sekä tavarassa että rahassa siitä huolimatta, että läänissä vallitsi ankara ruokavarain puute, ja näin tehtiin mahdolliseksi, että Kamenski saattoi 29 p. elok. Piitimessä täyttää tyhjentyneet

¹ Oikeuden käsiteltäväksi kyllä tuli yksi tapaus valituksen kautta. Töihin tuotu pyhäjokelainen talonpoika Henrik Humaloja Haapajärven kylästä oli m.h:n käskystä pidätetty, koska nm. Frosterus oli ilmoittanut, että hän oli vietellyt rahvasta tottelemattomuuteen esivaltaa vastaan. Humaloja, joka valitti siitä, väittäen vuokranneensa sijaisen töihin, vapautettiin; hovioikeus tuomitsi Frosteruksen sakkoon, anteeksi pyyntiin ja korvauksen maksamiseen siitä, että tämä oli ilmoittanut H:n törkeämmästä rikoksesta, josta oli ollut seurauksena, että H. oli saanut istua 5 viikkoa yli sen 2 viikon ajan, jolla m.h:n asettama sakko oli korvattava. — E. nähtävästi epäili, ettei hovioikeus hyväksyisi hänen toimenpidettään, mutta HO. ei ottanut tarkastettavakseen hänen 14. VII. 1809 antamansa määräyksen lainmukaisuutta (V.HO. Crimin. Resol. år 1810 n:o 7, kirjevaihto O.LK:ssa).

² *Michailovski-Danilevski* s. 173.

³ M.t. s. 177.

varastonsa, pelastuen siten välttämättömyydestä kokonaan peräytyä pois Ruotsin puolelta, mikä myös ratkaisevasti vaikutti Haminan rauhanneuvotteluihin. Tällöin mainitaan muonankuljetuksen suojeluksessa olleen kanuunavenheitä, joista Kamenski otti muutamia mukaansa edentyessään uudestaan etelään päin, odottaen niistä suurta hyötyä.¹ Kolme päivää myöhemmin tehtiin kuitenkin aselepo, joka lopetti sodankäynnin.²

Haminan rauhanteon johdosta keskeytettiin kanuunavenheiden rakennustyö lokakuun puolivälissä,³ mutta vähän myöhemmin näkyy tulleen käsky sen uudelleen jatkamisesta, ja Martinkevits sai sitä edelleenkin johtaa. Pian hänet siitä kuitenkin erotettiin niiden syytösten johdosta, joita Ehrenstolpe häntä vastaan teki.

Ehrenstolpen ja Martinkevitsin välillä näyttää aluksi olleen hyvä yhteisymmärrys päättäen siitä innosta, jolla Ehrenstolpe auttoi kanuunavenheiden rakennuttamista, erittäinkin taivuttaessaan kauppiaat vapaaehtoiseen avustukseen. Pian kuitenkin välit rikkoontuivat ja ystävyys sijaan tuli katkera vihamielisyys. Alkusyy on minulle tuntematon, mutta jo heinäkuun alussa mainitaan Ehrenstolpen hakeneen riitaa Martinkevitsin kanssa.⁴ Näissä veistämön asioissa riidan aihetta ei tarvinnut hakea, sillä siksi pitkälle meni Martinkevits vaatimuksissaan työväen ja porvariston vapauksien ja oikeuksien rajoittamiseksi ja siksi suuria epäsäännöllisyyksiä esiintyi työväen ja muiden saamamiesten hyvittämisessä, samalla kun kuului valituksia työväen huonosta kohtelustakin. Turhaan Ehrenstolpe yritti virkansa puolesta järjestää työväen palkanmaksuun kontrollia, jotta talonpojat eivät olisi kärsineet vääryyttä; ja kun hän lähetti Pikisaarelle lääninkamreerin ja maistraatin edustajat ottamaan selkoa epäkohdista, ei heitä edes laskettu saarelle.

¹ M.t. s. 186 ja 188.

² Aselevonkin aikana suostui Oulun porvaristo avustamaan leivän hankinnassa kanuunavenheiden miehistölle, ks. pk:n muistiinpanoja 6. IX, Domboks alig. 1809, OM.

³ Rachmanovin määräys 2. X. 1809 v.l. (ks. *KKv.* a. 1811 n:o 147).

⁴ Pormestari Liljedalin väite; kysymyksessä oleva tapaus johti Liljedalinkin riitaantumiseen maaherran kanssa — siitä lähemmin jälkimmäisessä osassa.

Ehrenstolpella ei senvuoksi ollut muuta neuvoa kuin tehdä kenraalikuvernöörille ilmoitus siitä, kuinka mielivaltaista Martinkevitsin menettely oli ja kuinka epätarkoituksenmukaista ja turhanpäiten rasittavaa koko kanuunavenheiden rakennustyön teettämistapa oli. Kirjeessä Barclay de Tollylle 23 p:ltä jouluk. 1809 hän siitä tekee laajemmin selkoa.

Martinkevits oli edellisenä päivänä pyytänyt, että kaupungin kauppiaita ja yksityisiä ankarasti kiellettäisiin ostamasta mitään rakennusaineita, ennenkuin hän oli saanut tarpeensa tyydytetyiksi, ettei hänen työnsä viivästyisi ja hinnat kilpailun vuoksi nousisi; myös oli hän pyytänyt, että kaupungin kirves- ja työmiehiä kiellettäisiin tekemästä työsopimusta kenenkään muun kanssa, koska hän tarvitsi heitä kruunun palvelukseen. Kumpaankaan vaatimukseen Ehrenstolpe ei ollut katsonut voivansa myöntyä, mikäli kenraalikuvernööri ei suvaitsi siihen käskää. Kieltäytymistään hän perusteli sillä, ettei hän tuntenut Martinkevitsin valtuuksia tai tekeillä olevan työn todellista laajuutta, jotta hän olisi voinut estää kruunun oikeuden väärinkäyttämistä yksityisen hyödyksi; jos taas Martinkevits olisi saanut ostamisen yksinoikeuden, olisi se merkinnyt kauppaa harjoittavan porvariston laillisten oikeuksien ja privilegien loukkaamista, joihin hyvin huomattavana osana kuului myös laivanrakennus ja puuaineiden ostaminen. Kaupungin kirvesmiehetkin nauttivat kaupungin »suojelusta» ja porvari-oikeutta auttaakseen työllään porvaristoa, eikä heiltä voinut siis ilman pakottavaa tarvetta ottaa tätä elinkeinoa. — Muuten maa-herra huomautti, että jos ei rakennustyö tulisi liian suureksi ja jos Martinkevits ei mielivaltaisesti alentaisi hintoja, joita yksityiset maksoivat, niin ei ollut pelkoa rakennusaineiden puutteesta, mutta oli hänen vaivauduttava, niinkuin yksityistenkin täytyi, asiamiesten kautta tekemään sopimuksia metsärikkaampien seutujen talonpoikain kanssa sopivista hankinnoista. Läänin kauppiaat olivat sodan johdosta kärsineet niin paljon vahinkoa, että he tarvitsivat kaikkia luvallisia keinoja lamaanuneiden voimiensa palauttamiseksi. Kysymyksessä oli siis keinojen löytäminen, joilla kruunun etu voitaisiin sopivimmin saavuttaa sillä tavoin, että siitä maan asukkaille tulisi vähimmän haittaa; tämän voisi järjestää useammin tavoin paljon varmemmin ja halvemmin kruunulle ja vähem-

män rasittavasti maalle, kuin jos antaisi Martinkevitsille hänen haluamansa monopolioikeuden. Sellaisia tapoja oli yllä esitetty vapaiden sopimusten teko tai myös asianmukainen huutokauppa, jossa kaikki tarvittava tarjottaisiin hankittavaksi.

Mitä tuli työmiesten hankkimiseen puheenaolevaa rakennustyötä varten, osoitti edellisen kesän kokemus maaherran mielestä, että senluontoisia töitä ei Oulun läänissä voinut toimituttaa muutoin kuin yksityisten urakoitsijain kautta vissiä maksua vastaan. Läänin asukkaista vain sangen pieni osa oli perehtynyt laivanrakennustyöhön; näiden valitsemiseen ja käyttämiseen pystyi vain yksityinen, jonka oma etu siitä riippui, mutta oli muuten mahdollista. »Sillä kun työmies tilataan ja otetaan, arvostellaan vain hänen otaksuttua ruumiinvoimaansa hyväksymisen ehtona, ottamatta huomioon hänen taitoaan siinä työnlaissa, jossa häntä tullaan käyttämään. Seuraus on, että useampain satojen työmiesten joukossa on tuskin kukaan todella kelvollinen, että siis työ tai rakentaminen käy hitaasti ja tuottaa kahta vertaa suurempia kustannuksia monien melkein hyödyttömien päivätöiden vuoksi, ja lopuksi, että maanviljelijän aika ja työ otetaan hänen oikeasta elinkeinostaan, joka on yleisen hyvinvoinnin lähde, käytettäväksi riittämätöntä raha-ansiota vastaan yrityksiin, joihin hänestä on vähän tai ei mitään hyötyä, mikä kieltämättä johtaa maan perikatoon. Jo viime kesän kruunun työ vei monelta tilaisuuden viljellä ja kylvää peltojaan. Jos sellaista tapahtuu vielä tänä vuonna, tyhjentyvät varmasti viimeisetkin voimat.» Näistä syistä maaherra pyysi esittää, että puheenaolevia valtion töitä vähennettäisiin mikäli mahdollista ja että työmiehiä tuotettaisiin toisilta seuduilta, joissa oli enemmän väkeä ja suurempaa tottumusta laivanrakennustyöhön, tai että rakentaminen jätettäisiin yksityisille, jotka varmasti käyttäisivät Vaasan läänin asukkaiden apua.

Työmiehistön palkkasaatavia koskevien valitusten, jälkilaskujen ja selkkauksien johdosta maaherra sai aiheen ehdottaa, että vastedes toimitettavissa rakennustöissä joku maan virkamies tai syntyperäinen suomalainen, joka ymmärtäisi kanssaveljiensä kieltä, saisi olla läsnä kaikkien päivätyöläisten palkanmaksuissa, sekä, jos mahdollista, asianomaista tilintekovelvollisuutta vastaan, ottaa hoitaakseen koko tämän tehtävän. — Lopuksi maaherra vakuutti,

keisarin tarkoituksia palvellakseen, kehoittaneensa asukkaita nopeasti hankkimaan Martinkevitsille tarveaineita, vaikkakaan ei tuntenut hänen toimintemääräyksiään.¹

Tässäkin kirjelmässä oli siis jo viittauksia niihin selkkauksiin, joihin Martinkevits teki itsensä syyppääksi. Suurelta osalta ne koskivat saatavia, joita Martinkevits ei suorittanut. Kun tammikuussa julkaistiin joulukuun 29 p:n rahamanifesti, joka poisti seteliruplan pakkokurssin ja tuntuvasti alensi sen arvoa, tulivat ne Martinkevitsin saamamiehet, jotka olivat tehneet kauppasopimuksensa ruplissa, hyvin levottomiksi, koska he joutuivat kärsimään sitä mukaa kuin rupla alentui. Maaherra lupasi huomauttaa siitä asianomaisille ja luuli voitavansa saada aikaan, että jokainen saisi mitä heille tuli.² Lupaustansa hän ei unhottanutkaan ajaessaan asiaa edelleen. Kuukauden lopulla 17/29 p. tammik. 1810 hän kirjoitti Pohjanmaalla olevan kuudennen divisionan päällikölle kenraaliluutnantti Steinheilille kirjelmän, jossa hän yksityiskohtaisesti määritteli Martinkevitsin käyttäytymisen virheellisyyden (varmentajana lääninkirjanpitäjä J. H. Enbom)

Tässä kirjelmässä jaetaan Martinkevitsiä vastaan tehdyt syytökset viiteen kohtaan. Kahdessa ensimmäisessä ilmoitetaan, että Martinkevits ei ollut suorittanut takaisin niitä rahalainoja, joita hän oli saanut maaherran virkatakauta vastaan kaupungin kauppiailta kanuunavenheiden rakentamisen kiiruhtamiseksi, vaan oli ollut epäkohtelias heitä kohtaan, kun he kävivät hänen luonaan asiasta puhumassa; samoin hän suhtautui muihinkin, jotka luottaen hänen upseerikunniaansa olivat lainanneet hänelle rahaa tai tarveaineita tai tehneet työtä sikäläisellä venheveistämöllä ja joiden saatavat nousivat melkoisiin summiin. Kolmanneksi hän oli pitänyt niin huonoa tiliä sen työväen kanssa, jonka maaherra oli kutsuttanut venheveistämön töihin, että väitti olevansa saamassa työntekijöiltä, kun nämä taas väittivät, että heillä oli päiväpalkkoja nostamatta ja että heille merkityt ennakkomaksut olivat aivan vääriä ja valheellisia; tätä riitaa ei olisi tullut, jos olisi maksettu palkat, niinkuin maaherra oli säätänyt, lauantaisin lääninkamreerin läsnäollessa, johon järjestelyyn maaherralla virkansa

¹ O.LS 1809 n:o 732, varm. J. Snellman.

² Oecon. prot. 24. I. 1810 OM.

puolesta oli oikeus. Neljänneksi hän oli sallinut väkensä tehdä väkivaltaisuutta läänin asukkaita vastaan, ottanut heiltä työaineita, lyönyt heitä ja tehnyt tyhjäksi maaherran yrityksen ottaa selvää näistä epäkohdista. Viidenneksi, kun maistraatti maaherran käskystä oli pyytänyt meriupseerien majoittamista toisaalle, oli hän koettanut estää sitä sillä syyllä, että hän muka ei lainkaan ollut riippuvainen maaherrasta.

Steinheil vastasi 24 p. helmik. 1810 v.l. käskeneensä vara-amiraali Sablinin toimittaa tutkimuksen Ehrenstolpen valitusten johdosta. Martinkevitsin sijaan komennettiin kapteeniluutnantti Mendel, joka myös vastaanotti ilmoituksia edeltäjänsä virkavirheistä. Alustavien tutkimusten jälkeen, mm. Oulussa 23 p. toukok. 1810, ilmoitti Steinheil 14 p. jouluk. 1810 v.l. Ehrenstolpelle keisarin käskeneen, että kaikki Martinkevitsiä vastaan tehdyt syytökset, jotka koskivat varojen käyttämisestä kanuunavenheiden rakentamisessa, sekä eri virastojen ja yksityisten valitukset ja hänen käyttöksensä esimiehiään kohtaan tuli viipymättä ottaa erityisessä sitä varten asetetussa komissionissa tutkittaviksi ja seuraavan tammikuun kuluessa ratkaistaviksi. Komissionin istunnot pidettäisiin Viaporissa sikäläisen ylipäällikön vara-amiraali Sablinin valvonnan alla. Ehrenstolpe sai käskyn lähettää kaikki valitukset, vaatimukset ja asiaa valaisevat tiedot kenraalikuvernöörin kansliaan tai suoraan komissionille sen pyytäessä.¹

Pydyttyjen tietojen hankkiminen oli monimutkainen tehtävä, jonka vuoksi Ehrenstolpe saattoi ne toimittaa kenraalikuvernöörille vasta kirjelmällä 29 p:ltä tammik. 1811. Asiakirjain nojalla hän totesi, että Martinkevits oli anastanut porvaristolta omankäden oikeudella tarveaineita, mutta että porvaristo myöskin oli vapaasta tahdostaan kiitettävällä auliudella luovuttanut puutarve- ym. aineksia kanuunavenheiden rakentamiseksi sekä melkoisia rahalainojakin; vaikka kaikesta Martinkevitsin väkivaltaisuudesta rahvasta vastaan ei oltu ennätetty hankkia selvitystä, todistivat pöytäkirjat kuitenkin riittävästi, että talonpoikia oli vastaanotettu, pidätetty ja päästetty työstä mielivaltaisesti, monen jäädessä ilman

¹ *KKv.* 1810, kirjeet n:ot 428—430, Oulun, Vaasan ja Kuopion mh:oilte.

maksua. Ehrenstolpe pyytää saatavien pikaista suoritusta sen kurssin mukaan, joka oli voimassa silloin, kun Martinkevits oli ottanut lainansa.¹

Oikeudenkäynti Martinkevitsiä vastaan, josta minulla ei ole muita tietoja, päättyi siten, että hänet alennettiin matruusiksi.

Kanuunavenheiden rakentamista jatkettiin vielä v:n 1810 kulessakin kapteeniluutnantti Mendelin johdolla; talonpoikia ja kirvesmiehiä kutsuttiin työhön kuten ennenkin ja maaherranvirasolta pyydettiin lainaa, johon se tällä kertaa ei suostunut.²

¹ *O.L.K.* — Kkuv:n käskyn 14. XII. 1810 johdosta kuulusteltiin O. mstr:ssa velkojia, joista 28 ilmoitti saatavia Martinkevitsiltä yht. 31,390 rpl. 89 kop.set., 3,300 rpl.hop., 49 riksiä 21 kill. 4 rst. pankko ja 216 riksiä vvs. (lisäksi pari aikaisemmin ilmoittanutta). Suurimpia saamamiehiä olivat kauppiaat Zachris Wacklin Ephraimip. 3,300 rpl.hop. ja 5,000 rpl.set., Jonas Adolph Niska 7,705 rpl.s., Daniel Nylander Matinp. 3,057 rpl.s., Joseph Sovelius 3,046 rpl.s. ym. Luettelossa ei ole C. M. Engmanin liikettä edustettuna. (Vrt. myöhemmistä selvittelyistä *KKv.* a. 1811 n:o 147 ja 157.) — Porvaristolla puolestaan ei ollut Martinkevitsiä vastaan muuta muistutettavaa, kuin että hän ei ollut koettanut tai voinut yhtä suurella huolella toimittaa asukkaille käteistä maksua määräajoilla, kun hän kaikilla mahdollisilla keinoilla oli heiltä pusertanut heidän viimeiset varansa. Muuten he, kuten jo on mainittu, ihailivat ja ihmettelivät M:n tarmoa, jolla hän oli toteuttanut venheiden rakennuttamisen aikana, jolloin kaikkien tarveainesten puute oli niin suuri ja painava, ettei kukaan yksityinen mihinkään hintaan olisi voinut hankkia tarpeellisia aineita tuskin yhtä ainoata kanuunavenhettä varten. Hänen kurinpitoaankaan vastaan ei tehty muistutuksia, vaikka meriväen majoittamisesta oli saatu ikäviä kokemuksia (*Oecon.* prot. 24. XII. 1810, 19, 24 ja 26. I. 1811; Liljedalin todistus 28. VI. 1810 mstr:n kirjekons., Domb. alig. 1810, *OM.*).

² Epäys antaa 10,000 rpl.set. lainaksi 21. IV. 1810 (mh:n poissaollessa). — Rummunlyönnillä koetettiin turhaan saada kirvesmiehiä Mendelin töihin. 10. IV. 1810 Liljedal todisti, ettei niitä ollut saatavana, sillä kaikki kaupungin kirvesmiehet, n. 30 luvultaan, olivat kauppiaiden laivatöissä tai ruvenneet merimiehiksi; jos heitä väkisin otettaisiin laivaveistämöltä, syntyisi siitä yleinen valitus (*O.L.K.* sotilasviranom. kirj.). Kesällä koetettiin heidän kutsumisekseen rummunlyöntiä yhtä huonolla menestyksellä (mhv:n käsky 10. VIII. 1810 ja Mendelin kirj. 9. VIII v.l.).

Syksyllä 1810 tuhoutui suuri joukko kanuunavenheitä ajautuen matalikolle (ks. s. 43). Ne myytiin sitten romutavarana huuto-kaupassa.

* * *

Siitä, mitä edellä on kerrottu Ehrenstolpen toiminnasta sodan-käynnin aiheuttamien hallintotehtävien suorittamiseksi, ei vielä uskaltaisi tehdä varmaa arvostelua, minkälaista tämä toiminta oli; mutta täysin yksityiskohtaista kuvaa siitä ei voi saadaakaan, kun maaherran toimet tämänluontoisissa tapauksissa jäävät suureksi osaksi suullisten käskyjen, neuvottelujen ja järjestelyjen varaan, ilman että niistä säilyy kirjellisiä jälkiä. Ehkäpä tämä seikka selittää senkin, että tältä sotavuodelta 1809 on säilynyt paljon vähemmän tietoja sen kysymyksen selvittämiseen, kuinka hän suhtautui sotaväen vallattomuuksiin ja sotaväen ja asukasten välisiin selkkauksiin, kuin myöhemmiltä rauhan vuosilta, vaikka etukäteen voidaan pitää varmana, että tyytymättömyyden syytä puolella ja toisella on täytynyt olla paljon enemmän silloin kuin myöhemmin säännöllisempinä aikoina. Jos kuitenkin otetaan huomioon, mitä seuraavat luvut tietävät kertoa Ehrenstolpen osallisuudesta majoitusolojen järjestämisessä ja nälänhädän torjumisessa tämän saman sotavuoden kestäessä, voitaneen empimättä antaa hänelle tunnustus, että hän yleensä täytti tehtävänsä asiantunte-muksella ja innolla. Lähinnä hän katsoi velvollisuudekseen pitää silmällä sotilaallisia näkökohtia ja säälimättä pakottaa väestöä suorittamaan sotilasviranomaisten vaatimuksia; mutta missä oli mahdollista, näyttää hän parhaansa mukaan tahtoneen puolustaa asukkaidenkin etua ja oikeuksia, kuten kuljetusten järjestämisessä, laivojen vuokraamisessa ja kanuunavenheiden rakentamisessa.

Tämä ensimmäinen puolenvuoden aika olikin Ehrenstolpen maaherrakauden parasta aikaa. Sitä ei vielä pahemmin häirinnyt riitäntuminen muiden kanssa, kuten myöhemmin, vaan kaikessa sovussa ponnisteltiin yhdessä vaikeuksien voittamiseksi. Erittäin-kin oli pormestari Liljedal heinäkuuhun asti, jolloin hän otti virka-loman sairautensa hoitamista varten, yhä edelleen avullinen, kun oli kysymyksessä sotaväen tarpeiden tyydyttäminen. Hänen toi-mestaan hankkivat oululaiset laivoja sotaväen käytettäväksi; an-

toipa hän itsekin omasta kohdastaan yhden — aikana, jolloin venäläinen sotajoukko oli kipeimmin avustuksen tarpeessa. Muutakin apua näimme tulleen oululaisten kauppiasten ja porvarien puolelta: vaikka vallitsi ankara nälänhätä, luovutettiin viljaa ratkaisevina ajankohtina muonan puutteessa olevalle sotajoukolle — Ehrenstolpe näytti itse hyvää esimerkkiä antaen tähän tarkoitukseen omaa palkkaviljaansa — ja avustettiin, kuten mainittu, kanuunavenheiden rakentamista sekä rakennustarpeilla että rahalainoilla.

Tämä Oulun porvariston valloittajan sotajoukkoa kohtaan osoittama avuliaisuus näyttää epäilemättä merkilliseltä vastakohdalta sille nurjamielisyydelle, jota ruotsalais-suomalainen puolustusjoukko oli saanut heidän puoleltaan kokea, erittäinkin peräytymisretken aikana¹ — ja voisi kysyä, oliko sattuma, että tämä osittain innolla ja halukkaisuudella suoritettu avustus kohtasi sotajoukkoa, jonka menestys Länsipohjan sotatanterella itse asiassa tiesi Suomen uuden valtiollisen aseman lujittamista ja sen alueellista määräämistä. Mikään käytettävissäni ollut tieto ei kuitenkaan viittaa siihen, että avuliaisuuteen olisivat johtaneet poliittiset laskelmat. Valloittajaan suhtauduttiin lojaalisesti kuten ainakin hallitsevassa asemassa olevaan; suurempi näennäinen aulius voi osaksi johtua siitäkin, että pakotuskeinoja valloittaja käytti häikäilemättömämmin — valittivathan Oulun porvarit nimenomaan, että Martinkevits oli »kaikilla mahdollisilla keinoilla kiristänyt heiltä kruunun laskuun heidän viimeiset varansa» (ks. s. 81), joten avustus ei ollut kauttaaltaan aivan vapaaehtoista — ja tätä pakotusta vastaan ei tunnettu uusissa oloissa samaa oikeusturvallisuutta kuin ennen ruotsalaisen armeijan vaatiessa apua.

Keisarista oli tietysti mieluista todeta tämä uusien alamaisten aulius; kirjelmällä 25 syysk./7 lokak. 1809 kenraalikuvernööri Barclay de Tolly ilmoitti Oulun asukkaille hallitsijan mielihyvän siitä, että he olivat kahdesti avustaneet armeijan varustamista elintarpeilla. Tämän kiitoksen esitti maaherra persoonallisesti raastuvankokouksessa 23 p. lokak., kiittäen asukkaita myös omasta

¹ *Danielson*: Suomen sota s. 301, 514, 540—541; *K. E. Lindén*: Sjukvård och läkare under kriget 1808—1809 s. 73—74, 76—78.

puolestaan siitä, että he olivat olleet valmiita suostumaan hänen esityksiinsä, ja pormestaria ja maistraattia siitä, että he puolestaan olivat häntä siinä auttaneet.¹

Rauhanteon jälkeen teki kenraali Kamenski kenraalikuvernöörille esityksiä sekä Oulun porvariston että viranomaisten palkitsemiseksi, ja niiden perustuksella Barclay de Tolly ilmoitti raportissaan 30 p:ltä marrask. 1809 keisarille Ehrenstolpen, Snellmanin, Liljedalin ja Tulindbergin ansiot. Maaherra Ehrenstolpe oli kaikkialla osoittanut monenlaista toimeliaisuutta; lääninsihteeri Snellman ja kamreeri Tulindberg, joka ennen Ehrenstolpen maaherraksituloa oli hoitanut läänissä olevien sotajoukkojen asioita, ansaitsivat hallituksen täydellisen tyytyväisyyden; vieläpä oli pormestari Liljedal saanut Oulun asukkaat hyväntahtoisesti antamaan käsi-rahoja Kamenskin sotajoukkojen varustamiseksi muonavarjoilla. Omasta puolestaan kenraalikuvernööri ehdotti, että Ehrenstolpelle, joka yhä edelleen teki kaikenlaisia palveluksia hänen lääninsä pysähtyneelle sotajoukolle, annettaisiin P. Annan ritariston I luokan tähti, kamreeri Tulindbergille P. Wladimirin rit. III luokan tähti ja sihteeri Snellmanille asessorin arvo. Pormestari Liljedalille ja Oulun asukkaille näytti sopivimmalta palkinnolta kaikkein armollisin kiitos ja kultainen mitali.

Tämän ehdotuksen mukaisesti Ehrenstolpe saikin kevättalvella Pietarissa ollessaan, reskriptillä 5 p:ltä huhtik. 1810 v.l., mainitun korkean ritarimerkin. Oulun porvariston kunniaksi antoi keisari lyödä kultaisen mitalin, jonka toisella puolella oli keisarin kuva ja toisella puolella venäjäksi ja ruotsiksi kirjoitus: »Ät Uleåborgs invånare för ådagalagd nit», — siten tahdottiin ikuisiksi ajoiksi säilyttää muisto Oulun asukkaiden jalomielisestä käytöksestä.²

Sotilasviranomaisten kautta saapui tämä mitali Oulun lääninhallitukselle maalisk. 1 p. 1810. Maaherran käskystä kuulutettiin asianomaiset kaupungin asukkaat kaikista säädyistä maistraatin kokouksen raatihuoneelle 6 p:ksi maalisk. Kun erittäin suuri-lukuinen joukko oli kokoontunut, saapui maaherra klo 11, otti paikkansa oikeudessa ja sen jälkeen juhllallisessa puheessa mainitsi, että H.K.M., aina yhtä armollinen, mahtava ja suuri, ei ollut

¹ Domboks aligatör 1809, OM.

² VSv. a. 1810 n:ot 166 ja 233.

ainoastaan tyytynyt ilmoituttamaan arm. mielihyväänsä oululaisten innosta, vaan oli myös tahtonut ikuistaa sen tämän mitalin kautta, jonka puhuja nyt käskystä jätti säilytettäväksi. Kiitollisuus ja rakkaus, hän lisäsi, ovat suurten ja hyveellisten ruhtinasten paras palkka. Niiden kautta säilyy heidän muistonsa kansalaisten rinnassa varmemmin kuin muistopatsaiden kautta, joiden pystyttäjät voivat unohtua, niin ettei edes nimikään säily. Sitä ei tarvinnut Aleksanterin pelätä, jonka hyvyys ja armo auringon säteiden tavoin loistivat yli valtapiirin, joka oli maapallomme laajin. Puhuja kehoitti elämään kunnioittavassa alistuvaisuudessa ja keskinäisessä sovussa tämän yhtä oikeamielisen kuin lempeän ja mahdavan hallituksen alla; itse hän, läänin päämiehenä ja kansalaisena, oli saava tyydytyksensä sen edistämisessä; ja hän olikin koettanut, kuten jokaisen suopeamielisen oli täytynyt huomata, turvata jokaisen persoonallista vapautta ja omistusoikeutta, säälimättä vaivojaan ja pelkäämättä yksityistä epäyhtävällisyyttä, kun oli ollut kysymyksessä hankkia sodan rauhatonnuuksista kärsivälle oikeutta; — sen todistajaksi hän kutsui Jumalan, joka näki hänen puhtaan tarkoituksensa ja sydämensä aivoitukset. — Puheen loppuajatuksissa on viittaus edellisinä päivinä tapahtuneeseen rettelöön, joka kerrotaan teokseni jälkimmäisessä osassa ja jonka valossa tämä viittaus vasta tulee ymmärrettäväksi.

Maaherran puheen jälkeen otti pormestari kaupungin puolesta vastaan mitalin, joka todisti H. M:nsa kallisarvoista armoa kaupunkia kohtaan, tulkiten lyhyesti tilaisuuteen soveltuvien sanoin asukkaiden alamaisimman kiitollisuuden ruhtinasta kohtaan, joka palkakseen oli korjaava jokaisen oikeamielisen alamaisen sydäimestä lähtevät siunaukset. Kokous päätti, että mitalille laadittaisiin kotelo ja että se säilytettäisiin aina kaupungin arkistossa.¹

Kohtaus lienee tehnyt useimpiin läsnäoleviin juhlallisen vaikutuksen. Mutta ainakin pormestarin tunteet olivat sekavat, sillä hän oli jäänyt ilman omakohtaista tunnustusta ja palkintoa, vaikka hänellä mielestään oli ansiota ainakin yhtä paljon kuin niillä lääninhallituksen virkamiehillä, jotka olivat tällaisen tunnustuksen saaneet kenraalikuvernöörin ehdotuksen mukaisesti.

¹ O.M. Oecon. prot. 1810.

Pian tämän juhlatilaisuuden jälkeen Ehrenstolpe lähti matkalle Pietariin, jossa hän pääsi keisarin puheille ja sai siten tilaisuuden omasta puolestaankin ehdottaa enimmänsä ansioituneita palkittaviksi. Liljedalin, josta oli tullut hänen persoonallinen vihemiesensä, hän tietysti syrjäytti kokonaan. Porvaristosta hän suositti kahta kauppiasta, C. M. Engmania ja Zachris Wacklinia, palkittavaksi kauppaneuvoksen arvonimellä: he olivat kahdesti, armeijan ollessa ilman elatusvaroja, omalla esimerkillään innostuttaneet oululaisia varustamaan armeijaa viljalla ja lahjoittaneet melkoisia rahasummia ja aineksia kanuunavenheiden rakentamiseksi rannikkojen ja sotajoukkojen muonankuljetuksen suojelemista varten. Maanmittari (esityksen tapahtuessa v.t. lääninkamreeri) Lars Uhlbrandtille hän pyysi asessorin arvonimeä, jonka hän oli ansainnut sotajoukon rehujen hankinnallaan sekä toiminnallaan armeijan muonankuljetuksen avustamiseksi. Saloisten kihlakunnan kruununvouti Gab. Bergbom, oli taas tehnyt mahdottomatkin mahdollisiksi rakentaessaan nopeasti ja halvalla ruotsalaisten polttamat suuret sillat, jonka vuoksi hän ansaitsisi ritarimerkin.

Ehrenstolpen esittämät henkilöt keisari käski merkitsemään sitä varten tehdyille listoille. — Engman sai kauppaneuvoksen arvonimen 2 p. elok. 1810 v.l., mutta nähtävästi toisen esittelyn perusteella.¹

* * *

Palaamme sotaväen kuljetusasiain kertomiseen syksystä 1809 eteenpäin.

Kun rauhanteon jälkeen taisteleva armeija yhtäkkiä lokakuun alussa palautettiin Ruotsin puolelta, pantiin taas siviilihallinnon järjestelmiskyky ja talonpoikain hevoset — ja selät — kovalle koetukselle. Tiet, sillat ja lotjat oli nopeasti laitettava kuntoon, soutajia lisättävä lauttauspaikoille, kyytihevosten lukumäärä lisättävä 4—6-kertaiseksi rauhanaikaisesta määrästä,² samalla kun Kuopion puolelta tulevan muonankuljetuksen järjestäminen vaati tarkkaa huolenpitoa. Oulun läänistä komennettiin talonpoikia Vieremän—Vuolijoen tielle kuljetustoiimiin, mutta myös maan-

¹ VSp. a. 1810 n:o 65.

² Kirjat n:ot 473, 530, 539, 540, O.LS.

teitse kuljetettiin. Ehrenstolpe oli yhä edelleen ankara ja levoton sen järjestämisestä. Kirjelmässä Lilljeqvistille 31 p. lokak. 1809 hän käskee kutsua lääninkonttoriin kuulusteltaviksi 25 pankkoriksin sakon uhalla ne talolliset, jotka olivat jääneet saapumatta kaupunkiin muonankuljetusta varten. Bergbomille hän antaa 6 p. marrask. käskyn ottaa erityisesti selvää, kuinka Siikajoen tienvarrella toimivat nimismiehet Zimmermän, Salov ja Björkroth (jonka Ehrenstolpe oli ottanut Salovin avuksi Pyhäjoen puoleista piiriä hoitamaan) olivat täyttäneet tehtävänsä. Lisäksi hän vielä lähetti Limingan nimismiehen A. Sandelinin 9 p. Vieremään ottamaan selvää nimismiesten toimista ja hevosten saannista, käskien hänen koettamaan panna liikkeelle kaikki Savon tien varrella saatavissa olevat hevoset ja hoitaa samalla viljan lähettämisen Vuoliijoelta Ouluun.

Joulukuun 23 p. saattoi maaherra viimeinkin ilmoittaa kruununvoudeille, että holli-, reservi- ja kestikievarikydyt oli asetettava entiselle rauhanaikaiselle kannalle.¹

Rauhanteon jälkeen majoitettiin Suomeen melkoinen varusväki, josta Oulun lääniin sijoitettiin kesäkuun 15 päivään asti Asovin jalkaväen rykmentti ja 2 eskadroonaa kasakoita. Niiden varustaminen muonalla tuotti yhä edelleen vaikeuksia ja huolia. Köyhästä läänistä, jossa taas oli tullut osittainen kato, ei voinut paljoakaan saada elatusvaroja ostamalla, niinkuin Barclay de Tolly alkuaan oli suunnitellut. Kirjeessä 9/21 elok. 1809 hän tiedusteli Ehrenstolpelta, mistä saisi ostaa suurempia määriä rukiita, ohraryyniä ja heiniä; hintojen kallistumista oli estettävä, — antoipa hän 31 p. elok. yleisen kiellon, etteivät muut kuin kruununhankkijat saaneet ostaa suurempia varastoja kuin mitä omaan tarpeeseen tarvitsivat, mutta selitti sittemmin 2/14 p. lokak., ettei ollut tarkoitus rajoittaa lakiin perustuvaa vapaata viljakauppaa, vaan ainoastaan estää voitonhimoisia hankkimasta itselleen viljakaupan monopolia.² Ehrenstolpe puolestaan määräsi, estääkseen liiallista kiskomista, kirj:ssä kruununvoudeille 27 p. lokak., kiinteät hinnat, joiden mukaan pakko-ottojen maksut oli suoritettava, mikäli hyvällä ei annettu.

¹ *O.L.S.* n:o 727; kkuv:n kirj. 29. XI/11. XII, E:n esitys kkuv:lle 20. X. 1809.

² E:n yl. kuulutus 2. X ja 30. X, *O.L.S.* n:ot 534 ja 587.

Jonkun verran voitiin viljaa saada jyväveroista, jotka käskettiin kokoomaan niin pian kuin mahdollista luonnossa etupäässä Oulun varastomakasiiniin; tilauksen mukaan tuli viljaa luovuttaa erittäinkin Ruotsista palaavan sotajoukon tarpeisiin.¹ Kruununvarastoihin toimitettava jaoittamaton verovilja (behällning) edelliseltä vuodelta oli 3,076 tynn. sekä veroheiniä 56,640 L \bar{a} .² Veroheiniä ei oltu koottu luonnossa ennenkuin viime sodan aikana ja oikeita makasiineja ei ollut niitä varten; Kemin kihlakunnasta ei ollut paljon odotettava heinänkannosta ja Kajaanin kihlakunta oli liian kaukana. — Näin kannettuja veroheiniä ei sotapäällystö tahotonut vastaanottaa, koska ne olivat hevosille kelpaamattomia. Mutta sikäläisillä asukkailla, varsinkin Iin ja Muhoksen pitäjäläisillä, oli vain neva- ja rämeperäisiä niittyjä, joista saatiin ainoastaan saraa ja kortetta, ja merenrannikolla kasvava suolaheinä, ns. seltinki (sälting), oli hyvin korjattunakin aina väriltään keltaista, joka tottumattomasta näytti pilaantuneelta; osa heinistä oli todellakin hevosen ruoaksi kelpaamatonta. Maaherranvirasto pyysi eversti Treskiniä, Oulun uutta komentajaa, ottamaan heinät vastaan, kunnes hallitus olisi ehtinyt antaa määräyksensä, etteivät ne pääsisi pilaantumaan.³

Suurimmalta osalta täytyi muona kuitenkin yhä edelleen vedättää Venäjältä Savon tietä myöten; myös osa Vaasan lääniin sijoitettua 3:ttä jääkärirykmenttiä sai muonansa tämän kautta. Oulun läänin asukkaiden tuli näin ollen vedättää muona Piippolasta Kankaan makasiinilta Ouluun ja sieltä Tornioon, sekä Liminkaan ja Kalajoelle, josta viimeksimainitusta paikasta Vaasan läänin hevoset vetivät muonan Kokkolaan.⁴ — Tällä kertaa ei kruunu palkannut erityisiä rahtijoukkueiden johtajia, vaan kruununpalvelijain oli vaihtopaikalla valittava luotettavin rahdinkuljettajista, jonka oli pidettävä silmällä muita hänen joukkueeseensa kuuluvia

¹ Kkuv:n kirj. E:lle 28. IX/10. X, 19/22. X ja 30. IX/12. X. 1809.

² Kkuv. tahtoi, että verovilja olisi kerätty Tornion, Oulun ja Limingan makasiineihin, mutta E. ilmoitti hänelle, mihin makasiineihin kustakin kihlakunnasta verovilja koottiin (E:n kirj. 8. I. 1810 kkuv:lle).

³ Mhv. Treskinille ja konseljille 27. IV. 1810.

⁴ Barclay de Tollyn kirj. Tišinille 5/17. XI. 1809, lähetetty myös E:lle.

kuljettajia; Kankaan makasiinilta tuli tällaisen johtajan ottaa mukaansa todistus siitä, mitä hänen johtamansa transportti sisälsi, jonka perustuksella transportti sen määräpaikkaan saavuttua otettiin vastaan ja ajomaksu heti suoritettiin.¹ Tällainen järjestelmä ei voinut tarjota varmuutta väärinkäytöksiä vastaan. Tapahtuikin, että jauhomatot olivat lähetettäessä rikkinäisiä ja heinillä, oljilla ja lumella täytettyjä, mutta siitä huolimatta talonpoikia pakotettiin ottamaan vastaan sellaiset matot punnitsematta; kun perille saavuttua matot punnittiin, niin vaadittiin talonpojilta 5—6 puudan vajauksesta korvaus.²

Kevättaivella 1810 oli täysi työ saada vedätetyksi se muonamäärä, joka oli suunniteltu talvikelin aikana kuljetettavaksi ja joka oli osittain tuotava Repolasta asti. Helmikuun alussa saapuneen määräyksen mukaan oli yhdellä kertaa kuljetettava Asovin rykmentille 3,000 kulia³ jauhoja ja ryynejä Repolasta Kajaanin kautta Ouluun, 35 pnk., ja sieltä Tornioon, 15 pnk., Kankaan makasiinilta Ouluun, 13¹/₈ pnk., sekä sittemmin maaliskuussa Kalajoelle, n. 25 pnk. Ajoon kutsutut hevoset jatkoivat vetämistään yhtämittaa Ouluun asti; mutta kun Piippolassa oleva komissaari (komissionääri) ei koskaan antanut varmaa ilmoitusta, minä päivänä ja kuinka suuri määrä kullekin seudulle oli menevä, ei lastausta makasiinissa tehty missään järjestyksessä, vaan saivat talonpojat, jotka olivat kokoontuneet yli 20, jopa 30 penikulman päästä, odottaa kuormaansa useampia päiviä, — ja kun he viimeinkin pääsivät lähtemään, tapahtui se ilman selviä määräyksiä, niin että kuormat, jotka oli aiottu Kalajoelle 3:nnele jääkärirykmentille, tuotiinkin Ouluun Asovin rykmentille. Kävipä kerran niin, että komissaari läksi Piippolasta Kuopioon, jolloin talonpojat saivat monta päivää turhaan odottaa häntä; ruoan ja rehujen loppuessa oli talonpojista melkoisen osan pariin eri otteeseen pakko palata kotia, ja heidän paluunsa herätti tietysti epäluottamusta ja haluttomuutta muiden keskuudessa, mikä oli omiaan vaikeuttamaan kuljetuksen menestymistä. Lääninhallitus teki parastaan

¹ Mhv:n kirj. Lilljeqvistille 19. II. 1810.

² Mhv:n kirj. eversti Treskinille 9. IV. 1810.

³ Kuleja meni yhteen hevoskuormaun 2 (ks. selityksiä).

saadakseen viljan tuoduksi talvikelin kestäessä ja torjuakseen venäläisten väärinkäytöksiä ja petoksia talonpoikia kohtaan.¹ Siitä huolimatta kuuli maaherra ikäväkseen Treskiniltä toukok. 25 p., että Piippolasta oli Kalajoelle 3:tta jääkäriyrykmenttiä varten vielä toimitettava kaksi melkoista viljalähetystä, toinen 805 ja toinen 730 kulia. Ehrenstolpe oli vakuutettu, että jos hän olisi saanut määrätä kuljetusten lähtöpäivän ja suuruuden, niin ei olisi sitä harmia tullut. Nyt oli kaikki vedätys mahdotonta, kun vielä oli maassa lunta ja jäätä ja tiet roudan ja uurtumisen kautta aivan pilalla. Yhtämittaisten ajojen näännyttämät hevoset olivat rehujen puutteessa aivan kykenemättömät; tuskin voitiin niitä käyttää kohta alkaviin kylvöihin, joihin talonpoika perusti tänä suuren nälänhädän vuonna viimeisen heikon toivonsa — ja kuitenkin annettiin taas uusia määräyksiä hevosten ostopa. Tästä Ehrenstolpe katsoi velvollisuudekseen heti samana päivänä ilmoittaa kenraalikuvernööri Steinheilille, jotta tutkimuksen kautta osoitettaisiin, kenessä oli vika.

Tästä vedätyksen myöhästymisestä oli seurauksena, että Piippolaan tuotua viljaa täytyi kesän aikanakin vedättää Ouluun; mm. kiireimpänä heinäaikana, synkän katovuoden uhatessa, kutsuttiin sinne talonpoikia sadoittain maatöistään.² Ja näissä kuljetustoimissa kuluivat talonpoikien voimat niin loppuun, että pakostakin oli seuraavina aikoina koetettava välttää muonan kuljetusta maitse hevoskyydillä. Mutta vaikeutensa oli kesäiselläkin varastojen kokoamisella: ei ollut riittäviä makasiineja viljan säilyttämiseksi. Niinpä syksyllä 1810 tuodusta suuresta määrästä — 8 à 10 tuh. kulia jauhoja ja kuroja — aluksi osa jäi taivasalle, kunnes Ehrenstolpe sai järjestetyksi sen siirtämisen katon alle.

Kuljetustoimesta, niinkuin kaikesta sotajoukkojen aiheuttamasta rasisuksesta, saivat maanteiden varsilla olevat kylät kärsiä monella lailla enemmän kuin syrjäisemmät: niiltä otettiin hevosia enemmän, hevosen ruokaa täytyi antaa oman tarpeen kustannuksellakin, ilman että tästä oli myönnetty korvausta, — puhumat-

¹ Barclay de Tollyn kirj. E:lle 16/28. I, E:n kirj. kkuv:lle 25. V. 1810; mhv:n kirj. Treskinille 23. III, 9, 14 ja 19. IV. 1810 ym.

² Mhv:n kirj. Treskinille 16. VIII. 1810.

takaan majoitusrasituksista ja muista kärsimyksistä. Hallituskonselji ennusti v. 1811 niille vastaisuudessa varmaa häviötä tämän rasituksen johdosta.¹ Jo Oulun läänin lähetystö oli pyytänyt näiden rasitusten tasaisempaa jakamista,² ja Ehrenstolpekin suunnitteli useampia keinoja näiden epäkohtien poistamiseksi. Hevosten otossa pidettiin tätä silmällä kaiken aikaa sekä tehtiin arvioimisia sotajoukoille annettujen syöttömaiden ja heinäluokojen korvaamiseksi kaikkien talojen puolesta. — Kruununvoutien tuli tehdä ehdotus, kuinka maanteiden varsilla olevat talot voisivat saada korvauksen majoitusrasituksestaan, niihin kun talven aikana oli sijoitettu milloin suurempia milloin pienempiä kasakkaparvia kirjeiden kuljetusta varten; puiden ja valon antaminen näille oli eräissä kylissä tullut hyvin kalliiksi.³

Kun konseljin perustamisen jälkeen keskushallinnon kontrolli alkoi ottaa tarkastaakseen maaherrain edesottamisia näinä säännöttöminä sotavuosina, täytyi tietysti Ehrenstolpenkin toiminnassa sattuneiden lainvastaisuuksien tulla näkyviin. Tällöin moni pieni-kin, hyvässä tarkoituksessa tehty toimenpide näytti virheeltä. Niinpä katkeroitti Ehrenstolpea kovin, kun konselji 6 p. lokak. 1810 käski hänen maksaa takaisin ne 19 riksiä 20 kill. vvs., joilla hän oli korjauttanut Linnasaaren kellarin ruudin säilytyspaikaksi, saadakseen edellä mainitun muonapaljouden siirretyksi katon alle (ks. s. 90).⁴ Edellisenä vuotena hän oli antanut lainaksi ja ennakkomaksuina suuria summia; ne olivat kyllä olleet sodankäynnille erinomaiseksi hyödyksi, kuten Barclay de Tolly kiitollisuudella oli tunnustanut (ks. s. 61), mutta valtiovarain kontrollin kannalta katsottuina joutuivat ne hänenkin silmissään ennen pitkää toiseen valoon. Tästä enemmän tuonnempana.

¹ TO:n alam. esitys kasarmien rakentamisesta 11. XII. 1810.

² *Spr.v.kv.* s. 67.

³ Kirj. krv:elle ja mstr:elle 25. V. 1810. — Kasarmiehdotuksesta, jonka E. teki keisarille, ks. s. 131. — Myös konselji käski maaherroja suostuttamaan rahvasta vapaaehtoisin sopimuksiin puh.olevain majoitusrasitusten korvaamiseksi, ks. Senaatin alam. kertomukset vv. 1812 ja 1816 s. 43.

⁴ Kirj. kkuv:lle 6. X. (pitää olla 6. XI.) 1810 (pyytää saada korvauksen sotakassasta, *O.L.K.*) sekä 2. V. 1811 (*KKv.* a. 1811 n:o 97).

Väestön taholta en tiedä tehdyn valituksia oikeuteen sen ylettömän ankaran rasituksen johdosta, josta olen kertonut. Lukuunottamatta Humalojan tapausta (ks. s. 75) on minulla tiedossani vain yksi valitus — eikä sekään talonpojan tekemä — nim. eräästä kohtuuttomasta kuljetuskäskystä, joka oli annettu tammikuussa 1810; siitä tehdään selvää jälkimmäisessä osassa Ehrenstolpea vastaan käytyjen oikeusjuttujen yhteydessä.

IV. Majoituskysymys Oulussa v. 1809.

Venäläisten sotajoukkojen vuoksi aiheutui myöskin majoitusvaikeuksia, jotka eivät johtuneet ainoastaan majoitettavien joukkojen suurilukuisuudesta, vaan myöskin osittain siitä, että ruotsalainen majoitusjärjestelmä ei vastannut niitä vaatimuksia, joita uusi asiointila sille asetti, ja osittain siitä, että venäläisten noudattama majoitusjärjestelmä poikkesi ruotsalaisesta tärkeissä kohdin.

Ruotsalaisen majoitusjärjestelmän peruspiirteitä oli, että majoitusrasitus ensi sijassa kuului kaupungeille, varsinkin tapulikaupungeille, joilla oli sen vastineena tärkeitä etuoikeuksia, ennen kaikkea tuulaakimaksu. Säännöllisinä aikoina kaupungeissakin alkuaan vain porvaristo oli velvollinen kantamaan majoitusrasitusta, mutta sotajoukkojen liikehtiessä ja vihollisen hyökätessä tai kun jokin muu tapahtuma aiheutti suurempaa majoitustarvetta, piti kaikkien talonomistajien 6. VII. 1720 annetun majoitusjärjestyksen ja 7. VII. 1752 annetun päätöksen 17 §:n mukaan ottaa osaa asuntojen luovuttamiseen, lukuunottamatta niitä, jotka ritariston ja aatelin sekä pappissäädyn privilegien kautta olivat siitä vapautetut. Knk. määräys 13. XI. 1766 järjesti majoitusrasituksen suorittamisen sellaisissa kaupungeissa, joissa oli linnaväki, jaettavaksi siten, että siitä, mitä tuulaakitulojen lisäksi tarvittiin majoitusrahastoon, oli porvariston erikseen kannettava puolet ja toiseen puoleen ottivat osaa kaikki talot, sekä porvariston että muiden, samassa suhteessa kuin ne olivat taksoitetut palovakuutusmaksua varten, lukuunottamatta julkisia rakennuksia ja niitä taloja, jotka olivat erioikeuksien kautta majoituksesta vapautetut. Tämä määräys koski alkuaan vain garnisonikaupunkeja, ja voitiin epäillä, oliko sitä sovellettavakaan sotatilan muuttuvaisiin olo-

suhteisiin;¹ mutta Oulussa näkyy pidetyn sen noudattamista sodan-aikaisen majoituksen jakamisesta itsestään selvänä asiana, sitten kun sitä Ehrenstolpen toimesta ruvettiin sovelluttamaan.

Tämä majoitusjärjestelmä oli Ruotsin vallan aikana ollut pääasiassa riittävä. Edellisellä vuosisadalla maaseudun asukkaat olivat kokeneet majoitusrasitusta yleensä vain sotajoukkojen läpikulkiessa ja sota-aikoina. Jaoitettu ruotuväki asui torpissaan tai puustelleissaan ja pestattu väki linnoissaan tai kaupunkeihin majoitettuna 1720 ja 1766 vuosien majoitusasetusten mukaan; laivaston miehistö oli omissa parakeissaan; Savon jääkärit ja Adlercreutzin rykmentti saivat kruunulta majoitusrahoja. Toiseksi muuttui asia, kun Suomi joutui Venäjän vallan alle. Sotajoukko ei ollut enää omaa väkeä, eikä se enää pääosaltaan ollut hajallaan torpissaan ja puustelleissaan kuten ennen. Nyt tuli majoitus pysyväiseksi rasitukseksi ja vieraan sotajoukon lukumäärä näytti myöskin pysyväisesti jäävän monta kertaa suuremmaksi kuin ennen kotimaisen.² Majoitettavan sotajoukon suurilukuisuuden vuoksi oli kohtuutonta, että majoitus jäisi kaupunkien yksin kannettavaksi, joissa kaiken lisäksi mainitut etuoikeutetut asunnot olivat siitä vapautetut. Jo sodan aikana tehtiin tämän johdosta valituksia ja pyydettiin, että majoitus kaupungeissa tehtäisiin kaikkia koskevaksi ja että siihen myös maaseutu saatettaisiin osalliseksi.³

Toiselta puolen tuli, kuten huomautettu, vaikeuksia siitä, että venäläinen majoitusjärjestelmä tärkeissä kohdissa poikkesi ruotsalaisesta. Eräässä kaikkein tärkeimmässä kohdassa onneksi venä-

¹ Ks. Knut v. Troilin selitystä 14. XII. 1808, *S.h.kv.* II,2 s. 433 (siinä mainittu vuosiluku 1758 tarkoittanee v. 1752).

² Joulukuussa 1810 oli kenraalikuvernöörin antaman ilmoituksen kautta konseljnin tiedossa, että rauhanaikainen maahan sijoitettu sotaväki oli oleva lukumäärältään 13 kenraalia eli rykmentin päällikköä, 869 upseeria sekä lähes 32,000 miestä, lukuunottamatta Viaporin ja saari-laivaston miehistöä, sensijaan että Ruotsin vallan aikana mainittua lukumäärää vastasi 12,000 miestä (Mannerheimin kasarmiehdotus, TO. pk. 11. XII. 1810).

³ *C. v. Bonsdorff*: Åbo Akademi I s. 22—25, 49—50 ynnä niihin liittyvät viittaukset; *S.h.kv.* II,1 s. 297, II,2-s. 367 ym.

läinen ylijohdo päätti noudattaa ruotsalaista järjestelmää, nim. siinä, että majoituksen järjestäminen jätettiin maistraattien asiaksi. Buxhoevdenin kirjelmästä Eminelle 25. II/8. III. 1808 nähdään, että hän alkuaan ajatteli maistraattien välityksen syrjäyttämistä.¹ Kuitenkin hän sittemmin luopui tästä aikomuksesta ja määräsi kiertokirjeessään maaherroille 17/29 p. huhtik., että maistraattien oli sotaväen tilauksesta osoitettava sille asunnot, jaettava majoitus tasan porvaristolle ja vastattava siitä, ettei kenellekään tehtäisi vääryyttä.² Myöhemminkin, Buxhoevdenin eron jälkeenkin ylipäällikkyydestä, käskettiin noudattaa hänen antamaansa majoitussääntöä, jonka keisäri oli vahvistanut. Tässä kohdassa, joka oli ruotsalaisen majoitusjärjestelmän periaatteellisesti tärkeimpiä, oli siis järjestelmä jätetty entiselleen. Käytännössä oli kuitenkin venäläisten päällikköjen erinomaisen vaikea olla sekautumatta maistraattien tehtäviin, vieläpä välitettiin, että he tekivät tyhjiksi maaherrainkin yritykset estää kohtuuttomuuksia ja vääriinkäytöksiä.³ Vielä syksyllä 1809 täytyi Barclay de Tollin antaa siviiliviranomaisten tekemien valitusten johdosta käskyjä sotajoukoille, etteivät ne saaneet ominpäin ottaa huoneita eivätkä muutenkaan sekaantua majoituksen järjestämiseen, vaan että se oli jätettävä yksistään maistraattien asiaksi, joilla oli oikeus tilata sotilaspäällystöltä apua järjestyksen ylläpitämiseksi. Seuraavina

¹ Hist. Ark. XXII,2 *Tähtilä*: Muutamia hallintoa kosk. a. v. 1808 s. 2. — Kovin tarkka ei ollut Klingsporkaan maistraatin oikeuksista. Raahessa hän antoi tullinhoit. Schlyternille päättämismällan, ks. *Alma Söderhjelm*: Raahen kaup. s. 174.

² *S.h.kv.* I s. 84.

³ Ks. esim. Munckin valitusta *S.h.kv.* II,1 s. 362. Venäläiset päälliköt sekaantuivat kyllä muihinkin hallintoasioihin, joissa heillä ei olisi pitänyt olla mitään tekemistä, ks. esim. Loden valituksia m.t. II,2 s. 138, 180 ja 409. Toiselta puolen ei tahdottu sallia siviilihallinnon ryhtyä ruotsal. asetusten mukaisiin virkatoimenpiteisiin venäl. sotaväkeen kuuluvien suhteen. Kkuv. Barclay de Tolly huomautti Kuopion mh:lle: »att kejs. armeens Militaire personer af hvilken rang det vara må ej omädelbart som förre Landets Milice uti vissa fall, utan Militaire ombud hör till T. jurisdiction —» (mh. Carpelanille 17/29. VIII. 1809 n:o 108, vrt. myös kirj. 6/18. XI. 1809 n:o 793 A, jota ei ole ekspedieerattu, ja kirj. 14/26. X. 1809 n:o 636, *KKv.* a. 1810 n:o 80).

vuosina tehtiin kuitenkin vielä paljon valituksia siitä, ettei sotaväki näitä käskyjä totellut.¹

Joskin edellämainitussa kohdassa, kunnallisen itsehallinnon periaatteeseen nähden, oli ainakin tarkoitus noudattaa ruotsalaista järjestelmää, tehtiin siitä toisissa suhteissa venäläisen järjestelmän mukaisesti melkoisia poikkeuksia. Ruotsalaisten lakien mukaan olivat julkiset talot ja rakennukset majoituksesta vapaat, mutta tästä eivät venäläiset välittäneet. Mainitussa Buxhoevdenin julistuksessa 17/29 p:ltä huhtik. käskettiin majoitukseen ensi sijassa ottaa kaupungeissa kruunulle kuuluvat huoneet, jotka kaupungin puolesta piti varustaa polttopuilla, kynttilöillä ja tarpeellisilla huonekaluilla. Käytännössä otettiin majoitustarpeisiin yleisiä rakennuksia mikäli mahdollista, myös kaupunginkin omistamia, esim. sairaalat, koulut, köyhäinhuoneet jne., kuten Oulussakin kävi. Raskaammalta kuitenkin tuntui asukkaista se, että kaupungeilta vaadittiin majoitukseen kuuluvaa asuntovapautta ja tarpeiden korvauksetonta hankintaa sellaisillekin laitoksille, joiden ylläpitäminen ei ennestään kuulunut kaupunkien majoitusvelvollisuuksiin. Näitä olivat kaikki sotilassairaalat, sekä armeijan että rykmenttien; niitä varten oli käytetty joko kruunun omistamia rakennuksia tai yksityisiltä vuokrattuja huoneita, jotka kruunun puolesta varustettiin haloilla, oljilla ja muilla tarveaineilla. Sotaväen leivintuvat, kylpyhuoneet, varastomakasiinit jne. oli myös hankittu kruunun kustannuksella. Niiden suhteen poikkesi venäläinen majoitusjärjestelmä ruotsalaisesta, ja sotaväen päällystö, jolla niitä varten ei ollut asianomaisia käyttövaroja, piti kiinni oikeuksistaan. Niinpä vaadittiin vapaata majoitusta sotilastyöhuoneille tarpeellisine varastosuojineen sekä rykmentin sairaaloille; armeijan kenttä-sairaala sensijaan oli Oulussa sijoitettu kruunulle kuuluvaan Polttimotaloon, jonka jo ruotsalainen sotaväki oli siinä asuneen maaherran kuoleman jälkeen ottanut sotasairaalaksi,² sekä lääninsai-

¹ Barclay de Tollyn »Order till Militären», joka seurasi kirjelmää E:lle 14/26. X. 1809; saman kirj. 14/26. X ja 21. X/2. XI. 1809 Munckille; viimemainittuna päivänä hän antoi asiasta sotaväelle yleiskäskyn. Vrt. Helsingin maistraatin valitusta 20. XI. 1811 kkuv:lle, *KKv.* a. 1811 n:o 136.

² Ks. *Lindén* s. 76.

raalan huoneisiin, ja se maksoi, ainakin myöhemmin Barclay de Tollyn antaman käskyn mukaan, kaikesta mitä se tarvitsi kaupungilta ja asukkailta. Myös vartiostoille vaadittiin vapaat puut ja kynttilät ja samoin kaupunkiin majoitetulle väelle vapaat leivinjauut. Tämä majoitusrasituksen lisäys, joka jo sodan aikana aiheutti lukuisia muutosanomuksia¹ ja jonka konseljikin puolestaan käsitti loukkaukseksi säätyjen ikivanhaa itseverotusoikeutta vastaan, saattoi ajoittain tulla melko raskaaksi, kuten Oulussakin ennenpitkää saatiin kokea.

Kaupungeilla ei liioin ollut velvollisuutta antaa vapaata majoitusta garnisooniväkeen kuuluville komentaville päälliköille, linnamajureille, komissariaateille, kanslioille, postilaitoksille jne., joille kruunu tähän asti oli antanut joko tarpeelliset huoneet tai vuokrat; se, että näille oli annettu vapaa majoitus, tunnustettiin sittemmin konseljissa »erehdykseksi».²

Majoitusrasitusta lisäsi sekin, että maistraatin velvollisuudeksi annettiin hankkia riittävästi sellaisiakin tarveaineita, joista maksettiin; varsinkin lihan hankinta tuli raskaaksi, ja polttopuita oli usein melkein mahdotonta saada, joko niitä sitten oli annettava vapaasti tai maksua vastaan. Myöskin huoneiden pakkotilaukset vuokraa vastaan, joita ajoittain runsaasti tehtiin varsinkin myöhemmin sairaalain tarpeeksi, kiristivät majoituspulaa.

Useissa suhteissa siis venäläinen sotaväki oli ottanut itselleen laajempia majoitusoikeuksia, kuin mitä sille maan lakien mukaan olisi kuulunut. Eri kaupungeissa noudatettiin kuitenkin jonkun verran eri menettelytapoja, riippuen osittain olosuhteitten vaikeuksista. Maaherroilla erityisesti oli arkaluontoinen asema, kun heidän usein oli ratkaistava, missä määrin heidän tuli käyttää Suomen valtion varoja ennakkomaksuina sotajoukkojen tarpeiden hankkimiseksi sellaisissakin tapauksissa, joissa oli toistaiseksi epäselvyyttä, tulisiko korvaus saada kaupungeilta vai keisarillisesta sotakassasta. Ja vaikka hekään, yhtä vähän kuin sotilasviranomaiset, eivät saaneet suoranaisesti määrätä majoituksen jakami-

¹ Esim. *S.h.kv.* II,2 s. 169, kkuv. Barclay de Tollyn kirj:t n:ot 150, 371, 676, 915 ja 961 v. 1809, *KKv.* — Tästä enemmän seuraavassa.

² TO:n kasarmiehdotus 11: XII. 1810. Vrt. myös TO:n majoitussääntöehdotusta 5. IV. 1810.

sesta, joka oli maistraatin asia, joutuivat majoitusasiat kuitenkin heidän ratkaistavikseen, mikäli maistraatin toimenpiteistä valitettiin. Ja muutenkin oli heillä paljon mahdollisuuksia majoitusrasituksen ja -epäkohtien helpottamiseen sekä asukasten ja sotilasviranomaisten keskinäisten kahtausten sovittamiseen ja oikeustilan kohentamiseen keskellä sotilasväkivaltaa, tai toiselta puolen pakottaakseen vastahakoisia asukkaita ja kaupunginviranomaisia tekemään luovutuksia, jotka olivat asianhaaran vaatimia.

Oulun majoitusasiain hoitamisessa ei ollut vähäinen työ.

Siellä oli majoitusrasitus yhtämittäisesti painanut asukkaita sodan alusta asti, maaliskuusta 1808, erinomaisen raskaana aina sodan loppuun asti, marraskuuhun 1809, jolloin Länsipohjan armeijan paluuretken aikana oli ponnisteltava, jotta olisi saatu sijoitukseksi majoihin suuria joukko-osastoja, kolmisenkin tuhatta miestä kerrallaan. Otaksuttiin, että tämä ponnistelu olisi oleva viimeinen, sillä toivottiin, että rauhantulon ja sotaväen vähentymisen kautta saataisiin majoituksessa lievennystä. Suuri oli senvuoksi pettymys, kun odotettua vähennystä ei tapahtunutkaan, ja katkerat olivat valitukset sen johdosta. Tammikuussa 1810 kuvasi Oulun majoituskomitea majoitusoloja seuraavasti. »Useimmat ja etenkin köyhemmät Oulun kaupungin asukkaat olivat joko kokonaan karkoitettut asuinhuoneistaan tai tungetut johonkin nurkkaan, usein varakkaimmatkin yhteen ainoaan pieneen kamariin perheineen, ja palvelusväki navettaan, milloin kylmä vuodenaika ei sallinut heidän oleskella ulkokuoneissa.» Halkojen puutteessa oli köyhempi osa käyttänyt polttoaineiksi ja myynyt yleisiin tarpeisiin kaikki rakennukset, joita ilman se voi olla. Porvarillisen väestön keskuudessa oli yleinen köyhtyminen vallalla siitäkkin syystä, että ankaran majoituksen vuoksi ei voitu harjoittaa kauppaa ja muita elinkeinoja ja että liikeyhteys oli kokonaan lamassa. Syksyllä 1809 tulivat lisäksi suuret merionnettomuudet, jotka kohtasivat melkein koko porvaristoa.¹

¹ Mkom:n kirj. mh:lle 25. I. 1810 n:o 1. — Kauppias C. E. Höckertin laiva »Hoppet», kapt. Nils Celsius, suorittu Oulussa 19. X. 1809, joutui haaksirikoon Hailuodon edustalla 9. XI, jolloin hukkui 23 ihmistä, joukossa kaupungin »kukoistavinta nuorisoa», ja hävisi enin osa tavarasta (*O.L.K. SD. 1810 ja S. Wacklin s. 433—435*).

Jonkun verran on tingittävä tämän kuvauksen synkkyydestä — ja helppoa on osoittaa asumisahtauden kuvauksessa erään komiteanjäsenen persoonallisen katkeruuden purkausta.¹ Liioteltua on köyhtymisen valituksessa, mutta aiheetonta se ei ollut (ks. s. 41—42), ja ymmärrettävää on, että näissä oloissa tuntui erittäin raskaalta majoittaa ilmaiseksi ja antaa polttopuita, kynttilöitä ym. suurelle vierasmaiselle sotajoukolle, joka muutenkin häiritsi elämää ja asukkaiden toimintaa. Mutta sitäpaitsi oli majoittamisen toimeenpanemisessa omavaltaisuutta ja epätasaisuutta, joka teki sen kovin raskaaksi, varsinkin köyhemmille.

¹ Tarkoitin majoituskomitean jäsentä kauppias Daniel Nylander Matinpoikaa, Saara Wacklinin »Kivi-Tanelia». Hän omisti n.s. »Kivitalon» (Stenhusgården, III kortt. n:o 17, jossa oli kaupungin ainoa kivirakennus, kirkkoa lukuunottamatta) ja asui itse talossa, johon oli yhdistetty III: 19, 20, 21 ja puolet 31; tässä oli 2-kerroksinen puurakennus, jonka yläkerta oli sisustamaton. Kivitalo oli sodan alusta asti ollut sotaväen hallussa: makasiinina, majoitushuoneistona ja nyt viimeksi sotilassairaalana ilman edelläkäypää katselmusta ja ilman että omistajalla oli mitään mahdollisuutta sitä hoitaa ja korjata. — Kauppias Lars Henrik Keckman, jolla oli 2-kerroksinen 34 kyynärää pitkä talo, IV: 3, 4, 5 ja 20, teki 18. XII. 1809 maaherralle valituksen, että Nylander oli marraskuun taksoituksessa päässyt häneen verraten liian vähäisellä majoitusvelvollisuudella. Majoituskomitea todistaa 4. I. 1810, että Nylanderin asumatalo oli aina ollut sotilasten hallussa, niin että »hän tuskin itse omaisineen on saanut sijaa katon alla lämpimässä huoneessa», mutta samalla huomauttaa, että voi sanoa hänen yksinään kaupungin porvaristosta saaneen tuntea majoitusrasitusta talojensa ja omaisuutensa mukaisesti, ehkäpä 4—6 kertaa niin paljon kuin Keckman. Nylander puolestaan selittää, että Keckmanilla, jonka yläkerta oli ylipäällikön asuntona, oli ollut yhtämittaa häiritsemättömässä hallussaan perhettään varten 6 huonetta: tokkopa hän olisi tahtonut vaihtaa Nylanderin kanssa, joka toisinaan vaimoineen lapsineen karkoitettiin yövuoteeltaan, toisinaan ahdettiin koko talonväkensä kanssa 4 kyynärää leveään kamariin; jonka heyoset ajettiin tallista, makasiinit väkisin otettiin kruununvarastojen säilytyspaikoiksi tosin luvattua, mutta maksamatta jäänyttä vuokraa vastaan; jonka talot käytettiin sairaaloiksi maksua vastaan, mikä ei riittänyt kymmenenneltä osaltaan korvaamaan omaisuuden turmeltumista; ja joka sai nähdä kaikki huoneensa täyttyvän sotamiehistä ja upseereista ja sai siitä huolimatta vuokrata toisaalta 4¹/₂ huonetta kuukauden ajan, s.o. marrask. 1809 (O.L.K. 1810 års supplikakter).

Ruotsalaisena aikana oli porvaristo koettanut pitää puoliaan mahdollisimman mukaan. Sodan ensimmäisenä vuonna oli Oulussa varsinkin sotasairaalat järjestetty tavalla, joka on saanut surullisen maineen. Maistraatin tärkeimpänä silmämääränä näkyy olleen säästää parempia taloja joutumasta sairaaloiksi, jonka vuoksi niiksi määrättiin, mikäli eräitten suurempien talojen lisäksi tarvittiin, kehnompia ja syrjäisempiä taloja, huolimatta lääkärien vastarinasta, jotka sairaalain talouteen nähden olivat ilman valtaa eivätkä vaatimuksilleen saaneet tukea maaherralta enempää kuin ylipäälliköltäkään. Sairaalojen taloudenhoidon kehous, Oulun porvarien itsekkäisyys ja maistraatin häikäilemätön omavaltaisuus, jolla tehtiin tyhjäksi kaikki lääkärien ponnistelut sairaiden hoidon järjestämiseksi, ovatkin ruotsalaisten sotilaslääkäreiden kertomuksissa pääsävelenä.¹ Toiseksi muuttui tämä asianlaita, kun venäläiset ottivat kaupungin haltuunsa: lääkärit ottivat suurimmat ja parhaat talot sairaaloiksi, välittämättä maistraatin vastustuksesta.² Tämä merkitsi kuitenkin majoitusrasituksen tuntuvaa lisääntymistä. Entiselleen jäi se epäkohta, että majoitusrasitus kohtasi porvareja ja talonomistajia kovin epätasaisesti, ja lisää tuli uuden sotaväen omavaltaisuus majoittautumisessa ja vaatimukset saada vapaata majoitusta vieraan maan lakien mukaisesti. Niin kauan kun lääni oli ilman arvovaltaista maaherraa, oli sotaväen vaatimuksia vaikea, jopa osittain mahdotonkin vastustaa. Uuden hallituksen nimittämän maaherran asiaksi jäi niin muodoin mahdollisuuden mukaan koettaa aikaansaada muutosta näihin epäkohtiin.

¹ *Lindén* s. 31, 73—78, *Danielson*: S. sota s. 514, 540—541. — Raahessa porvaristo ja kaupungin asukkaat olivat olleet auttavaisempia, ks. *Lindén* s. 81; kuitenkin sielläkin väsyttiin majoitusrasitukseen, ks. *Alma Söderhjelm*: Raahen kaup. s. 172—174.

² Kauppias ja kellarimest. Sam. Wilh. Berghin valituksen johdosta selitti mstr. mh:lle 21. III. 1809, että divisioonan lääkäri Javorski oli korkeimman päällikön kannattamana tahtonut Berghin uutta rakennusta (I kortt. n:o 43—44) sairaalaksi, koska se oli parempi ja terveellisempi kuin ne rakennukset, jotka maistraatti oli sairaaloiksi valinnut, ja sen vastaväitteet, että Berghin rakennus oli mukavampi majoitukseen käytettäväksi, eivät olleet mitään auttaneet (*OM.* kirjekons. 1809). — Kun Barclay de Tollyn divisioonan lääkäri Uumajassa sijoitti rovastinpappilaan 350 miestä, huudahti ruotsalaisen sotasairaalan lääkäri Fährée: »Olisikohan ruotsalainen lääkäri rohjennut ottaa sellaista palatsia ruotsalaisten sotilasten sairaalaksi?» (*Lindén* s. 148).

Maistraatin puolelta oli kuitenkin jo ennen Ehrenstolpen saapumista alettu voimakkaasti vastustaa sitä, että kaupunkia rasi-tettiin asetuksiin perustumattomilla veroilla ja suorituksilla. Pormestari Liljedal, joka venäläisten vallattua Oulun oli innokkaasti järjestänyt majoituksen (ks. s. 27), torjui kuitenkin päättävästi kaikki sairaalojen, kruununleipomojen jne. avustamiset kaupungin kustannuksella. Aluksi tosin välttämättömiin menoihin annettiin ennakkomaksuja, joko kaupungin kassasta tai porvarien kesken kootuilla varoilla — osaksi myönsi maaherranvirastokin niihin varoja — mutta samalla pontevasti lakeihin vetoamalla vaadittiin näiden maksujen takaisin suoritusta ja vapautusta laittomista velvoituksista.

Raskaimpia näistä velvoituksista oli sairaaloiden tarpeiden hankinta.

Sairaaloiden joukossa herättää ensin huomiota ruotsalaisen armeijan jälkeensä jättämän sairaalan kohtalo.

Kun puolustava armeija läksi Oulusta 29 p. marrask., ei se ennättänyt korjata pois sairaalan varastoja eikä sairaita. Oulun sairashuoneissa oli silloin n. 600 sairasta sotilasta, ja Kellon kylässä, n. 1½ pnk. Oulusta Tornion tien varrella, yli 300. Hoitajaksi määrättiin vanha piirilääkäri Kristian Herman Carger, apulääkäriä hänen poikansa rykmentinlääkäri Johan Herman Carger ja venäläinen sotavanki, sotalääkäri Holtzendorff, kunnes venäläisen armeijan puolesta voitaisiin ottaa sairaat hoidettaviksi. Carger ilmoittaa jouluk. 15 p., että Kellon kylässä ja Oulussa oli vielä 600 sairasta sotilasta ja että Buxhoevden oli määrännyt hänet jatkamaan heidän hoitoansa, kunnes he paranisivat.¹ Taloudenhoitajaksi asetti paikallinen päällikkö pormestari Liljedalin myöntäen tarkoitukseen 1 kuukauden muonan sekä 500 pankkoriksiä polttopuiden ostamiseen, palveluskunnan palkkaamiseen ym. Vaikka sairaista joka päivä osa poistui kuoleman tai parantumisen kautta, pysyi sairaiden lukumäärä kauan yhtä suurena, n. 600:na, sen johdosta, että lisää tuli saman verran Kellosta ja Ruotsin armeijan

¹ *Lindén* s. 78—80. — v. Platenin raportissa 30. XII. 1808 ilmoitetaan, että vaikeasti sairastuneita oli kaikkiaan jätetty 1,372, nim. Kokkolaan 13, Raaheen 95, Siikajoelle 149, Ouluun 615, Kelloon 316, Iihin 76 ja Simoon 8.

Tornion-matkalla jälkeensä jättämistä sairaista. Maalisk. 18 p. ilmoitetaan sentään näitä sairaita jäljellä olleen enää vain 10 miestä, joten ennen pitkää lienee päättynyt niidenkin hoito. Mutta kustannusten korvaaminen ei vielä ollut selvitetty. Venäläinen komisariaatti varusti kyllä nämä sairashuoneet muonalla ja lääkkeillä, mutta polttopuut, liinavaatteet, kynttilät ja koko palveluskunnan palkka oli korvaamatta; niihin oli osaksi annettu kaupungin kasasta ennakkomaksua, mutta osaksi ne olivat aivan maksamatta. Mm. polttopuita oli Tutškovin käskyn mukaan toimitettu, mutta maksukysymys oli jäänyt ratkaisematta. Liljedal kirjoittaa siitä 4 p. tammik. 1809 maaherranvirastolle: »Että Oulun kaupungin, kärsittyään niin paljon räsitusta sodan ja varsinkin majoituksen vuoksi, joka on kuluttanut niin paljon puita, että ne eivät ainoastaan ole kohonneet tavattomaan hintaan, vaan että niitä nykyään tuskin on rahalla saatavissa, olisi maksutta annettava polttopuita sairaaloille, olisi yhtä kohtuutonta kuin ristiriidassa sitä vakuutusta vastaan, jonka H. Ylhäis. ym. kenraali Buxhoevden meille on antanut lakiemme voimassa pitämisestä ja jokaisen omaisuuden turvaamisesta. Oulun kaupungin ja Suomen asukkaat ovat nykyään H.K.M:nsa valanvannoneita alamaisia, josta seurannee (synes följa), että niin kauan kuin meidän entiset lakimme ovat voimassa, on sairashuoneet kuten ennenkin varustettava yleisillä varoilla, ilman että sitä kaupunkia, jossa ne sijaitsevat, saadaan rasittaa millään yksityisellä verolla.»¹ — Maalisk. 18 p. pormestari ilmoitti maaherralle näiden sairashuoneiden olevan velkaa 900—1,000 pankkoriksiä ja pyysi valtion varoista ennakkomaksua varsinkin sairaanhoitajattarien, pesijättärien ja vahtimestarien palkkoihin, joista häntä joka päivä ahdistettiin; 21 p. hän niihin pyysi 500 ruplaa.

Vielä suuremmalla syyllä pormestari torjui venäläisten sairaalain tarpeiden hankkimisen kaupungin kustannuksella, josta uhkasi pitkäaikaisempi räsitus; siinä hän saattoi ennen pitkää vedota

¹ Tälle sairaalalle oli myös oston kautta hankittu 75 uutta paitaa à 1 pankkoriksi kpl. Samoin oli pakko-oton kautta hankittu 40 kpl. käyttökelpoisia liinavaatteita ja 41 lakanaa, jotka kaikki olivat maksamatta. (Vrt. edellisen vuoden hankintojen vähäisistä tuloksista *Lindén* s. 27—29.)

Buxhoevedenin antaman vakuutuksen sijasta keisarin hallitsija-vakuutukseen, joka Porvoon valtiopäivillä annettiin. Paikallinen komendantti majuri von Stark oli nim. vaatinut maistraatilta polttopuita mainituille sairaaloille, uhaten muutoin ottaa mistä saisi omistajalta lupaa kysymättä. Pormestari selitti, vastauksessaan Starkille 3/15 toukok., maistraatin koettaneen hankkia puita; »mutta», hän jatkaa, »kaiken kaikkiaan tuntee Tit., että H.K.M. on armollisimmin vakuuttanut Suomen asukkaille heidän entiset lakinsa ja oikeutensa, ja siis maistraatti, jolla ei ole mitään tekemistä sairashuoneihin nähden eikä mitään rahastoa niiden varustamiseksi, voi yhtä vähän vastata esiintyvistä puutteistakaan, kuin se voi panna porvaristolle tai asukkaille mitään veroa tai räsitusta, oli se mitä laatua tahansa, sairashuoneiden varustamiseksi. Lakiemme mukaan on sairaalakomissionin asia huolehtia niiden tarpeista.» Tällä kertaa oli kyllä tarve täytetty sen johdosta, että maaherra oli käskenyt ottaa sairashuoneille puita mistä sai, mutta vastaisen varalta ei maistraatti missään tapauksessa voinut ottaa hankkiakseen mitään, vaan oli komendantin käännättävä maaherran puoleen.

Oljistakin tuli muuten tähän aikaan melkein loppu. »Suomalaisten ja ruotsalaisten sairaalain» laskuun oli ostettu, kertoo Liljedal maaherralle 29 p. huhtik., 4 $\frac{1}{2}$ kuormaa (lass eller mått) olkia, ja sillä tyydytettiin myös kaikkien venäläisten sairaalain tarpeet, niin ettei mitään puutetta enää ollut. Ja vielä oli saatavissa lähemmä 200 lyhdettä kaupungissa, mutta ei enempää, eikä maaseudultakaan luultu enää saatavan olkia. Epätietoista oli, riittäisivätkö mainitut lyhteet syksyyn asti.

Mainittakoon samalla tuoreen lihan hankinnan vaikeuksista sairaaloille. Komendantti oli huomauttanut pormestarille, että kaupungin teurastajilla sitä ei ollut, kuten aina olisi pitänyt olla sairaaloita varten. Liljedal vastasi 3/15 toukok., että kaupungin teurastajia oli kuulusteltu maistraatissa ja he olivat selittäneet, että he eivät olleet tietäneet varustautua lihalla tähän tarkoitukseen, senvuoksi että sairashuoneiden komissaari oli ostanut kaupungin kauppiailta halvemmalla myytävänä ollutta poronlihaa, niin että teurastajien oli täytynyt suolata lihansa. Nyt he kuitenkin olivat lähettäneet ostamaan maaseudulta eri tahoilta teuras-

eläimiä uuden, yleisen puutteen vuoksi korotetun taksan mukaan. — Oudoksumista herättää se, että tuoretta lihaa kumminkin oli ollut saatavissa siksikin runsaasti, huolimatta siitä suuresta puutteesta, joka jo ruotsalaisena aikana edellisenä vuonna oli vallinnut,¹ ja niistä pakko-otoista, joita syksyllä 1808 oli harjoitettu. Nähtävästi kuitenkin suomalaisen armeijan lihan puute oli riippunut osaksi rahan puutteesta; sitäpaitsi oli kyllä syrjäisempiä seutuja, jotka tähän asti olivat säästyneet pakko-otoilta ja joissa nälkävuosistakin huolimatta vielä oli elatusvaroja saatavana. Tällä kertaa tuli lihasta kuitenkin tiukka, kuten alempana näkyy.

Kaupungin verottamiskysymys tuli vielä esille sairaalain jäljiltä karttuneen tavattoman likaisuuden poistamisen yhteydessä. Liljedal tässäkin vastusti kaupungin oikeudenvastaista rasittamista, tehden kuitenkin osittaisia myönnytyksiä kysymyksen erikoiseen laatuun nähden. Kirjelmässään komendantille toukok. 5.p:ltä hän väittää mainitun tehtävän kuuluvan sairashuoneiden esimiehille. Yksityisille talonomistajille, joiden talossa majoituksen sijasta oli sairashuone, oli maistraatti antanut käskyn viedä lian joko kaupungin ulkopuolelle tai lantakasioihin, kunnes kyydit ja transportit olisivat vähentyneet, niin että ne olisi voitu vedättää pois. Mutta julkisissa taloissa, kuten lääninlasareteissa, Polttimotalossa, köyhäintalossa ja koulussa, ei ollut omistajia, joille olisi voinut antaa käskyä, ja maan lakien vastaista oli antaa porvariston kannettavaksi sellaista, joka kuului sairashuoneiden esimiehille; maistraatin ainoa tehtävä oli viimeainittujen laiminlyödessä puhtaana pidon ilmoittaa siitä komendantille tai korkeimmalle päällikölle; työväki ja apumiehet oli esimiehen tilattava komendantilta. »Kun nyt H.K.M.», jatkaa Liljedal, »armollisimmin on vahvistanut lakimme, niin huomaa Herra Majuri ja Ritari, kuinka vastuunalaista on minulle käskeä porvaristoa sellaisiin tehtäviin, jotka kuuluvat sairashuoneiden virkamiehille. Ovatko sairashuoneet venäläisiä vai suomalaisia,² on sama asia, sillä H.K.M. on valloittanut maan ja me olemme kaikki H.K.M:nsa

¹ Suomalaisessa armeijassa tuoretta lihaa saatiin vain juhlallisemmissa tilaisuuksissa, ks. *Lindén* s. 35.

² Konseptissa on ensin ollut »svenska», mutta se on pyyhitty pois ja kirjoitettu sijaan »finska».

alamaisia samoine lakeinemme kuin ennenkin.» Sairaat olivat koko maan eivätkä Oulun kaupungin, joten sille ei voinut antaa rasi-
tusta, joka kuului koko maalle. — Kun kuitenkin kysymyksessä
oli puhtauden pito ja tautien estäminen ja kun jokaisen virkamie-
hen velvollisuus oli siinä auttaa sotaväen päällikköä, oli maistraatti
koettava saada yksityisiä viemään pois lian, kunhan komendantti
käskisi sairashuoneiden esimiesten kussakin talossa lakaista ja
lapioida lian läjiin, jotta ne olisi helpompi vedättää pois.¹

Myöskin niiden hevosen-raatojen ja ruumiiden hautaamiseen,
joita oli sadoittain Oulun ympäristössä, myönnettiin kaupungin
varoja. Oulun tilikirjoista näkyy, että huhtikuun 24 ja toukokuun
12 päivän välisenä aikana oli tarkoitukseen käytetty 102 päivä-
työtä, joista maksettiin 137 riksiä 32 kill.²

Sotaväen leipien leipomisestakin tuli talonomistajille uusi ras-
kas rasitus. Ruotsalaisena aikana oli tarkoitusta varten raken-
nettu Wacklinin taloon uusi 19 kyynärää pitkä ja 26 kyyn. leveä
lautakattoinen ja ullakolla varustettu leivintupa, jonka kolme
seinää oli puoleksi hirsistä, puoleksi laudoista; siinä oli 3 suurem-
paa ja 2 pienempää uunia rautakehyksineen ja -pelleineen sekä
yksi 80 kannua vetävä rautapata; sitäpaitsi oli vielä 15 kyynärää
pitkä ja 12 kyyn. leveä lautainen vaja.³ Venäläisten majoituttua
kaupunkiin ei siinä kuitenkaan leivottu majoitetun väen leipiä,
vaan sotilaat leipoivat itse leipänsä asunnoissaan vaatien siihen
isänniltään vapaat puut. Paitsi kustannuksien lisäystä johtui siitä
myös uunien rappeutuminen ja tulipalon vaara. Jo 31 p. tammik.
1809 pormestari Liljedal kirjoitti asiasta maaherranvirastolle ilmoit-
taen, että useimmissa majoituspaikoissa uunit olivat jo niin tär-
veltyneet ja palaneet, että tulipalon vaara oli uhkaamassa ja että
se monin paikoin oli päässyt syttymäänkin, mutta onneksi saatu
tukahutetuksi, vaikkakin tuhoamalla tulisijat. Estääkseen enempiä
onnettomuuksia hän pyysi maistraatin ja kaupungin puolesta, että
maaherranvirasto tekisi esityksen paikalliselle päällikölle, että lei-
vän leipominen toimitettaisiin mainitussa kruununleipomossa. Pa-

¹ Yllä esitetyt Liljedalin kirjeet ovat *OM.* kirjekons. 1809.

² *G. Kivistön* julkaisematon tutkimus Oulun oloista 1808—9.

³ Oulun sotaleipomön inventaari 24. XI. 1808 v.l. Buxhoevdenin
kok. n:o 45.

laneet uunit uhkasivat kaupunkia häviöllä eikä niitä voinut korjata, kun oli puute muurarimestareista ja muurausaineista ja koska siihen vuodenaikaan oli kaikki muuraustyö mahdotonta.¹

Tässä kirjelmässä ei ollut mitään huomautusta siitä, että leivinpuiden antaminen oli uutta räsitusta, mutta epäilemättä toivottiin, että sanotun järjestelyn kautta isännät siitä vapautuisivat. Toivo oli kuitenkin turha, sillä vaikka Tutškov pyyntöön suostuikin, pani hän kuitenkin ehdoksi, että kaupungin asukkaat antaisivat leipomiseen tarvittavat puut.² Eikä saavutettu toistakaan tarkoitusta, sillä yhä edelleen jatkui leipominen sotilasten asunnoissa kuten ennenkin ja talonomistajien täytyi siihen antaa puut, samoinkuin toistaiseksi kenttäleipomönkien tarpeisiin.

Jos Oulussa oli odotettu, että ylläkerrottuihin lainvastaisiin velvoituksiin uudelta maaherralta olisi saatu oikaisua, oli sellainen odotus liikanainen, sillä maaherran vallassa ei ollut tällaisten sotaväen vaatimusten tyhjäksi tekeminen. Ehrenstolpe on kuitenkin, kuten alempana osoitan, ainakin koettanut puolustaa asukkaiden ja kaupungin oikeuksia ja tehnyt yrityksiä asioiden järjestämiseksi.

Ehrenstolpella ei tietysti ollut mitään käskyvaltaa sotajoukkoihin nähden. Mikäli päälliköt eivät hyvällä noudattaneet hänen huomautuksiaan, ei hänellä ollut muuta mahdollisuutta kuin valittaa omalle esimiehelleen, mutta ei tälläkään, niin kauan kuin kenraalikuvernöörinä oli Sprengtporten, ollut sotilasasioissa käskyvaltaa.

Kirjelmässä 14 p:ltä maalisk., siis kymmenkunta päivää kaupunkiin saapumisensa jälkeen, Ehrenstolpe valittaa Sprengtportenille, että venäläiset upseerit majoittautuivat mielivaltaisesti, ottaen itselleen huoneita mahdollisimman paljon, epäilemättä paljon enemmän kuin asetukset myönsivät. Nähtävästi lääninhalli-

¹ *OM.* kirjeks. 1809. — Mikäli uunia esim. sairashuoneissa korjattiin, tuhoutuivat ne, kun venäläiset eivät antaneet muurauksen kuivua ennen uutta lämmittämistä. Pahin vaikeus oli kielentaitamattomuudessa. Oli sattunut, että venäläiset sotamiehet olivat ajaneet nuohoojat pois sairashuoneista, kun eivät tietäneet, millä asialla he olivat (Liljedalin kirj. komendantille, eversti Gerngrassille 26. II. 1809, *OM.*).

² *Mhv:n kirj. O. mstr:lle 3. II. 1809, O.LS. n:o 75.*

tuksessa ei vielä tunnettu Buxhoevdenin majoitussääntöä, koska hän pyysi Sprengtporten¹ antamaan tarkan säädöksen, kuinka paljon eriasteisten soturien tuli saada huoneita; erityisesti hän tiedusteli, oliko niillä upseereilla, joilla oli vaimonsa mukanaan, oikeutta lisähuoneisiin ja missä määrin sekä kuinka kauan miehen poislähdön jälkeen vaimon oikeus kesti. Näistä oli jo Buxhoevdenin antamassa säännössä tarkat määräykset, niiden joukossa upseerien vaimoille myönnetty oikeus yhteen huoneeseen.¹ — Lisäksi Ehrenstolpe pyysi tietoa siitä, kenellä oli oikeus saada erikoista majoitusta ns. kanslioita varten, joiden lukumäärää hän epäili aivan liian suureksi.²

Mitään vastausta ei Sprengtportenilta tullut näihin tiedusteluihin.

Kysymyksen, mistä oli korvattava ruotsalaisen armeijan jättämän sairaalan ja kruununleipomomien tarpeiden kustannukset, esitti Ehrenstolpe Sprengtportenille 16 p. maalisk.; hän mainitsee maistraatin suorittaneen maksuja omasta kassastaan tai hankkineen varat keräämällä (genom Reparterande Sammanskotter), mutta kun se tuli porvaristolle kovin raskaaksi, oli aiemmin maaherranvirasto ja nyttemmin hän itse antanut niitä varten ennakkomaksuja vastaista tilintekoa vastaan. »Mutta kun tämän kaiken», jatkaa Ehrenstolpe, »olisi pitänyt ruotsalaisten asetusten mukaan tapahtua sotakassan kustannuksella, joka taas kuuluu olevan vastoin keisarillista venäläistä [asetusta], on minulla syytä alistaa Tit:n ratkaistavaksi, onko näistä rahoista tehtävä tili täällä Lääninkonttorissa ja maksettava ne valtion varoista, vai mistä rahastoista nämä ennakkomaksuina annetut rahat on valtiolle takaisin

¹ Buxhoevdenin antamaa majoitussääntöä en ole tavannut O. lääninhallituksen asiapapereista. — TO:ssa 5. IV. 1810 hyväksytty majoitussäännön ehdotus sanoo tuon upseerin vaimon oikeuden yhteen huoneeseen (ylimmillä upseereilla kahteen) olevan ruotsalaisen 28. III. 1719 annetun majoitussäännön mukaisen; tässä asetuksessa ei kuitenkaan mainita mitään upseerien vaimojen majoitusoikeuksista. Sen sijaan 6. VII. 1720 annetussa majoitussäännössä on niistä maininta, mutta jää epäselväksi, onko tarkoitus myöntää näille vaimoille vapaata lisähuonetta (ks. *Modée*, I s. 256). 1812 v:n lakiin tuli siitä selvä määräys, pääasiassa TO:n ehdotuksen mukaisesti.

² O.LS. 1809 n:o 164.

maksettava, koska kaupunkeja ei voitane rasittaa ruotsalaisten sotavankien ylläpitämisellä eikä kruununleipomon halkojen hankkimisella.»

Sprengtportenilta ei nytkään tullut vastausta, mutta Barclay de Tolly ilmoitti 21 p. heinäk./2 p. elok. 1809, että kenttäleipomolle annetuista puista oli tilattava maksu Oulussa olevalta paikallispäälliköltä tai kenraalikuvernööriltä.¹

Yllämainitun alistuksenkin jälkeen hankittiin sairaaloille, vartiostoille, kanslioille ym. yleisille laitoksille polttopuut, kynttilät ja oljet siten, että Ehrenstolpe joko ostatti niitä kruunun laskuun tai käski maistraatin niitä hankkia myöntäen kruununvaroista niihin ennakkomaksuja, kunnes tämä kustannuskysymys saataisiin järjestetyksi.² — Tuoretta lihaa sairashuoneille tuotettiin joko siten, että kruununvoudeille annettiin käsky ostaa sitä tai ottaa pakko-otolla paikkakunnilta, joista sitä enimmäen liikenä, komendantilta luovutettaessa saatavaa maksua vastaan (määräys Lilljeqvistille 18 p. toukok.), tai annettiin maistraatille käsky hankkia sitä, kunnes maaherra saisi Sprengtportenilta vastauksen, miten sen ja polttopuiden hankkimisessa olisi meneteltävä. Maistraatti ei kuitenkaan toiminut tarpeeksi pontevasti, niin että Ehrenstolpen täytyi, venäläisen päällystön valituksen johdosta, 26 p. toukok. määrätä maistraatille, että puita ja lihaa oli hankittava 8 päiväksi ja sen ajan kuluessa oli maistraatin kutsuttava porvaristo koolle miettimään keinoja, kuinka niitä voitaisiin riittävästi hankkia. Samalla oli keskusteltava siitä kipeästä kysymyksestä, kuinka saataisiin lopetetuksi sotilaiden leivänleipominen majapaikoissaan ja siirrettyksi kruununleipomoon päivittäisiä halkojen suorituksia vastaan; myös ilmoitettiin komendantin luvanneen valita syrjäisempiä paikkoja, joissa upseerit ja sotilaat voisivat toimittaa päivittäiset keitoksensa, että estettäisiin kesän aikaan uhkaava tulipalonvaara. Tähän kokoukseen aikoi maaherra itse saapua tekemään ehdotuksia ja esityksiä, joita hän katsoisi sopiviksi.

¹ Ehrenstolpen tiedusteluun, mistä oli suoritettava ruumiiden ja raatojen hautaamisen kustannukset, tuli Barclayn vastaus niinkään 21. VII/2. VIII, että niitä varten oli määrättävä korvaus lääninrahas-ton yleisistä varoista.

² Enn majoitussääntö 7. VII. 1809, ks. s. 111.; Liljedalin kirj. Starkille 3/15. V. 1809, *OM.* kirjekons. 1809.

Seuraavana päivänä, 27 p. toukok., oli raastuvassa kokous, jossa maaherra oli läsnä. Kokoukseen oli kutsuttu porvaristo ja teurastajat. Viimemainitut sitoutuivat hankkimaan lihaa 8 päiväksi välipuheen mukaisesti, ehdolla että kruununpalvelijoille annettaisiin käsky valita eläimet; Gråsten lupasi antaa lihan 3 riksellä 16 kill. leiviskältä. Polttopuiden hankkimiseksi ehdotti maaherra, että vanhat huoneet tehtäisiin haloiksi asianmukaisen arvioinnin jälkeen ja maksu niistä tulisi joko kaupungilta tai kruunulta; siihen suostuttiinkin. Keisarin saapumista kaupunkiin näkyy pidetyn mahdollisena, ja sen varalta sitoutuivat useat porvarit luovuttamaan polttopuita ym.¹

Puheena oleviin laittomiin vaatimuksiin nähden Ehrenstolpella oli naiivi vakaumus, että asianlaita saataisiin korjatuksi, kunhan hän pääsisi esittämään sen keisarille, jonka hän toivoi tapaavansa Porvoossa valtiopäiväin päättäjaisissä. Tämän iloisen toivon hän ilmoitti ennen matkalle lähtöään 7 p. heinäk. antamissaan majoitushjeissa. Tiedossani ei ole, tekikö hän tällä matkalla sellaista esitystä; kaikissa tapauksissa hän kuvitteli liikoja vaikutusvallastaan. Venäläisillä hallitusmiehillä oli kyllä tiedossa majoitusjärjestelmän eroavaisuus, eivätkä he näytä olleen lainkaan halukkaita noudattamaan tässä kohden ruotsalaisia lainmääräyksiä. Eri tahoilta tehtyihin sitä koskeviin anomuksiin tuli kenraalikuvernööriltä kieltävä vastaus.² Ja nimenomaan Buxhoevdenin majoitussääntöä oli edelleenkin noudatettava.

Syksyllä tuli Oulun maaherrallekin vastaus, jossa käskettiin ilmoittamaan Oulun maistraatille, että porvariston oli vielä toistaiseksi, kunnes tarkemmin määrättäisiin, varustettava sotilasvartiostot polttopuilla ja kynttilöillä.³

Kun tämä määräys ilmoitettiin Oulun porvaristolle, osoitti se vastarinnan sijasta vieläpä huomattavaa auliutta ja myötämieli-

¹ OM. Domboks aligater för år 1809. Merkittiin luovutettaviksi: Uhlströmska boden, Fåhuset på bränneri (s.o. »Prännisaarella») ym.

² Esim. kirj:t Carnallille 25. VIII/6. IX ja 27. XI/9. XII. 1809. — Poikkeusasemassa oli Turun kaupunki, mikäli oli kysymyksessä valon ja lämmön antaminen vartiostoille ja tulleille; ehkäpä jotkut muutkin kaupungit olivat saaneet erivapautuksia.

³ Kkuv:n kirj. 22. IX/4. X. 1809, saapui 10. X.

syyttä sotaväen tarpeita kohtaan. Vaikka odotettiin tavallista ankarampaa majoitusrasitusta, kun Länsipohjasta palaava armeija oli ennen pitkää kulkeva Oulun kautta, suostui porvaristo runsaampaan suoritukseen. Ehrenstolpe ilmoittaa siitä Oulun komendantille majuri Starckille 24 p. lokak. seuraavasti: Barclay de Tollyn määräyksen johdosta nousi kysymys, kuinka paljon piti antaa puita ja kynttilöitä, »ja kun kaikessa tulee noudatettavaksi maan lakeja, lukuunottamatta niitä tapauksia, joissa H.K.M. katsoo muutoksen olevan tarpeen, niin tulee näiden hankkiminen tapahtumaan Knk. regl. 13. I. 1780 mukaan. Kun kuitenkin porvariston mielestä tämä menoarvio on jotenkin niukka tässä maakunnassa, niin päätti se, kunnioituksesta keisarill. sotaväkeä kohtaan (såsom en följd af deras Estime för den Kejs. Militairen) tarjota kaksi kertaa niin paljon kuin yllämainittu reglementti sisältää». Tämän johdosta hän pyytää tietoa vartiostojen ja niiden huoneiden lukumäärästä.

Harventamalla painettujen sanojen voisi ehkä katsoa sisältävän sen johtopäätöksen, johon Ehrenstolpekin oli tullut turhien yrityksiensä jälkeen saada muutosta asetuksienvastaisiin majoitusvaatimuksiin. Kun hän näitä yrityksiään, mikäli tiedän, ei enää uudistanut, sisältävät nuo sanat nähtävästi ohjeen, jota hän tämän jälkeen näissä asioissa noudatti. Huomautettava on kuitenkin nimenomaan, että vaikka hän nyt vastaanpanematta taipui noudattamaan Buxhoevdenin majoitussääntöä, jonka keisari oli vahvistanut, ei hän silti ollut sitä mieltä, että keisarin käskyn kautta kysymyksessä olevat lait olivat laillisella tavalla muuttuneet.

Sotaväen omavaltaisuuden ja majoituksessa yleensä vallitsevan epäjärjestyksen vuoksi katsoi Ehrenstolpe asiakseen, korkeammalta taholta tulevaa järjestelyä odottaessaan, säännöstellä majoittamista erityisellä lakeihin (ja ehkä turkulaisiin esikuviin) perustuvalla johtosäännöllä. Kirjelmässä Oulun komendantille 7 p:ltä heinäk. hän viihtaa tällaiseen maistraatille antamaansa säädökseen, jonka hän lähettää komendantille tiedoksi, pyytäen ystävällisesti häntä teroittamaan alaisilleen sotilaille sen noudattamista, koska se kaikissa kohdissaan oli maan lakien mukainen, jotka H.K.M.

oli vahvistanut, ja erittäinkin varoittamaan, ettei kukaan sotilashenkilö sekaantuisi asuntojen valitsemiseen ja vielä vähemmin omavaltaisesti niitä ottaisi, josta oli 200 hopeatalarin sakko.

Puheena oleva säädös oli Ehrenstolpen samana päivänä, 7 p. heinäkuu,¹ omakätisesti laatima johtosääntö Oulun, Raahen ja Kajain maistraateille, johon jo edellä on viitattu. Ohjeissa oli 10 kohdassa määräykset, kuinka asunnot oli osoitettava, poletit annettava, isännät saatettava tekemään velvollisuutensa, majoitusrasitus tasoitettava, sairaalat ym. vuokrattava, puut, kynttilät ym. hankittava yleisille laitoksille, valitukset tehtävä jne. Ohjeet osoittavat Ehrenstolpen hyvää tahtoa ja olivat varmaankin hyödyksi.

Ehrenstolpe otti myöhemmin määrätäkseen myös sairashuoneiden, makasiinien ym. vuokrat; syynä oli komendantin pyyntö, jonka mielestä hinnat olivat ylettömän korkeat. Maaherra esitti asian raastuvankokokouksessa 20 p. syysk., johon oli kutsuttu kaikki asianomaiset vuokranantajat, ja ehdotti, että asuinhuoneista maksettaisiin 1½ % arvosta kuukaudelta (siis 18 % vuodelta) ja ulko-huoneista 1 %. Syyskuun 30 p. annettiin raastuvankokokouksen pöytäkirjaan todistus siitä, että maaherran kanssa 20 p. sovitut vuokrat olivat kohtuulliset ja halvimmat, mitä kaupungissa maksettiin, ja että ne eivät vastanneet läheskään sitä, mitä yksityiset venäläiset sotakauppiaat maksoivat.²

Tavallaan täydennyksenä Ehrenstolpen antamille säännöille olivat Barclay de Tollyn sotaväelle antamat ohjeet, jotka hän lähetti Oulun maaherralle 14/26 p. lokak. 1809. Niiden erityiskohdista mainittakoon tässä, että rykmenttien samoin kuin tykistö- ja pionieerikomppanioiden päälliköiden oli kuukausittain lähetettävä kenraalikuvernöörille läänin maaherran allekirjoituksella varustetut todistukset heidän käyttäytymisestään; muuten saisivat päälliköt hyvittää, mikäli heidän alaistensa käytös aiheutti valituksia. Jos mukana seuranneessa sijoitusluettelossa mainitut pääpaikat eivät riittäisi majoitukseen, oikeutettiin päälliköt jakamaan

¹ Päiväys on tehty samaksi korjaamalla komendantille lähetetyn kirjelmän päivämäärää. Vrt. s. 108 ja 109.

² *OM.* Domboks aligater för år 1809. Pöytäkirjaan liittyi todistus siitä, että nimeltä mainitut talonomistajat olivat mainittua maksua vastaan vuokranneet talojaan ja makasiinejaan keisarilliselle kruunulle.

joukot ympäristön kyliin, sovittuaan siitä ensin kirjeellisesti siviilihallitusmiesten kanssa; kuitenkin ei liian kauaksi toisistaan, ettei upseereille tulisi mahdottomaksi hoitaa tehokasta valvontaa. Lopuksi oli huomautus, ettei kukaan sotilashenkilö saanut millään tekosyyllä sekaantua siviilihallinnon toimiin.¹

Vielä on tarkastettava niitä toimenpiteitä, joiden kautta Ehrenstolpe koetti lieventää porvarien ja talonomistajain majoitustaakkaa. Siihen tarjoutui kaksi keinoa. Toinen oli huoneiden lisääminen, mikäli siihen oli mahdollisuuksia. Tässä tarkoituksessa hän antoi kirjelmässä 20 p:ltä kesäk. 1809 maistraatin tehtäväksi velvoittaa sakon uhalla asetusten mukaisesti² niitä kaupungin asukkaita, joilla oli rakennettuja, mutta sisustamattomia asuinhuoneita, panemaan ne kuntoon viimeistään syyskuun puoliväliin mennessä. Sen johdosta maistraatti käski tällaisten talojen omistajat raatihuoneelle 15 p:ksi heinäk., mutta näistä vain yksi, kauppiaanleski Emelius, lupasi sisustaa rakentamansa asuinpirtin. Myös raati mies Carström, joka myöhemmin saapui kaupunkiin, ilmoitti, että hän mahdollisesti sisustaisi Torikadun varrelle rakentamansa talon yläkerran, johon jo ennen oli muurattu tulisijat useimpiin huoneisiin ja jota varten hän jo osaksi oli hankkinut tarpeellisia aineita. — Muista talonomistajista kauppias Abram Nylander ilmoitti, että vaikka hän pystyisikin panemaan kuntoon muutamia vuosia takaperin rakentamansa kaksikerroksisen rakennuksen, olisi kuitenkin sen sisustaminen tällä hetkellä mahdoton toimittaa, kun kaikki tarvepuut oli ostettu keisarillisen kruunun tarpeisiin ja kaikki työmiehet sekä salvumiehet otettu kanuunavenneiden rakentamiseen Pikisaaren veistämölle. Ei myöskään saatu millään hinnalla sopivia nauvoja, koska vanhat varastot olivat loppuneet ja tuonti Länsipohjasta, josta vain niitä olisi voitu saada, oli katkaistu. Samoin ei ollut lainkaan saatavana muuritiiliä, joka johtui siitä, että rahvas yhtämittä oli kyydeissä ja kuormastojen kuljetuksessa. Sitäpaitsi viime aikojen raskaat maksut ja kauppaliikkeen seisahdus saattoivat hänet kykenemättömäksi suorittamaan tätä

¹ O.LS. ja LK.

² Asetus kaupunkien hallinnosta 26. XII. 1619 ja knk. kiertok. 12. XI. 1650.

rakennuskustannusta, joka tulisi todennäköisesti nousemaan 1,500 rikkiin. — Kauppiaat Daniel Nylander Mp. ja Sam. Wilh. Bergh esittivät samallaisia esteitä; Nylander ilmoitti lisäksi, että hän oli jo luovuttanut keisarill. kruunun käytettäväksi 40 huonetta, jonka vuoksi hänen oli täytynyt käyttää omia tavaroitaan varten makuusiinsa sisustamatonta yläkertaa. Kun vielä eräs pikkueläjä oli ilmoittanut olevansa kykenemätön sisustamaan paria asuinhuonetta, antoi maistraatti päätöksen, jossa se todeten rakennusaineiden ja salvumiesten puutteen jätti maaherran tutkittavaksi, olivatko esitetyt syyt riittäviä vapauttamaan nämä talonmestajat huoneidensa sisustamisesta. Koska oli selvitetty, että rakennustyö oli tällä hetkellä jotenkin mahdotonta, antoi maaherranvirasto asian raueta siltä vuodelta.¹

Muurausaineista tuli täydellinen puute myöhemmin syksyllä armeijan sodasta palaamisen aikana, jolloin majoitus oli ahtaimmillaan. Tavallisen ankaran lämmityksen lisäksi tulivat näet yhtämittaiset, yötä päivää kestävät leipomiset, joissa melkein kaikki kaupungin pirtin- ja leivinuunit turmeltuivat ja särkyivät.² Näiden korjaamiseen käytettiin kaikki tiilet ja kalkki, mitä suinkin oli saatavana, niin että näitä aineita ei voitu enää kullallakaan ostaa yhä joka päivä esiintyviä tarpeita varten.

Mutta Ehrenstolpella oli toinenkin keino käytettävänäan saada kseen yksityisiä kohtaavan liiallisen majoitustaakan lievemmäksi, ja se oli tämän taakan uusi kohtuullisempi jakaminen siihen veloitettujen kesken tavalla, joka oli määrätty 1766 v:n majoitusasetuksessa.

Jos nim. tämä jako toimitettiin, kuten Oulussa näkyy pääasiassa olleen laita, huoneiden lukumäärän perustuksella, saattoi rasitus kohdata köyhiä ankaremmin kuin rikkaita. Tätä kysymystä kosketteli Ehrenstolpe ensi kerran ylläesitettyssä kirjelmässään Sprengt-

¹ O. mstr:n kirj. 24. VII. 1809, johon mhv. on merkinnyt päätöksen, *O.L.S.*

² Huhtikuussa 1810 ilm. mhv. komendantille sotilaiden käyttäneen sellaistakin perin vahingollista menettelyä, että ensin lämmitettyään niin ankarasti uunia, että tulipalon vaara oli lähellä, heittivät vettä uuniin, siten vähentääkseen kuumuutta.

portenille 14 p:ltä maalisk., jossa hän otti puheeksi majoitusasiat yleensä (ks. s. 106). Majoitusvelvollisuuden perusteeksi oli hänen mielestään pantava kunkin omaisuus ja kauppaliike huomioonottaen asumisen ahtaus sekä se, ettei ketään tehtäisi asunnottomaksi tai häirittäisi hänen elinkeinossaan, mikäli sitä voitiin välttää.

Tämä tuli olemaan yhtenä hänen tärkeimpänä ohjelmankohtanaan majoitusasioissa. Esikuvanaan hän käytti Turussa ja useissa muissa etelä-Suomen kaupungeissa kehitettyä järjestelmää, mutta sitäpaitsi näyttää Oulussa olleen tunnettu myös Tukholmassa käytäntöön otettu menettely; kumpaankin kuului majoituksen yhdenmukaisempi ja kohtuullisempi jakaminen ja järjestäminen varta vasten valitun majoituskomitean avulla. Turussa oli tällainen komitea perustettu Buxhoevdenin toimesta,¹ ja lähinnä sen johtosääntöä Ehrenstolpe piti mallinaan, kun hän ryhtyi Oulussa vastaavaan järjestelytoimeen.

Kirjelmässään maistraatille 9 p:ltä toukok. hän mainitsee, että hän oli saanut yhtämittaa valituksia siitä, että majoitus oli niin kovin epätasainen, kun siinä ei noudatettu mitään määrättyä perustetta. Senvuoksi hän kehoitti maistraattia yhdessä kaupungin asukkaiden kanssa neuvottelemaan tästä asiasta ja valitsemaan niinkutsutun majoituskomitean, jonka velvollisuus olisi, Turun ja muiden etelä-Suomen kaupunkien esimerkin mukaan, lähinnä tutkia ja arvioida, mitä tähän rasitukseen vaadittiin, jakaa se talonomistajien kesken tasaisemmin kuin tähän asti oli tapahtunut, niin että rikkaammat, jotka suhteellisesti ahtaampien asumuksiensa johdosta olivat päässeet varallisuutensa nähden helpommalla majoituksella, maksaisivat tästä lähin korvausta köyhemmille, joilla oli ollut kohtuuttoman suuri rasitus senvuoksi, että heillä sattui olemaan enemmän asuinhuoneita. Koska asia oli kiireellinen, että estettäisiin köyhemmän väestön täydellinen perikatoon joutuminen ja saataisiin epämiellyttävät valitukset loppumaan, odotti maaherra, että maistraatti ryhtyisi viipymättä tarkasti toimimaan ja ilmoittaisi päätöksestä hänelle. — Viikkoa myöhemmin, 16 p. toukok., hän antoi maistraatille uuden käskyn viipymättä toimittaa majoituskomitean vaalin, määräten vaalin perus-

¹ B:n käsky v. Troilille 18/30 elok. 1808.

teesta, että jäsenistä piti yhden edustaa maistraattia, yhden papistoa, yhden kaupungissa asuvia talonmistavia virkamiehiä ym., jotka eivät kuuluneet mainittuihin luokkiin, ja että kaksi jäsentä oli valittava kaupungin kauppiassäädystä, kaksi käsityöläisistä ja yksi alemmista talonmistajista. — Komitean kokoonpanossa Ehrenstolpe teki olosuhteiden vaatimia muutoksia Turun komitean kokoonpanoon verraten.¹

Tämän käskyn mukaan maistraatti kutsui kaupungin asukkaat kaupungintalolle 24 p:ksi toukok. toimittamaan komitean vaalia. Maistraatin edustajaksi tuli raatimies Isaac Niska, papiston ja koulunopettajain puolesta valituksi edustajaksi ilmoittautui rovasti Henr. Wegelius, virkamiesten puolesta valittiin apteekkari Johan Julin, kauppiaiden puolesta hovioikeuden auskult. kauppias Herman Julius Granberg ja kauppias Daniel Nylander Matinp., käsityöläisten puolesta leipuri Olof Bäckman ja kultaseppä Lars Strandberg, työmiesten ja vähäisempäin talonmistajien puolesta lumpunkerääjä Anders Frimodig. Maistraatti päätti puolestaan lisäksi ehdottaa maaherralle, että kämnerioikeuden esimies Ephraim Cajanus politiapormestarina olisi määrättävä avustamaan komiteaa, koska hänen myötävaikutuksensa komitean päätösten toteuttamisessa oli välttämätön.²

¹ Turun komiteassa oli sen johtosäännön mukaan yhteensä yhdeksän jäsentä, nim. ritaristosta ja aatelista 1, HO:sta 1, papistosta, yliopiston ja koulun opettajista 1, maistraatista politiapormestari ja poliitariatimies, porvariston kolmesta luokasta kustakin 1 ja muista etuoikeuksia vailla olevista talonmistajista 1. Puhetta johti politiapormestari, jonka virkansa puolesta oli majoitusasioista pidettävä jokapäiväinen huoli ja jolla oli majoitustoimen johtamiseen tarvittava yhtenäinen asiantuntemus (TO:n ehdotus majoitusasetukseksi 5. IV. 1810; vrt. *S.h.kv.* I s. 337 ja II,2 s. 132).

² Komiteassa tuli ensi vuotena toimimaan puheenjohtajana H. Wegelius; politiapormestarina oli Cajanus, joka kuitenkin 30. IX pyysi eroa toimistaan maistraatissa ja kämnerioikeudessa, ja hänen sijaansa maistraatti 28. X määräsi komitean pormestariksi kaupungin entisen järjestysmiehen Abel Timmingin (ks. s. 20); Granbergin ohella esiintyy L. H. Keckman; Frimodig katoaa allekirjoittajain joukosta. — Timming luopui majoitusasiain hoitamisesta mstr:n kokouksessa 19. V. 1810; myöhemmin syksyllä s.v. esiintyy komitean puheenjohtajana ja toimihenkilönä kämnerioikeuden esimies M. G. Krank, joka pysyi toimessa pitkäaikaisemmin.

Maistraatti lienee kuitenkin laiminlyönyt ilmoittaa käskyn mukaan kokouksen päätöksestä maaherralle, koska tämä kirjelmässä 2 p:ltä heinäk. kaipaa siitä tietoa; käskien kutsumaan komitean lähipäivinä koolle maaherra vaati ilmoittamaan hänelle kokouksen ajan, jotta hän voisi olla läsnä ja asettaa komitean toimintaansa.

Erään myöhemmän selonteon mukaan ryhtyikin komitea heti valmistavaa laatua oleviin toimenpiteisiin. Sen ensi työnä oli suunnitelman tekeminen majoituksen jakamiseksi tasaisemmin, Turun majoituskomitean johtosääntöä noudattaen. Kun Oulun taloja ei oltu 1766 v:n majoitusasetuksen edellyttämällä tavalla arvioitu palovartiomaksuja varten, laati se kaikkien talojen arvosta, joiden tuli ottaa osaa majoitusrasitukseen, kohtuuden mukaisen ja suhteellisen arviolaskelman. Tämän arvioinnin komitea jätti porvaristolle, joka kaupunginvanhimpain, tavallisten taksoitusmiestensä, kautta hyväksyi sen toimeenpantavaksi. Sen ohessa kaupunginvanhimmat arvioivat, maistraatin kokouksessa 10 p. heinäk., porvariston liikepääoman ja elinkeinojen tuloihin perustuvan varallisuuden; sen perusteella porvaristo jaettiin 12 luokkaan, joiden suhteet määrättiin heinäk. 12 p:n kokouksessa. Sen jälkeen lähetti komitea maaherralle suunnitelmansa ja sen mukana mainitun arvioinnin mukaisesti laaditun majoitusvelvollisuuden jaon kutakin kohden erikseen.¹ — Komitea laati lisäksi itselleen johtosääntöehdotuksen, pannen senkin pohjaksi Turun komitean johtosäännön, johon se teki muutamia paikallisten olosuhteiden mukaisia muutoksia.

¹ Mkom:n selitys TO:lle v. 1812 Nils Öbergin ja Carl Öhrnin ym. tekemän valituksen johd., TO. SD. 1811 807/147; OM. Oecon. prot. 10 ja 12. VII. 1809 (v:n 1810 nidoksessa). — Mstr:n pk:ssa ei puhuta mitään t a l o j e n arvioinnista ja vain 12 p:n pk:ssa viitataan komitean »pyyntöön»; myös taksoitusluettelo puuttuu. — Elinkeinojen perustuksella laadittujen varallisuusluokkien suhdelukuina olivat 2,000, 1,800, 1,400, 1,200, 900, 700, 500, 400, 300, 200 ja 100 riksin tulot. Ensimm. luokkaan tulivat kuulumaan kaup. L. H. Keckman ja D. Nylander Mp., sekä epäilemättä myös kaup. C. M. Engman ja ehkä raatim. Abram Nylander; nämä neljä joutuivat ens. luokkaan (2,800 pankkoriksin tuloista) myös 28. XI. 1810 tehdyssä arvioinnissa (TO. SD. 1811 807/147).

Komitean toiminta näkyy siihen pysähtyneenkin ja maistraatti välitti kuten ennenkin majoituksen. Vielä lokakuun alkupuolella, Länsipohjan armeijan paluuta odotettaessa, ei muuta järjestelyä näytä katsotun tarpeelliseksi, sillä aikomus oli sijoittaa palaava sotaväki maaseudulle kaupungin ympäristöön ja vain ylimmät päälliköt seurueineen majoittaa itse kaupunkiin. Maaherra tyytyi vain kehoittamaan maistraattia, kirj. 10 p. lokak., että talven tullessa oli noudatettava majoituskomitean tekemää taksoitusta, jotta rasitus jakautuisi yhdenmukaisemmin ja kohtuullisemmin. Ennenkuin kuitenkin armeija paluumatkallaan ennätti Ouluun saakka, ehti tulla kylmä marraskuu, ja nähtävästi katsottiin välttämättömäksi sijoittaa väki pääasiassa kaupunkiin, jossa marraskuun aikana oli yhtämittaa majoitettuna n. 3,000 miestä kerrallaan¹, enemmän kuin koko vuonna aikaisemmin. Kun nyt köyhemmille talonmistajille tuli entistä vaikeammaksi kustantaa riittävää määrää puita ja kynttilöitä, katsoi maaherra välttämättömäksi, että majoitusrasitus jaettaisiin uusien sovittujen perusteiden mukaan ja että majoituskomitea ottaisi sen järjestääkseen. Lokakuun 24 p. käski maaherra maistraatin pitää huolta, että komitea heti ryhtyisi täyteen toimintaan varustettuna asianmukaisella vallalla, luvaten ilmoittaa tästä toimenpiteestään ensi postissa kenraalikuvernöörille, joka sen varmaan oli hyväksyvä. Seuraavana päivänä, 25 p., komitea kutsuttiin koolle ja käskettiin ottamaan järjestääkseen majoitusasiat noudattaen maan lakeja sekä aikaisemmin kesällä suunnittelemaansa johtosääntöä. Maaherra valtuutti komitean toimimaan julkisen laitoksen vallalla; sen päätökset astuivat heti voimaan, mutta tyytymättömät oikeutettiin hakemaan muutosta maaherralta laillisessa järjestyksessä. Kirjelmällä 20 p:ltä marrask. pyysi maaherra tälle toimenpiteelle kenraalikuvernöörin vahvistusta, ja tämä puolestaan jätti asian vasta toimintaansa aloittavalle hallituskonseljille.

Taloussosasto näki ensin tammikuun 15 p:n istunnossa pelkkää hyvää komitean perustamisessa, se kun tarkoitti köyhien kuorman helpottamista vahingoittamatta millään lailla niiden etua, joiden tuli nauttia majoitusoikeuksia; päätökseksi tuli senvuoksi, että

¹ Öbergin ja Öhrnin valitus.

komitea hyväksyttiin ja veloitettiin toistaiseksi noudattamaan Turun komitean johtosääntöä; samalla päätettiin lausua maaherralle arm. mielihyvä tästä niin hyödyllisestä laitoksesta. Mutta pari päivää myöhemmin, 17 p. tammik., pöytäkirjaa tarkistettaessa talousosaston jäsen Nordensvan huomautti, että tällaisten komiteain vahvistaminen ei perustunut mihinkään yleiseen asetukseen, vaan laillista tietä majoitus oli maistraattien järjestettävä, josta valitus oli tehtävä maaherralle ja sen jälkeen hallitukselle. Sen johdosta muutettiin talousosaston päätös kuulumaan: koska Oulun kaupungin asukkaat ja maistraatti olivat olleet yksimieliset majoituskomitean perustamisesta, niin sai tämä toimenpide toistaiseksi jäädä voimaan.¹ — Tämän hyväksymisen ilmoitti Ehrenstolpe maistraatille 2 p. helmik. 1810.

Oulussakaan ei liene alussa ollut epäilyksiä majoituskomitean oikeudesta hoitaa majoitusasioita maistraatin puolesta ja vallalla. Melkein kaikki taipuivat sen järjestelyihin. Kirkossa luetun kuulutuksen kautta komitea kutsui kaikki asianomaiset asukkaat ja porvarit 30 p:ksi lokak. 1809 raatihuoneelle, jossa maaherran läsnäollessa luettiin julki kesällä tehty taksoitusluettelo ja ilmoitettiin, montako huonetta yhteensä kunkin velvollisuutena oli antaa marraskuun kuluessa majoitustarkoitukseen porvarillisen liikkeensä ja talojensa perusteella. Kuulutuksen mukaan piti kokouksessa myös sopia siitä, kuinka paljon niiden oli maksettava rahassa, joilla ei ollut taksoituksen mukaista huonemäärää luovutettavana majoitukseen, mutta kun läsnäolleet eivät voineet siitä sopia, niin jätettiin se maaherran tutkittavaksi ja säädettäväksi. Poissaolleet kutsuttiin seuraaviksi päiviksi, 31 p. lokak. ja 1 p. marrask., kokoukseen, jolloin jatkettiin taksoitusluettelon lukemista ja merkittiin, paljonko kullakin oli oman ilmoituksensa mukaan antaa huoneita; taksoitukseen tyytymättömille ilmoitettiin, että valitus oli 30 p:n kuluessa tehtävä maaherralle, mutta kukaan ei pyytänyt valitusosoitetta.² Marraskuun 1 p. antoi maaherra päätöksen komitean

¹ TO:n majoitussäännön ehdotuksessa 5. IV. 1810 oli huomattavin uutuus juuri oikeuden antaminen majoituskomiteain perustamiseen, joka sitten tuli 1812 v:n asetukseenkin.

² Komitea sanoo tietävänsä, että Turun ja Tukholman komiteat määräsivät 50 päivän valitusajan.

tekemästä esityksestä, kuinka suuri oli oleva huoneen sijasta annettava rahakorvaus, vahvistaen sen 20 killingiksi pankkorahaa vuorokaudelta. Marraskuun 25 p. laadittiin asiakirjain pohjalla luettelo puuttuvista huoneista, joita ei oltu annettu majoitukseen luonnossa, sekä laskettiin, paljonko kunkin tuli maksaa marraskuun ajalta majoituksen järjestelymaksuna. Marrask. 30 p:n kokouksessa annettiin asianomaisille tieto tästä maksun määrästä ja tilaisuus sen suorittamiseen; rästit joutuivat heti ulosottoon.¹ Kertyneitä rahavaroja käytettiin puiden ja kynttiläin ostamiseen ja vuokran maksamiseen köyhempään talonomistajien hyväksi.

Komitean asemassa oli kuitenkin se heikkous, ettei sen oikeus antaa laillisia päätöksiä ollut riidaton, koska maaherran vahvistus ei siihen riittänyt; konseljinkin suostumus sen hyväksymiseen tuli tunnetuksi vasta 2 p. helmik. 1810, mutta komitean laillista pätevyyttä se ei yrittänytkään tehostaa. Maistraatilla oli siis yhä edelleen yksinään laillinen valta käskää ja määrätä majoituksen järjestämisessä, ja komitean osuus tämän vallan käyttämisessä riippui siitä, missä määrässä majoituksen antamiseen velvoitetut ja maistraatti tahtoivat sen toimenpiteitä noudattaa ja kannattaa, mikäli nim. ei tahdottu enää tunnustaa, kuten sodan aikana oli pakko, hallituksen edustajan antamia käskyjä sitoviksi, vaikka ne eivät olisi olleetkaan tarkoin lainmukaisia. Yleensä ei kuitenkaan syntynyt vastustusta komitean toimenpiteitä vastaan. Huo-

¹ Mkom:n selitys 31. I. 1810 kauppias ja kellarimest. S. W. Berghin mh:lle tekemän valituksen johd., *O.LK.* Supplikakter 1810. — I varallisuusluokkaan kuuluvain tuli 1809 v:n arvioinnin mukaan antaa 5 huonetta, joiden lisäksi talojen arvon mukaan laskettiin lisähuoneita. Keckmanin osaksi tuli hankkia $11\frac{1}{4}$ huonetta ja D. Nylanderin $12\frac{1}{2}$ huonetta, Berghin $6\frac{3}{4}$ huonetta (nim. porvarill. elinkeinoista $3\frac{1}{2}$ huonetta ja talosta $3\frac{1}{4}$ huonetta) sekä leipomiseen ja keitokseen puita, kynttilöitä ym. Kun Bergh ei luonnossa antanut yhtään huonetta, joutui hän maksamaan 126 riksiä vvs. marraskuun ajalta; vertauksen vuoksi mainittakoon, että hän samalta ajalta sai 7 huoneesta, jotka oli vuokrattu ven. sotilassairaalan tarpeisiin, vain 28 riksiä 24 kill. pankko ja että mainittu marraskuun maksu koko vuoden kuukausilta suoritettuna olisi vastannut koko talon hintaa. — V. 1810 kantoi komitea mainittua taksoitusmaksua 5 rpl.set. majoitukseen kelpaavalta huoneelta; v. 1811 3 rpl., à 96 kop.set. viikolta (Öbergin, Öhrnin ym. valitus, TO. SD. 1811 807/147).

limatta sen järjestelyverotuksen raskaudesta, jonka komitea yllämainitun taksoitusluettelon perustuksella oli kullekin majoitukseen velvoitetulle määrännyt marraskuun ajalta kannettavaksi, maksoivat sen, joitakuita köyhimpiä käsityöläisiä lukuunottamatta, melkein kaikki. Vain eräs rikkaimmista porvareista, kauppias ja kellarimestari S. W. Bergh jätti sen maksamatta ja valitti maaherralle, kun hänen omaisuuttaan merkittiin rästeistä ulosmitattavaksi. Samana päivänä, 18 p. jouluk. 1809, jätti eräs toinenkin suurkauppias, L. H. Keckman, valituksen maaherralle komitean toimenpiteistä, — nähtävästi jossain yhteisymmärryksessä Berghin kanssa, koska he sittemmin samana päivänä jättivät majoituskomitean vastineen johdosta selityksensäkin, jotka pääasiassa kävivät samaan suuntaan. Keckman oli itse majoituskomitean jäsen ja oli ollut länä loka- ja marraskuun vaihteessa niissä kokouksissa, joissa luettiin ja ilmoitettiin kunkin majoitusvelvollisuus. Hän ilmoitti tyytymättömyyttä vain siitä, että D. Nylanderin ja hänen taksoittamisessaan ei ollut kohtuullista suhdetta: joko oli Nylanderin verotusta lisättävä tai hänen vähennettävä (ks. s. 99 ja 119). Kumpikin selitti, että komitea ei ollut mikään laillinen tuomioistuin tai itsehallintoelin, vaan että se oli perustettu vain porvariston luottamuksen varaan. Sen päätöksillä ei ollut lainvoimaa, jonka vuoksi valitusajan loppuminen ei estänyt sen päätösten muuttamista. Bergh sitäpaitsi tahtoi väittää, ettei komitea ollut ilmoittanut majoituksen järjestelyn perusteista eikä päätöksistään eikä antanut mitään valitusosoitusta — väitteitä, jotka eivät pitäneet paikkaansa ja jotka komitean mielestä johtuivat siitä, että Bergh itsekkäästi tahtoi vetäytyä kantamasta rasitusta köyhien puolesta, vaikka hän enemmän kuin muut oli sota-aikana hyötynyt muiden ahdingosta.

Komitean enemmistö piti kuitenkin nähtävästi selvänä, että maaherran antama vahvistus ja komitean tarkoitusperä oikeuttivat sen suunnittelemaan majoitusrasituksen suorittamistavan ja määräämään sen perusteet; kun nämä perusteet kerran oli määrätty, oli niistä valitettava, muutoin ne astuivat voimaan noudattaviksi.¹

¹ D. Nylanderin selitys mkom:lle Keckmanin valituksen johd.

Maaherra antoi kummastakin valituksesta päätöksensä 2 p. helmik. 1810, samana päivänä, jolloin tuli tietoa konseljin hyväksyvistä vastauksesta komitean vahvistamiskysymykseen. Bergh, joka oli saanut asianomaisella tavalla kutsumuksen kokouksiin, joissa komitea oli antanut kysymyksessä olevat tiedot, oli päätöksen mukaan menettänyt valitusaikeensa; samoin Keckman, jonka anomuus muutoksen sitäpaitsi olisi järkyttänyt majoitusrasituksen jo voimaan astuneita jakoperusteita.¹

Se vastustus, joka oli esiintynyt majoituskomitean toimenpiteitä vastaan, aiheutti kuitenkin, että maaherra velvoitti maistraatin antamaan komitealle virka-apua, kuten esim. kirjelmässä majoituskomitealle 27 p:ltä jouluk. 1809. Vieläpä saattoi lääninhallitus joskus selittää, että maistraatti oli ensimmäinen aste majoitusasioiden ratkaisemisessa, joten maistraatille yhä edelleen tunnustettiin varsinainen päättämisoikeus majoitusasioissa.²

¹ Berghin ja Keckmanin valitusten asiakirjat *O.L.K.* Supplikakter 1810, mh:n päätökset: Resolutions kons. 1809—1810.

² Berghin talon (I: 43—44) uudelleen sairashuoneeksi ottaminen (ks. s. 135) tapahtui seur. järjestyksessä. Mhv. (Snellman ja Uhlbrandt) käski ensin 4. IV. 1810 mkom:n ryhtyä tarpeelliseen toimenpiteeseen talon hankkimiseksi 150 sairaalle, josta pyydettiin tietoa. Mkom:n ehdotukseen (5. IV) mhv. ei kuitenkaan ollut tyytyväinen, vaan käski 7. IV mstr:n valita ja jättää komendantille tarkoitukseen käytettäväksi Bergh-vainajan talon. Kun kauppias Johan Franzén, joka oli ostanut talon Berghin perillisiltä, haki tähän muutosta, käski mhv. 18. IV mkom:n antaa siitä lausunnon ja valita ja osoittaa (utse och anslå) joko Berghin tai jonkun muun sopivan talon. Mkom. uudisti 19. IV entisen lausuntonsa. Mhv. päätti s.p. jättää mstr:lle, jolle kuului kysymyksen ratkaiseminen (»Då Magistraten efter Inqvarterings Comittees afgifvande förslag är första instansen till afgörande af inqvarterings frågor»), tehtäväksi heti valituttaa ja Treskinin käytettäväksi jättää pyydettyä lasarettia varten sopivan talon, oikeuttaen omistajan tekemään valituksen mhv:lle. Mstr. antoi s.p. päätöksen, että Berghin »uusi rakennus» oli otettava. Franzénin valituksen antoi mhv. 27. IV päätöksen, ettei mstr:n päätöstä voitu muuttaa sairashuoneiden tarpeen vuoksi; valitusosoitus TO:oon. Ehrenstolpekin hyväksyi sittemmin mhv:n menettelyn (Franzénin alam. valitus TO. SD. 1810 285/43). Muitakin esimerkkejä mstr:n käyttämisestä majoituksen osoittamisessa voisi mainita.

Majoituskomitean suhde maistraattiin oli muutenkin epäselvä: vaikka maistraatti ei ollut menettänyt oikeuttaan majoituksen järjestämiseen, ei johtosääntö kuitenkaan asettanut majoituskomiteaa sen käskyn ja kontrollin alaiseksi: komitea ei ollut sille tilivelvöllinen kaupunkilaisilta keräämistään varoista ja komitean toimenpiteistä oli valitettava ensi asteessa maaherralle. Komitean ja maistraatin välisestä työnjaosta en muuten voi antaa tarkempia tietoja, kun en tunne komitean johtosääntöä; komitean asiakirjat nim. lienevät kadonneet, ja alkuaankin lienee sen asiakirjojen säilyttäminen ja päätösten kirjoihin merkitseminen ollut puutteellista.¹

Maistraatin puolelta ei kuitenkaan komitealle liene tehty mitään vaikeuksia. Pormestari ja maistraatti suhtautuivat komiteaan hyvin lojaalisti pakoittaen vastaanhangottelijat tottelevaisuuteen, kuten esim. kellarimestari Berghin, joka joulukuussa pari kertaa juonitteli majoitusmääräyksiä vastaan viivyttäen majoituksen toteuttamista monta päivää.² Pormestari tunnustikin sitäpaitsi komitean pätevyyden. Kesällä 1810 hän kirjoitti maaherralle asianajaja Heikelin valituksen johdosta: »Tämä komitean toimenpide perustuu yleisessä kokouksessa tehtyyn päätökseen, jossa Tit. itse oli läsnä. Joka kutsuttuna ei ollut läsnä, ei voine välttää maksamista ilmoittaen syyksi vain sen, ettei ole tiennyt, mitä

¹ On todennäköistä, että komitealla ei ollut säännöllistä pöytäkirjaa; pöytäkirjan otteet nähtävästi tekaistiin silloin kun niitä tarvittiin. Syynä oli epäilemättä kirjurivoimain puute tai työn paljous: maistraatin pöytäkirjat noilta ajoilta ovat suurelta osalta jääneet vain tilapäisiksi muistiinmerkinnöiksi (sidottuina nidoksiin »Domboks aligater»). — Alam. valituksessaan, jonka Öberg, Öhrn ym. jouluk. 1811 jättivät TO:lle, mainitsevat he pyytäneensä mstr:n notaarilta Wacklinilta saada nähdä sitä pöytäkirjaa, johon komitean ilmoituksen mukaan oli merkitty kaupungin vanhimpain v. 1810 toimittama majoitustaksoitus, mutta Wacklinin antaman todistuksen mukaan selaista todistusta ei ollut mstr:n asiakirjain joukossa. Kuitenkin liitti mkom. selitykseensä puheena olevan pk:n otteen 28. XI. 1810, samoin kuin toisenkin pk:n otteen 29. VI. 1811, joka sisälsi majoituksen otettavien huoneiden hintamääräyksen ja josta kokouksesta valittajilla myöskään ei ollut mitään tietoa (TO. SD. 1810 807/147). Esi-merkit ovat myöhemmältä ajalta, mutta ehkä silti valaisevia.

² Mkom:n selitys, Berghin valituksen a.

sellaisissa kokouksissa on päätetty. Tit. on itse ehdottanut komitean, kenraalikuvernööri (!) on sen vahvistanut. Sen tehtävät ovat olleet yhtä tärkeitä kuin hyödylliset yhteiskunnalle. Jos Tit. tahoo vastaisuudessa saada hyvin ansaittua kiitollisuutta tästä laitoksesta, on tarpeen myös suojella sen toimenpiteitä. Majoituskomitea ei sitäpaitsi sen perustamiskirjeen mukaan ole maistraatin alainen. — Herra asianajaja Heikelille myönnetty maksun lykkäys lienee siis näistä syistä lopetettava.»¹ — Huomattakoon, että lausunnon antaja oli maaherran persoonallinen vihamies, joka ei suinkaan ollut valmis tottelemaan ja täytäntöönpanemaan kaikkia hänen määräyksiään. Sitä suuremmalla syyllä voidaan lausunto käsittää yleiseksi ja ansaituksi tunnustukseksi Ehrenstolpelle sen paremman järjestyksen ja kohtuullisemman jaon aikaansaamisesta, jota majoituskomitean työ tiesi.

Oulussa lähti aloite komitean perustamiseen Ehrenstolpesta, ja hänen tarmostaan myös riippui sen toimintaan ryhtyminen. Kuopiossa sensijaan näkyy aloite lähteneen kenraalikuvernööri Barclay de Tollysta, joka 17/29 p. elok. 1809 antoi maaherra Carpelanille tehtäväksi yhdessä talonomistajien kanssa valita komitean huolehtimaan majoitusasioista, joista oli tullut valituksia; tällaista kehoitusta ei tarvinnut lähettää Oulun maaherralle.

Sen pahempi ei komitean onnistunut toteuttaa tärkeimpiä suunnittelejaan majoitustaakan huojentamiseksi. Tästä sen yrityksestä on seuraavassa luvussa lähempi selonteko.

¹ Kirj. mh:lle 20 p. elok. 1810, OM. Domboks alig. 1810, kirjeks. v. 1810; vrt. mstr:n kirj. 14. IX. 1810 mhv:lle.

V. Oulun majoituspula v. 1810. Tornion majoitusolot.

Toivo, että sodan päättyminen toisi mukanaan majoituksen helpotuksen, ei täyttnyt. Sen sijoitusluettelon mukaan, jonka Barclay de Tolly oli lokak. 14/26 p. lähettänyt Ehrenstolpelle, oli Oulun osalle määrätty yksi pataljoona Asovan musketöörirykmenttiä, jonka esikunta myös tuli sijaitsemaan Oulussa.¹ Mutta lisäksi tuli meriväki, 200 miestä, ja muutenkin Oulun majoitusmäärää ylitettiin monella tavalla.

Tammikuussa 1810 totesi majoituskomitea, että kaikki asuin- ja leivintuvat oli otettu majoitustarpeisiin, usein omavaltaisesti ja tekosyillä, niin ettei »lopen menehtyneellä ja taakan alle vaipuneella joukolla» ollut juuri muita varahuoneita jäljellä kuin sellaisia, joissa oli särkyneet tulisijat. Sotaväkeä oli majoitettuna yhä edelleen, meriväki mukaan luettuna, yli tuhannen miestä; upseereja varten oli otettu noin 80 huonetta, joista ei oltu annettu mitään erikoisluetteloa.

Jo aikaisemmin oli majoituskomitea, asukkaiden yksimielisestä toivomuksesta, koettanut vuokrata erityisiä taloja sotajoukkojen kasarmeiksi ja joulukuun viimeisinä päivinä onnistunutkin maaherran myötämielisen toimenpiteen avulla saamaan 6 taloa, jotka kuukautista maksua vastaan vuokrattiin; suurimmat talot olivat Nylanderin »Kivitalo», kaup. Junneliuksen omistama Vaikon talo (IV: 75), Buchtin talo (I: 62, omistaja nuori hovioik.siht. Anton Fagerström) sekä Wacklinin talo (IV: 98, lähellä Limingan tullia). Samalla pantiin kuntoon Wacklinin talossa oleva kruununleipomo.

¹ Muu osa rykmenttiä sijoitettiin siten, että Tornioon ja Kemiin kumpaankin tuli 2 kompp., Liminkaan ja Lumijoelle 1 patalj.; 2 eskadroonaa kasakoita sijoitettiin Tornion ja Raahan välille. — Kokkolaan, Pietarsaareen ja Uuteenkaarlepyyhyn oli sijoitettu kuhunkin pataljoona 3:ttä jääkärirykmenttiä.

joka tiilien puutteessa tapahtui siten, että viidestä uunista huonoin purettiin, joten saatiin tiiliä neljän muun korjaamiseksi; myös ryhdyttiin toimenpiteisiin polttopuiden ja muiden tarveaineiden hankkimiseksi. Näiden kaikkien kasarmihuoneiden — yhteensä n. 70 — ja mitä niihin kuului, upseerihuoneiden, kruununleipomon, polttopuiden jne. kustannusarvio teki 18,000 pankkoriksiä. Tähän raskaaseen rasitukseen kaupungin köyhtyneet asukkaat, majoituskomitean ilmoituksen mukaan, olisivat sentään suostuneet, kun he siitä odottivat sitä etua, että saisivat huoneita omien elinkeinojensa harjoittamiseksi sekä tupansa ja leivinuuninsa vapaiksi majoituksesta voidakseen taas niissä itse leipoa, jota he eivät koko sodan aikana olleet saaneet tehdä, ja että rajoitettaisiin sotilaiden leipominen vain kruununleipomoon, joten säästettäisiin puita, kynttilöitä ja tarvekaluja.

Kun kasarmihuoneet 8 p. tammik. oli saatu lähimain laitetuksi kuntoon, kutsui majoituskomitea linnamajuri Wardenburgin niitä tarkastamaan asianomaisten komppanianpäälliköiden kanssa, jotta voitaisiin viipymättä ryhtyä niiden sisustamiseen makuulavoilla. Linnamajuri saapuikin vielä samana päivänä tarkastustilaisuuteen, mutta komppanianpäälliköistä vain yksi laivastonupseeri. Ja linnamajurin lupaamasta komppanianpäälliköiden kokouksesta, jossa piti määrättämän kullekin komppanijalle asunto ja kuukautinen määrä puita ja kynttilöitä huonetta kohti, — ei tullut mitään. Tammik. 10 p. koetettiin tavata linnamajuria ratkaisun saamista varten ja ryhdyttiin valmistaviin toimiin: kuljetettiin paikalle lautoja ja nauvoja ja kutsuttiin seuraavaksi päiväksi 8 salvumiestä laatimaan makuulavoja, aluksi »Kivitaloon». Kun linnamajuri sitten seuraavana päivänä tavattiin, selitti hän, että kaikki tämä piti jättää sikseen siitä syystä, että kaupungin uusi komendantti eversti Treskin oli saanut määräyksen heti tyhjennyttää lääninsairaalan ja lasarettitalon, joka oli kenttäsairaalan, ennen maaherra Ehrenstolpen kotia palaamista virkamatkaltaan, ja sensijaan oli välttämättä saatava yksi kasarmeiksi vuokratuista taloista. Lisäksi saapui 12 p. tammik. Treskiniltä maaherranvirastolle kirjelmä, jossa tilattiin: 1:o Oulussa olevaa pataljoonaa varten lasarettiksi sopiva talo, johon mahtuisi sairaita vähintään 30; 2:o samoin komendantin käytettäväksi kokonainen talo tarpeellisine makasii-

neineen, johon voitaisiin sijoittaa työpajoja työkaluineen ja tarveaineineen kuljetusrattaiden ja -vaunujen korjaamista varten sekä majoittaa käsityöläisiä; ja 3:o erityinen talo sitä komppaniaa varten, joka Liminkaan sijoitetusta pataljoonasta vuoronsa perään komennettiin Ouluun linnapalvelusta varten. Tästä syystä jäi kasarmilaitos toteuttamatta ja sotilaat asuivat yhä edelleen asukkaiden luona, joiden siitä huolimatta täytyi maksaa kasarmeiksi otettujen talojen vuokra tammikuun ajalta, samoin kuin niitä varten tilattujen puiden hinta.

Treskinin vaatimuksen johdosta komitea kirjoitti 25 p. tammik. maaherralle (joka jo oli saapunut kotia) laajan, katkerasävyisen kirjelmän, ankarasti vastustaen sitä, että yhä uusia joukkoja tai uusia sairaita tuotiin kaupunkiin lisäämään sen säännöllistä majoitusrasitusta; siten oli tuotu Tornioista ja Uumajasta useampia satoja sairaita, joista suuri osa jäi kaupunkiin pitemmäksi aikaa. Tunnustaen välttämättömäksi antaa tilaa kenttä- ja pataljoonan sairaalalle sekä työpajoja varten jonkun talon, ehdotti komitea omasta puolestaan: 1:o että maaherra sallisi toistaiseksi ja kunnes sairaiden lukumäärä, viimeistään muutaman kuukauden perästä, sen tekisi mahdolliseksi, käyttää lääninsairaalan taloa kenttäsairaalaana, jättäen vain pari alakerran kamaria veneerisiä tauteja poteville; 2:o että Köyhäintalosta muutamia alakerran huoneita tyhjennettäisiin pataljoonan sairaalaa varten, jolle komitea siinä tapauksessa antaisi suhteellisen määrän puita, kynttilöitä ja olkia; ja 3:o että työhuoneita varten annettaisiin ns. Pakkahuoneen yläkerta, jonka viereisiä aittoja ja makasiineja voitaisiin antaa työkalujen ja -tarpeiden varastohuoneiksi, sekä Pahniaisen lähellä sijaitseva paja samoin käytettäväksi pienen korjauksen jälkeen. Täten järjestämällä voitaisiin komitean mielestä toteuttaa suunniteltu kruununleipomo ja käyttää kasarmeiksi kaikki ne talot, jotka siihen tarkoitukseen oli vuokrattu. Jos majoitusepäkohtia ei saataisi korjatuksi, voisi käydä niin, että tulisijain särkymisen vuoksi sotajoukko jäisi ilman asuntoja; myöskin johtui yhtämittaisesta lämmittämisestä hirveä tulipalon vaara. Toiselta puolen menettivät asukkaat kaiken mahdollisuuden asumiseen ja elinkeinonsa harjoittamiseen, ja heidän olisi pakko lähteä kaupungista, kun eivät kykenisi suorittamaan velvollisuuksiaan ja tulemaan toimeen.

— Komitea katsoi olevansa lakkautettu, jos sen esityksiin ei voitaisi suostua, ja pyysi maaherraa lähettämään nämä valitukset korkeasti asianomaiseen paikkaan.

Senjohdosta, että Pohjanmaan (6:nnen) divisioonan päällikkö kenraaliluutnantti Steinheil parhaillaan oli kaupungissa, pyysi komitea, toisessa kirjelmässä samalta päivältä, että maaherra tämän korkean päällikön puoleen kääntymällä koettaisi saada kaupungin vakinaisen linnaväen vähennetyksi puoleen määrään siten, että muu väki sijoitettaisiin maaseutuuympäristöön ja kaupungista poistettaisiin rykmentteihinsä sairaaloista päästetyt tai siellä muuten oleskelevat sotamiehet; myöskin pyydettiin häntä tekemään esitys kruununleipomom ja kasarmilaitoksen järjestämisen hyväksi.

Maistraatti yhtyi, kirjelmässä 27 p. tammik., komitean esityksiin; vedoten maaherran tunnettuun yleisen ja yksityisen hyvän harrastamiseen se oli varma, että maaherra, mikäli hänestä riippui, puoltaisi ja auttaisi esitysten hyväksymistä.

Maaherra lähetti asiasta kirjelmän komendantille,¹ mutta mitään toimenpidettä ei näy seuranneen sotaväen päällystön puolelta. Kenttäsairaala sai sentään jäädä yhä edelleen paikoilleen, mutta se lienee lähinnä riippunut Ehrenstolpesta, jolle lasarettitalon tyhjentäminen kyllä olisi ollut erittäin tarpeen hänen asuntovaikeuksiensa järjestämiseksi. Epäilemättä saamme otaksua, että Ehrenstolpe on pyynnön mukaan ainakin suullisesti esittänyt asioita Steinheilille, mutta varmaankin hän jo oli saanut kokea, että tältä ei voinut saada mitään huomattavampaa korjausta majoitusoloihin. Steinheil, joka ennen pitkää oli saava nimityksen Suomen kenraalikuvernööriksi, oli kyllä, kuten tunnettu, hyvin suojelemaamme ja sen asukkaita kohtaan, mutta hänellä oli myös ja ennen kaikkea sotaväkeä kohtaan velvollisuuksia, jotka estivät häntä toimittamasta suurempia helpotuksia majoitusrasituksessa; alempana tulee tämä hänen kantansa näkyviin.

¹ O.L.K. KD. ilmoittaa, että 28. I on asiasta lähetetty kirjelmä, mutta sitä en ole tavannut kirjekonsepteista; mkom:n ja mstr:n kirjelmat ovat jääneet lääninkonttoriin.

Majoituskomitea ei siis vielä tällä yrityksellään saanut pelastetuksi suunnitellujaan majoituksen järjestämiseksi. Kruununleipomoon ei saatu siirretyksi sotaväen leipomista. Yhtä vähän voitiin toteuttaa kasarmilaitosta, kun siihen valitut talot otettiin muihin tarkoituksiin. Jo äsken selostetussa kirjelmässään komitea valitti, että Wacklinin taloon majoitusmestari oli omavaltaisesti vienyt 60 sairasta, uhkauksilla pakottaen antamaan niille puita, kynttilöitä ja olkia, vaikka hänellä ei siihen ollut valtaa. Lopulta otettiin koko talo, jossa oli 10 suurempaa ja pienempää lämmitettävää huonetta, lukuunottamatta kolmea suurta kylmää huonetta, sekä kaupungin että Limingan pataljoonan sairaita varten. Sitäpaitsi oli Treskin sallinut meriväen päällikön »majuri» Martinkevitsin tilata ja saada Vaikon talon, jonka 9 lämmitettävään huoneeseen oli sijoitettu 100 miestä, sekä »Kivitalon», jonka 14 enimmäkseen suureen lämmitettävään huoneeseen oli sijoitettu vain 70—80 matruusia, vaikka siihen olisi makuulavoilla saatu mahtumaan kaksi kertaa niin paljon jalkaväkeä. Myöskään ei Treskinille keltannut työpajoja varten tarjottu Pakkahuone, jota siihen tarkoitukseen voitiin käyttää vain kesäiseen aikaan; sensijaan vaati komendantti Buchtin taloa, joka oli viimeinen suuremmista kasarmeiksi aiotuista taloista, sisältäen kyökin ja 10 suurempaa ja pienempää lämmitettävää huonetta kolmessa rakennuksessa sekä suuren pirtin ja leivintuvan ynnä useampia ulkokuoneita.

Kun maaherra oli 12 p. helmik. pyytännyt komitean lausuntoa viimeksi mainitun vaatimuksen johdosta, kirjoitti komitea siihen vastauksen 14 p. helmik., uudistaen entisiä valituksiaan kahdenkertaisesta linnaväestä, kasarmisuunnitelman raukeamisesta ja asuntojen uuneissa tapahtuvasta sotaväen leivänleipomisesta, joka johti asukkaat kohti onnetonta kohtaloa. Sotaväen majoittamisessa oli hävinnyt kaikki järjestys ja kontrolli; majoitettu väki vaati niin suurta mukavuutta, että sitä ei voitaisi tyydyttää, vaikka asukkaat karkoitettaisiin kaikista taloista useampien korttelien alalta. Yksin kalliiden polttopuidenkin ylenmääräisen kulutuksen vuoksi asukkaat olivat murtumassa, kun heidän kaikki varansa oli niihin käytetty, niin etteivät enää jaksaneet hankkia niitä lisää niin paljon kuin vaadittiin, uhattiin sitten sakoilla tai ei. Näistä syistä komitea esitti maaherralle, 1:o että sotaväen leivän-

leipominen järjestettäisiin suoritettavaksi vain kruununleipomossa; 2:o että komendanttia kehoitettaisiin käännättämään Turun Kaupungin majoitussääntö venäjäksi ja toimittamaan se kaikkien päälliköiden ja kaupunkiin sijoitetun sotaväen tietoon, jotta asianomaiset tuntisivat keskinäiset oikeutensa ja velvollisuutensa; sekä 3:o että komendantti viimeinkin antaisi komitealle allekirjoitetun luetelon, jossa olisi erityisesti lueteltu kaupungissa olevat ja pysyvät päälliköt, upseerit ja virkamiehet joukkoineen ja merkitty, kutka linnaväkeen kuuluvina tulivat pysyväisesti jäämään kaupunkiin ja kutka vain muuten oleskelivat siellä jonkun pitemmän ajan.¹

Tällä kertaa Ehrenstolpe katsoi olevan syytä ryhtyä komitean pyyntöjen johdosta erikoisempiin toimenpiteisiin. Mutta sensijaan, että hän olisi kääntynyt sotaväen ylijohdon puoleen, hän nyt lähetti komitean kirjelmän konseljin talousosastolle kirjelmällään 6 p:ltä maalisk., jonka sisältö oli seuraava.

Sekä äskeisen sodan aikana että senkin jälkeen oli mitä lämpimmin koetettu täyttää kaikki sotaväen tilaukset, mutta varsinkin majoitusta, joka oli tärkeä asia, ei oltu saatu siihen järjestykseen ja kuntoon, joka sodan päätyttyä kohtuullista olisi ollut ja jota majoituskomitea yhdessä porvariston kanssa oli tavoitellut. Kaiken sellaisen suunnittelun oli tehnyt tyhjäksi se, että yhä uudestaan tehtiin majoitustilauksia, joiden kautta suurimmat talot otettiin työhuoneiksi ja sairaaloiksi. Huolimatta melkoisista rahallisista uhrauksista majoituksen tasoittamiseksi eivät siis kaupungin asukkaat olleet saaneet sitä helpotetuksi kunkin suorituskyvyn mukaiseksi, aikana, jolloin liike-elämä enimmältä osalta oli vähentynyt. Tämän johdosta hän pyysi esittää, että asianomaiselle sotaväen päällikölle annettaisiin arm. määräys, että ilman pakottavaa tarvetta ei tilattaisi asuntoa suuremmalle sotilasluvulle, kuin linnapalveluksen tekoon kuului, tai huoneita mihinkään muuhun tarkoitukseen, kuin mikä oli välttämättä tarpeen; samalla hän pyysi myös arm. ilmoitusta siitä sotavoimasta, jonka tuli saada kaupungissa asunto sekä muut sotaväelle suhteessa tai toisessa kuuluvat oikeudet, koskivat ne sitten työhuoneita, kaikenlaisiin tarpeisiin käytettävien huoneiden lukumäärää tai upseerien

¹ TO. KD. 1810 76/20.

arvoasteen mukaista majoitusta jne., huomauttaen, että nämä oikeudet eräältä osalta eivät perustuneet maan asetuksiin ja että suurin osa tilauksia olikin »kaikissa suhteissa vastoin asetusten sisällystä». Tämän hän oli katsonut velvollisuudekseen esittää arm. päätettäväksi, jotta saataisiin poistetuksi majoituskomitean valittamat epäkohdat, niin että komitea voisi jatkaa tärkeätä tointaan.¹

Pääasiassa Ehrenstolpe siis anoi menettelyohjeita sekä sotaväen päällystölle että itselleenkin, jotta voitaisiin välttää epätasaisuutta ja kohtuuttomuutta majoitusrasituksessa. Kun hän sen ohessa korosti sitä seikkaa, että vapaan majoituksen vaatimukset olivat suurelta osalta lakienvastaisia, niin voisi ajatella hänellä olleen tarkoituksena uudistaa edellisen vuoden yritykset laittomien majoitusvaatimusten vastustamiseksi, koettaen tällä kertaa vedota uuteen kotimaiseen hallitukseen, saadakseen siltä ainakin osviittaa sotaväen oikeuksiin nähden. Olisihan hänellä ollut syytä — ja hänen olisi oikeastaan pitänyt tehdä se jo paljon aikaisemmin — saattaa konseljin tietoon ja huomioon, että venäläinen sotaväki vaati liikoja ja että ruotsalaisia asetuksia vastaan rikottiin, voidakseen konseljin toimenpiteistä saada selkänöjää tässä arkaluontoisessa asiassa, tai sitten, jos konselji ei sekaantuisi asiaan, voidakseen selittää tehneensä, mitä oli voinut. Se, että hän johtuu asiaan ikäänkuin sivumennen, ottaen sen esille muun esityksen lisäkkeenä, ei estä näkemästä kirjelmällä olleen tällaisen tarkoituksen, kun tietää, että se on Ehrenstolpen esityksille ominainen teknillinen piirre; yhtä vähän se olisi estänyt konseljiakaan ottamasta ilmoitusta huomioon, mikäli se olisi katsonut sen tarpeelliseksi. Kuitenkin se seikka, että hän myöhemmin ei muistanut vedota tähän kirjelmäänsä, kun häntä oikeudenvalvojain taholta syytettiin lainvastaisesta menettelystä majoitusasioissa, osoittanee, että hänellä tämä tarkoitus tällä kertaa ei ollut selvästi tietoisena. Kaikesta päättäen hän tähän aikaan oli siinä käsityksessä, kuten jo edellä olen maininnut (s. 110), että tähän laillisuusksymykseen ei kannattanut kajota. Hänellähän olisi ollut pian tämän jälkeen mainio tilaisuus paljon tehokkaammalla tavalla koettaa saada

¹ TO. KD. 1810 43/137.

asiaan korjausta sillä Pietarin-matkalla, johon hän juuri oli lähdössä ja jolla hänelle myönnettiin audienssi keisarin luona ja oikeus esittää tälle lääninsä asioita. Niiden lukuisien anomuksien joukossa, jotka hän sen johdosta jätti Speranskille, oli tosiaankin myös yksi, joka koski Oulun läänin majoitusoloja, mutta siinä ei tavata viittaustakaan puheena olevaan laillisuuskysymykseen. Ehrenstolpe oli nähtävästi jo edellisenä kesänä Porvoossa käydessään, jossa hänen jo piti saada tämä kysymys esitetyksi ja järjestetyksi, saanut kokea, kuinka vähän hänellä oli mahdollisuutta saada siihen muutosta. Se, mitä hän Speranskille jättämässään anomuksessa keisarille esitti, rajoittui yksinomaan ehdotukseen, että majoitusrasituksen kohtuullisemman jaon aikaansaamiseksi olisi rakennettava kasarmeja koko läänin kustannuksella; Oulun kaupungin hätä hänellä ei niinkään ollut sydämellä kuin Tornion, Kemin ja Limingan. Tätä kasarmikysymystä hän müuten olikin pohtinut ennen matkalle lähtöään ja koettanut nähtävästi neuvotella siitä venäläisten päälliköiden kanssa. Samana päivänä, jolloin hän kirjoitti konseljille yllä esitetyn kirjeen, oli hän läsnä Oulun maistraatin kokouksessa ja mainitsi siellä kysymyksessä olleen, että kruunun kustannuksella rakennettaisiin kasarmeja ja että siten ennenpitkää saataisiin majoitushankaluudet poistetuiksi.¹

Kaikesta päättäen Ehrenstolpe siis tähän aikaan enemmän mietti sitä, kuinka voitaisiin helpottaa niiden rasitusta, joiden osaksi majoitus tuli, tekemällä se kaikkien yhtäläiseksi velvollisuudeksi, kuin kysymystä, oliko hänellä vielä mahdollisuuksia vastustaa venäläisen järjestelmän mukaisia laittomia vaatimuksia. Panemme merkille tämän hänen kantansa, pitäen mielessä, että hän oli joutunut sille asianhaarain pakosta, joiden suhteen konseljikin toistaiseksi oli voimaton.

Ilmeisesti näet konselji tahtoi välttää takertumasta Ehrenstolpen viimeiseen huomautukseen. Talousosaston pöytäkirjassa 26 p. maalisk. referoidaan maaherran kirjelmän alkupuoli tarkasti, mutta hänen anomuksensa loppupuonsi huomautuksineen majoitus-

¹ Oecon. prot. 1810, *OM.* — Pk. kertoo E:n sanoneen, että hän jo muka oli aikaansaanut asukkaiden hyväksi sopimuksen kasarmiä rakentamisesta, vaikka rakentamisen aikaa ei oltu määrätty. Kertomus perustuu tietysti väärinkäsitykseen.

vaatimusten laillisuuspuolesta sivuutetaan ylimalkaisella ja hämällä lauseella. Päätöksessä käännetään kysymys köskemaan vain majoituksen järjestämistä, joten voitiin välttää koskettamasta laillisuuskyseeseen. Viitaten edellisen kenraalikuvernöörin 2 p. marrask. 1809 sotajoukoille antamaan käskyyn, jonka mukaan sotaväki ei saanut omavaltaisesti sekaantua siviilihallinnolle kuuluvaan majoituksen järjestämiseen, oli kehoitettava uutta kenraalikuvernööriä parooni Steinheiliä, että hän ryhtyisi korjaamaan Oulun maaherran ilmoittamaa epäjärjestyistä majoitusasioissa.

Se seikka, että konselji oli tahallaan välttänyt puuttumasta Ehrenstolpen huomauttamaan laillisuuskyseeseen, ei johtunut haluttomuudesta koettaa puolustaa asukasten laillisia oikeuksia ja niitä määritellä. Kolme viikkoa aikaisemmin, 5 p. maalisk., oli kansliatoimituskunnan päällikkö Mannerheim esittänyt talousosastossa uuden majoitusohjesäännön ehdotuksen, joka yleensä oli koetettu rakentaa ruotsalaisten lakien pohjalle ja jonka talousosasto sittemmin, 5 p. huhtik., päätti jättää keisarin vahvistettavaksi. Tässä oli asetettu sille kannalle, että venäläisen sotilasjohdon vaatimuksia saada laajennettuja oikeuksia vapaaeseen majoitukseen koskivat säätyjen itseverotusoikeutta; ja myöhemminkin talousosasto tahtoi pysyä tällä periaatteellisella kannalla, joskin sen täytyi koettaa tulkita vapaasti asetusten määräyksiä ja mukautua jonkun verran venäläisten vaatimuksiin.¹ Talousosasto

¹ Tämä mukautuminen koski varsinkin kysymystä polttopuiden hankkimisesta majoitusväen leipomiseen ja leivinuunien antamisesta samaan tarkoitukseen. TO:ssa käsiteltiin 23. VII. 1810 Vaasan porvariston anomusta, että se vapautettaisiin velvollisuudesta hankkia puita kruununleipomoa ja rykmenttien sairaaloita varten; TO. jätti toimenpiteet asiassa, kunnes keisari olisi ennättänyt antaa päätöksensä majoitussääntöehdotukseen sisältyvästä kaupunkien majoitusvelvollisuudesta, mutta velvoitti Vaasan kaupungin siihen asti hankkimaan, kuten muutkin kaupungit tekivät, puut majoitusväen leipomiseen, — sen sijaan oli rykmenttien sairaaloille puut hankittava kruunun kustannuksella rasittamatta sillä kaupungeja. — Kun Kuopion mh. Aminoff oli antanut ennakkomaksuja halkojen hankkimiseksi majoitusväkeä varten sekä luvannut ennakkomaksua leipomon rakentamiseksi, ihmetteli TO., kuinka Kuopion kaupunki oli saanut vapautuksen puiden hankinnasta ja leivinuunien pitämisestä sotaväen tarpeisiin, joka oli muiden kaupunkien velvollisuus, ja käski maksaa heti ennakkomaksut takaisin lääninrahastoon (päätos 22. X. 1810).

nähtävästi ei katsonut tarpeelliseksi ottaa tässä yhteydessä esille kysymystä, mitä majoitusoikeuteen kuului, koska se parhaiten ja luonnollisimmin tuli selvitettyksi majoitussääntö-ehdotuksen käsitelyyn yhteydessä. Maaherra jäi täten välikäteen, ilman kaipaamiaan ohjeita ja aseman selvittämistä. Hänen yrityksestään saada konseljilta apua oli tuloksia odotettavissa vain, mikäli kenraalikuvernööri tahtoi asiaan puuttua.

Kenraalikuvernööri sai talousosaston esityksen ja sen mukana majoituskomitean kirjelmän vasta 1 p. toukok. v. l.; Ehrenstolpen kirjelmää ei nähtävästi oltu liitetty mukaan. Steinheil pahastui kovin oululaisten valituksista, mikä puolestaan osoittanee, ettei hän niistä kuullut ensi kertaa. Hän kirjoitti heti samana päivänä Ehrenstolpelle ja ilmoitti vaatineensa Treskiniltä selityksiä, muistuttaen tälle, että hän, niin usein annettujen määräysten mukaisesti, korvaisi kaikki lailliset vaatimukset. Mutta samalla hän pani painoa siihen, että mitä sotajoukkojen hyväksi vaadittiin, oli välttämättömän tarpeellista niiden kuntoon saattamiseksi niin monien ja vaikeiden rasitusten jälkeen; viitaten maaherralle antamiinsa määräyksiin hän toivoi, että keisarin sotajoukkojen ylläpitämiseksi annettaisiin kaikkea mahdollista apua, vastapalvelukseksi siitä, että keisari niin lempeällä kädellä oli palkinnut vieläpä urhoollisia ruotsalaisia joukkojakin. Ehrenstolpe sai kehoituksen yhdessä Treskinin kanssa toimia niin, että sotajoukkoja voitaisiin sijoittaa maaseudulle; (kenttä)sairaalaa varten saatiin ottaa vuokra-maksua sairashuonevaroista, mutta rykmentin lasaretille ja rykmentin käsityöläisille oli kaupungin ilman maksua annettava majoitus.¹ — Tähän Steinheilin kantaan, joka ei tahtonut sallia muutosta majoitusvelvollisuuteen nähden, oli jo viittaus edellä (s. 127).

Jo ennenkuin tämä kenraalikuvernöörin käskykirje oli saapunut, oli sentään jotakin parannusta saatu majoitusoloihin. Kruunun-

¹ TO. KD. 1810 76/20; O.LK. Kejs. Milit. Bef. ank. bref 1809—1810, ilman saapumisajan merkintää. — Kkuv:n vastaus esillä TO:ssa 21. V, aiheuttamatta toimenpidettä. »Ruotsalaisten joukkojen» palkitseminen tarkoittaa tietysti arm. manifestin 15/27 maalisk. 1810 myöntämiä täysiä palkkaetuja Suomen armeijan upseereille ja alupseereille ym. virkailijoille.

leipomon korjauttaminen, niin että sillä oli riittävän monta uunia, ja sen polttopuilla varustaminen kaupungin kustannuksella oli viimeinkin vienyt siihen tulokseen, että »korkein mahti» käski leivotuttaa siinä rykmentin leivät, jonka jälkeen garnisooniväki ei enää saisi leipoa yksityisissä taloissa.¹ Tämän määräyksen toimeenpanoa Treskin kuitenkin vielä viivytteli; vasta 24 p. huhtik. saatettiin tiedoksi hänen sotajoukolle antamansa kielto leipoa muualla kuin kruununleipomossa.

Mutta samaan aikaan totesi maistraatti, että ne lupaukset, joita oli annettu majoitettavien joukkojen vähentämisestä, olivat vain osaksi toteutuneet ja että siitä huolimatta majoitusrasitus oli yhä edelleen arveluttavasti lisääntymässä. Oli näet ollut puhetta, että yksi komppania siirrettäisiin pois kaupungista maaseudulle — kysymys oli siitä herätetty maistraatin kokouksessa 6 p. maalisk. — mutta selvää ei ole, tuliko tästä muutosta mitään. Komentantti oli maalisk. 22 p. ilmoittanut, että Ouluun tulisi jäämään majoitettavaa väkeä 799 miestä, 8 upseeria mukaanluettuina.² Ja kun hänen täytyi huhtik. 4 p. pyytää sairaalan laajennusta varten talo, johon mahtuisi 150 miestä, lupasi hän samalla heti siirtää kaupungista »vielä» yhden komppanian eli 140 miestä lähimpiin kyläkuntiin.³

Syy tähän sairaalan tarpeeseen oli majoitusahdingosta johtunut keripukin tapainen tarttuva tauti, joka ennenpitkää oli saava peloittavan leviämisen. Treskinin vaatimuksen johdosta antamassaan vastauksessa maaherranvirastolle 5 p. huhtik. majoituskomitea huomautti, ettei voinut tulla kysymykseen, että pyydettyyn tarkoitukseen huoneita otettaisiin majoitustietä, vaan että oli vuokrattava sitä varten talo kruunun laskuun. Komitea puolestaan ehdotti, että otettaisiin Nylanderin »Kivitalo» ja Junneliuksen »Vaikon talo», joihin majoitetulle meriväelle saataisiin tilaa sen komppanian asunnoista, joka lupauksen mukaan tulisi siirret-

¹ Mhv:n kirj. Treskinille 17. IV. 1810.

² Mhv:n kirj. Treskinille 3. V. 1810; mhv. mkom:lle 22. III.

³ Mkom. 19. IV. 1810 (Franzénin valituksen a., ks. alemp.); mkom. mhv:lle 5. IV. 1810, vrt. mhv:n kirj. mkom:lle 4. IV, O.LK. Yllä esitetyn Treskinin pyynnön sanamuodosta päätttäisi, että jo yksi komppania olisi siirretty, mutta numerot eivät tue tätä käsitystä.

täväksi maalle. — Maaherranvirasto — Ehrenstolpe oli tähän aikaan Pietarissa. — katsoi kuitenkin (7 p. huhtik.) paremmaksi pitää merimiehet yhdessä koossa noissa suurissa taloissa, koska heidän majoittamisestaan kaupungille oli saatu huonoja kokemuksia, ja sen käskystä maistraatti antoikin 19 p. huhtik. tarkoitukseen Berghin perillisten talon; vuokrasta saisi omistaja sopia Treskinin kanssa.¹

Mutta yhä lisää taloja vaadittiin. Huhtik. 26 p. maistraatti tuskittelee, kun taas oli saatava huoneita sadalle sairaalle, jotka tuotiin Iin pitäjään majoitetuista joukoista: tämän vaatimuksen toteuttaminen oli sen mielestä jo suorastaan »fyysillinen mahdottomuus». Tähän asti oli jo otettu sairaaloita varten 62 huonetta, joissa olisi ollut sijaa 560 miehelle, mutta Treskinin lupaamasta komppanian siirtämisestä maalle ei ollut tullut mitään. Oli puolustamatonta ahtaa yhteen paikkaan niin paljon ihmisiä: ehdottomasti siitä olisi oleva seurauksena yleinen tartunta, joka tappaisi sekä kaupungin asukkaat että kruunun sotilaat. — Maaherranvirasto puolestaan totesi 3 p. toukok., kun Treskiniltä uudestaan oli tullut huoneiden tilaus samaan tarkoitukseen, että majoitettu sotaväki nousi taas tuhanteen sotamieheen ja 49 upseeriin, puhumattakaan koko rykmentin työläisistä ja työhuoneista, joita varten oli otettu suurimmat ja ainoat sairaalan tarkoituksiin sopivat huoneet. Treskiniä kehoitetaan siirtämään lupauksensa mukaisesti komppania sotaväkeä maakyliin, missä sille jo kahdesti oli valittu asunnot, jotta heidän huoneensa vapautuisivat sairaiden käytettäväksi, tai mieluummin sijoittamaan maalle parantuneet ja toipuvat sotamiehet, ehdottaen Kempelettä, jossa oli hyvää tilaa ilman että talonpoikia rasitettiin. Muutamaa päivää myöhemmin majoituskomitea ihmettelee, että Raahe oli saanut olla ilman majoitusta ja sairashuoneita, jotka kaikki koottiin Ouluun.

Seuraavina päivinä yhä vain lisääntyi sairaalain tarve, — toukok. 10 p. arvioitiin eri pataljoonista tuotujen sairaiden sotamiesten lukumäärä 500—600 mieheksi, joille oli otettu 7—8 suurinta taloa

¹ Ks. s. 121. Uusi omistaja Franzén kärsi siitä suuren vahingon, sillä hän oli ostanut melkoisen kauppatavaravaraston, jonka myymistä varten hänellä ei ollut huonetta: talossa, jossa oli kulkutautisairaala, ei näet voinut kauppaa harjoittaa.

sairaaloiksi; tämä määrä oli siis lisäämässä Ouluun majoitettujen joukkojen lukumäärää, joka tähän aikaan nousi yli tuhannen miehen: yhteensä siis oli Ouluun sijoitettu venäl. sotaväkeä yli puolentoistatuhannen. Ei edes sodankaan aikana, jolloin maassa kuitenkin oli kahdeksan kertaa suurempi sotavoima, Oulu ollut saanut kestää suurempaa majoitusta, harvoja kertoja lukuunottamatta, eikä siellä ollut koskaan ollut enemmän sairaaloita.¹

Juuri näinä päivinä majoituspula oli pahimmillaan; sairaalain tarve oli niin suuri, että Treskinin täytyi itsensä ryhtyä ottamaan taloja tähän tarkoitukseen, ettei sairaiden sotilasten olisi tarvinnut maata paljaan taivaan alla. Tämän yhteydessä ennestään vallinneet riittäisyydet johtivat pahoihin selkkauksiin, jotka syvästi kuohuttivat oululaista yhteiskuntaa ja joiden syntymiseen Ehrenstolpellakin oli ikävänluontoinen osuus; tarkempi kertominen näistä toukokuun majoitusrettelöistä jää teokseni jälkimmäiseen osaan.

Kesän tullessa saatiin viimeinkin, ylemmän päällystön ja kenraalikuvernöörin väliintulon kautta, siirretyksi kaupungista sotilaita suuremmassa määrässä; mm. vietiin 200 sairasta sotilasta Kuopioon, huolimatta sikäläisen maaherran hyvin oikeutetusta vastustelemisesta.² Syksyllä Ehrenstolpe vielä Turussa käydessään koetti vaikuttaa kenraalikuvernööriin saadakseen läänilleen ja Oulun kaupungille kohtuullisemman majoituksen. Oulun kaupungille katsottiin nyt riittävän 2 komppaniaa, mutta tälläkin kertaa

¹ Mkom. 10. V Holmbergin lesken val. johd., TO. SD. 312/62 1810.

² Mh. Aminoffin kirj. kkuv:lle 5. VI. 1810: puolet sodan aikana hävitetyistä taloista oli kuntoon panematta, ja muihin ei mahtunut lisää, vaikka majoitettaisiin 10--12 miestä taloa kohden; ehdottaa, että sairaat kuljetettaisiin kauemmas Rantasalmelle ja Savonlinnaan; kkuv:n vastaus A:lle 11. VI. 1810 (KKv.). — Myöskin V a a s a s t a mainitaan majoitusnumeroita, jotka vetävät vertoja oululaisille: majoitettu oli kaikkiaan, toukok. 1811, 990 alaups. ja sotil. sekä 48 upseeria; koko kaupungin miesväki oli 663 miestä, joista 120 kuului majoituksesta vapaisiin säätyihin, joten majoitusvelvollisia oli vain 543 miestä eli puolet majoitettavasta sotaväestä. Rikkaimmat kauppiat Vasastjerna ja Hoeckert luopuivat porvariudesta, joten muut saivat kärsiä sitä enemmän, ja varsinkin köyhempi väestö (Vaasan mstr:n kirj. 13. V. 1811, KKv. a. 1810 n:o 53).

Muhoksesta linnapalvelukseen komennetut komppaniat tulivat lisärasitukseksi, josta taas maaherra valittaa kenraalikuvernöörille 26 p. lokak. 1810. Lokakuussa 1810 oli Ouluun majoitettu 518 miestä ja 37 upseeria.¹

Tästä vähennyksestä huolimatta syntyi Oulussa vielä keväतालvella 1811 erimielisyyttä majoitusasioissa, joka johtui siitä, että Vaasalle oli myönnetty vapaus lasaretin kustantamisesta. Vastatulleiden rekryyttien tähden oli nim. kulkutauti uudestaan ruvennut Oulun sotajoukoissa raivoamaan. Mutta kun Treskin nyt pyysi sotilassairaalaa varten kolmatta taloa, ei maistraatti suostunut antamaan sitä edes maaherran käskystäkin ilman vuokraa, vaatien myös maksua sen lämmittämisestä. Kun kenraalikuvernööri oli ilmoittanut asiasta, päätti talousosasto 23 p. huhtik. 1811 antaa kaikille maaherroille määräyksen, jonka se aikaisemmin oli antanut Vaasan maaherralle, että rykmenttien sairaalain huoneet, lämmitys jne. oli toistaiseksi maksettava yleisistä varoista, kunnes keisari oli asian päättänyt.²

¹ Mkom:n puh.joht. M. G. Krankin kirj., saap. 12. X. 1810 (*O.L.K.*).

² Kun Rachmanov oli valittanut kkuv:lle, että Vaasan kaupunki TO:n päätöksen johdosta 23. VII. 1810 (ks. s. 132) ei enää antanut lasaretille puita, antoi TO. Vaasan mh:lle 30. X käskyn ostaa toistaiseksi, kunnes lähemmin ehdittäisiin päättää, puita lasaretin tarpeisiin ja maksaa ne etukäteen lääninrahastosta, vastedes asianomaiselta perittäväksi. — Kun tekstissä mainittua Oulun maistraatin vastustusta käsiteltiin TO:ssa, olivat kaikki jäsenet yksimielisiä siitä, että kaikki sotaväen sairaiden hoito kuului kruunulle, jonka tuli hankkia ja kustantaa niitä varten huoneet tarpeineen. Vaikka TO. useita kertoja aikaisemmin ja erityisesti Vaasan mh:lle oli määrännyt, että lääninrahastoista oli näihin toistaiseksi annettava ennakkomaksuja, oli Mannerheim kuitenkin tällä kertaa sitä mieltä, että muuta keinoa ei ollut kuin suostua keisarin kkuv:n kautta antamaan käskyyn ja määrätä, että kaupunkien oli toistaiseksi annettava rykmenttien sairaaloille huoneet ja puut; jos keisari antaisi päätöksen, että tämä rasitus ei kuuluisi kaupungeille, olisi näillä oikeus hakea kustannuksistaan korvausta. TO:n muut jäsenet liittyivät kuitenkin Reuterskiöldiin, jonka mielestä tosin kaupunkien asukkaat eivät voineet olla antamatta korvauksetta huoneita niihin majoitettujen sairaiden asunnoiksi, mutta kaupungeille ei sen sijaan kuulunut sairashuoneiden avustaminen ilman maksua puilla, kynttilöillä, oljilla jne., vaan oli ne maksettava läänien rahastoista, mikäli sotakassasta niitä ei korvattu, kunnes

Tämä ratkaisu sitten tapahtuikin 31 tammik./12 helmik. 1812 annetun majoitussäännön kautta, jonka tarkoitus oli tehdä loppu epätietoisuudesta, mitä oli kuuluva majoitusvelvollisuuksiin.

Pian sen jälkeen vietiin kuitenkin Oulusta pois majoitusväki, niin että jäi vain makasiinien vahdit: 1 luutnantti, 1 alaupseeri ja 6 sotamiestä.¹ Asovan rykmentille näkyy valitun läänin alueelta uusia majoituskeskuksia.² Hyvin olikin tarpeen Oululle, niinkuin arvattavasti muillekin tähänastisille majoituspaikkakunnille, tämä helpotus, sillä ennen pitkää olisi niissä tullut loppu asumismahdollisuuksista, jos ei olisi saanut tilaisuutta tehdä korjauksia.³

Kertomuksestani on ilmennyt, kuinka tavattomia vaikeuksia majoitusasiain järjestäminen Oulussa tuohon aikaan tuotti. Kes-

keisari antaisi asiasta päätöksen (TO:n pk. 23. IV. 1811). Tämänmukainen käsky annettiin kaikille maaherroille; porm. Liljedalin porvariston puolesta tekemä anomus ei sitten enää aiheuttanut toimenpidettä (TO. pk. 2. VII. 1811).

¹ *KKv.* a. 1812 n:o 165, mhn päätös 6. V. 1812. — Paitsi mainittuja asuivat kuitenkin toistaiseksi paikoillaan sotilasten vaimot ja lapset, kunnes rykmentin olinpaikka määrättiin.

² Yksi pataljoona sijoitettiin yhteensä Siikajoen ja Salon pitäjiin ja 2 komppaniaa Muhokseen (mhv:n kirj. 26 ja 27. X. 1810 Treskinille, *O.LK.*), matruusit Kiviniemen tai Korven kylien lähimpiin taloihin (mh. Treskiniille 20. XII. 1810). Muista sijoituksista minulla ei ole tietoa. Kasakka-asemia lisättiin rannikolla (mhv:n kirj. 31. X. 1810, *O.LK.*).

³ Kesällä 1810 oli sotaväki esim. raatihuoneella asumistaan huoneista ottanut ovet ja kakluunien pellit sekä särkenyt kaikki ikkunat. (Liljedalin todistus 30. VIII. 1810 kirjekons., Domboks alig. 1810, *OM.*). — Tullimies J. Rehnin vanhat huoneet olivat venäl. majoituksen jäljiltä aivan piloilla: nurkat olivat luhistumassa, kakluunit riko-
tut ja pilalle poltetut, tuvan ovi otettu pois ja särjetty ja sen saranat löydettiin eräästä tuvan nurkasta niistä rikka- ja lantakasoista, joita sotilaiden jäljiltä oli talven aikana keräytynyt; siitä huolimatta oli huoneita joka päivä lämmitetty, varsinkin yön aikaan, niin että hän oli elänyt ainaisessa tulipalon pelossa. Palokatselmuksessa tuomittiin kakluuni aivan kelvottomaksi ja Rehn sai käskyn sakon uhalla repiä huoneensa kokonaan. (Rehnin valitus 23. VII. 1811, *O.LK.* Supplikakter 1811). — D. Nylander Mp. sai Kivitalonsa takaisin huhtikuussa 1811; siinäkin olivat tulisijat kokonaan turmeltuneet (Nylanderin valitus jätetty 18. X. 1810, päätös 16. IV. 1811, *O.LK.* Supplikakter ja Resolutionskons. 1811).

kellä köyhää aikaa oli kaupunkiin majoitettava väki, jonka lukumäärä toisinaan saattoi nousta puoliväliin kaupungin asukasluvusta, jopa joskus sen tasallekin, ja jonka majoitusvaatimukset tuottivat uusia rasituksia kaupunkien asukkaille. Kurinpidolliset seikat olivat vaikeat järjestää, etenkin kun sotaväki riitaisuudessaan maan asukasten kanssa oli jonkun verran edullisemmassa asemassa.¹ Ja lainkuuliainen hallintoviranomainen joutui ristiiriitaiseen asemaan, kun oli pakko noudattaa vierasta majoitusjärjestelmää. Eipä olisi ihme, jos paikallinen hallitusmies olisi keskellä näitä vaikeuksia ja ristiriitoja johtunut käyttämään keinoja, jotka eivät olleet tarkoin laillisia. Mitään erikoista muistutusta hän ei kuitenkaan saanut konseljilta, mutta tiedämme tämän kyllä pahastuneen siitä suuresta ennakkomaksujen määrästä, joka Oulun lääninrahastosta oli annettu venäläisen sotaväen tarpeisiin. Syksyllä 1810 Ehrenstolpe joutui syytteeseen luvattomasta kruununvarojen käytöstä majoitusasioissa; sen pahempi ei ollut edes kysymyksessä kaupungin tai sotajoukkojen etu, vaan hänen yksityinen mukavuutensa tai ainakin asumismahdollisuutensa, joka tuli kärsimään majoituksen synnyttämästä asuntopulasta. Tämän selkkauksen selostaminen kuuluu kuitenkin kertomukseni jälkimmäiseen osaan.

* * *

Olen pysytellyt kertomuksessani majoitusvaikeuksista vain Oulun oloissa: syynä on se, että muiden majoituspaikkakuntien, erittäinkin Kemin ja Limingan, vaikeuksista on lääninhallituksen asiakirjoissa verrattain vähän tietoja, vaikka näissä maalaispaikkakunnissa on voinut vallita suurempaakin kurjuutta kuin Oulussa, kuten Ehrenstolpen keisarille tekemästä kasarmiesityksestä voi päätellä. Sensijaan Tornion majoitusolot, jotka tässä esityksessä myös mainitaan, tulevat käyttämissäni asiakirjoissa enemmän näkyviin, mutta syynä tähän on erityisesti se, että eräät maaherran toimenpiteet Tornion hädän auttamiseksi aiheuttivat tarkastavan viranomaisen puolelta muistutuksia, jotka johtivat oikeuden-

¹ Mannerheimin lausunto, ks. *Danielson-Kalmari*: Aleks. I:n aika II s. 297.

käyntiin. Näihinkin tutustuminen on omiaan valaisemaan silloisen maaherran ristiriitaista asemaa erilaisten velvollisuuksiensa täyttämässä.¹

Se majoitusväki, 400—500 miestä, joka Tornion osalle oli tullut, oli itsessään kaupungille liian suuri, varsinkin niiden vahinkojen jälkeen, joita Haminan rauha kaupungille aiheutti. Sen tuulaakitulot, mikäli vakuutettiin, eivät koskaan olleet nousseet 30 riksiin, kun taas majoituskustannukset esim. vuonna 1812 vielä nousivat 7,000 pankkoriksiin. Mutta majoittaminen vaikeutui siitäkin, että upseerit eivät pitäneet sotajoukossa tarpeellista kuria. Nähtävästi sotaväen mielivaltaisuus ja vallattomuus pääsi täällä kehittymään pahemmaksi kuin muualla, syystä että tämä rajaluhe oli jonkun aikaa saanut olla ilman korkeamman siviilihallinnon turvaa. Siitä kärsi elämä ja liikennöiminen monella muotoa, ja pahimpia seurauksia oli, että maalaiset eivät uskaltaneet tuoda tavaroitaan kaupunkiin. Niinpä alkoi tulla suuri puute elatus-tarpeista ja varsinkin polttopuista, joita kaupungilla Haminan rauhan jälkeen ei ollut itsellään. Jo oli alettu repiä vanhempia talojakin lämmitysaineiksi.

Saapuessaan Tornioon ensi kerran, 9 p. jouluk. 1809, ottamaan uskollisuuden valaa keisarille sen johdosta, että tämä Länsipohjan osa rauhanteon jälkeen oli liitetty Suomeen, otettiin Ehrenstolpe vastaan todellisilla »valitushuudoilla». Sekä maistraatti ja porvaristo että useat yksityiset valittivat, että majoituksessa ei noudatettu lakia ja asetuksia ja että varsinkin polttopuiden hankkiminen tuli erittäin rasittavaksi, sekä pyysivät, että maaseudun talonpojat, joilla ei ollut majoitusrasitusta, velvoitettaisiin määrättyä maksua vastaan tuomaan kaupunkiin halkoja. Torniolaiset katsoivat tämän kuuluvan heidän vanhoihin etuoikeuksiinsa, sen jälkeen kun Länsipohjan maaherra H. Hansson Clerck 28 p. elok. 1681 oli velvoittanut Tornion ympäristön talonpojat tuomaan halkoja kaupunkiin rahamaksua vastaan, oikeuttaen kaupunkilaiset muussa tapauksessa itse hakemaan niitä mistä saivat. Edel-

¹ Seur. kertomus Tornion selkkauksista perustuu enimmäkseen konseljin Oik.os:n SD. 1814 pag. 86 (juttu n:o 10) sekä *KKv.* a. 1810 n:o 67.

lisenä talvena oli Pehr Ad. Ekorn käydessään 18 p. helmik. 1809 Torniossa, joka silloin vielä oli ruotsalaisten hallussa, Länsipohjan maaherranviran puolesta antanut määräyksen nimismies Burmanille käskeä niitä talollisia, jotka tavallisesti möivät halkoja Tornioon tai voivat niitä hankkia, 6 pankkoriksin 32 kill. sakon uhalla tuomaan puolen sylvä kuivia havupuita 2 riksin vvs. maksua vastaan sylvältä, sekä parin kolmen päivän päästä toiset puolen sylvä; puista piti suurimman osan tulla leipomolle ja loput kaupungin asiamiehille. Kun ensin osa talonpoikia jätti noudattamatta tätä käskyä, antoi Ekorn kolmen päivän päästä uuden määräyksen, langettaen tottelemattomat mainittuun sakkoon ja velvoitetaan heidät 10 pankkoriksin sakon uhalla kolmen päivän sisällä tuomaan puolen sylvä puita.

Torniolaisten pyynnön katsottiin siis perustuvan vanhaan käytäntöön, jolla Torniossa oli lain voima ja joka rauhanteon jälkeen oli sitä kohtuullisempi, kun Tornio, kuten mainittu, oli menettänyt kaiken oman metsän. Ja tuskinpa silloisissa oloissa muuta keinoa olikaan pulan poistamiseksi. Emme siis voine katsoa Ehrenstolpen menetelleen virheellisesti, kun hän vielä samana päivänä (9. XII), otettuaan selvän Tornion asukkaiden todellisista tarpeista, antoi kruununvoudiksi asettamalleen nimismies Jacob Heickellille määräyksen, että kaikkien »Ala-nimismiespiirin» talollisten, joilla itsellään ei ollut majoitusta, oli jätettävä kaupungin asiamiehelle kuorma halkoja, jossa oli vähintään puolen sylvä, saaden maksuksi 32 kill. vvs. (1 set.rpl.); tottelematon oli saapa sakkoa 5 riksiä ja oli Heickellillä oikeus hänen kustannuksellaan ostaa ja kuljettaa kaupunkiin mainittu halkomäärä.¹

Ehrenstolpe antoi samana päivänä Tornion maistraatille vielä ohjeita majoitusrasituksen tasoittamisesta, kuten aikaisemmin Oulussakin. Porvariston ja talonmistajien osuus majoitusrasituk-

¹ Epäilemättä Oulun kaupunkikin tarvitsi m:n toimenpidettä voidakseen täyttää siltä vaaditut suoritukset, vaikka niiden johdosta ei ole valitettu. Mm. jouluk. 27 p. 1809, siis muutama päivä yllämainitun Torniossa annetun käskyn jälkeen, Ehrenstolpe valtuutti Lilljeqvistin, koska rahvas ei ollut tuonut puita myytäväksi, hankkiimaan halkoja majoituskomitean käytettäväksi ja maksettavaksi sotilasleipomoa ja kasarmeiksi aiottuja taloja varten — puhumattakaan pakko-otoista sairaaloja varten.

seen oli maistraatin toimesta arvioitava ja luettelo tehtävä huoneista, joita voitiin siihen luovuttaa. Maaherra toivoi siihen mennessä voivansa hankkia ylipäälliköltä määräyksen Tornion komendantille, että hän antaisi Tornion maistraatin yksin hoitaa majoitusta ja jättäisi luettelon kaikista, joilla oli oikeus vapaaseen majoitukseen. Itse hän lupasi lähettää luettelon siitä, kuinka monta huonetta minkinarvoisille sotilashenkilöille tuli antaa, samoin kuin tiedon, kuinka paljon oli määrätty puita ja kynttilöitä sotilasvartioita varten; leivän leipomisen kruununleipomossa oli hän järjestävä komentavan kenraalin kanssa. Heickellin toimesta kaupunkiin tuotavat puut oli käytettävä vartioita ja leipomoa varten ja lyhennettävä niillä köyhien talonmistajain korvaussäätäviä ylimääräisestä majoituksesta. Lopuksi hän lupasi huolehtia Barclay de Tollyn antamien määräyksiä noudattamisesta, selittäen että maistraatti ja porvaristo eivät millään tavalla olleet sotaväen valan alaisia, mutta huomauttaen samalla, ettei tullut myöskään antaa aihetta epäsuupuun nurjamielisen ja uhmailevan käytöksen kautta, jonka estämistä pormestarin ja kaupunginviskaalin tuli pitää silmällä.¹ — Kuten näkyy, tarkoitti Ehrenstolpen toimittama avustus lähinnä venäläisten vaatimuksista johtuvien uusien rasitusten suorittamisen helpottamista.

Ehrenstolpen avunannosta olivat torniolaiset hyvin kiitollisia, mutta ennenpitkää oli heidän pakko uudestaan turvautua hänen virka-apuunsa, kun sotaväki parissa kolmessa viikossa oli tuhlanut koko sen halkomäärän, 117 sylvä, joka maaherran määräyksestä oli tuotu, ja kun talonpojat sotaväen väkivaltaisuuden vuoksi eivät uskaltaneet vieläkään käydä kaupungissa. Tammik. 16 p. 1810 maistraatti ja porvaristo uudisti pyyntönsä, valittaen että sotaväki, joka vaati melkein yhtämittaista lämmittämistä, alkoi taas repiä ennestään säästyneitä siltoja, aitoja ja puukalustoa; pyyntö oli muka sitä kohtuullisempi, kun maaseudulla nyt ei ollut lainkaan majoitusta, muutamia kasakoita lukuunottamatta.

Tämäntapaisen pyynnön perusteella Ehrenstolpe antoi 10 p. maalisk. 1810 Heickellille uuden virkakäskyn (varmentajana L.

¹ Kummankin kirj:n varmensi E. Cajanus, josta pian sen jälkeen tuli Tornion pormestari (ks. s. 27).

Uhlbrandt), että Alatornion- ja Karl-Kustavin (Karungin) seurakuntain sekä Hietaniemen kappelin (Ylitorniota) talonomistajain oli ensi tilassa tuotava kaupunkiin savua kohden puolen sylvä halkoja, joka oli maksettava edellisen vuoden verohinnan mukaan. Tornion maistraatin pyyntöön, että niskoitteleville asetettaisiin sopiva sakko, ei maaherranvirasto suostunut, koska niskoittelevan kustannuksella tapahtuva pakko-otto jo oli riittävä rangaistus.¹ Kesäkuun 1 p:ksi sai maaherra taas Tornion maistraatilta pari valituskirjelmää siitä, että se ei voinut hankkia riittävästi tuoretta lihaa venäläisille joukoille ja ettei näiden hevosille ollut syöttömaata; sen johdosta hän samana päivänä käski Heickellin velvoittaa rahvasta tarjoamaan Tornion teurastajille kohtuullista maksua vastaan tarpeellisen määrän teuraseläimiä, joiksi sodan aikana kärsittyjen tappioiden vuoksi oli hyväksyttävä myös nuoret naudat, vasikat ja lampaat, rahvaan oman mukavuuden mukaan; jos rahvas ei muuten suostuisi tähän, olisi, niin epämieluisista kuin se olisikin, määrättävä viikoittainen lihanotto sotaväen tarpeen mukaan, mutta hyvin varovaisesti ja niin tasaisesti kuin mahdollista jaettava rasitus molempien pitäjien kesken.

Sittemmin, säännöllisten olojen palattua, pantiin Ehrenstolpe syytteeseen näistä kolmesta käskykirjeestä. Tällöin luettiin hänelle viaksi vielä kaksi myöhempääkin toimenpidettä, jotka voimme tässä kertoa yksin tein. Käydessään taas virkamatkallaan Torniossa, jouluk. 13 p. 1810, sai maaherra rajanjärjestelykomitealta ja komendantilta majuri Karmilta ilmoituksen, ettei maaseudun väestö lainkaan tuonut puita myytäväksi, jonka vuoksi maaherra taas velvoitti Yli- ja Alatornion savut tuomaan kaupunkiin puolen sylvä halkoja. Marrask. 25 p. 1811 hänen käskystään v.t. läänin-kamreeri Lars Uhlbrandt antoi läänin konttorista määräyksen Heickellille ottaa Tornion ympäristön talollisilta puita ja kynttilöitä, jotka joko päivittäin tai kuukausittain annettaisiin komendantille Pirkkiön makasiinivahtia varten käytettäväksi, komendantti Kartaševin asiasta tekemän ilmoituksen perusteella; mak-susta tässä määräyksessä ei ollut mainittu mitään.

¹ O.LK. 6. IV. 1810; mhv. aikoi ensin antaa 5 h.rpl:n lisäsakon, mutta pyyhki sen pois.

Kertomuksessamme selostetaan myöhemmin Ehrenstolpen oikeusjuttujen yhteydessä, kuinka hän selvisi näitä toimenpiteitä koskevista syytöksistä. Olen huomauttanut, että Ehrenstolpe ei ollut tehnyt muuta, kuin mitä maaherran asemassa silloisissa oloissa oli tehtävä. Se hinta, jonka hän määräsi puista, lienee kyllä ollut liian halpa; hänen väitteensä mukaan se oli seudulla käypä, johon talonpojat myöhemminkin tyytyivät vapaassa kaupassa. Uhkasakon oli Ekornkin asettanut, joka osoittaa, kuten jo tiedämme, ruotsalaisenkin hallinnon aikana olleen pakko turvautua korkeisiin sakkoihin. Viimeinen käskykirje oli muodoltaan oudompi; hinnan ilmoittamisen poisjääminen selitettiin sittemmin, oikeudenkäynnin aikana, johtuneen siitä, ettei vielä tiedetty, mistä tämä maksu saataisiin; — mikäli tiedän, ei tästä ollut Suomen hallituksen puolelta annettu yleistä ohjetta.

Torniolaisilla oli täysi syy olla maaherraansa tyytyväisiä, sillä hän ei toimittanut heille helpotusta ainoastaan puiden ym. hankinnassa, vaan piti huolta siitäkin, että sotilaskuri tuli paremmaksi. Palattuuan Tornion matkaltaan joulukuussa 1809 Ouluun hän heti ilmoitti Rachmanoville niistä valituksista, joita oli tehty Tornion komendanttia majuri Kandaurovia vastaan, sillä seurauksella, että Rachmanov viipymättä lähetti Tornioon toisen komendantin, majuri Leichtfeltin (Leigfeld), jonka tuli tutkia edeltäjänsä toimia.¹ Kun tämän »siivon» päällikön jälkeen pian tuli kolmas komendantti, joka taas mitä ankarimmin ja maan lakien vastaisesti kohteli porvaristoa ja talonpoikia, pyysi Ehrenstolpe — kuten hän kertoo — taas kenraalikuvernööritä, että tämä kutsuttaisiin takaisin ja hänen mukanaan suuri osa Tornioon sijoitettua sotaväkeä, ja saikin aikaan, että sinne määrättiin huhtikuussa 1810 majuri Karm, jonka aikana ei yleensä enää tullut valituksia — hänestä tuli sittemmin maaherran vävy. Huhtikuussa siirrettiin Tornioista ja Kemistä yksi komppania sotaväkeä Iihin; Oulun majoitukselle tästä taas tuli haitalliset seuraukset, kuten edellisestä kertomuksestamme on näkynyt.

¹ R:n kirj. E:lle 5/17 jouluk. 1809, O.L.K.

Tässä yhteydessä voitaneen mainita se Ehrenstolpen erityinen ansio, että rajaseutujen liikenneolot saatiin siedettäviksi. Vastoin Haminan rauhakirjan määräystä vaativat venäläiset rajanvartijat, sekä upseerit että sotilaat, asukkailta passia (joko Suomen kenraalikuvernöörin tai Uumajan maaherran antamaa), kun nämä tahtoivat kulkea rajantakaisille tiluksilleen, tehden täten mahdottomaksi kaiken rajantakaisten tiluksien hoidon; myöskin joen länsipuolella kulkevan maantien käyttämistä vaikeutettiin tämän kautta. Ehrenstolpe kirjoitti asiasta kenraalikuvernöörille virkakirjeen kansliasta 10 p. toukok. 1810, liittäen mukaan Länsipohjan maaherran Strömbergin virkakirjelmän 6 p:ltä huhtik. 1810 samasta asiasta. Hän pyysi, että rajaseudun asukkaiden eli Yli- ja Alatornion, Karl-Kustavin, Yli- ja Ala-Kainuun (Calix) sekä Ränen pitäjäläisten sallittaisiin käydä vapaasti kauppaa Torniossa tarvitsematta hankkia haitallista passia, sillä muutoin kaupunki tulisi lyhyessä ajassa lamautumaan. Muutamaa päivää myöhemmin hän samoin lähetti vielä J. Heickellin kirjelmän 14 p:ltä toukok., jossa ilmoitettiin rajanvartijoina toimivain sotilaiden ja kasakkain pidättävän kaikki hevosilla tai jalan kulkevat, huolimatta siitä, että näillä oli tullipalvelijain antama lupa mennä rajan yli, ja vaativan näiltä maksua rajan yli päästämisestä. Tätä oli tapahtunut Tornion kaupungin tullissakin, yhtäläisesti talonpojille kuin virkamiehillekin. Olivatpa kirkonkävijätkin sunnuntaiaamuna saaneet kimppuunsa kasakoita, jotka väkisin raastoivat heitä linna-adjutantintuomaan lupaa; täten oli pidätetty vielä pappejakin. Jos ei tähän, entisen komendantin majuri Albitsiovin aloittamaan turvallisuuden häiritsemiseen, jota uusi komendantti ei vielä kokonaan ollut saanut poistetuksi, tulisi parannusta, oli odotettavissa, että rajaseudun väestö kauttaaltaan oli siirtyvä Ruotsin puolelle.

Kirjelmällä 26 p. toukok. 1810 v.l. kenraalikuvernööri ilmoitti suostumuksensa Ehrenstolpen pyyntöihin; Tornion kanssa saivat mainitun raja-alueen asukkaat kummaltakin puolelta vapaasti käydä kauppaa, varustautuen vain kruununvoudin, nimismiehen tai papiston kirjallisilla todistuksilla.

VI. Hätaävustustoiminta v. 1809.

Ensi vuodet maan valloituksen jälkeen olivat Oulun läänissä nälkävuosien aikoja, jotka alkaen v:sta 1807 kestivät vuoteen 1813 asti. Varsinkin pohjoisissa osissa oli kato miltei yhtämittäinen, ja myöhemmin kansa muisteli tätä aikaa »seitsemän nälkävuoden» nimellä. Näissä pohjoisissa, nimenomaan »puolilappalaisissa», pitäjissä nälkä kuitenkin pääasiassa johtui siitä, että näinä vuosina olivat linnut ja turkiseläimet hävinneet metsistä ja kalansaalisikin, joka etenkin Kuusamossa muodosti pääravinnon, oli vähäistä. Samoina vuosina, kuten mainittu (ks. s. 36), venäläisten jauhojen saanti Arkangelin läänistä ja Jäämeren rannoilta oli vaikeutunut, niin että pahimpina vuosina jäätiin ilman jauhoja. — Eteläisissä osissa oli sodan aikana maata laajalta hävitetty, pakko-otolla vähennetty asukkaiden ruokavaroja ja karjaa, ja monen oli täytynyt hengissä pysyäkseen teurastaa viimeinenkin maidontuojansa, niin että jäätiin ilman särvintä. Nälänuhka lisääntyi siitakin, että kruununmakasiinien varoja oli käytetty sotajoukkojen tarpeisiin. Pohjanmaan asukkailla oli näet oikeus katovuosien sattua lunastaa rahalla näistä makasiineista kruunulle pysytettyä veroviljaa leivän ja siemenen tarpeisiin, ja sen vuoksi olisi niissä pitänyt säilyttää kahden vuoden verovilja poisviemättä tai myymättä. V:n 1809 alkaessa olivat kuitenkin kruununmakasiinien kymmenysjyvät katovuosien ja sotaväelle luovutusten tähden niin vähissä, että niistä ei voitu maksaa palkkaa kaikille, joilla oli oikeus näihin jyviiin.¹ Kaikista näistä syistä oli

¹ E:n kirj. Sprengtportenille 15. III. 1809, O.L.K. — Rahvas oli muutamissa pitäjissä saanut oikeuden rakentaa oman kruununaitan, johon se sai viedä verojyvänsä. Niin oli Kemijärven, Rovaniemen, Kemin ja Pudasjärven pitäjillä omat aittansa, samoin Kalajoella ja Pyhäjoella, mutta Salon ja Siikajoen pitäjäläiset veivät Raahessa oleviin kruununaittoihin. Oulun kihlakunnan ainoa aitta oli Linnasaa-

Oulun läänissä talvella 1808—1809 hyvin suuri puute ruoka-aineista ja viljan hintakin nousi tällöin korkeimmilleen. Samoin oli suola kovin kallista; se olisi kuitenkin ollut välttämätöntä sekä pettuleivän »miedontamiseen» että kalojen suolaamiseen.

Avustustoimenpiteisiin ryhdyttiin hallitusmiesten puolelta viipymättä: olipa Buxhoevden jo kesällä 1808 ajatellut Kuopion ja Oulun läänien avustamista, siis jo ennen niiden valloittamista.¹ Samoin Sprengtporten koetti kiitettävällä innolla tehdä voitavansa hätäavustuksen hankkimiseksi. Samaan aikaan kuin Ehrenstolpen nimitys maaherraksi tapahtui, sai hän Oulun läänin lähetystön alam. anomuksesta tietää, että läänissä vallitsi suuri puute sekä leiväksistä että suolasta, jota tarvittiin kevätkalastukseen, mikä niin monelle oli pääelinkeino. Hän oli siitä hyvin huolissaan, varsinkin kun sotajoukkojenkin muonankuljetus jo tuotti niin suuria vaikeuksia, että hän pelkäsi epäjärjestyksiä. Hän oli jo aikaisemmin, muiden pohjoisten läänien hyväksi, saanut keisarin lupaamaan Venäjän valtion varoista melkoisia avustuksia sekä rahassa että viljassa; myöskin Oulun läänin hätäkärsivien auttamiseksi hän tahtoi ryhdyttäväksi kiireisiin toimenpiteisiin, maksoi mitä maksoi, niin toivottomana kuin hän pitikin viljankuljetusta talvikelin aikana ja niin suuresti kuin hän kärsikin siitä, ettei asiainhoito ollut tarkoituksenmukaisesti keskitetty hänen käsiinsä.² Hän huolehti tarvittavan viljan tuonnista Venäjältä sekä ostamisesta etelä-Suomesta, suunnitteli keskus- ja varamakasiineja, joista mukavimmin voitaisiin kuljettaa hätäapuvilja, suosittaen keskusmakasiiniksi Savonlinnan makasiinia ja varamakasiinien paikoiksi Varkautta, Kuopiota ja Mikkeliä; näistä voitaisiin vilja vesitse viedä Vieremään asti Iisalmelle, josta alkaisi kuljetus maitse Ouluun päin.³

Saatuaan keisarilta lähempiä ohjeita hätäavustuksen antamisesta lähetti Sprengtporten huhtikuussa Ladaun Pietarin kautta

rella Oulussa, ja Kajaanin kihlakunnan Kajaanin kaupungissa. Kaukaisemmat seudut, kuten Kuusamo ym., olivat ilman tällaista aittaa, josta katovuoden sattuessa oli lyhyt matka saada viljaa. (Kruununaittojen luettelo E:n kirj:ssä kkuv:ille 8. I. 1810).

¹ S.h.kv. I s. 297.

² Spr.v.kv. s. 63, 67, 142, 151 ja 186; vrt. edellä s. 50.

³ M.t. s. 49, 63 ja 170.

Kuopioon, jossa hänen piti yhdessä Kuopion läänin maaherran Carpelanin ja sotaneuvos von Kuorringin kanssa järjestää viljan ostoa Kuopion ja Oulun läänejä varten sekä sen kuljetusta perille (samoin myös sotajoukkojen muonan kuljetusta). Carpelan oli saava kaiken viljan jakaakseen, keisarin käskyn mukaan 21 p:ltä maalisk. v.l.¹ Tästä Sprengtporten antoi Ehrenstolpelle tiedon Porvoosta 28 maalisk./9 huhtik., luvaten muutaman päivän päästä yksityiskohtaisen ilmoituksen niistä 5,000 ruistynnyristä, jotka Carpelanin tuli hankkia Oulun läänin tarpeisiin. Ehrenstolpen tuli kuitenkin jo sitä ennen ryhtyä toimenpiteisiin ainakin talven aikana tarvittavan viljan haettamiseksi Kuopion läänin rajalta. Maanmittari Uhlbrandtin lähetti Sprengtporten asiamiehensä Kuopioon ja Ouluun. Hänen piti viedä Carpelanilta Ehrenstolpelle kaikki tiedot, joita asiassa voitiin antaa, ja tuoda Ehrenstolpelta Kuopioon läänin viljantarpeesta ja kuljetussuhteista seikkaperäinen tieto annettavaksi Sprengtportenin lähetille (Ladaulle), joka sinne muutaman päivän päästä oli saapuva Pietarista järjestämään tätä asiaa.²

Ehrenstolpe kirjoitti esimiehelleen nälänhädästä 15 p. maalisk. kaksikin kirjettä, pyytäen asukkaille ohransiementä ja oikeutta maksaa verojväänsä rahassa. Kun Uhlbrandt 19 p. huhtik. oli tuonut Sprengtportenin kirjeen, vastasi hän 24 p. huhtik. valittaen, ettei Carpelanilla ollut viljaa luovutettavana ja ettei hän ollut ilmoittanut mitään toimenpiteistään. Oulun lääni tarvitsi vähintään 1500—2,000 tynn. ohransiementä. Syömäviljaa oli koko läänissä saatavana vain 100—200 tynn. rukiita suunnattomasta hinnasta: 26 riksiä tynn. Tarvittaisiin sen vuoksi 2—3 tuhatta tynn. niin pian kuin mahdollista, ja samoin myös ohria syötäväksi suurempi määrä; rukiinsiementä tarvittaisiin vähintään 4,000 tynn., jotka voisi myöhemmin kesällä lähettää. Kiireellisemmän hätäavun kuljetusta vaikeuttivat kuitenkin kelirikko, yhtämittaiset transportit, rehunpuute ja hevosten kelpaamattomuus. Ehrenstolpe ehdotti senvuoksi, että ne, jotka itse voisivat hakea avustusviljan Kuopiosta, saisivat sillä aikaa vapautuksen muista ajoista ja että jäänlähdön jälkeen muu vilja tuotaisiin Vieremän ja Vuolijoen

¹ M. t. s. 238 ja 235.

² Журналъ s. 77.

kautta. — Myös yksityisen kirjelmän hän lähetti Sprengtportenille samasta asiasta.

Kuukautta myöhemmin, 24 p. toukok., saapui Kuopiosta kirjelmä 6/18 p:ltä toukok. mainitulta Ladaulta, joka Sprengtportenin toimesta oli Pietarissa koettanut saada käytettäväkseen erinäisiä vilja- ja rahamääriä¹ ja nyt Kuopiossa oli järjestämässä, kuten muistamme, hätävastuksen ostamista ja lähettämistä Oulun ja Kuopion lääniä varten. Hän saattoi matkansa tuloksena lähettää otteen keisarin kirjelmästä Sprengtportenille 8 p:ltä huhtik. v.l. sekä tiedon, että Oulun läänin köyhempiä asukkaita varten oli sotaneuvos von Knorringin toimesta ostettu 2,500 tynn. rukiinjyviä, jotka kuljetettaisiin Varkauteen kaikella nopeudella mitä ajatella voi; Ehrenstolpen tuli ottaa ne vastaan Knorringilta ja huolehtia, että ne viipymättä vedätettäisiin Varkaudesta Oulun lääniin. Ladau sanoi ehdottaneensa kenraalikuvernöörille, että Kuopion lääninrahastoon sijoitettaisiin kuljetuskustannuksia varten 10,000 rpl. Ehrenstolpen käytettäväksi, ja hän otaksui, että ne piakkoin sinne jätettäisiin. Viljan ostamiseen ym. sen yhteydessä oleviin menoihin oli Oulun läänin osalle määrätty 100,000 set.rpl. Knorringin ostama vilja oli maksanut Heinolassa 20 set.rpl. tynn., säkki 1½ rpl., kuljetusmaksu Varkauteen kesätien pituuden mukaan 12 kill. (vvs.) pnk., 2 tynn. kuormaa kohden; kun tähän lisättiin kuljetuskustannukset Oulun lääniin, saattoi Ehrenstolpe laskea, paljonko hänellä vielä oli käytettävänä varoja nälänhädän torjumiseksi ja siemenen ostamiseksi.

Se keisarillisen kirjelmän ote, jonka Ladau kirjeensä mukana lähetti Ehrenstolpelle, määräsi, että maaherrain oli muodostettava seurakuntain arvohenkilöistä (notables) komiteoita, joiden sittemmin tuli antaa keisarille omalla vastuullaan tarkka tili saamastaan viljamäärästä ja samalla alistaa hänelle ajatuksensa (leurs vues) siitä, millä keinoin nämä summat voitaisiin saada takaisin valtion rahastoon, poisluettuna se määrä, joka oli käytetty kaikkein köyhimpäin auttamiseksi.²

¹ Spr:n kirj. Araktšejeville ja Speranskille, *Spr.v.kv.* s. 235 ja 238.

² Samantapaisen määräyksen oli keisari aiemmin, 21. III, antanut Vaasan läänin hätäapuviljan jakamisesta. Tässäkään ei ollut komiteoille määrätty varsinaista edesvastuuta lainatuista varoista enempää kuin lainojen maksun kantamisen velvollisuuttakaan (1813 tilien a.).

Tämän määräyksen toteuttamiseksi Ehrenstolpe kirjoitti 31 p. toukok. omakätisesti julistuksen, jossa hän oikeastaan jyrkensi keisarin käskyä komitean tehtävistä ja vastuunalaisuudesta, antaessaan niiden tehtäväksi lainojenkannon: komiteain jäsenten oli näet omalla edesvastuullaan huolehdittava, että lääninrahastoon suoritettaisiin jaettavan viljan maksu sen hinnan mukaan, jonka hän myöhemmin määräisi, kun oli tehty yleislaskelma viljan ostohinnasta ja kuljetuskustannuksista; kuitenkin maksusta oli poistettava se avustus, joka tulisi kaikkein köyhimpään osaksi. Näiden köyhien lukumäärän selville saamiseksi oli siis jokaisessa pitäjässä ja kaupungissa heti perustettava komitea, jonka oli kaupungissa muodostava kirkkoneuvosto, mutta maalla kirkkoherra ja kappalainen, yksi tai kaksi säätyhenkilöä, missä sellaisia oli, yksi kruununpalvelija ja 3—4 talonpoikaa lautamiesten ja kuudennusmiesten joukosta. Näiden komiteain oli tarkimman harkinnan jälkeä ja mitä tunnollisimmin laadittava ja allekirjoitettava köyhäinluettelo niistä, jotka olivat niin puilla paljailta, ettei heillä ollut millä elää tai maksaa avustuksesta; tätä luetteloa varten seurasi kaavake, jossa oli eri sarakkeet avustusta saavain säädyn tai ammatin, kylän, nimen, perheen jäsenten lukumäärän (vaimo, lapset, vanhemmat) ja tarvittavan viljamäärän ilmoittamiseksi. Lisäksi oli annettava luettelo niistä, jotka tarvitsivat jyviä maksua vastaan, jotta maaherra voisi arvioida, kuinka saapuva viljavarasto oli, tarpeen ja kohtuuden mukaisesti, jaettava pitäjien kesken.

Mikäli tätä maaherran määräystä noudatettiin, oli siis ennenpitkää tarpeelliset järjestelytoimenpiteet suoritettu hätäapuviljan jakamiseksi. Kovin jo olisikin apu ollut tarpeen, sillä esim. Saloisten kihlakunnan ylemmissä kappeleissa ilmoitettiin kesäkuun alussa useiden ihmisten olevan kuolemaisillaan nälkään.

Viljaa oli tosiaankin jo tulossa, vaikka se vielä oli kaukana ja vaikka oli voitettava suuria vaikeuksia, jos se kaikki tahdottiin saada aikanaan perille. Sprengtporten kyllä nähtävästi yritti parastaan avustuksen jouduttamiseksi. Hän käski 20 toukok./1 kesäk. Kuopion maaherran antaa Ehrenstolpelle 5,000 set.rpl. puheena olevan kuljetuksen edistämiseksi, ja samoihin aikoihin ilmoitti tälle sekä Sprengtporten että Knorring, että Kuopiossa

oli saatavana 227 tynn. ja Mikkelissä 2,273 tynn. rukiita, joiden kiireellisestä kuljettamisesta Varkauteen Knorring jo oli huolehtinut. Jo aiemmin oli Carpelan saanut käskyn Sprengtportenilta viipymättä kuljetuttaa viljan Kuopiosta Iisalmelle.¹ Lisäksi ilmoitti Sprengtporten Ehrenstolpelle, kirj. 2 p. kesäk., että kauppias C. M. Engmanin toimesta oli lähipäivinä lähetettävä Loviisasta Ouluun 700 tynn. rukiita à 13 rpl. hop. tynn. vapaasti laivaan lastattuna, sekä Helsingistä 600 kulia (à 9 puutaa brutto) ruisjauhoja, ostohinta 14 rpl h. kullilta. Sitäpaitsi jotkut Raahen ja Vaasan kauppiat olivat ostaneet ruisjauhoja, joista joku osa ehkä liikenisi Ouluunkin vietäväksi. Kirjeessä 6/18 toukok. oli Sprengtporten ilmoittanut toimittaneensa, että Engmanin mukana lähetettäisiin Ouluun 1,500 kulia jauhoja, lukuunottamatta mitä jotkut muut Oulun kauppiat voisivat saada siellä myytäväksi.

Näihin määriin siis oli supistunut se, mitä viljanlähetykseen nähden voitiin lopultakin l u v a t a. Mitään ohransiementä, jota Ehrenstolpe oli pitänyt kiireellisimpänä ja tärkeimpänä, ei ollut aikomuskaan lähettää. Ja niistäkin viljamääristä, jotka oli luvattu lähettää Oulun lääniin, oli vain pieni osa saapuva perille.

Meritse lähettämällä oli vaikeutensa, koska varsinkin Suomenlahti oli vihollisten uhkaama; Pohjanlahdella oli sensijaan kesän alkupuolella vähemmän vaaraa. Engmanin kaljaasi »Sophia Elisabeth» lähti sovitussa lastissa Loviisasta Sprengtportenin vastuulla laivuri Forsiuksen johdossa, mutta Viaporissa se pysäytettiin vihollisten risteilijäin pelosta ja lasti käskettiin luovuttaa Helsingin muonakomissaarille.² Sensijaan toinen lasti, joka Sprengtportenin luvalla oli vähennetty 523 kuliaksi, koska alukseen, kaljaasi »Julianaan», ei enempää mahtunut³, saapui onnellisesti Ouluun laivuri C. J. Sundmanin johdolla jo juhannuksen ajoissa, jota aikaisemmin laivakulku Ouluun yleensä ei auennut. Missä määrin

¹ Sprengtporten E:lle Porvoosta 21. V/2. VI (Журналъ) ja Knorring E:lle Kuopiosta 15/27. V; Spr. E:lle 6/18. V, O.L.K.

² Sopimuksen mukaan oli 700 tynn. jyviä vaihdettu 455 tynn. 20 kappaan rukiinjyviä ja 300 kuliin ruisjauhoja, koska ensiksi mainittua määrää jyviä ei ollut saatavana.

³ Spr.o. kv. s. 297.

noista muista Sprengtportenin mainitsemista ostoksista, Oulun lääni tuli hyötymään, on minulle tuntematonta, mutta varmasti saapui joku määrä viljaa sinne yksityisten kauppiastenkin toimesta.¹

Kajaanin kihlakunnan asukkaille taas hankittiin erikseen tilaisuus ostaa Kajaanissa olevasta sotaväen varastosta, sitä valvovalta upseerilta, jauhoja suurimpaan tarpeeseen, 40 set.ruplan käteistä maksua vastaan jauhokulilta.²

Enempää kuin nuo mainitut 523 kulia jauhoja, jotka Engman oli tuonut Ouluun, ei saatu kuljetetuksi perille siitä suuresta jauhomäärästä, 2,827 kulia, joka Sprengtportenin laatimien tilien mukaan oli Oulun lääniä varten Pietarista ostettu; — ja vieläkin vähempään oli supistuva se osa, joka Kuopion läänin kautta matkalla olevasta 2,500 tynnyrin määrästä rukiinjyviä oli perille saa-

¹ Sekin vähäinen määrä viljaa, joka saapui Oulun läänin yksityisten toimesta, saattoi joutua voitonhimoisen keinottelijan käsiin. Niinpä kauppias Höckert, joka sai ostetuksi Turusta lähetettyjä rukiinjyviä 46 tynn. sekä 720 L \bar{z} jauhoja, päätti paremman hinnan saadakseen myydä viljansa sekä paloviinaa Länsipohjaan, jossa sekä venäl. sotaväki että asukkaat olivat suuressa leivän puutteessa. Piitimen komendantti oli jo ottanut viljan vastaan makasiiniin, mutta ennenkuin Höckert ennätti saada Uumajasta rahat, saapuikin sotaväelle muonaa ja kauppa peruutettiin. Höckertin täytyi lastineen lähteä paluumatkalle, jossa uhkasi vihollisen kaappaus, mutta hän joutuikin venäläisten käsiin. Rachmanovin raportista sai Barclay de Tolly sen käsityksen, että Höckert oli yrittänyt viedä viljan ruotsalaisille; hän ihmetteli, että Oulun läänistä, johon suurilla kustannuksilla oli täytynyt lähettää nälänhädän torjumiseksi viljaa etelä-Suomesta, näin vietiin viljaa vihollisalueelle, mikä voi johtua vain epäinhimillisestä voitonhimosta. Tutkittaessa asiaa selvisi, että viranomaiset olivat katsoneet, ettei venäläisten hallussa olevaa Länsipohjaa voinut pitää ulkomaan alueena, jonka vuoksi olivat antaneet passituksen Höckertille. Rauhanteon johdosta vapautettiin sitten Höckertin alus takavarikosta (kkuv:n kirj. E:lle 30. VII/10. VIII. 1809 ja E:n sel. 14. IX, O.L.S.; O.M. mstr:n pk. 30. VIII. 1809; kkuv:n kirj. E:lle 5/17. X. 1809). — Höckert ilmoitti, että myös Keckmanin kauppapalv. Tuderus oli vienyt viljaa ja paloviinaa Piitimeen.

² Majuri Tišinin ilmoituksen saattoi mhv. krv. D. Elfvingin tiedoksi 23 p. heinäk. 1809.

puva.¹ Kertomus tämän kuljetuksen hankaluuksista ja esteistä on sekini omiaan valaisemaan niitä vaikeita olosuhteita, joissa täällä kaukaisessa pohjolassa elettiin — mutta ehkäpä myöskin viranomaisten saamattomuutta.

Ilmoittaessaan Ehrenstolpelle jyvien saapumisesta, kirjelmällä Kuopiosta 27 p. toukok., Knorring pyysi häntä mitä pikimmin lähettämään valtuuttamansa asiamiehen vastaanottamaan ja kuittaamaan luovutettavan viljan, jota hän ei voinut toimittaa kauemaksi kuin Kuopioon asti. Sen johdosta Ehrenstolpe valtuutti 29 p. toukok. asiamieheksensä Kuopion lääniin maanmittari Carl Gustaf Levanin (ks. s. 24). Tämä sai samalla hoitaakseen hätäapuviljan kuljetuksen Varkaudesta Oulun lääniin, koska kruununmiehiä ei voinut siihen käyttää.

Levan lähti matkalle 31 p. toukok. Mutta kun Kuopiossa enempää kuin Varkaudessakaan ei kukaan voinut hänelle ilmoittaa, saiko hän ottaa vastaan Oulun läänille aiottua hätäapuviljaa sekä mistä se oli saatavissa, täytyi hänen matkustaa Juvalle asti tapaamaan Knorringia. Sieltä hän palasi 16 p. kesäk. Kuopioon hankkiakseen Carpelanilta todistuksen, että hänellä oli oikeus viljan vastaanottamiseen, jota Knorring oli epäillyt, sekä pyytääkseen venheitä rukiiden kuljettamiseen. Carpelanin lupaama virkaapu viljan kuljettamiseen oli kuitenkin niin vähäistä, että Levan katsoi parhaaksi lähettää hänen vastauksensa Ehrenstolpelle. Tämä puolestaan kiiruhti tekemään ilmoituksen Sprengtportenille, kirjelmällä 27 p:ltä kesäk., liittäen mukaan Carpelanilta Levanille tulleen kirjelmän osoittaakseen, kuinka vähäisellä toimeliaisuudella ja alttiudella tämä maaherra tahtoi avustaa hätäapuviljan kuljettamista. Esteenä oli muka Kuopion pitäjässä olevain venheiden vähälukuisuus, vaikka muistakin Saimaan rantapitäjistä olisi niitä voinut saada.² Vielä ankarammin Ehrenstolpe arvosteli sitä Car-

¹ G. Lindströmin julkaiseman taulukön mukaan (Hist. aikak. 1904 s. 78) oli rukiinjyviä ostettu 2,955 tynn.; näistä sisältyy 455 tynn. siihen lastiin, jonka Engman oli luovuttanut Helsingin muonakomissaarille, ks. ed. s. 151.

² Venheiden saannin vaikeus johtui siitä, että Maaningan, Leppävirran ja Varkauden talonpoikain venheet oli luovutettu sotaväen transportteja varten käytettäväksi. Jotta hätäavustusviljan kuljet-

pelanin toimenpidettä, että hän oli jättänyt Levanin tehtäväksi sopia rahvaan kanssa kuljetukseen käytettävien venheiden vuok-
rasta, sensijaan että itse olisi sen määrännyt, kuten hänen maaherrana olisi pitänyt tehdä; täten rahvas voi mielinmäärin korot-
taa kuljetuskustannuksia. Tämän johdosta hän pyysi, että Carpelanille annettaisiin vakava ja pikainen käsky auttaa kuljetus-
tointa ja määrätä vesimatkojen kuljetustaksa, jonka hän itse puolestaan oli Oulun läänin osalle säätänyt 8 pankinkillingiksi 3 kulia
kohden [pnk.].¹ — Myös Carpelanille hän ilmoitti s.p. tästä veto-
omuksestaan kenraalikuvernööriin, mainiten olevansa sitä mieltä,
että Carpelan oli väärin menetellyt; itse hän oli määrännyt vissin
taksan kaikille Länsipohjaan rahdatuille laivoillekin (vrt. s. 70).

Levan lienee saanut Carpelanin tilaamaan venheitä, koskapa hän läksi 28 p. kesäk. Kuopiosta Varkauteen antaakseen näille viljalastit; mutta mitään venheitä tai soutajia ei tänne kuulunutkaan määrääikaan, jonka vuoksi hän taas palasi Kuopioon uudistaakseen pyyntönsä. Viimeinkin 4 p. heinäk. Levan pääsi aloittamaan kuljetusta: Iisalmelta ja Pieksämäeltä oli saatu 88 talonpoikaa, joilla hän soudatti 173 tynn. jyviä Kuopiosta Vieremään, josta ne edelleen maitse vietiin Vuolijoelle ja täältä vähin erin Oulunjoen reittiä myöten venheillä Ouluun.

Samalla matkalla Levan pistäytyi Vuolijoelta (8 p. heinäk.) Ouluun neuvotellakseen maaherranviraston kanssa (Ehrenstolpe oli matkustanut Porvoon valtiopäiväin lopettajaisiin) useista kuljetustoimintaa koskevista kysymyksistä; varsinkin näytti tulevan tarpeelliseksi, kun kruununmiehiä ei voinut käyttää, saada apulaisia johtamaan kuljetusta tällä pitkällä matkalla, jossa oli niin monta varastopaikkaa (Varkaus, Kuopio, Vieremä ja Vuolijoki). Tuloksena oli, että maaherranvirasto määräsi 10 p. heinäk. tällai-

tamiseen olisi saatu venheitä, oli Sprengtporten Carpelanin ja Knoringin pyynnöstä koettanut saada mainitut venheet vapautetuiksi tähän tarkoitukseen kirjoittamalla asiasta sekä Kuopiossa olevalle sotilaspäällikölle että pari kertaa sotaministeri Araktsejevillekin, mutta nähtävästi huonolla tuloksella. Ks. E:n kirj. Araktsejeville Porvoosta 26. V/7. VI, *Spr.v.kv.* s. 304.

¹ Tavallisesti luettiin kuormaan vain 2 kulia tai 3 tynn. Kuorman kuljetusmaksu oli 40 kop.set. eli 12 kill. vvs. (8 kill.pankko).

seksi apulaiseksi rykmentin komissaarin G. D. Andersinin, jonka tuli Vieremässä hoitaa Varkaudesta tulevia ja Vuolijoelle lähetettäviä lähetyksiä. Levanin oma päämaja sijaitsi Varkaudessa, jossa hän punnitsi saapuneen viljan ja jätti sen kuljettajille. Vuolijoelle oli jo aikaisemmin asetettu Petter Vestenius ylimääräisenä nimismiehenä huolehtimaan kuljetuksesta.

Soutajien ja venheiden saannin vaikeus hätäapuviljan kuljettamisessa Kuopion läänin alueelle ei paljon helpottunut kesän loppupuolellakaan, — se tulee räikeästi näkyviin Levanin antamasta tilikertomuksesta (26 p:ltä marrask. 1810). Sen mukaan hän läksi Oulusta paluumatkalle 11 p. heinäk., poiketen Kuopioon, jossa hän taas pyysi Carpelanilta venheitä ja soutajia. Kuopiosta hän jatkoi 26 p. heinäk. matkaansa Varkauteen, jossa taas alkoi turha odotus ja turhat käynnit Kuopiossa: hän läksi sinne 14 p. elok. palaten 19 p. lupauksen saatuaan; 31 p. elok. hän taas meni sinne uudistamaan turhia pyyntöjään palaten 2 p. syysk.; 12 p. syysk. hän läksi vielä kerran koettamaan, eikö olisi mahdollista saada Carpelanilta väkeä tähän kuljetukseen, ja näkyykin nyt viimeinkin syyskuun puolivälissä saaneen kuljetuksen säännölliseen käyntiin.

Yhtä selväksi ei tule Levanin kertomuksesta, kuinka paljon itse kuljetus edistyi ennen syyskuun puoliväliä. Andersin, joka heinäkuun alusta oli hoitamassa viljan kuljettamista Vieremästä Vuolijoelle, ilmoittaa täsmällisemmässä ja selvemmässä tilikertomuksessaan (30 p:ltä elok. 1810) vastaanottaneensa Levanilta heinäk. 29 p. 58 sakkia ja elok. 30 p. 407 sakkia (Levanin väärin ilmoittamain 502 säkin sijasta), yhteensä siis 465 sakkia. Itse hän lähetti Vuolijoelle elokuussa (4 ja 18 p.) $41 + 17 = 58$ sakkia, sekä syyskuun ajalla (8, 14 ja 15 p.) $22 + 64 + 20 = 106$ sakkia, eli siis tänä aikana kaikkiaan 164 sakkia. Tästä näkyy, kuinka kuljetus yhä hidastui pohjoiseen päin Oulun läänin puolelle mentäessä. Syytä tähän hitauteen lienee ollut Kuopion vanhassa maaherrassakin, joka tosiaankin näkyy olleen anteeksiantamattoman toimeton, mutta ehkäpä enemmän sota-ajan ylenmääräisessä kuljetusrasituksessa, joka epäilemättä Kuopion läänissäkin oli tehdä lopun talonpoikaisen väestön voimista; muistettava on myöskin, että parhaillaan oli elonkorjuun ja peltotöiden aika.

Kuljetusmaksuiksi lähetti Ehrenstolpe Kuopioon 8,675 rpl., ja kun häneltä ei enempää riittänyt, koska Martinkevits oli saanut kaikki liikenevät rahat käytettäväkseen, lainasi hän Kuopion kauppiaalta Samuel Backmanilta lisäksi 6,000 rpl.¹ Sprengtportenin lupaamat 10,000 rpl. jäivät makaamaan Hämeenlinnan lääninrahastoon, ja yhtä vähän lienee Kuopionkaan lääninrahastosta saatu nostaa kuljetusmaksuja.

Kuten mainittu, saatiin tämä kuljetus säännölliseen käyntiin syyskuun puolivälistä alkaen — mutta nyt se oli jo liian myöhäistä, koska uusi vuodentulo teki hätäavustuksen saannin tarpeettomaksi, vieläpä antoi halvempaa viljaa — vaikkakin taas oli saatu osittainen kato — kuin tämä kallis hätäavustukseen ostettu. Turhien kustannusten välttämiseksi käskikin uusi kenraalikuvernööri Barclay de Tolly 20 elok./1 syysk. 1809 heti lakkauttaa hätäapuviljan kuljetuksen; vilja oli pantava sopiviin makasiineihin niissä paikoissa, joihin se oli viety.

15 p. syysk. Ehrenstolpe lähetti Levanille määräyksen pysäyttää sen viljan kuljetuksen, joka saapui Vieremään; tästä eteenpäin matkalla oleva vilja oli viipymättä tuotava Ouluun; Kuopiossa tai muualla Kuopion läänissä oleva vilja oli kuuttia vastaan jätettävä Carpelanin asiamiehelle ja Levanin oli palattava takaisin. — Näin helposti ei asia kuitenkaan päättynyt. Ehrenstolpen kirje Levanille joutui hukkaan Kuopion postikonttorissa. Carpelan taas, jolle Ehrenstolpe myös oli asiasta kirjoittanut, ei suvainnut ryhtyä mihinkään toimenpiteeseen eikä ilmoittanut ajoissa asiasta Levanille, niin että melkoinen osa viljaa joutui näin Varkaudesta Vieremään vielä säädetyn määräajan jälkeenkin.² Kun Levan Varkaudesta palatessaan sai Kuopion lääninkonttorissa tietää Barclay de Tollyn määräyksestä, jätti hän viljan luovuttamisesta Carpelanille kirjelmän, mutta sai tähän, kuten Ehrenstolpe sanoo, »odottamattoman päätöksen», jossa Carpelan kieltäytyi ottamasta vastaan Kuopiossa ja Vieremässä olevaa Oulun läänille

¹ Enn kirj. Barclay de Tollylle 10/22. VIII ja 25. IX. 1809.

² Andersinin tilin mukaan (30. VIII. 1810) saapui syysk. 19 ja lokak. 14 p:n väliajalla Vieremään 1,099 sakkia tätä viljaa. Sensijaan Vieremästä ei enää syysk. 15 p:n jälkeen lähetetty viljaa eteenpäin.

aiottua hätäapuviljaa, suhtautuen juttuun kuin olisi kysymyksessä ollut yksityisen omistama eikä keisarille kuuluva vilja. Seurauksena tästä kaikesta oli, että 1,400 säkillistä rukiita¹ jätettiin Vieremässä makasiinin puutteessa paljaan taivaan alle, peitettyinä ainoastaan oljilla ja kuusenhavuilla. Valvonta oli myös riittämätöntä, sillä Levanin lähdettyä Ouluun 16 p. lokak. jäi Andersin yksin niitä kaitsemaan ja hoitamaan. Kuopiossa olevan viljan Levan jätti pormestari Saloniuksen hoitoon. Saatuaan Levanilta näistä seikoista tiedon Ehrenstolpe alisti, omakätisesti sepittämälleen kirjelmällä 20 p. lokak., kenraalikuvernöörin arvosteltavaksi, mitä oli tehty ja vielä oli tehtävä.²

Barclay de Tolly ilmoitti lyhyesti 19/31 p. lokak. antaneensa käskyn Kuopion komissaarille ryhtyä heti toimiin viljan vastaanottamiseksi. Siitä huolimatta kesti vielä kauan, ennenkuin vilja voitiin luovuttaa. Marrask. 24 p. ilmoitti Ehrenstolpe taas kenraalikuvernöörille, että tämän kahdesti antamasta käskystä huolimatta ei kukaan ollut s.k. 15 p:ään mennessä ilmoittautunut viljaa vastaanottamaan, vaan oli se Vieremässä entiseen tapaan paljaan taivaan alla ilman mitään vartioimista, senjälkeen kun se vartiosto, joka siellä oli ollut muiden varastojen vuoksi, oli pois-komennettu. Andersin oli toimittanut osan viljaa eräaseen vanhaan navettaan, mikä oli tullut maksamaan 16 kill. tynnyriä kohden, koska hän ei ollut saanut mitään apua kruununpalvelijoilta tai muilta. Muutamia säkkejä oli jo varastettu, kun hän yksin oli saanut suorittaa vartioimisen: talonpoikia ei saatu siihen, vaikka hän oli tarjonnut heille jopa rixsin vuorokaudelta. Näin oli viljan hallintoon sidottu henkilöitä, joille se ei enää kuulunut sen jälkeen kun kuljetus aikoja sitten oli pysähtynyt, jonka vuoksi Ehrenstolpe pyysi tähän kaikkeen korjausta.

¹ E. ilmoittaa kuv:lle 20. X Levanin väärän ilmoituksen perustuksella 1,497 säkkiä; tekstissä olevan määrän olen laskenut Andersinin laatimasta tilistä.

² Levanille hän oli antanut päivärahaa 1 rixsin 16 kill.pankko paikkakuntien »tavattoman kalleuden» vuoksi, pyytäen sille kuv:n vahvistusta. — Andersinin päiväraha korotettiin myös 24 kill:stä 32 killinkiin.

Vasta 8 p. huhtik. 1810 v.l. kirjoitti Kuopiossa oleva muonakomissionääri Plotkin Ehrenstolpelle, että Levanin hallussa oleva ruisvarasto, jonka määrä ilmoitetaan $2,263\frac{1}{8}$ tynnyriksi, oli annettava Kuopion ja Vieremän makasiinien provianttihallinnolle. Vieremässä säilytetty ruismäärä oli vietävä Uuteenkaarlepyyhyn ja Kokkolaan, niin pian kuin se oli vastaanotettu, jonka vuoksi Levanin oli saavuttava Kuopioon tai valtuutettava puolestaan joku luovuttamaan vilja. ¹ — Näin näytti viimeinkin tämä luovuttaminen pääsevän alkuun monien vaikeuksien jälkeen, mutta Levanin poissaolo kotiseudullaan Hämeessä ² ja ehkäpä muutkin syyt viivyttivät asiaa vielä monta kuukautta. Vasta elokuussa (8 p. v.l. ?) oli Vieremässä kaikki vilja, 1,371 säkillistä, siirretty sikäläiseen sotaväen makasiiniin, ja Andersin pääsi 6 p. syysk. palaamaan Ouluun. ³ Samoin oli jo kesäkuussa (17 p., v.l. ?) luovutettu pormestari Saloniuksen hallussa olleet 731 tynnyriä Kuopion muonakomissaarille. ⁴

Vain 337 tynnyriä oli kaikkiaan tästä 2,500 tynnyrin määrästä tullut perille Ouluun asti. Tämäkin kalliiksi tullut erä, samoin kuin aikaisemmin saapunut jauhovarasto, käytettiin tavalla, joka ei ollut täysin tarkoituksenmukainen.

Engmanin laivaamat 523 kulia jauhoja olivat kyllä saapuneet, kuten mainittu, jo juhannuksen tienoissa. Kuitenkin lykkäytyi niidenkin jakaminen apua tarvitseville. Ilmoittaessaan lastin perille tulosta ja makasiiniin ottamisesta kenraalikuvernöörille 27 p. kesäk. kaipasi Ehrenstolpe määräystä, miten se oli käytettävä

¹ O.L.K., sot. pääll. saap. kirj. 1809—1810.

² E:n kirj. Kuopion mh:lle 10. V. 1810.

³ Andersinin palkkiolaskelma 26. XI. 1810. — Varastettu oli viljaa 4 säkillistä; 28 säkill. rukiita oli varastossa päässyt niin perin pilaantumaan, ettei niitä otettu vastaan makasiiniin (Andersinin tili-kert. 30. VIII. 1810). — Levan sanoo ottaneensa vastaan »korkeasta käskystä» jyvätynnyrin vastineena $13\frac{1}{2}$ L \bar{r} jyviä ja säkin; Oulussa jyvät vastaanotettaessa mitattiin tynnyreittein; myöhemmin Levan tuomittiin maksamaan $5\frac{1}{2}$ tynnyrin vaillinki (senaatin päätös 20. III. 1822), johon häneltä kuitenkin puuttui varoja.

⁴ Lääninkamr. H. J. Hällströmin laskelma säkkien käytöstä 4. IV. 1823, sekä M. Wacklinin muistutukset 1809 v:n hätäaputileihin.

— oliko se jaettava ilmaiseksi vai lainaksi, ja oliko laina maksettava rahassa vai luonnossa — ja kun jauhojen hintaakaan ei oltu ilmoitettu, mikäli Helsingin hinnan lisäksi oli tuleva rahti- ym. kustannukset, niin täytyi hänen ikäväkseen pyytää Sprengtpor-tenilta tarkempaa määräystä; kuitenkin hän luuli olevansa hädän vuoksi pakotettu sitoumuksia vastaan antamaan siitä jotakin ennen vastauksen saapumista. — Pieniä eriä siitä näkyikin lähetetyn ilmaiseksi jaettavaksi pahimpaan puutteeseen joutuneille, ainakin Pyhäjoelle 5 p. heinäk. 10 kulia.

Mitään vastausta Ehrenstolpen viimeksimainittuun tiedusteluun ei näy tulleen, niin että maaherranviraston (Ehrenstolpen matkustettua Porvooseen valtiopäiväin päättäjäisiin) täytyi ratkaista nuo kysymykset sen tulkinnan mukaan, jonka Ehrenstolpe oli tehnyt julistuksessaan 31 p:ltä toukok.

Kun se ensimmäinen viljalähetys, joka Levanin toimesta vähin erin saapui Vuolijoen kautta, oli Oulun varastomakasiinissa vastaanotettu ja punnittu,¹ teki maaherranvirasto 27 p. heinäk. tiedoksi 12 hätäapukomitealle, kuinka paljon saapuneesta viljasta, 523 mattoa jauhoja ja 173 tynn. jyviä, oli kunkin komitean osalle tuleva avustusta. Komiteoiden oli toimitettava, että heidän osuutensa jonkun luotettavan miehen valvonnan alla haettaisiin Oulusta ja jaettaisiin kaikella huolella enimmäen tarvitseville sekä maksu perittäisiin ja lähetettäisiin lääninrahastolle 26 riksin vvs. mukaan jauhomatolta ja 21 hopeariksin mukaan jyvätynnyriltä, tai vastaava summa hopearuplissa. Ne, jotka eivät heti kykenisi maksamaan, voisivat saada lainaksi takuuta vastaan, kuitenkin siten, että komiteat itse kaikissa tapauksissa vastaisivat takaisinmaksusta. Vähäisiä määriä saisi antaa ilmaiseksi kaikkein köyhimmille äärimmäisessä puutteessa oleville. Jakamisen tapahduttua oli asianmukainen tili lähetettävä maaherranvirastolle; lisää avustusta jaettaisiin pitäjille, kunhan suurempia varastoja ennättäisi saapua.²

¹ Mhv:n kirj. makasiininhoitajalle Lilljeqvistille 14. VII. 1809.

² Komiteoille oli merkitty tässä jaossa seuraavat määrät: Kalajoki 50 mattoa ja 20 tynn., Pyhäjoki 40 + 20, Salo 30 + 15, Siikajoki 40 + 20, Muhos 30 + 15, Ii 30 + 15, Oulun pit. 30 + 10, Oulun kaup. 25 + 10, Paltamo 30 + 12, Hyrynsalmi 30 + 12, Sotkamo 40 + 15, Pudasjärvi 30 + 10.

Todellisuudessa ei edes tätä ilmoitettua määrää jaettu kokonaisuudessaan komiteoille, vaan useimmat komiteat näkyvät jääneen ilman. Enemmän kuin puolet kaikesta kesän kuluessa saapuneesta hätäapuviljasta luovutettiin armeijan tarpeisiin. Kapteeniluutn. Martinkevitsille annettiin 100 kulia jauhoja à 39 set.rpl. kullilta, käytettäväksi kanuunavenneiden rakentamiseen kutsuttujen talonpoikien leiväntarpeeseen. Samoin antoi Ehrenstolpe 6 p. syysk. Oulun varastomakasiinin hoitajalle Lilljeqvistille määräyksen luovuttaa venäläisen sotamakasiinin hoitajalle vänr. Svereville 200 kulia jauhoja ja 130 tynn. jyviä, ehdolla että ne maksettaisiin takaisin, kun sotaväelle tulisi tarpeeksi viljaa; samalle Svereville ilmoitetaan luovutetuksi myöskin ne 106 tynn. jyviä, jotka Andersin syyskuun kuluessa oli lähettänyt Vieremästä,¹ sitä myöten kuin ne saapuivat perille Ouluun; nähtävästi oli siihen syynä lähetysten myöhästyminen. Käyttämätöntä säästöä jäi läänin varastomakasiiniin 16 tynn. $\frac{3}{8}$ kapp. rukiinjyviä.

Mainitut venäläisille upseereille luovutetut viljamäärät jäivät vuosikausien ajaksi takaisin antamatta tai maksamatta.² Mutta pahempi oli, että Levan antoi mainitun 106 tynnyrin erän Svereville ilman maaherran (kirjallista) määräystä ja Sverevin kuitausta. Yhtä huolettomasti hän Vuolijoella kerran antoi suurehkon summan rahaa kuljetusmaksuiksi, voimatta jäljestäpäin edes ilmoittaa maaherralle, kenelle hän sen oli antanut. Muutakin epäsäännöllisyyttä näyttää tapahtuneen varojen hoidossa.³

¹ M. Wacklinin muistutuksista 1809 v:n hätäaputileihin.

² Martinkevitsin maksu saatiin vasta toistakymmentä vuotta myöhemmin (Wacklinin muist. ja *KKv.* a. 1810 n:o 120). Hän oli myynyt jauhokulit 36 ruplasta.

³ Eipä ole edes varmaa, että Levan on Svereville antanutkaan tuota 106 tynn n erää; Steinheil näet ilmoitti tiedustelun perustuksella 7 p. maalisk. 1823, ettei Sverev ollut sitä saanut Levanilta. — Toinen leväperäinen toimihenkilö oli varanimismies C. G. Ryberg, joka välitti viljan kuljetusta Vuolijoen ja Oulun välillä. Hänen sanotaan olleen epäsäännöllisen ja pelissä menettäneen venäl. upseereille hallussaan olevia kruunun varoja (M. Wacklinin muist.); hänen tilinsä näkyy jääneen lääninhallituksessa hyväksymättä (S. Bornin ilm. senaatille 4. IV. 1823). Myöhemmin Ryberg muutti maasta ja hävisi tietymättömiin, niin etteivät hänen sukulaisensakaan tunteneet hänen olinpaik-

Sen hätäavustuksen todellinen määrä, joka kunnille jaettiin, oli kaikkiaan vain 209 kulia jauhoja, hinta 7,151 rpl. set., ja 81 *lynnriä jyvää*, hinta 2,551 rpl. 50 kop. set., hinta yhteensä siis 9,702 rpl. 50 kop. set. pakkokurssin mukaan. Kuljetusmaksuksi oli lääninrahastosta annettu 15,122 rpl. 55³/₄ kop. set. (eli 6,642 riks. 1 kill. 6 rst. pankinset.)¹, siis summa, joka oli melkoista suurempi kuin koko hätäavustukseksi jaetun viljan arvo. Lainaksi tai maksua vastaan oli tästä viljasta tarkoitettu antaa kaikki jyvät ja 161 kulia jauhoja, joten ilmaiseksi jaettavaksi oli jätetty vain 48 kulia jauhoja. Kuitenkin tuli huonon järjestelyn vuoksi jokin määrä lainaksi aiottuakin ilmaiseksi jaetuksi, kuten alempana kerrotaan.

Tämä oli siis se tulos, jonka saavuttamiseksi Sprengtporten, Ehrenstolpe ym. olivat ponnistelleet ja Levan ja Andersin apulaisineen kuluttaneet sadoittain päiviä ja tehneet kustannuksia!

Ahtaiden aikojen vuoksi, mutta myös osaksi tilityksessä tapahtuneiden epäsäännöllisyyksien tähden kertyi maksua vähän: helmikuussa 1810 oli saatu maksua rahassa vain 1,653 rpl. 29¹/₄ kop. set.², ja sen jälkeen ei vuosikausiin kannettu lainanmaksuja, kunnes yleisen makasiinilaitoksen perustamisen yhteydessä ruvettiin selvittämään, paljonko oli vielä suoritettava takaisin hätäapulainoista.

Hätäavustuksen jakamisesta eri kunnille ja hätäapukomiteain toiminnasta on minulla vain muutamia tietoja, jotka esitän tässä kertomuksen täydennykseksi.

Se, että komiteoille annettiin hätäapuviljan jakamisessa velvollisuuksia ja vastuunalaisuutta, joka niiden jäsenille yhteiskunnan jäsenenä ja virkamiehinä oikeastaan ei kuulunut, saattoi herättää

kaansa. — Levanin ja Andersinin tilit hyväksyttiin lääninhallituksessa (Bornin m. kirj. ja Wacklinin muist.); jälkimmäinen sai Ehrenstolpelta 14. XII. 1810 todistuksen, jossa kiitettiin hänen tilintekotaitoaan. Kaikesta päättäen oli Andersin kunnollinen ja sääntillinen virkamies, jota ei voi sanoa noista toisista.

¹ E:n kirj. kkuv:lle 3. IV. 1812, O.LK.

² Numerot saatu Wacklinin muistutuksista ja kamaritoimituskunnan päällikön Fr. L. Nybergin laskelmasta 15. IX. 1816. Idman ilmoittaa syysk. 1810, että takaisin oli saatu 2,051 riks. 25 kill. 3 rst. pankinset.

näissä arveluita ja vastahakoisuutta. Iin komitean puheenjohtaja kontrahtirovasti Abr. Frosterus osoitti suoranaista tottelemattomuutta: hän selitti maaherranvirastolle elok. 14 p., että apua tarvitsevat tahtoivat itse noutaa Oulusta niin paljon kuin rahalla voi saada; oli muka tarkoituksetonta jakaa äärimmäisessä köyhyydessä oleville jotain vähäistä, kun koko varasto oli tähän tarkoitukseen aivan riittämätön. Kun maaherranvirasto 15 p. velvoitti häntä noudattamaan annettuja määräyksiä, merkitsi rovasti 16 p. määräkseen lyhyesti: »Med spannemåls afhemtande och utdelning kan underskrifven ej befatta sig.»¹ Tämän johdosta langetti tällä välin kotiin saapunut maaherra hänet 19 p. elok. ulosottok. I luvun 9 §:n muk. 20 talarin (6 riks. 32 kill.p.) sakkoon ja velvoitti hänet 50 riksin sakon uhalla 4 päivän kuluessa käskyn saamisen jälkeen kutsumaan komitean jäsenet koolle ja tekemään käskyn mukaan, jättäen komitean jäsenet vastaamaan, jos sillä välin heidän huolimattomuutensa vuoksi hätääkärsivät olivat kuolleet nälkään!²

Sensijaan Pyhäjoen kirkkoherra Isaac Schroderus, vaikka oli heikkona rintataudista, johon syksyllä kuolikin (10 p. lokak. 1809), toimitti itse pappilassaan köyhille ilmaiseksi luovutettavien jauhojen jakamisen, antaen omistaan jo etukäteen ennen jauhojen saapumista, ja kun nämä sitten osoittautuivat riittämättömiksi, oli hän jatkanut elintarpeiden jakamista omista varoistaan, käyttäen siihen enemmän kuin 3 kulia. Pyhäjoelle oli lähetetty jo 5 p. heinäk. 10 kulia, jotka jaettiin siellä 9 p.; sittemmin tuli vielä lisäksi maaherranviraston 27 p. heinäk. määräämät 40 kulia jauhoja ja 20 tynn. jyviä. Takuuta vastaan lainattiin 139 ottajalle n. 30 mattoa ja ilmaiseksi annettiin kaikkiaan 13 kulia jauhoja (aluksi emäkirkolla n. 80—90 köyhälle 3 kulia jauhoja ja 2 tynn. rukiita). Jakamatta jäi 4 kulia pian sen jälkeen toimitetun elonkorjuun johdosta. Schroderuksen sairaus oli estänyt häntä tekemästä tarkkoja luetteloja sekä siitä, mitä hän oli itse jakanut, että siitä, mitä oli lähetetty kauemmas pitäjälle, ja pian sen jälkeen tapahtunut kuolema oli syynä siihen, että lopputilitys jäi tekemättä; kirjoitustaidottomista komitean jäsenistä ei hänelle

¹ E:n oikeusjuttujen asiak., ks. alemp. s. 000.

² O.L.K., Resolutions kons. år 1809—1810.

siinä ollut apua. Tämä selvitettiin Pyhäjoen käräjillä v. 1821. Rovasti Abr. Fellman, Schroderuksen seuraaja virassa ja avioliittossa, otti kuolinpesän vastuun kantaakseen.

Niinikään luettiin Muhoksen käräjillä s.v. rovasti Appelgrenin tekemä tili, jonka mukaan sinne oli lähetetty 20 mattoa jauhoja ja 15 tynn. rukiinjyviä; maksu oli suoritettu $10\frac{1}{2}$ matosta jauhoja ja 12 tynnyristä jyviä; 1 tynn. 16 kapp. oli vielä kahdella ottajalla maksamatta, joten loput, $1\frac{1}{2}$ tynn. jyviä ja $9\frac{1}{2}$ mattoa jauhoja, lienee jaettu ilmaiseksi. Maksu oli jäänyt suorittamatta lääninrahastolle, jonka vuoksi rovastin kuolinpesää velottiin siitä.

Kalajoelle viedäkseen oli eräs entinen rykmentin komissaari, talonomistaja Gustaf Fredrik Lindström saanut Oulun varastomakasiinin hoitajalta krv. Lilljeqvistiltä 20 tynn. rukiita ja 16 kulia jauhoja, jotka oli jaettu aivan ilmaiseksi, ilman mitään lueteloa ja tilintekoa. Olipa komitean puheenjohtaja saarnaaja Simon Björklöf, samoin kuin nimismies Jacob Stork ja lautamiesjäsen Pehr Himango, väittänyt, ettei Lindström ollut saanut valtuutusta tähän tuontiin. Kalajoen käräjillä v. 1821 Lindström väitti tätä vastaan; yleisen käsityksen sanotaan olleen, että tämä avustus oli armolahjoja ilman takaisinmaksun velvoitusta; vieläpä kertoi eräs todistaja, että Oulun makasiinista oli Lindströmin toimesta annettu viljan noutajille muutamia jauhokuleja vaatimatta siitä mitään kuittia. Jauhoja kuljetettiin muutamia kuormia kappeleihin, ja kuljettajat saivat vähän jauhoja vaivan palkaksi. — Koska asiaa ei voitu enää asiakirjain puutteessa selvittää, sai se jäädä sikseen, kun Lindström oikeudessa vannoi oikein jakaneensa.

Merkille on pantava Lilljeqvistin huolimattomuus ja epätarkkuus hätäavustusviljan luovuttamisessa, mikä puolestaan edisti epätarkkuutta sen jakamisessa pitäjäläisille.

Yleisenä arvosteluna 1809 vuoden hätäaputoiminnasta voidaan sanoa, että sen järjestelyssä ja toimeenpanossa kauttaaltaan tulee näkyviin sota-ajan epäsäännöllisyys ja valvonnan heikkous. Sotajoukkojen tarpeet olivat etualalla, niin että hätäapuviljan kuljetus niiden vuoksi myöhästyi ja jäi sivuasiaksi; siitäkin vähäisestä määrästä, joka saapui Ouluun asti, joutui, kuten näimme, suurin osa joko välillisesti palvelemaan sodan tarkoituksia, kuten vene-

veistämön työmiesten ruoaksi luovutetut 100 kulia jauhoja, tai suorastaan sotajoukkojen tarpeisiin, kuten Svreville, tosin myöhään syksyllä, lainatut määrät. Ehrenstolpen syy ei ollut viljan tuonnin myöhästyminen, päinvastoin hän näyttää tehneen voitavansa sen edistämiseksi ja oli ryhtynyt ennakkojärjestelyihin avustuksen jakamista varten. Tärkeimpänä aikana, heinä- ja elokuussa, jolloin viljaa alkoi saapua, hän oli poissa virantoimituksesta, mutta voidaan siitä huolimatta kysyä, eikö hänkin ollut jonkun verran vastuussa siitä, että avustukseen käytettävien varojen hoidossa ilmeni huolimattomuutta ja epätarkkuutta. Valitettavasti se virkamiesaines, joka oli hänen käytettävänänsä tässä tärkeässä työssä, ei ollut kauttaaltaan nuhteetonta ja tehtävänsä tasalla.¹ Asiakirjoista ei näy, seurasiko laiminlyönneistä ja huolimattomuuksista mitään rangaistusta maaherran puolelta.²

* * *

¹ Levanin ja Rybergin tapaisiin ylimääräisiin apulaisiin nähden vrt. ylilääkäri Bjerkénin lausuntoa ruotsalaisten sotilassairaalan ylintendentin apulaisista. *Lindén* s. 206. Ruotsin armeijan makasiinikomissarioita myös epäiltiin voitonhimoisesta valtionvarojen anastamisesta, ks. *Lindén* s. 66.

² Omituista on myöskin, että Oulun lääninkonttorissa ei näy olleen selvää merkintää siitä, paljonko hätäapuviljaa oli saapunut. Kun revisori Nils Idman vuotta myöhemmin oli tarkastuskäynnillä, syysk. 1810, ilmoittaa hän tarkastuksen perustuksella, että apuviljaa oli tuotu vain 523 kulia jauhoja (Engmanin tuottamat laivuri Sundmanin johdolla). Sprengtportenin tileissä taas näkyy koko sen viljan määrä, joka oli aiottu lähettää Oulun lääniin (ks. *Lindström* m. taulukko Hist. Aikak. 1904 s. 78), mutta Barclay de Tollyn konseljille antamassa laskelmassa on Oulun läänin hyväksi merkitty vain Engmanin 700 tynn. rukiita, jotka olivat jääneet Viaporiin. Ehrenstolpe puolestaan lähetti hätäavustuksen tilit kkuv. Steinheilille 10 p. syysk. 1811, huomauttaen että niihin ei oltu otettu sitä viljaa, jonka kuljetus oli keskeytynyt; tämä tilikertomus on minulle tuntematon, mutta nähtävästi hän on selvittänyt myös maitse tuodun viljan saapumisen ja käyttämisen. Siitä huolimatta ei tästä ollut seurauksena suurempaa selvyttä valtion tileissä; yhä edelleen esiintyvät nuo 523 kulia ja 700 tynn. seuraavien vuosien laskelmissa, kun ruvettiin ottamaan selvää v. 1809 lainatun viljan määrästä sen johdosta, että keisari oli käskenyt käyttää v. 1809 ja 1811 annetut hätäapulainat yleisen lainamakasiinilaitoksen pohjavarastoksi. Lopulta saatiin kuitenkin

Kun tiedämme Oulun lääniin vielä kesän loppuessa 1809 olleen tulossa ja matkalla varastoon jääneen suuria määriä hätäavustusviljaa, niin tuntuu oudoksuttavalta, ettei niiden käyttämistä alkuperäiseen tarkoitukseensa otettu kysymykseen seuraavan talven 1809—1810 kuluessa, vaikka viljanpuute silloinkin oli suuri sen johdosta, että kesällä 1809 oli uudestaan tullut kato. Tavattoman ankarat yöhallat olivat näet heinäkuun lopussa ja elokuun alussa turmelleet jo kukkineen ja arimmillaan olevan viljan, sekä rukiin että ohran, ja sopimattomat ilmat olivat haitanneet senkin viljan korjaamista, mikä vielä oli jäljellä. Tästä ilmoitti maaherra kenraalikuvernöörille 23 p. marrask. 1809. Kun sodan aikana kaikki sekä kruunun että yksityisten varat olivat loppuneet ja lisäksi tuli sängen tuntuva karjan puute, oli pelättävissä, että kaikki eivät nälän vuoksi voisi säilyä elossa talven yli. Maaherra tahtoi asiasta hyvissä ajoin ilmoittaa, että saataisiin jos mahdollista muilta seu-duilta 5—6 tuhatta tynnyriä, puoleksi rukiita ja puoleksi ohria, mikä määrä kyllä tekisi kauppansa, jos hinta ei kohtuuttomasti nousisi paikallisten hintojen yli ja apu saapuisi ajoissa.

Kenraalikuvernööri jätti kirjelmän konseljin talousosastolle, joka tammik. 17 p. 1810 päätti esittää hallitsijalle, että knk. kierto-kirjeen 20 p:ltä marrask. 1798 mukaan yleisistä varoista annettaisiin maaherralle käytettäväksi korkeintaan 15,000 pankkoriksiä. Asia jäi kuitenkin esittämättä hallitsijalle, nähtävästi Speranskin työkiireiden vuoksi, joten lupaa ei tullut rahojen käyttämiseen.¹ Ehrenstolpe ei siis saanut käyttövaroja; konseljin vastauksessa hänen vain käskettiin tiedustella, mistä lähimpää ja halvimmalla

saapuneen viljan määrä selville, ja näin syntyneet tilit tarkasti sitten kamaritoimituskunnan kamreeri M. Wacklin. Itse tilit asiakirjoineen ovat minulle tuntemattomat, mutta niiden asiakirjain joukossa, jotka ovat kertyneet 1811 ja 1813 v:ien hätäavustuksesta (yhteensä 9 käärettä, SVA.), on myös joitakuita 1809 v:n hätäavustusta koskevia sekä Wacklinin muistutusten luonnokset (ensimm. päivätty 25. X. 1816 ja viimeinen 20. I. 1824) ja näitä on käytetty kertomukseni hyväksi.

¹ VSv. a. 1810 n:o 56. — Vrt. *Neovius* s. 203—204. Syy, miksi TO. ei uskaltanut määrätä mainittua summaa käytettäväksi, oli se, että knk. kirjeessä mainitun rahaston tapaista viljanoston ennakkomaksua varten ei ollut enää olemassa.

olisi viljaa saatavissa, siinä toivossa, että keisari hyväksyisi esityksen. Mitä hän näin ollen saattoi tehdä nälänhädän lievittämiseksi, mahtoi olla hyvin vähäistä; lääninhallituksen kirjevaihdossa en ole löytänyt siitä enempää tietoja. Nähtävästi ei hätä ollutkaan läheskään niin suuri kuin edellisenä sotatalvena; hätäapuviljan tuonnin keskeytys ja hintojen melkoinen halpeneminen syksyllä 1809 todistavat, että viljaa oli tullut kauppaan alennetuilla hinnoilla niin paljon, että se riitti tyydyttämään kipeimmän tarpeen; viimeinen lause maaherran kirjelmässään näyttää siihen viittavan.¹

¹ M. Topelius kirjoittaa 2. X. 1809, että rukiiden hinta oli ollut ennen 30 riks., nyt sai 20 riksillä (*Vasenius: Z. Top. I s. 158*). Estääkseen talonpoikain kiskomisia asetti E. ruokatavaroille hinnat, joita tuli noudattaa pakko-otoissa; omakät. sepittämässään kirj:ssä krv:elle 27. X. 1809 hän hinnoitti seuraavasti: hyvä teuraslehmä 25 riks. vvs. (=37 rpl. 50 kop. set.), *Lz* voita 4 riks. 24 kill. (6: 75), lammas 3 riks. (4: 50), *Lz* heiniä 16 kill. (50 kop.), tynn. rukiita 21 riks. (31: 50), tynn. ohria 18 riks. (27: —).

VII. Hätaävustustoimet kato vuonna 1810—1811.

Kesällä 1810 tuli Oulun läänissä taas kato, mutta tällä kertaa niin suuri, ettei miesmuistiin ollut sellaista sattunut.¹

Kylmän kevään vuoksi oli viljan kasvu myöhästynyttä, mutta kaunista ja antoi vielä hyvän sadon toiveita, kun elokuun lopulla tuli halla ja uudistuen useampia kertoja, etenkin yöllä syyskuun 9 päivää vastaan, tuhosi viimeisetkin vuodentulon toiveet varsinkin pohjoisemmissa pitäjissä. Hyrynsalmelta esim. mainitaan, ettei vilja ollut säilynyt turmeltumattomana pelloilla eikä kaskissa, ei ylävämmillä eikä alavammilla mailla. Iin pitäjässä oli ollut kylvössä 255 tynn. 11 kapp. rukiita ja 670 tynn. 3 kapp. ohria ja saatiin 469 tynn. 11 kapp. ruk. ja 163 tynn. ohria. Rukiista oli painoitellen saatu 3—4 jyvää ja oli se kypsytöntä, mutta ravinnoksi kelpaavaa; muu ruis sitävastoin sekä kaikki ohra kokonaan turmeltunutta ja epäterveellistä käyttää ravinnoksi. Tuskin oli koko läänissä saatu 100 tynn. viljaa, jota halla ei olisi vioittanut. 80 vuoteen ei oltu koettu sellaista katovuotta.² — Myös heinästä oli saatu vähäinen ja huono sato; korjattu heinä oli enimmäkseen turmeltunutta ja hevosen ravinnoksi kelpaamatonta; hinta kohosi yksityisessä kaupassa 20—24 killinkiin vvs. leiviskältä.³

¹ Tämän ja seuraavan luvun kertomus perustuu suureksi osaksi sivulla 165 mainittuihin 1811 vuoden hätäapulainojen asiakirjoihin, yhteensä 6 nidosta (tärkeimpien nimenä on: Undsättningsspannmål inom Vasa och Uleåborgs län, handlingar och räkenskaper rörande län och utdelning af, för åren 1809—1811, 3 nidosta). Seuraavassa viitataan näihin nimellä »1809—1811 tilien a.». Niissä on enimmäkseen myös O. mh:n ja mhv:n hätaävustustoimintaa koskeva kirjeenvaihto kopioituna tai alkuperäisenä liitteineen.

² E:n kirj. Speranskille 6/18. X. 1810, VSv. a. 1810 n:o 56.

³ E:n kirj. majuri Tšernikoville syks. 1811.

Edellisenä vuonna olivat sentään monin paikoin varakkaammat voineet auttaa köyhempiä tai hallasta kärsineet saaneet apua niiltä, joiden pellostä oli korjattu vuodontuloa, mutta näin oli mennytkin viimeiset varat: tällä kertaa joutuivat varakkaammat samaan avuttomaan viljanpuutteeseen kuin köyhemmätkin, ilman siementä ja leipäviljaa; sitäpaitsi ilmoitettiin esim. Tornion puolesta, että se vähäinen viljamäärä, jonka kauppiaat olivat tuottaneet Tukholmasta, oli loppunut muutamassa viikossa, ja hinnat olivat parissa viikossa nousseet 3—4 riksillä tynnyriltä.¹ Kruununmakasiinien varastot olivat sotaväelle tapahtuneiden veroviljan luovutuksien vuoksi edelleen hyvin pienet; ohransiementä, jonka tarve oli kiirein seuraavan kevään kylvöä varten, ei niissä virallisen ilmoituksen mukaan ollut yhtään, ja rukiinjyviäkin suhteellisesti vähäinen määrä.

Ehrenstolpe oli parhaillaan virkamatkalla lääninsä pohjoisosissa, kun halla sattui. Eri tahoilta alkoi nyt saapua kertomuksia hädästä, ja maaherra saattoi omin silminkin nähdä, että pikaista apua tarvittiin. Hän sanoo päättäneensä heti matkustaa Turkuun esittääkseen hallitukselle näiden pohjoisten pitäjien hätää — tämä matka sopi tosin hyvin hänen muidenkin yksityisluontoisten asiainsa vuoksi. Turussa kirjoittamassaan kirjelmässä konseljille 19 p:ltä syysk. 1810 hän ehdottaa, että vielä samana syksynä avoveden aikaan toimitettaisiin Oulun makasiiniin 3,000 tynn. kylvöohria jaettavaksi näille pohjoisille seuduille hallituksen määrättävällä tavalla; keväällä ei näet voisi niitä laivoilla tuottaa niin aikaisin, että ne ennättäisivät tavalliseen kylvöaikaan. Hän viittasi myös rahvaan rahapulaan, joka johtui leipä- ja kylvöviljan ostamisesta toinen toistaan seuranneiden katovuosien aikana, sekä lupasi myöhemmin lähettää tarkemman tiedon kadon suuruudesta ja sen avustuksen määrästä, jota köyhimpäin asukasten hengen pelasta-

¹ Sodankylän ja Kittilän nm. Sven Matleinin kirj. krv. Jac. Heickellille 16. X. 1810 ja khra Abr. Cajanuksen todistus s.p.; alatorniolaisten anomus (annettu 12. XII. 1810); Hyrynsalmen pitäjänkokouksen pk. 14. X; ylitorniolaisten anomus syyskuun ajalta ym. (1809—1811 tilien a.) (Matleininistä, erämaan oppineesta, ks. *J. Fellman*: Ant. I s. 164—165).

miseksi luultaisiin tarpeelliseksi, mikäli maaherranvirasto hänen poissaollessaan sitä ei ollut tehnyt. — Mukana seurasi konrehtori Bangin pikalähetillä lähetämä kirjelmä rajaseudulta (jossa hän toimi rajanjärjestelykomitean asiantuntevana neuvonantajana) sekä Kuusamon vanhinten allekirjoittama anomus, että maaherra puoltaisi heidän pyyntöään saada Vienenmeren kautta Kierettiin 4,000 mittaa leipä- ja kylvöviljaa, koska pitäjässä oli liki 3,000 ihmistä ilman välttämättömintä elämisen keinoa.¹ — Vähän myöhemmin saapui myös Oulun maaherranviraston ilmoitus 18 p:ltä syysk., että koko läänissä oli tullut yleinen kato; paljon oli tullut avunpyyntöjä: tarvittaisiin arviolta 10—12 tuh. tynnyriä, joista ainakin vähempi osa olisi vielä avoveden aikana saatava läänin.

Ehrenstolpen esitys herätti hallituksessa melkoista huomiota. Talousosastossa tällä kertaa, asian ollessa esillä 26 p. syysk., uskallettiin valtuuttaa maaherra, ennen mainitun 1798 v:n kiertokirjeen mukaan, hankkimaan sopimuksen kautta yksityisiltä henkilöiltä ohransiementä ja pitämään sitä kaupan mahdollisimman halpaan hintaan; tätä tarkoitusta varten hän sai käyttää lääninrahaston yleisistä varoista 15,000 hopearuplaa, jotka ennen seuraavan vuoden loppua oli takaisin maksettava. Keisarille päätettiin ilmoittaa asia ja pyytää konseljille ruotsinaikaisten asetusten mukaista toimivaltaa tällaisissa tapauksissa. — Kenraalikuvernöörin kanssa keskustellessaan mahdollisista toimenpiteistä avun antamiseksi Ehrenstolpe oli myös ottanut puheeksi Vieremän varaston käyttämisen tähän alkuperäiseen tarkoitukseensa; mutta kun tämä varasto jo oli ennätetty luovuttaa sotaväelle, ei se ollut enää käytettävissä, vaikka sen myömiseen verohintaan saatiin jo keisarilta lupakin.²

Ehrenstolpe oli sillä välin katsonut tarpeelliseksi myöskin itse omasta puolestaan kääntyä hallitsijan puoleen. Konseljin myön-

¹ TO. KD. 1810 108/145; Bangin kirjelmää ei tässä ole, enkä tunne sitä. — E. ilmoitti 26. X, että vuodentulosta ei saatu leipää edes kolmanneksi osaksi vuotta (TO. pk. 13. XII. 1810).

² Vieremän hätäapuvaramon olemassaolo oli Steinheilille siihen asti ollut aivan tuntematon (Steinheilin kirj. E:lle 22. XI. 1810). Steinheilin kirj. S: eräns! i e 26. IX, myöntävä vastaus 29. X. 1810, VSV. a. 1810 n:o 57 ja KKV. a. 1810 n:o 142.

tämä apu oli hänestä aivan riittämätön, ja tottuneena ajamaan asioita konseljin ja kenraalikuvernöörin ohi suoraan Pietarissa, kuten jälkimmäisessä osassa tulee kerrottavaksi, hän nytkin kirjoitti keisarille Oulusta 6/18 p. lokak. 1810. Mainiten konseljin voineen asetusten perusteella antaa hänelle vain pienen raha-avustuksen, jolla ei voisi ostaa enempää kuin 1,200—1,300 tynn. kylvöviljaa, hän pyysi, että sotilasmakasiineista annettaisiin lisäksi vähintään 8—10 tuh. tynnyriä, sillä muuten hätä tulisi niin suureksi, että osa asukkaista oli kuoleva nälkään ja tauteihin. Hänen kehoituksestaan olivat kauppiaat edellisenä kesänä tuottaneet paljon viljaa kohtuulliseen hintaan, lainaten toisiltaan ja osaksi ottaen luotolla, yhä vieläkin jatkaen sitä; mutta suurella osalla kauppiaita ei ollut rahaa eikä luottoa. — Speranskille hän sitäpaitsi kirjoitti erityisen kirjeen, väittäen että konseljin osoittama rahasumma ei ollut kuin $\frac{1}{10}$ osa tarvittavasta. Osoitukseksi kadon suuruudesta hän liitti Iin pitäjän tutkintopöytäkirjan ja huomautti samalla, että Raahen tulipalo (6 p. lokak.) oli lisännyt elatusta vailla olevain lukumäärää.¹

Hukkaan meni kuitenkin Ehrenstolpen yritys saada omalla vaikutusvallallaan parempaa ratkaisua avustuskysymykseen, sillä hänen kirjelmänsä jäi esittämättä keisarille, syynä epäilemättä Speranskin kiireet. Sensijaan konseljin esitykseen saapui tällä kertaa Speranskin vastaus tammik. 28 p:ltä 1811 v.l.; siinä myönnytettiin konseljin anomukseen ja kehoitettiin ryhtymään vastedeskin nopeihin ja tarmokkaihin toimenpiteisiin.² Toistaiseksi oli Ehrenstolpen siis rajoittauduttava avustustoimissa niiden 15,000 hopearuplan käyttämiseen, jotka konselji oli hänelle myöntänyt.

Konselji oli käskenyt tiedustella, mistä lähimpää ja halvimmalla oli saatavana kylvöohria, mutta siihen saattoi Ehrenstolpe 23 p. marrask. ilmoittaa vastaukseksi, että hän oli huomannut todeksi otaksumansa, ettei hinnalla millään ollut koko läänistä

¹ VSp. a. 1810 n:o 56.

² KKv. a. 1810 n:o 142, kkuv:n kirj. 24. II. 1811 v.l.; TO. pk. 14. III, vrt. *Neovius* s. 205—206. — Speranskin käsitys näkyy olleen, että konselji oli ehdottanut ostettavaksi 3,000 tynn. ohria, mutta päätöksen sanamuoto ilmoitti, että konseljin ehdotus oli hyväksytty.

saatavana niitä, joten jäi ainoaksi keinoksi ostaa vilja Vaasan, Kuopion ja Turun lääneistä ja tuottaa se kruununtransporteilla. Konselji käsitteli tätä ilmoitusta 19 p. jouluk., mutta päätöksellä ei toistaiseksi tullut olemaan mitään merkitystä, sillä asiakirjat unohtuivat Tulindbergin papereiden sekaan; prokuraattorin apul. Reh binder teki tästä konseljin istunnossa 30 p. huhtik. 1811 muis-tutuksen, joka aiheutti työjärjestyksen korjauksen.¹ Vasta 9 p. toukok. tehtiin asiasta uusi päätös.

Odottamatta konseljin vastausta oli Ehrenstolpe kuitenkin ryhtynyt toimenpiteisiin viljan tuottamiseksi etelämpää. Asia-miehenään hän käytti nytkin suojattiaan maanmitt. Levania, jonka muutenkin oli tähän aikaan lähdeittävä kotiseudulleen Tampereen puoleen kutsuttuna todistajaksi käräjille. Määräyksen hän antoi 30 p. marrask. 1810; sen mukaan tuli Levanin matkustaa Vaasan ja Turun lääneihin tekemään sopimuksia kylvöohran ostamiseksi mahdollisimman halpaan hintaan. Lääninrahastosta hänelle sa-malla annettiin ostoksia varten 10,000 set.rpl.

Tämä hankinta viivästyi kuitenkin odottamattomalla tavalla.²

Levanille annetusta määrärahadista Ehrenstolpe 2 p. jouluk. »suuremmaksi varmuudeksi» otti omaan haltuunsa puolet eli 5,000 rpl. luvaten ne lähettää postitse, niinpian kun Levan ilmoittaisi niitä tarvitsevansa. Syyksi hän sittemmin, selityksessään talous-osastolle, sanoi Levanin epäluotettavuuden: noitakaan 5,000 rup-laa hän muka ei olisi uskaltanut antaa, jos Levan ei olisi nauttinut palkkaa läänin hallinnollisessa virassa. Kuitenkin on lähellä epä-luulo, että Ehrenstolpe ainaisessa rahapulassaan otti nämä rahat omaan tarpeeseensa.

Eteläpohjanmaalla vallinneen viljanpuutteen vuoksi sai Levan vasta Tampereen ympäristön pitäjistä ostetuksi ohransiementä, yhteensä 652 tynn., joiden hinta oli n. 10 riksiä vvs. eli 20—21 ruplaa tynn. Ohrien hintojen hän sanoo olleen kovin nousemassa, koska samaan aikaan myös Vaasan läänistä oli tullut ostajia: talon-pojat eivät tienneet, kuinka paljon pyytäisivät ohristaan.

¹ Vrt. *Rauhala* I s. 343. Kirjelmien piti 4 viikon kuluessa päätök-sen tekemisestä olla tarkistetut ja allekirjoitetut sekä asianom. paik-kaan lähetetyt.

² Seur. kertomus Levanin toimista perustuu pääasiassa hänen TO:lle tekemänsä valituksen asiakirjoihin, 1809—11 tilien a.

Levan pistäytyi matkallaan Turkuun, josta hän 15 p. tammik. lähetti Ehrenstolpelle tiedon ostoksistaan, tilaten viljan maksamiseen ja kuljetukseen lisää rahoja 18,000 set.rpl. Sen johdosta Ehrenstolpe lähetti hänelle 25 p. tammik. Tampereen postikonttoriin 5,000 hopearuplaa (vastaavilla 10,000 set.ruplalla) luvaten seuraavassa postissa toimittaa uuden lähetyksen samassa tarkoituksessa ja ilmoittaen kirjoittaneensa Turun läänin maaherralle, että tämä antaisi Levanille tarpeelliset kuljetushevokset täyttää kyytimaksua vastaan 3 tynnyriltä kuormaa kohden.¹

Levan, joka tähän aikaan oleskeli Ruovedellä Pekkalan kartanossa, sai kirjeen erityisellä postilähetillä vasta 17 p. helmik. Hän sanoo niillä 15,000 set.ruplalla, jotka hänellä nyt oli, maksaneensa osan ohrista säkkeineen kuljettaen ne Tampereelle, jossa hän ne sinetöityinä sijoitti makasiineihin, odottaen Ehrenstolpen lupaamia lisärahoja. Näitä ei kuitenkaan ottanut kuuluakseen. Siten kului viikkoja: Ehrenstolpe odotti Oulussa tietoja ja Levan Ruovedellä, tiedustelematta kumpikaan toisiltaan sen koommin.

Maaliskuun puolivälissä antoi maaherra lääninkamreeri Uhlbrandtille toimeksi paluumatkallaan Turusta, jonne hän virkaasioissa oli lähdössä, ottaa selvää Levanilta, kuinka viljan tuonnin laita oli. Siitä ei näy kuitenkaan olleen asialle apua. Niinpä kun talvikeli oli loppumassa, ilman että Levanilta oli tullut mitään tietoja, antoi Ehrenstolpe viimeinkin maaliskuun 27 p. nimismies Sandelinille määräyksen heti matkustaa Tampereelle vaatimaan Levanilta selvää tiliä siitä, kuinka tämä oli käyttänyt saamansa rahat. Sandelin sai samalla mukaansa 5,032 rpl. set. suorittaakseen jäljellä olevat maksettavat ja huolehtiakseen viljan nopeasta kuljettamisesta Ouluun.² Jos Levanilta ei muuten saisi tiliä, oli Sandelinin pyydetävä Hämeenläänin maaherralta virka-apua; sitä

¹ E. teki tästä konseljille ilmoituksen 29 p. tammik., mainiten antaneensa Levanille ensin 5,000 rpl. hop. ja nyt uudelleen saman verran — mutta ei maininnut mitään siitä, että oli pidättänyt häneltä 5,000 set. rpl. hänen lähtiessään.

² Transporttikustannusten tileissä vastaa mainittua summaa 2,500 rpl. hop. Mahdollisesti E. on aikonut nuo 32 rpl. korkomaksuksi, joka merkitsisi, että E. jo tammikuussa oli sijoittanut lääninrahastoon Levanilta pidättämänsä rahat. Saadessaan rahat, 4,800 rpl., Sande-

ennen ei Levanille saanut antaa mitään päivärahoja.¹ Tarkoitus oli nähtävästi, että Sandelinin piti astua Levanin sijaan hoitamaan loppuun tätä viljanhankinta-asiaa.

Tällä välin Levan vihdoinkin lienee huomannut, että hänen toimetmuutensa saattoi tulla haitalliseksi, koskapa hän äkkiä saa suuren kiireen kirjoittaa Ehrenstolpelle. Kirjeessään, jonka hän on päivännyt Tampereella 30 p. maalisk. (mukana seurannut lasku on päivätty Ruovedellä 31 p. maalisk.), hän sanoo joka postissa turhaan odottaneensa Ehrenstolpen lupaamia rahoja, mutta pelkää niiden matkalla hukkuneen, jonka vuoksi hän nyt lähettää pikalähetin Ouluun, jotta Ehrenstolpe voisi ryhtyä tarpeellisiksi näkemiinsä toimenpiteisiin tässä hänelle tärkeässä asiassa. Mieluimmin hän toivoisi, että Oulusta lähetettäisiin joku luotettava mies, joka häneltä ottaisi huolenpidon ohransiemenen kuljettamisesta Ouluun, koska keli oli huononemassa ja koska hänelle heikon terveyden vuoksi tulisi vaikeaksi ja väsyttäväksi seurata transportin mukana. Kirjeeseen liittämäänsä laskelmaan hän merkitsi päivärahojaan, matkojaan ja muita välttämättömiä menojaan varten 1,200 set.ruplan suuruisen menoerän. — Tämä pikalähetti tuli maksamaan matka- ja päivärahoineen 130 set.rpl. ja saapui Ouluun 4 p. huhtik.

Ehrenstolpe kirjoitti 5 p. huhtik. vastaukseksi, että oli aivan tarpeetonta lähettää pikalähettiä, kun ei mikään olisi estänyt jo tammikuusta (!) asti tekemästä samaa ilmoitusta tavallisen postin välityksellä. Levanin tuli noudattaa Sandelinille annettua ohjetta tilinteosta; mitään päivärahoja, kaikkein vähimmin noita »odotamattomia» 1,200 ruplaa, hän ei voinut myöntää, ennenkuin täydellinen tili oli tehty ja tarkastettu Sandelinin kanssa; vaadittu päiväraha oli suhteeton tehtävään nähden, joka olisi pitänyt voida suorittaa yhdessä tai kahdessa kuukaudessa, jos vähänkin olisi ollut toimeliaisuutta.²

linilta Ruovedellä 3. IV Levan merkitsi kuittauksen E:lta 2. XII saamansa kuitin selkään; mutta seur. p. hän antoi takaisin enimmänsä osan rahoista, ja helmik. 1812 TO:lle jättämässään valituksessa hän toteaa, ettei hän ollut saanut E:n pidättämiä rahoja.

¹ O.L.K.

² O.L.K.

Sandelin tapasi Levanin Ruovedellä 3 p. huhtik. Noudattamatta Ehrenstolpen antamia ankaria ohjeita hän antoi tälle rahat, mutta pyytämäänsä tilitystä 15,000 ruplan käyttämisestä hän Levanin lupauksesta huolimatta ei saanut.¹

Ohrien kuljetus Tampereelta Oulun lääniin alkoi 18 p. huhtik. Levan ei ollut enää tietääkseenkään eronpyynnöstään tai eroittamisestaan: Sandelin oli muka lähetetty hänelle vain avuksi hänen sairautensa vuoksi ja kun hänen oli mahdotonta yksin huolehtia niin suuresta transportista. Matkalla tapahtui vielä viivytystä sen vuoksi, että Ehrenstolpe ei ollut ajoissa tilannut hevosia Vaasan maaherralta (tilauskirjelmä on vasta 19 p:ltä huhtik.). Oulun läänin alueella luovutettiin jo matkalla Saloisten kihlakunnan osuus ohransiemenestä, Ouluun tuotiin loput, 420 tynn.; pääosa transporttia saapui sinne 6 p. toukok. Tähän asti oli kestänyt rekikeliä; vieläpä voitiin samoilla kyytihevosilla yhtämittaa viedä Muhoksen osuus (80 tynn.). Oulusta pohjoiseenkin olisi talvitie Ehrenstolpen väitteen mukaan ollut muutamia päiviä käytettävänä, mutta liistä saapui ohria noutamaan vain 4 hevosta, joten vieni pohjoiseen päin pysähtyi toistaiseksi. Kajaanin läänin osuus pantiin varastomakasiiniin myöhemmin kuljetettavaksi.²

Viljaa ei siis oltu ennätetty talvikelin aikana toimittaa sellaisille seuduille, joihin kevättulvain aikana pääsy oli vaikea ja joissa puute oli suurin.³

¹ Sandelinin kert. Kempeleestä 6. V. 1811; ks. muist. ed. s. 172—3.

² E:n käskykirjeet Bergbomille ja Elfvingille 23. IV, Lilljeqvistille 1. V (*O.LK.*), Lilljeqvistille ja Muhoksen komitealle 6. V (1809—11 tilien a.) sekä Iin nm. Durchmanille 27. V (*O.LK.*).

³ Paitsi Levanin tuomia ohria oli Kalajoen ja Pyhäjoen ylempiin kappeleihin tuotu Viitasaarelta 100 tynn. ohransiemeniä, ostohinta 14 rpl. 40 kop. hop. (Mh:n määräys jaosta Bergbomille 8. III; talonpojat toivat itse viljan mh:n 18. III antamalla luvalla, H. J. Hällströmin 5. X. 1816 laatimat tilit). — Uhlbrandt on 29. V. 1811 antanut ohransiementen jaosta seur. luettelon: Kalajoen ylemmälle piirille 40 tynn., Pyhäjoen ylemp. p. 60, Kalajoen alemm. p. 40, Pyhäjoen alemm. p. 40, Salon pitäjälle 40, Siikajoen pitäjälle 100, lisää Saloisten kihlakunnalle 73, Kajaanin kihlakunnalle (ei vielä lähetetty) 180, Muhoksen pitäjälle 80, Kuusamolle (ks. alemm.) 58, kruununmakasiinin varastoon jäänyt 81, yhteensä 792 tynn.

Kesäkeliin päästyä koetettiin kyllä niin kiireesti kuin mahdollista toimittaa ohransiementä niille kunnille, joille vielä voitiin lihin lähetettiin 60 tynn., jotka saapuivat kesäk. 1 p. ja jaettiin lin emäseurakunnalle ja Haukiputaan kappelille 4—5 p. kesäk.; Alakiimingissä jaettiin 3 p. kesäk. 15 tynn. ja samaan aikaan lähetettiin Ylikiiminkiin yhtä suuri määrä.¹ — Kemistä tuli kuitenkin kieltävä vastaus 3 p:ltä kesäk.: oli jo muka liian myöhäistä saada Oulusta asti kylvöohria, jonka vuoksi monen köyhän täytyi jättää kylvämättä suuri osa peltoaan. Sotkamostakin kirjoitettiin vielä 6 p. kesäk. epätoivoisesti: jos viljaa ei oltu maaherran toimesta kuljetettu Säräisniemelle, niin jäisi enin osa peltoja kylvämättä, josta epäilemättä olisi seurauksena perikato ja autioituminen, vöikkakin korkein suojelisi lääniä kadolta. Siitä huolimatta kuljetettiin Säräisniemelle, hevosilla vedättämällä koko matka, Kajaanin kihlakunnan osuus 179 tynnyriä; Paltamon nimismiehelle A. R. Elfvingille annettiin 11 p. kesäk. kiirehtivä käsky hakea ne sieltä, ja kihlakunnan komiteat tosiaankin ennättivät vielä jakaa ne kaikki. Säräisniemellä käytettiin heti kipeään tarpeeseen 35 sakkia, loput Paltamon osuudesta (79 sakkia) voitiin jakaa Paltamon kirkolla 17 p. kesäk., ja sieltä lähetettiin Sotkamon osuus 35 tynn. ja Hyrynsalmen osuus 30 tynn., joka viimeksi mainittu lähetys saapui perille 20 p. kesäk. ja kuten mainittu vielä jaettiin siemeneksi. Lämpimän kesän aikana ennätti ohra nähtävästi vielä kasvaa ja tuleentua. Syrjäisemmät seudut jäivät tietysti ilman näin myöhään saapunutta siementä.² — Pudasjärveäkin varten oli aikomus ostaa kylvöohria toukokuun lopussa lin tervamarkkinoille tulleiden talonpoikain perille vietäväksi, mutta siitä ei nähtävästi tullut mitään.³ Kuusamolle sensijaan oli Ehrenstolpe jo talvikelillä lähettänyt avustusta, josta enemmän toisessa yhteydessä (ks. s. 181).

¹ Abr. Frosteruksen kirj. E:lle 15 ja 26. VI, 1809—11 tilien a.; Uhlandtin kirj. Kiimingin kappalaisille 31. V, O.LK.

² Komiteain tilit; Paltamon kom:n kirj. E:lle 17. VI ja nm. Elfvingin kirj. 29. VI, 1809—11 tilien a.

³ Orrhjelmin kirj. TO:lle 31. V. 1811. Kysymyksessä oli 60 tynn. kylvöohria à 18 ja 19 riksiä tynn. Pudasjärven hätäaputileissa ei mainita lainkaan ohria.

Lähemmille Oulun ja Limingan pitäjille, jotka eivät vielä olleet mitään saaneet, ostettiin Oulusta kotimaisia kylvöohria 83 tynn. à 18 riks. vvs. tynn. sekä 60 tynn. ruotsalaisia ohria à 26 rpl. set. tynn.¹

Kokonaan ilman ohransiemenen avustusta jäivät, paitsi Pudasjärveä, Kemini ja Tornion jokien alueet; kuitenkin oli ylijähtimestari kapteeni J. W. Stjerncreutz omasta toimestaan vienyt Kemi-järvelle apua, josta osa jäi komitean jaettavaksi.²

Levanin hankinnan myöhästymisen vuoksi olivat siis laajat alueet jääneet kokonaan ilman siemenen avustusta, joka oli sitä valitettavampaa, kun edessä olevan kesän sadon merkitys seuraavana vuonna uudistuvan kamalan kadon vuoksi oli läänin asukkaille oleva niin arvaamattoman tärkeä. Tuskinpa ennätettiin niissäkään pitäjissä, joihin avustusta oli toimitettu, sitä tasaisesti ja suunnitelman mukaisesti jaella, koskapa Salon kihlakuntaan viedystä jäi käyttämättä 80 tynnyriä.

Tyytymättömyyttä ja epäilyä oli omiaan herättämään sekin, että Levanin hankkimien ohrien hintaa ei tarjottaessa heti selvästi ilmoitettu ja että se näytti nousevan paikallisia hintoja korkeammaksi.³ Syynä siihen, että hintaa ei heti lopullisesti määrätty, oli se, että toistaiseksi ei voitu laskea hankintakustannuksia, jotka aavistamattoman viivytyksen ym. johdosta näyttivät kovin kas-

¹ Orrhjelmin kirj. TO:lle 4. VI, kuulutus Oulun kirkkoon 3. VI; Oulun pitäjänkomitea tilitti sittemmin 58 tynn. 24 kappaa ohransiemeniä, Limingan tileissä esiinty ohria 30 tynn. 25 kapp.

² Ks. s. 181. — Kesäkuun 19 p:ään mennessä oli kaikkiaan ostettu 1,032 tynn. 14 kapp. ohransiemeniä. Vrt. Orrhjelmin laatimaa taulukkoa s. 210.

³ Laamanni J. C. Antell, maaherran vihamies, pyysi 28. V omasta ja iiläisten puolesta Orrhjelmiä ottamaan selvää ostetun siemenohran säilytyspaikasta sekä siitä, että sitä jaettiin rahvaalle ilman määrättyä hintaa; köyhille ei voinut olla tuottamatta korvaamatonta tappiota se, että sitä ei oltu tuotettu ja jaettu rahvaalle talvikelillä ja että hinta virheellisten toimenpiteiden vuoksi oli nouseva korkeammaksi kuin mitä koko talvena oli torilla maksettu (KKV. a. 1810 n:o 142; kirjelmä päivätty 20. V).

vavan.¹ Tyydytyksellä sittemmin kuitenkin todettiin, että siemen oli itävää ja sangen hyvää.²

Kertomuksesta näkyy, että Ehrenstolpen syyllisyys siemenen myöhästymiseen oli ikävänluontoinen. Merkillistä on, että häntä ei pantu syytteeseen Levanille annettujen rahojen ottamisesta omaan haltuunsa.³ Hän puolestaan koetti vierittää kaiken syyllisyyden Levanin niskoille, joka muka oli antanut kulua kolmatta kuukautta ilmoittamatta toimenpiteistään ja rahantarpeestaan. Levan saattoi kyllä hyvällä syyllä vastata, että hän oli jäänyt odottamaan niitä rahoja, joita maaherra oli tammikuun 15 p. kirjoittamassaan kirjeessä luvannut »ensi postissa» lisäksi lähettää. Puolustamatonta oli kuitenkin, että hän oli vetäytynyt Pekkalaan ryhtymättä mihinkään tiedusteluun, vaikka talvi oli kulumassa loppuun. Maaherranvirastossa katsottiin hänen sitäpaitsi liiaksi valvoneen omia etujaan tässä hankintatoimessa. Siinä mielessä tehtiin useita muistutuksia hänen 13 p. toukok. 1811 antamaansa laskua vastaan (lasku päättyy summaan 25,158 rpl. 84¹/₃ kop. set., siihen luettuna Ehrenstolpen pidättämät 5,000 rpl.). Levan oli muka esim. merkinnyt korkeimmat paikalliset ohrien hinnat; kohtuutonta oli, että hän oli vaatinut päivärahoja koko ajalta, vaikka tämä hankinta oli satunnaisena sivutehtävänä hänen pakollisella matkallaan kotiseudulle, jonka kautta hän sai hyväkseen vapaan matkan; koska ostot oli tehty kaikki jo 15 p. tammik., ei hänellä muka ollut oikeutta lukea hyväkseen pitempää aikaa kuin yksi kuukausi; ja koska kysymyksessä oleva määräraha oli »hätää kärsivän rahvaan vähäinen ropo», ei hänellä ollut syytä vaatia 4 set.rplaa päivältä, vaan tuli hänelle asetuksen mukaan vain 16 pankkokill. päivärahaa jne. Näiden muistutusten perustuksella tuomitsi Ehrenstolpe hänen laskuvaatimuksestaan vähennettäväksi

¹ Lopullisesti Orrhjelm 19. XII. 1811 arvioi hinnaksi 16 rpl. 66 kop. hop. eli 33 rpl. 32 kop. set. (17 riks. 35 kill. vvs.). Oulussa saatiin keväämmällä 1811 maksaa 17 rpl. 28 kop. hopeassa (Orrhjelmin tekemä ostoksien luettelo).

² Orrhjelmin kirj. TO:lle 9. VII. 1811.

³ Orrhjelmin tutustui asiaan perinpohjin. Levanin maininta rahojen pidätyksestä ei konseljissa aiheuttanut toimenpidettä.

1,460 rpl. 8¹/₂ kop. ja takavarikoi hänen omaisuutensa. Kuitenkin konselji hyväksyi 22 p. heinäk. 1812 Levanin valituksen perustuksella enimmäns osan hänen vaatimuksistaan, vahvistaen loppusummaksi 24,722 rpl. 22¹/₂ kop.¹

Levanin toiminta Oulun läänissä päättyi tähän. Hän siirtyi takaisin Pekkalaan, jossa hänellä lienee ollut uudistila viljeltävänä. Sinne saapui sittemmin selityksen ja korvauksen vaatimuksia 1809 vuoden viljankuljetuksesta (ks. s. 158).

Paitsi hätäapua olisi Pohjanmaan asukkaiden nyt pitänyt saada käyttää myös oikeuttaan ostaa kruununmakasiinien jyvää sekä suorittaa jyväveronsa rahassa knk. päätöksen 9. XII. 1766 §§ 39 ja 55:n mukaisesti, joista jälkimmäinen ulotutti tämän oikeuden kymmenyksiinkin, jotka muuten olisi ollut ehdottomasti luonnossa suoritettava. Viimeksimainitusta Ehrenstolpe tekikin esityksen 26 p. lokak. 1810. Konselji, joka 17 p. lokak. oli käskennyt huomauttaa veronmaksajille heidän velvollisuudestaan suorittaa jyvä- ja heinäverot luonnossa, oikeutti kyllä kiertokirjeessään 22 p:ltä marrask. maaherran tutkintonsa perusteella sallimaan veron suorittamisen rahassa niille kadosta tuntuvammin kärsineille talollisille, joiden verot eivät olleet jaotetut palkoiksi, mutta käski samalla suorittamaan armeijaa varten veroista 750 tsetverttiä ruisjauhoja tai vastaavan määrän tynnyreitä kuivia rukiita. Täten sotaväen hyväksi yhä tahdottiin vähentää kruununmakasiinien jyvävaroja, joita olisi tullut säästää nälänhätää kärsiviä varten. Saatuaan mainitun kiertokirjeen Ehrenstolpe kirjoitti sekä konseljille että kenraalikuvernöörille 21 p. jouluk., huomauttaen, ettei armeija voinut hyötyä verojen kannossa kertyvästä heikosta viljasta. Oulun kihlakunnassa oli saatu verojyviä vain 530 tynn.; jyvien hinta oli kohonnut 18—20 riksiin tynn. ja oli luultavasti

¹ Eri päätös oli annettava siitä, että Saloisten kihlakunnassa oli Levanin jyvissä todettu vajausta. Levan sanoi ostaneensa ohratynnyrin 30 kapan suuruisena, kuten Turussa ja Hämeessä laskettiin, kun taas Pohjanmaalla laskettiin tynnyriin 32 kukkuramitallista kappaa. E:n mielestä sai olla vain yksi laji jyvään mittoja, nim. 36 pyyhkäistyä kappaa tynnyriä kohden (1809—11 tilien a., vrt. *Bonsdorff*: Kameral-lagf. II s. 445).

vielä kohoava. Kajaanin läänissä monet talolliset jo olivat jättäneet talonsa autioiksi ruokavarojen puutteessa, ja sama onnettomuus odotti muitakin pitäjiä.

Konseljissa esitettiin Ehrenstolpen lokakuussa lähettämä kirjelmä jouluk. 13 p. 1810; ainoa myönnytyks oli, että kymmenysten maksussa sai ohrien sijasta käyttää rukiita. Tammikuun 25 p. 1811 päätettiin Ehrenstolpen jälkimmäisen kirjelmän johdosta, että kymmenykset oli maksettava luonnossa, mikäli oli mahdollista ja asukkaiden toimeentuloon soveltuvaa, mutta muut verojyvät sai suorittaa rahassa. Tornion kihlakunnalle myönnettiin 31 p. tammik. (Ehrenstolpen esityksestä 4 p:ltä tammik. 1811) ilman muuta oikeus jyvien sijasta maksaa rahassa myös kymmenykset, jos ei ollut kunnollisia jyviä annettavana. Tästä rahassa suorittamisesta ei veronmaksajalla ollut paljon helpotusta, kun ei ollut venäjänrahaa saatavana. Kruununvoudit katsoivatkin paremmaksi ottaa vastaan ruotsinrahaa, ja Ehrenstolpe myöntyi siihen sen verran, että sijoittaa rahat lääninrahastoon, kunnes konselji asiasta lähemmin päättäisi.

Viljan puutteessa oleville oli läänin tavallisesta leipämaasta, Savosta ja Karjalasta, sitä saatavana, mutta rahanpuute oli köyhemmille esteenä sen ostamiseen. Sitäpaitsi oli kenraalikuvernööri hankkinut sotaministeriltä luvan, että Jaakkimasta saataisiin myydä pohjoisten läänien asukkaille 9,000 mattoa à 16 rpl. 50 kop. set. paikalla ostettuina. Oulun läänin asukkaat eivät kuitenkaan voineet käyttää hyväkseen näin kaukaista varastoa, varsinkin kun jo uhkasi kelirikko.¹

Läänin pohjoisista ja itäisistä osista koetettiin entiseen tapaan käydä Arkangelin läänissä viljaa ostamassa, mutta tällä kertaa se ei onnistunut: moni sai kokea, että talonpojat tai »keisarillisina virkamiehinä esiintyvät» kielsivät heitä viemästä maasta elintarpeita, vieläpä ottivat heiltä pois heidän kuormansa ja tavaran. Kun Ehrenstolpe ei tietänyt, oliko viljan tuonti Venäjän puolelta

¹ Steinheilin kirj. Kuopion, Oulun, Vaasan ja Heinolan mh:oilte 6/18. III. 1811, *KKv.* a. 1810 n:o 142; E:n kuulutus 30. III ja kirj. kkuv:lle 2. IV. 1811, *O.LK.*

yksityisille luvallista, pyysi hän siitä tietoa kenraalikuvernööriltä; myönteisessä tapauksessa pyysi hän toimittamaan, että »entisten rajaläänien» asianomaiset virkamiehet saisivat vakavan käskyn vastedes estää sellaiset laittomat väkivaltaisuuudet.¹

Kuten tavallista nälkävuosina, alkoi nälkä tuntuvammin tehdä tuhojaan kevättälvella, ja Ehrenstolpe saikin maaliskuussa kaukaisemmilta nälkäperukoilta kaksi kirjelmää, jotka pakottivat hänet jotain tekemään avustuksen toimittamiseksi. Toinen kirjelmä oli Kajaanista kruununvouti D. Elfvingin 4 p. maalisk. lähettämä. Siinä hän selostaa veronkannon heikkoja tuloksia ja jatkaa: »Muuten on kihlakunnan tila perin kurja; $\frac{2}{3}$ asukkaista kulkee ympäri ja kerjää, sängen monet talot ovat aivan autioina, kun asukkaiden on täytynyt jättää ne; joka viikko saapuu ilmoituksia useista onnettomista, jotka ovat sortuneet nälkään joko teille tai mökkeihinsä; jäljellä oleva kolmannes, joka vielä jotenkuten tulee toimeen karjansa avulla, kulkee yhtämittaa ympäri seutuja etsien hetken tarpeeksi leivänpuolta, vaimon ja lasten ylläpitäessä henkeään kotona maidon ja olkien avulla.» — Toinen kirjelmä oli tullut Kuusamosta, jossa hätä oli hirveä: jo edellisenä syksynä oli suuri osa kuusamolaisista rahan puutteessa antanut viljan maksuksi ainoat elukkansa, talouskalunsa ja tarpeelliset vaatteensa hengissä pysyäkseen.² Puheena olevan kirjelmän oli lähettänyt Kuusamon kirkkoherra E. Castrén 3 p. maalisk.; hänkin ilmoitti, että muutamia jo oli kuollut nälästä, ja kehoitti maaherraa käyttämään mitä tehokkaimpia ja nopeimpia keinoja vielä suuremman hävityksen ehkäisemiseksi; ainoa keino oli ostaa köyhimmälle osalle viljaa, joka olisi heti lähetettävä ja, vaikka ei siitä voisi maksuaakaan saada, heille jaettava, jotta he voisivat sekoittaa sitä pettu-, olki- ja sammalleipäänsä edes niin paljon, että sitä voisi syödä.

Lähin toimenpide oli Castrénin pyynnön noudattaminen siten, että jo maaliskuussa ryhdyttiin toimenpiteisiin sekä kylvö- että

¹ E:n kirj. 30. III. 1811, *O.L.S.* n:o 181 ja *KKv.* a. 1810 n:o 142; saapuneeseen kirjeeseen on merkitty, että asiasta on kirjoitettu poliisiministeri Balatoville 31. III v.l.

² Kuusamon komitean kirj. 13. X. 1810, *O.L.K.*

syömäviljan lähettämiseksi Kuusamoon.¹ Mutta yhä ilmeisemmäksi oli tullut käytettävissä olevien hätäapuvarojen riittämättömyys. Sen vuoksi hän huhtikuun alussa teki sekä kenraalikuvernöörille että konseljille esityksen lisäavustuksen antamisesta, liittäen kumpaankin esitykseen Elfvingin ja Castrénin kirjelmät. Kenraalikuvernöörille hän kirjelmässään 2 p:ltä huhtik. esitti ainoana pelastuskeinona, että keisari määräisi viljan ostamiseen jonkin summan, josta osa käytettäisiin keisarillisena armona aivan varattomain hengen pelastamiseksi ja muille myönnettäisiin maksun pidennystä vähintään vuoden loppuun. »Maan rakkaus ja kunnioitus suurta hallitsijaansa kohtaan, joka ennestään on niin rajaton, ei tosin voisi sen kautta enentyä, mutta useampain pelastettujen perheiden vuodattamat rukoukset suuren pelastajansa puolesta yhtyisivät niihin miljooniin, jotka pyytävät taivaan siunausta tälle alamaistensa Isälle ja hyväntekijälle.»

Kenraalikuvernööriltä tuli tähän kirjelmään vastaus 5/17 p:ltä huhtik., että hän tahtoi kannattaa maaherran keisarille tekemää anomusta avun antamisesta köyhille, todella hätää kärsiville ja että hän oli käsenyt antaa Oulun sotilasmakasiinista 500 tset-

¹ Kuusamossa asuvan ylijahtimeistari kapt. Johan Vilhelm Stjerncreutzin johdolla toimitettiin sinne 100 tynn. jyviä 34 hevosella (à 3 tynn.). Niistä oli 42 tynn. jyviä (ruk. ja ohria), à 14 riksiä eli 13 rpl. 44 kop. hop. sekä 58 tynn. kylvöohria à 17 riks. eli 16 rpl. 32 kop. hop.; kuljetusmaksun kanssa 25½ pnk:lta (yht. 173 rpl. 40 kop.) maksoi vilja kaikkiaan 1,684 rpl. 44 kop. hop. Tähän tuli lisäksi säkkien hinta 144 rpl. ja Stjerncreutzin palkkio 12 rpl. 50 kop. hop. (Stjerncreutzin lasku 18. III). Syömäviljan hinta olisi siis tynnyriä kohden tullut nousemaan 16 rpl. 74 kop:aan ja siemenohrain 19 rpl. 62 kop:aan hopeassa. Kuusamon tileissä on lähetys merkitty vastaanotetuksi 29 p. toukok. 1811. — Stjerncreutz vei omasta toimestaan niiden avuksi, jotka eivät itse voineet noutaa, myös Kemijärvelle 50 tynn. kylvöohria, joista hän itse huhtikuussa antoi köyhimmille lainaksi 24 tynn. 24 kapp., à 22 riksiä vvs. tynn. Muiden jaettavaksi hän jätti 17 tynn. Sittemmin, 6. VI, hän antoi mh:lle ja Orrhjelmile anomuksen, että hänelle ostohinnan mukaan korvattaisiin 17 tynn. 24 kapp. kylvöohria à 20 riksiä 4 kill. (vvs.) tynn. sekä 37 pnk:n ajosta yht. 316 rpl. 40 kop. hop. (Kemijärven kirkkoherran Joh. Wegeliuksen todistus 26. IV; Orrhjelmin kirj. TO:lle 7. VI, E:n kirj. Wegeliukselle 6. VI, Wegeliuksen vastaus 1. VIII. 1811, 1809—11 tilien a.).

verttiä jauhoja jaettavaksi näille asianomaista vakuutta vastaan takaisinmaksusta; myöhemmin ilmoitettaisiin, oliko maksu suoritettava rahassa vai luonnossa. Maaherran oli valppaasti estettävä omanvoitonpyynti tai muu väärinkäyttö jauhojen jakamisessa.¹

Konseljille Ehrenstolpe kirjoitti 6 p. huhtik. pyytäen nyt tällä kertaa, että läänin kruununmakasiineista saisi myydä jyviä hätääkärsiville verohintaa vastaan (vrt. s. 178). Myöhemmin 16 p. huhtik. hän ilmoitti, että Oulussa oli myytävänä 400 tynn. rukiita à 30 set.rpl. tynn.; hän ehdotti, että tämä viljamäärä ja mahdollisesti enemmänkin ostettaisiin, mutta ei uskaltanut toivoa, että se voitaisiin maksaa takaisin, vaan olisi sallittava maksun jäädä pidemmäksi ajaksi, kunnes parempi vuodentulo sen tekisi mahdolliseksi. »Liian lähellä ympärilläni olevaa kurjuutta, [nähdén] päivittäin näkiintyneitten raukkojen joukkoja, kuullen liiankin lukuisia kertomuksia heidän kotona olevien kanssaveljiensä onnettomasta ja avuttomasta tilasta, en ole luullut voivani tai saavani olla esittämättä velvollisuuteni mukaisesti - - - heidän yhteistä pyyntöään saada apua ja pelastusta.»

Kun asia oli talousosastossa esillä 25 p. huhtik., ilmoitti Steinhel lähettäneensä Savonlinnasta 500 kulia jauhoja Oulun sotilasmakasiiniin hätäapuna jaettavaksi, josta Ehrenstolpe jo oli saanut tiedon. Konselji puolestaan myönsi 9 p. jouluk. 1766 annetun knk. päätöksen 55 §:n perusteella maaherralle hänen pyytämänsä oikeuden, omalla vastuullaan takaisin maksusta ennen vuoden loppua, luovuttaa kaikki läänin kruununmakasiineissa käytettävänä olevat kruununkymmenys- ja verojyvät edellisen vuoden verohintaan, laskien hopearuplaan kaksi seteliruplaa sen vuoden kurssin mukaan.² Samalla vaadittiin maaherraa tekemään selvää siitä, kuinka hän oli käyttänyt myönnettyt 15,000 hopearuplaa ja paljonko oli niillä ostetusta viljasta myyty tarvitseville velaksi, sekä ilmoittamaan, mistä syystä hän ei ollut lähettänyt tätä selontekoa, joka tästälähin nyt piti antaa kuukausittain. Toistaiseksi ei annettu vastausta, oliko lisävaroja käytettävä niiden 400 ruistynnyrin

¹ KKv. a. 1810 n:o 142.

² 23. II. 1811 oli annettu asetus, että kruunun tuloissa ja menoissa oli hopearupla laskettava 3 seteliruplaksi.

ostamiseksi, jotka Ehrenstolpe oli ilmoittanut olevan Oulussa myytävänä 30 set.ruplasta tynn., vaan päätettiin kysyä keisarilta, saisiko käyttää lisävaroja hädänalaisten hyväksi.

Tämän pyynnön lähettämisen teki kuitenkin tarpeettomaksi keisarin samana päivänä allekirjoittama käsky, joka tuli merkitsemään avustustoiminnassa uutta vaihetta, antaen sille voimakkaampaa pontta ja vauhtia.

Puheenaoleva keisarin reskripti 13/25 p:ltä huhtik. oli vastaus kenraalikuvernöörin kirjelmään 5 p:ltä huhtik. v.l., jossa tämä, liittäen mukaan Ehrenstolpen kirjelmän, oli Speranskille tehnyt selkoa toimistaan Oulun läänin hädänalaisten auttamiseksi, viitaten myös aikaisempaan anomukseensa, että hätääkärsivien jyväverojen kanto lykättäisiin, johon anomukseen ei vielä ollut tullut vastausta.¹ Keisari, joka vasta tämän esityksen kautta sai käsityksen hädän suuruudesta, ei ainoastaan antanut kenraalikuvernöörin pyytämää hyväksymistä, vaan kehoitti ryhtymään vielä voimakkaampiin toimiin ja käski esittää konseljille erinäisiä keinoja. Niinpä hädänalaisilta seuduilta ei saanut vaatia jyväveroja; niiden 500 tsetvertin lisäksi, jotka jo oli luovutettu hätäavustukseksi, oli käytettävä sotajoukkojen muonavarastoista 2,300 tsetverttiä, jotka laskettiin liikenevän elokuuhun asti varatuista muonavaroista, mikäli tarvittiin kokonaan tähän tarkoitukseen, ja rahavaroja tuli siihen käyttää ennen määrättyjen 15,000 ruplan lisäksi Suomen valtiovarojen ylijäämästä niin paljon kuin konselji hyväksi näki. Kenraalikuvernöörin ja konseljin vastuulle siis jäi, että hädänalaisille hankittiin pikainen ja todellinen apu kustannuksia säästämättä, »joita tällaisissa pakottavan hädän tapauksissa ei koskaan pitäisi ottaa huomioon kärsivän ihmiskunnan kurjuuden rinnalla». Kenraalikuvernöörin tuli ilmoittaa niin usein kuin mahdollista, mihin toimenpiteisiin oli ryhdytty.²

Keisarin käskyyn sisältyi myös, että joku konseljin jäsen tai sen käskynalainen virkamies oli lähetettävä auttamaan maaherraa asukkaiden varustamisessa elintarpeilla. Tähän toimeen määrät-

¹ *Neovius* s. 289—290; saksankielinen kirjelmän luonnos ilman päivämäärää *KKv.* a. 1810 n:o 142.

² *VSp.* a. 1811 n:o 76; *TO.* pk. 1. V. 1811.

liin talousosastossa 1 p. toukok. oikeusosaston esittelijäsihteeri laamanni Anders Fabian Orrhjelm, »innokkaana ja rehellisenä virkamiehenä», ja hänen apulaisekseen annettiin kamarikirjuri Gabr. Borgström. Maaherran ja Orrhjelmien tuli yhdessä ryhtyä kaikkiin toimiin ja keinoihin, joiden kautta varmimmin voitaisiin toteuttaa keisarin isällisiä tarkoituksia hätääkärsivän kansan pelastamiseksi, noudattaen siinä Orrhjelmille annettua johtosääntöä.

Tämän johtosäännön mukaan oli Orrhjelmien tehtävänä ottaa selville katoseudet ja tutkia, missä määrin oli noudatettu konseljin aikaisemmin antamia määräyksiä avunannosta sekä asetusten määräyksiä vero- ja kymmenysjyvien rahalla maksamisesta; niille, jotka eivät rahallakaan voisi maksaa näitä veroja, sai myöntää lykkäystä kuluvan vuoden ajaksi. Tässä yhteydessä oli Orrhjelmien tutkittava yhdessä maaherran kanssa kunkin hätääkärsivän tarvetta ja määrättävä, millainen köyhydentodistus oli apuuhakevain näytettävä. Hätäavustukseen käytettäväksi sai Orrhjelm ennen mainitut varat: kruununmakasiinien jyvät, kenraalikuvernöörin myöntämät 500 tsetverttiä jauhoja ja näiden lisäksi keisarin myöntämistä 2,300 tsetvertistä niin paljon, kuin ensimmäisen pahemman hädän auttamiseksi tarvittiin; lääninrahaston yleisistä ylijäämävaroista sai käyttää niin paljon kuin tarkoitukseen välttämättä tarvittiin. Hätäavun antamisesta ei ollut tarkempaa määräystä, mutta jo kruununmakasiinien jyvien luovuttamisessa oli edellytetty lainaksi antamisen välttämättömyyttä kuluvan vuoden ajaksi täyttä takuuta vastaan (ks. s. 182); ilmaiseksi antamista ei ohjeissakaan edellytetty, mutta käskettiin enintä hätää kärsiville lainanpyytäjille, jotka eivät voisi saada takuita lainan takaisin maksamisesta, antamaan tappionkin uhalla niin paljon, kuin tarvittiin heidän pelastamiseksi nälkäkuolemasta. Jos esiintyi tapauksia, joita ohjeissa ei oltu osattu etukäteen huomioon ottaa, oikeutettiin Orrhjelm paikalla ollen ryhtymään sellaisiin toimenpiteisiin, joiden kautta keisarin tarkoituksia sopivimmin toteutettaisiin, jonka vuoksi hän sai tehdä ja toimia asianhaaran mukaan; toimintaansa hän ei saanut lopettaa eikä lähteä läänistä, ennenkuin hän oli kokonaan suorittanut tämän tehtävänsä.

Johtosäännön mukaan tuli siis Orrhjelmille jäämään varsinainen työtaakka avustuksen hankkimisessa, lähetysten järjestämisessä ja

tilinteossa. Ehrenstolpen osaksi jäi lähinnä olla mukana neuvotelemassa avustustoimenpiteistä, ja seuraavasta esityksestä näkyykin, että Orrhjelm on monessa tärkeässä kohdassa antanut maaherran mielipiteen määrätä ratkaisun. Mutta käytännöllisissä tomissakin otti Ehrenstolpe pontevasti osaa työn suoritukseen, mikä tuli tarpeelliseksi varsinkin Orrhjelmin ollessa tarkastusmatkoilla. Huomauttaa tulee myös siitä tuntuvasta lisätyöstä, joka tuli lääninkamreerin (Uhlbrandtin) ja lääninkonttorin osalle määräysten kirjoittamisessa, rahtien ja ajojen toimittamisessa ym. ilman mitään lisäpalkkiota.¹

Orrhjelm saapui Ouluun vasta toukok. 27 p. — hänen oli näet täytynyt ohjeiden mukaan ensin poiketa tarkastamaan Vaasan läänin tarpeita, jossa myös kato oli käynyt vieraana. Hänellä oli ennen pitkää selvillä, paljonko Oulun läänissä oli viljaa saatavana. Kruununmakasiineissa oli edellisten vuosien kannosta kruunulle pysytettyä viljaa ilmoitusten mukaan vain 810 tynn. 18 kappaa rukiita ja 818 tynn. 23 kappaa ohria syötäväksi sekä 65 tynn. rukiinsiemeniä, mutta ei yhtään ohransiemeniä.² Nämä tuli kaikki käytetyksi hätäavustukseen kesäkuun 17 p:ään mennessä, jolloin kruununvoutien käskettiin tehdä niistä tiliä. Jo ensimmäisessä kirjeessään konseljille 28 p. toukok. hän ilmoittaa »tien varrella kaupungeissa» olleen kylvörükiitä n. 500 tynn. à 20 ja 24 set.rpl. tynn. sekä jyviä syötäväksi n. 1,800 tynn. à 20, 22, 23 ja 28 rpl. tynn. myyntipaikalla. Ohransiemenen viimeiset ostot ja lähetykset tapahtuivat vielä hänen toimestaan (vrt. s. 175—176); hänen hankkimastaan ohransiemenestä ennätettiin luovuttaa tarkoitukseensa vain 110 tynn. Venäläisten tšetvertijauhojen lähettäminen nälkääkärsiville pääsi alkuun vasta kesäkuun 8—10 p:n vaiheilla — nyt vasta alettiin käyttää sitä 500 tšetvertin määrää, jonka kenraalikuvernööri oli myöntänyt jo huhtikuussa. Syy tähän jauhojen jakelun myöhästymiseen selviää Siikajoen kirkkoherran J. A. Carpin kirjelmästä maaherralle 6 p:ltä toukok., jossa hän puhuu Siikajoelle määrättyjen 75 tšetvertin

¹ Uhlbrandtin kirj. 13. V. 1813, O.L.K.

² Orrhjelmin kirj. TO:lle 19. VI, vrt. lopputiliä s. 210, jossa numerot ovat hiukan toisin.

noutamisesta. Kun vettä oli noussut jälle niin paljon, että ylikulku tuli vaaralliseksi ja jauhot olisivat kastuneet, oli kuljetus jätettävä rataskelin ajaksi. Mutta kevättulvat hävittivät aina Siikajoen suulta ylempiin kappeleihin johtavan kylätien, jota rahvas ei ennättänyt korjata, ennenkuin kylvä oli ohi ja yleisen maantien korjuu oli päättynyt. Näin ollen saattoi mainittu kylätie valmistua vasta lähempänä juhannusta. Mutta Carp arveli avustuksen silti tulevan hyvään tarpeeseen silloinkin ja vielä paremmin hiukan myöhemmin.¹

Kesäkuussa voitiin yleensä vain lähimpiin pitäjiin toimittaa leivänpuolta; syömäviljan lähettelemistä kaukaisimmillekin perukoille jatkui sitten suuremmissa määrässä koko heinäkuun ajan, vieläpä elokuussakin; esim. Pudasjärven 80 tarvitsevaiselle lähettiin elok. 5 p. Iin kautta 6 mattoa jauhoja. Heinäkuussa ja elokuun alkupuolella toimitettiin perille rukiinsiemen, jota Orrhjelm ensin arvioi tarvittavan $\frac{1}{5}$ osan säännöllisestä 15,000 tynnyrin määrästä eli 3,000 tynnyriä; tämä määrä sittemmin kuitenkin yletettiin.

Kaukaisemmille seuduille voitiin, kuten mainittu, lähettää vilja vasta heinäkuussa. Kuusamo varten saatiin kuitenkin laamanni Antellilta ostaa 50 tynn. rukiinsiemeniä à 20 riksiä tynn. sekä syötäväksi rukiita 44 tynn. 30 kapp. à 18 riksiä ja jauhoja 131 L@ 5 @ à 1 riksi 24 kill. leiviskältä (yhteensä myös 50 tynn.); tarjouksen mukaan oli tämä vilja saatavana jo kesäkuussa Kuusamon kirkolla.² Sodankylä, jonne oli jo syksyllä pyydetty varsinkin ohransiemenen apua, jäi aivan ilman. Lapinmaan pohjoisemmille seurakunnille ei kannattanut yrittääkään lähettää viljaa. Enontekiö sai edullisemmin ostaa Norjan puolelta (Alatista) à 1 riksi L@.³ Orrhjelm ehdotti, kuten aikaisemmin Ehrenstolpe (ks. s. 180), että myös itäisille pitäjille toimitettaisiin oikeus hankkia viljaa rajan takaa Venäjän puolelta, joko yksityisten toimesta tai pitäjänkomiteain kautta. Kuusamo, Kemijärvi ja Pudasjärvi voisivat tuottaa Arkangelista ja Kajaanin lääni Vuokkiniemeltä ja Repolasta (kirj.

¹ O.L.K.

² Orrhjelmin kirj. TO:lle 4. VI. 1811. — Kesäkuun 24 p. otti pitäjänkomitea viljan vastaan. — Kuusamo sai vielä heinäkuussa 24 tynn.

³ Orrhjelmin kirj. TO:lle 2. VII.

4. VI). Konseljilta tuli vastaus 29 p:ltä kesäk., että kenraalikuvernööri oli ryhtynyt toimenpiteisiin tämän luvan saamiseksi.

Orrhjelm ei viljan hankkimisessa yleensä käyttänyt välimiestä tai yleishankkijaa, vaan osti itse sen lukuisilta yksityisiltä liike-miehiltä ja tarjoojilta Oulusta, Raahesta, Tornioista, Kristiinasta, Vaasasta, Porista jne. Vain suurempia eriä muualta tuotettaessa hänellä oli asiamiehiä. Kuopion maaherralta saatiin 260 tynn. rukiinsiemeniä, joiden kuljetuksen johtajana oli ennen mainittu nimismies A. Sandelin. Porista saatiin kruununmakasiinin rukiita 544 tynn., samoin Kristiinankaupungista 131 tynn. 20 kapp. rukiita ja 150 tynn. ohria; toimimiehenä oli varatuomari H. J. Heikel, joka toi ne kahdella laivalla (yhteensä oli näissä laivoissa 967 tynn. ruk. ja 582 tynn. ohria, jotka kaikki jäivät käyttämättä). Rukiinsiementä ostettiin myös Tallinnasta 2,050 tynn. kauppias Eberhard Lutherilta à 22 rpl. 48 kop. set. Kotimaisista myyjistä suurin oli raahelainen kauppias Fr. Sovelius, joka kolmessa erässä hankki 1,290 tynn. rukiita. Vilja myytiin suurelta osalta suoraan laivoista, siirtämättä ensin makasiineihin, mikä vähensi vaivoja ja kustannuksia.

Hinnat olivat kevättalvella kovin nousemaan päin, mutta kun vesien auettua voitiin tuottaa kauempaa, laskivat hinnat melkoisesti. Ohransiemenestä oli vielä saatu maksaa 34 rpl. 56 kop. set., mutta sittemmin maksettiin rukiinsiemenestä n. 22 rpl. 50 kop. (yleensä n. 24 ja 22 ruplan vaiheilla).¹

Kun Orrhjelm oli saanut tarpeelliset tilaukset tehdyksi, lähti hän tarkastusmatkalle ottaakseen selvää hätäavun tarpeesta ja ohjatakseen hätäavun tilausta ja kuljetusta sekä tutkiakseen konseljin antamissa ohjeissa määrättyjä seikkoja. Kesäkuun 20 p:n vaiheilla hän lähti Kemin kihlakuntaan, ulottaen matkansa Yli-tornioon asti, ja palasi Ouluun 1 p. heinäkuuta. Kajaanin lääniin hän lähti 14 p. heinäk., toimittaen tarkastuksen kaikissa kolmessa pitäjässä (Paltamosta hän lähti Sotkamoon 18 p. ja sieltä palatuaan 22 p. Hyrynsalmelle) ja palasi Ouluun 28 p. heinäk.

¹ Orrhjelmin hintaluettelo (ilman ostojen päivämäärää) 19. XII. 1811, 1809—11 tilien a. — E. kirjoittaa kuvulle 12. IV. 1814, että viljan hinta saatiin alenemaan 18 riksistä 11 riksiin vvs. — Kaikissa Orrhjelmin hintailmoituksissa luetaan hopearuplaan 2 set.rpl.

Konseljin antama ohjesääntö oli määrännyt, että Orrhjelmin oli tutkittava, kutka olivat kärsineet kadosta ja keille oli myönnettävä veronvapautusta ja avustusta. Hän sai kuitenkin heti lääniin tultuaan selville, että hätä oli aivan yleinen: eteläisissä varakkaammissakin seuduissa olkileipä oli niin tavallinen, että oli vaikeampi todeta, kutka käyttivät selvää leipää, kuin kutka olivat sitä ilman. Kun kato oli näin yleinen, ei hän katsonut mahdolliseksi konseljin antaman käskyn mukaan vaatia erityistä todistusta kadon suuruudesta jokaiselta veronmaksajalta myöntääkseen veron lykkäystä. Konseljin 1 p. toukok. antaman käskyn johdosta oli Ehrenstolpe ilmoittanut kruununvoudeille ja maistraateille 13 p. toukok., että edellisen vuoden vero- ja kymmenysjyviä ei toistaiseksi saanut kantaa luonnossa eikä rahassa niiltä seuduilta, joissa oli viljan puutetta, eikä muitakaan kruununveroja niiltä köyhiltä asukkailta, jotka kadon vuoksi olivat joutuneet täydelliseen puutteeseen, — ja tämä asiaintila jatkui: verojyvien ja kymmenysten kantoja yksinkertaisesti ei toimitettu lainkaan sinä vuonna enää näillä nälkäseuduilla. Yhtä vähän hän voi noudattaa samaansa ohjetta jokaisen tarvitsevan tutkimisesta saadakseen selville, paljonko hätäapua oli hankittava tai toimeenpannukseen sen jakamisen, vaan hän omaksui ainoana mahdollisena järjestelymuotona sen pitäjänkomiteajärjestelmän, joka v. 1809 oli Oulun läänissä kehitetty ja nyt taas otettu käytäntöön¹; kirjeessään 31 p:ltä toukok. hän selostaa konseljille tämän järjestön toimintaa ja saasitteemmin siihen konseljin hyväksymisen.²

¹ Orrhjelmin kertomus TO:lle 8. XII. 1812 (1809—11 tilien a.).

² Orrhjelmin kirjeet konseljille, ks. TO. KD. 1811 ja jäljennöksinä 1809—11 tilien a., useita myös jäljennöksinä *KKv.* a. 1810 n:o 142.

VIII. Hätaävustuksen jakaminen kesällä 1811: pitäjänkomiteain toiminta.

Tällä kertaa tulikin pitäjänkomiteoilla olemaan tärkeä ja vastuunalainen tehtävä hätaävustuksen välittämisessä.¹

Sitä myöten kuin viljaa oli alkanut saapua, oli maaherra antanut komiteoille määräyksiä uudestaan ryhtyä välittämään avustuksen jakamisessa 31 p. toukok. 1809 annetun kuulutuksen mukaisesti. Nyt oli kuitenkin, ainakin aluksi, tehtävä se poikkeus v:n 1809 jakamistavasta, ettei saanut antaa vähintäkään määrää ilman täyttä maksua tai varmuutta sen maksamisesta ennen vuoden loppua. Ensi kerran hän antoi tällaisen käskyn 18 p. maalisk. Gab. Bergbomille määrätessään Viitasaarelta tuotavan kylvöohran jaosta. Kiertokirjeessään huhtik. 29 p:ltä hän käski komiteain jakaa pienissä erissä todella tarvitseville kenraalikuvernöörin välityksellä saadut 500 tšetv. jauhoja. Toukokuun 9 p. saapui pikapostilla kenraalikuvernöörin kirjelmä 18/30 p:ltä huhtik., jossa hän etukäteen ylimalkaisesti ilmoitti, että keisari oli myöntänyt lisää viljaa hätaapua varten; samassa postissa saapui myös konseljin päätös 25 p:ltä huhtik. kruunun verojyvien luovuttamisesta hätaäkärsville. Vielä samana päivänä maaherra antoi yleisellä kuulutuksella »ennen järjestetyille» komiteoille ohjeet kysymyksessä olevan viljan jakemistavasta ja maksun perimisestä. Levanin tuomain ohrien jakamisesta annettiin myös eri komiteoille määräyksiä (esim. Muhoksen kirkkoherralle 11 p. toukok.).

¹ Pitäjänkomiteain toiminnan kuvauksen pohjana ovat erityisesti niiden tilit ja kirjeenvaihto, jotka ovat 1809—11 tilien asiakirjain joukossa. Kuitenkin puuttuu niistä Saloisten kihlakunnan pitäjien tilit; lukuunottamatta Siikajoen pitäjää; kuvaus on vastaavassa määrässä osittainen.

Useimmista pitäjistä, joissa komiteat aikaisemmin olivat toimineet, sanoo Ehrenstolpe saaneensa tietoja, etteivät nämä nyttemmin enää katsoneet olevansa oikeita viranomaisia hätäavun jakamisessa tai tahtoneet ryhtyä sen suhteen mihinkään toimeen. Sen johdosta hän yhä teroitti, että komiteain ehdoton ja edesvaatullinen velvollisuus oli välittää hätäavustuksen jakoa jäseniensä ja pitäjänkirjurien kautta neuvotellen kruununpalvelijain kanssa. Kirkkoherrain, jotka parhaiten tunsivat sanankuulijainsa tarpeet ja elämänehdot, oli hänen mielestään »tässä tähdellisessä tapauksessa» osoitettava hänelle »sitä avuliaisuutta, jota kansalaisvelvollisuus ja ihmisyytensä niin juhlallisesti vaativat».¹

Kirkkoherrojen vastarinta, josta Ehrenstolpe valittaa, ei varmaankaan yleensä johtunut haluttomuudesta osoittaa tällaista pyydettyä avuliaisuutta; päinvastoin monet esimerkit ilmaisevat heissä suurta intoa ja uhrautuvaisuutta, ja itsekin he vakuuttavat muiden säätyhenkilöiden kanssa vapaaehtoisesti isänmaanrakkautta ryhtyneensä tähän avustustyöhön. Haluttomuus johtui muista syistä, jotka alempana selviävät.

Komiteoita tuli tällä kertaa olemaan kaikissa pitäjissä, Lapinmaata lukuunottamatta, siten että pääkomitea toimi kirkkoherran johdolla emäseurakunnassa ja alakomiteana kappeleissa erityiset toimikunnat asianomaisten kappalaisten johdolla; tilitys laadittiin yhteisesti pitäjittäin. Siikajoen kirkkoherran pyynnöstä ylemmät kappelit Pulkkila ja Piippola erotettiin kuitenkin eri avustuspiiriksi, koska ne olivat likempänä Oulua kuin Siikajoen suupuolta; puheenjohtajana oli Pulkkilan kappalainen Jac. Frosterus. Tähän piiriin liitettiin aluksi myös Pyhäjoen ylempi nimismiespiiri, mutta se palautettiin ennenpitkää asukkaiden pyynnöstä oman pitäjänsä yhteyteen, josta oli mukavampi hakea elintarpeita. Alussa oli Ala- ja Ylitornion järjestämättömillä seurakuntain osilla yhteinen komitea Alatornion kappalaisen, v.t. kirkkoherran J. Wijkströmin johdolla, mutta sittemmin annettiin Ylitornionkin avustaminen eri komitealle, jonka puheenjohtajana toimi Ruotsin puolelle jäänyt Er. Burman; Karungin hätäavustuksen jakoi apulainen maist.

¹ E:n kirj. khroille ja krv:eille 17. V; kirj. Muhoksen khralle C. R. Appelgrenille 8. VI. 1811, O.LK.

Joh. Er. Rehlund.¹ — Kirkkoherra esiintyy nähtävästi useimmissa komiteoissa tärkeimpänä toimihenkilönä; hänen apulaisenaan kirjoitustöissä ja jakelun toimittajana oli pitäjänkirjuri, josta kuitenkään ei aina ollut apua.² Muina jäseninä oli tavallisesti toinen pappi, jos sellaista oli emäseurakunnassa, nimismies ja muutamia talonpoikia; säätyläishenkilöitä oli mukana niissä pitäjissä, joissa sellaisia oli olemassa. Kirjoitustaidottomista ja hajallaan asuvista talonpoikaisjäsenistä ei ollut paljon apua.

Edellä mainituissa käskykirjelmissään Ehrenstolpe oli jo antanut yksityiskohtaisia määräyksiä avustuksen käyttämisestä ja tilaamisesta. Kun Orrhjelm oli saapunut, annettiin neuvottelun jälkeen hänen johtosääntönsä mukaisesti komiteoille täydentäviä ja varmempia määräyksiä maaherran kiertokirjeellä 28 p:ltä toukok. Komiteain velvollisuudet olivat näiden eri käskykirjeiden mukaan seuraavat. Heidän tuli tutkia kaikkien hätään joutuneiden avun tarvetta ja tehdä heti maaherralle ilmoitus, kuinka paljon kullekin pitäjälle ja kylälle oli toimitettava viljaa; varsinkin Orrhjelmin saapumisen jälkeen vaadittiin kiireellisesti näitä tietoja, jotta olisi voitu ryhtyä leipäviljan ostamiseen ja jauhojen tilaamiseen sotaväen varastoista. Myöskin rukiinsiemenen tarvitsijoista oli ensi tilassa laadittava tarkat luettelot, koska sillä aiottiin jonkun verran korvata ohransiemenen puutetta. Komiteain oli myös tutkittava lainaksi pyytäjain vakuuden pätevyyttä. Kuitenkin jo huhtikuun 29 p:n kiertokirje määrää takuuta vaadittavaksi vain niiltä,

¹ Useat uudet komiteat muodostettiin vasta kesäkuussa: Kemissä oli vaali kesäk. 3 p. ja Alatorniossa 9 p. Kemijärvellä ei vielä 25 p. kesäk. ollut komiteaa ja epäiltiin, mitä hyötyä siitä enää voisi olla. Kuusamon kirkkoherralle antoi mh. 6 p. kesäk. käskyn komitean muodostamisesta. Pulkkilan kappalainen määrättiin 29 p. toukok. toimipiirin komitean puheenjohtajaksi. Ylitornion komitean eroittamisesta annettiin käsky 5 p. kesäk.; komitea pitää pöytäkirjaa ensi kerran 25 p. kesäk. Hailuodon komitea mainitaan ensi kerran 5 p. kesäk.

² Nimenomaan mainitaan, että Iin kirkkoherralla Abr. Frosteruksella oli ollut komiteassaan enin toimi. Siikajoen kirkkoherra J. A. Carp valittaa, ettei hänelle ollut mitään apua vanhasta pitäjänkirjurista Henrik Ervastista, jonka tähden hänen itsensä täytyi vastata kaikista luetteloista, joita oli kirjoitettava monta kappaletta (Carpin kirj. Orrhjelmille 24. VII. 1811).

joilla ei ollut taloa tai maanviljelystä, ja tämän määräyksen vahvistaa toukokuun 28 p:n kiertokirje hyväksyen nimenomaan myös kruunun talon vakuuden. Komiteain oli itsensä tilattava ja tuotettava sotaväen makasiineista saatavat jauhomatot sekä myös toimitettava niiden jakelu, mutta kruununmakasiinien veroviljan luovuttaisivat tarvitseville kruununvoudit, joille komiteain oli vain annettava luettelo, kuinka paljon kunkin tuli saada (kuulutus 9. V). Maksaa sai edelleenkin ruotsinrahalla, à 25 kill. vvs. paperiruplalta (edellisen vuoden kurssin mukaan), kunnes hallitus antaisi rahalahjista päätöksensä, joka epäilemättä oli oleva suotuinen (kiertokirje 28. V). Tärkeä myönnytys, joka Orrhjelmin kanssa neuvoteltua tehtiin, oli, että lainan sai maksaa takaisin luonnossa, siis mahdollisesti paljon halvemmalla viljalla. Rahahinta oli veroviljasta oleva, kuten mainittu, edellisen vuoden verohinta, rukiista 11 rpl. ja ohrista 9 rpl. hop. tynn., mutta jauhojen hintaa ei vielä voitu ilmoittaa. Tililuetteloissa oli eri sarakkeisiin merkittävä rahalla maksaneet, täyttä takuuta vastaan lainanneet ja talojansa vastaan lainaksi saaneet. Komiteain oli katsottava, että lainojen maksu kannettaisiin heti elonkorjuun jälkeen erikseen kussakin kyläkunnassa ja koottaisiin papin tai jonkun muun tunnetun seurakuntalaisen haltuun sekä kyläkunnan yhteisellä toimella ja kustannuksella toimitettaisiin kruununmakasiiniin (kiertok. 28. V). Tästä jyvän ja jauhojen takaisinmaksusta saman vuoden kuluessa olivat komiteat ehdottomasti vastuussa.

Kysymys, kuinka kaikkein köyhimpiä tarvitsevia oli autettava, oli vaikea järjestää. Ehrenstolpe oli jo yleisessä kuulutuksessaan 29 p:ltä huhtik., jossa annettiin määräys jakaa kenraalikuvernööriltä saadut 500 tsetverttiä pienissä erissä todella tarvitseville, lausunut julki arvelunsa, että »oli kaikkea syytä otaksua, että H.K.M. tunnetussa lempeydessään ehkä armosta sen antaisi lahjaksi». Orrhjelmille annettu ohjesääntö oli tässä kohden kovin epämääräinen, jonka vuoksi hän ei voinut aluksi tästä asiasta antaa tarkempaa selvitystä. Kiertokirje 28 p:ltä toukok. sisältää tästä vain käskyn, että komiteat laatisivat ilmoituksen, kuinka paljon leipäviljaa oli tarpeen torppari-, mäkitupalais- ja loisjoukkoa varten — lukematta niihin seurakuntain ylläpidettäviä ruotuvai-
vaisia —, »joiden tuli yhtäläisesti kuin kaikkien muiden H.K.M:nsa

hädänalaisten alamaisten päästä nauttimaan H.K.M:nsa armosta ja pelastua välttämättömästä nälänhädästä»; sen saatuaan maaherra oli antava komiteoille lähemmän määräyksen, kuinka tämän avustuksen jakamisessa oli meneteltävä. Kun sitten pari viikkoa myöhemmin päästiin aloittamaan jauhojen lähettämistä pitäjille, vaadittiin kiertokirjeessä 10 p:ltä kesäk. entistä sitovammin pitäjiä hätäavun jakamiseen köyhimmillekin puutteenalaisille ja perusteltiin tällä kertaa vaatimusta nimenomaan sillä, että pitäjien oli pitäminen huoli köyhistä, joten avustus oli manttaalien perustuksella korvattava talojen kesken. Näin tehtiin tämä avustus tavallisen vaivaisavustuksen veroiseksi.¹ Maaherra lupasi kuitenkin tehdä hallitsijalle esityksen, että tämä myöntäisi jotain muutosta takaisinmaksussa. Kun muutamat komiteat olivat tässä säälittävässä ja »ihmisyyttä niin läheltä koskevassa asiassa» esittäneet vaikeuksia ja vaivojen pelkoa ja useimmat jättäneet lähettämättä avustusviljan tilaukset, kehoitti maaherra vieläkin heitä olemaan viivyttlemättä turhan kirjevaihdon takia keisarin armon toteuttamista ja kärsivien kanssaveljien pelastamista.

Niinkuin näkyy, oli komiteoilla epäilyksiä näiden käskyjen suhteen. Ensiksikin jäi heille moni kohta epäselväksi — siitä puhumattakaan, että myöhemmin perustetut komiteat, kuten Pulkkilan ja Ylitornion, eivät olleet saaneet ensimmäisiin kirjeisiin ja määräyksiin sisältyneitä tietoja. Ilmoittamatta oli jäänyt hätäavustuksena jaettava venäläisten jauhojen hinta, samoin kuin enimmäkseen myöhemmin ostetun viljankin. Epätietoisuutta oli, saisiko jauhotkin maksaa luonnossa ja kuinka se oli tapahtuva, kun jauhoissa suorittaminen ei tullut kysymykseen. Tšetvertin ja kulin suuruus ja eroitus oli täällä tuntematon asia. Hämäräksi jäi monelle komitealle myös alusta alkaen, oliko jauhot jaettava ilmaiseksi vai maksua vastaan.

Komiteoille annettu työ ja edesvastuu hätäavustuksen toimeenpanossa oli niiden mielestä ylen suuri. Työvelvollisuuteen nähden

¹ Konselji oli samoin määrännyt kuntien velvollisuudeksi vastata veneeristen tautien parantolaan vietyjen köyhien ylläpitokustannuksista (kiertok. 13. VIII. 1810, ks. s. 274—5.

herätti nytkin vastarintaa, että komiteoille ei ollut annettu ainoastaan jauhojen jakelun toimeenpanoa, vaan myös luonnossa suoritettavan lainojen maksun kantaminen: Iin komitea ei voinut vieläkään olla pyytämättä (kesäk. 7 p.), että se pääsisi kaikesta viljan edestakaisiin kuljettamisesta sekä lainojen kannosta, jotka tehtävät eivät kuuluneet komitean toimipiiriin.

Vielä paljon suurempaa vastarintaa synnytti se edesvastuu, johon komiteat asetettiin kaiken jaetun hätäapuviljan takaisinmaksusta; viimeisissä kiertokirjeissä oli tätä edesvastuuta suurennettukin laajennetulla jakeluvollisuudella. Nekin määräykset, joiden tarkoitus oli helpottaa takuun saantia, olivat omiaan vakuuden vähentämisellä vain lisäämään komiteain vastuunalaisuutta.¹ Tämä vastuunalaisuus teki komiteat sitä pidättyväisemmiksi hätäapuviljan tilaamisessa ja lainaksi antamisessa, kun monet talolliset ja uudistilliset olivat edellisinä kovina aikoina niin velkaantuneet tai jättäneet maksujaan rästiin, ettei heillä voinut katsoa olevan riittävää vakuutta takaisinmaksusta; täten oli moni suurimmassa tarpeessa oleva talollinenkin jätettävä ilman hätäapua. Väitettiin, ettei missään laissa ollut perustusta sille, että komiteain oli vastattava vieläpä talollistenkin avustukseen käytetyn viljan maksusta.²

Köyhien tilattomain avustuksen järjestämistä vaikeutti alussa jo sekin, että tämä köyhempi väki oli ylimaan nälkäperiltä joukoittain lähtenyt liikkeelle varakkaampiin merenrantapitäjiin. Orrhjeminkin silmiin pisti heti kerjäläisten runsaus. Ensi vaikutelminaan hän 31 p. toukok. kertoo konseljille, että pitäjiä kerjäläisiä, sekä vanhoja että nuoria, vilisi kaikkialla. Kokkolassa heitä tuli päivittäin taloihin useita satoja, ja Oulussa kauppias Keckman oli äskettäin, vaimonsa hautajaisissa, ruokkinut heitä vähintään 600, kaupungin omat köyhät mukaan luettuina. Heillä ei ollut papintodistusta, josta olisi saatu selville heidän kotiseutunsa ja maineensa; joukossa oli sellaisiakin, joiden olisi tullut saada

¹ Ei ollut esim. selvitetty, olivatko komiteat vapautetut ensimmäisestä etukäteisen maksusta, jos lainan maksua ei määräaikaan suoritettaisi, vaikkakin sen voisi lainaajan omaisuudesta mitata (Siikajoen kom:n kirj. E:lle 7. VI. 1811, 1809—11 tilien a.).

² Oulun kom:n kirj. 27. V. 1811, O.LK.

kotipitäjässään ruoduilta vaivaisapua.¹ — Jotta hätäavustukseen olisi saatu järjestystä, kiellettiin maaherran yleisellä kuulutuksella lääninkansliasta 8 p:ltä kesäk. tällainen kerjuulla kulkeminen, varsinkin ulkopuolella omaa pitäjää, vangitsemisen ja kotipitäjään lähettämisen uhalla. Tästä lähin tuli köyhäin saada apua omassa kotipitäjässään, ja jotta komiteoilla olisi sitä antaa, ryhdyttiin pitäjille lähettämään jauhoja, mikäli niitä oli käytettävissä ja saatiin kuljetetuksi; siitä antoi maaherra komiteoille ilmoituksen kirjelmällä 10 p:ltä kesäk.

Vaatus, että näillekin köyhille tilattomille oli tilattava avustusta sillä edellytyksellä, että sekin oli maksettava, jos hallitsija sitä ei antaisi lahjaksi, herätti kuitenkin komiteoissa levottomuutta, jopa kiihtymystä. Tunteelliset vetoamiset siihen, että »ainoana silmämääränä» tuli olla »ihmisyudentunne ja alamainen kiitollinen vakaumus keisarin maanisällisestä tahdosta ojentaa nälissään oleville apua»², eivät tehonneet komiteoihin. Vastahakoisuus sai eräissä läntisemmissä pitäjissä itsepäisemmän muodon, joka näyttää viittaavan johonkin erikoiseen syyhyn. Alatorniossa esim. oli erittäin vaikeaa saada jäseniä komiteaan, ja jos kruununpalvelijain avulla siihen muutamia saatiin, karkasivat he pois muutaman tunnin kuluttua, niin että taas täytyi hankkia toisia sijaan. Komitean puheenjohtaja, v.t. kirkkoherra Joh. Wijkström, joka huhtikuussa 1812 muutti Ruotsin puoleisen Ylitornion kirkkoherraksi, selittää, kertoessaan tästä kirjelmässään Oulun maaherralle 26 p:ltä heinäk. 1820, syyksi sen, että »talonpojat epäilivät silloin uutta esivaltaansa, että se määräisi maksamisen pitäjän velvollisuudeksi». Vain näistä Ruotsiin siirtyneen papin sanoista saamme nimenomaisen tiedon, että tässä maksuvelvollisuudessa oltiin taipuvia näkemään uutta venäläistä verotussysteemiä vieraine rasituksineen ja velvoituksineen. Monessa muussakin pitäjässä kieltäydyttiin tilaamasta tätä avustusta, kunnes annettiin joko uhkamääräys tai nimenomainen lupaus, että avustus oli oleva kruunun puolelta tuleva lahja. Kemin, Ala- ja Ylitornion komiteat lopettivat vastarintansa vasta kokoukseen saapuneen Orrhjelmin käskystä ja va-

¹ Siikajoen kom:n kirj. E:lle 12. VI. 1811, 1809—11 tilien a.

² E:n kirj. Siikajoen kom:lle 24. V. 1811, O.LK.

kuutuksesta.¹ Muhoksen komitealle antoi maaherra 11 p. kesäk. »viimeisen kerran» käskyn 50 ruplaan korotetun sakon uhalla lähettää venheitä noutamaan jauhoja ja jyviä elatusavuksi.² Tästä annettiin joillekin muillekin komiteoille ja nimismiehille sakko-uhkauksia.

Apuatarvitsevat eivät itsekään olleet niin nopeita pyytämään avustusta, kuin odottaisi. Monessa pitäjässä täytyi komiteain asettaa useampia määräaikoja senvuoksi, että alussa vain harvat tekivät tilauksia, mutta tarvitsijain lukumäärä sittemmin, kuten tiedettiinkin, osoittautui paljon suuremmaksi. Syynä tähän hitauteen oli se, että hätääkärsivät itsekkin pelkäsivät velkaantumista, varsinkin alussa, jolloin luultiin vaadittavan velan suorittamista rahassa, koska talonpojilla tähän aikaan oli niin vähän tilaisuutta rahan hankkimiseen, heillä kun ei ollut myytävänä voita eikä tervaa; ja monen oli myöskin vaikea saada vaadituita takuita. Kun tuli tiedoksi, että lainan sai suorittaa luonnossa ja että talot riittivät vakuudeksi, oltiin halukkaampia tilaamaan leipäviljaa. Rukiinsiementä tilattiin kuitenkin monin paikoin odottamattoman vähän: syynä oli se, että erinomaisen kaunis kesä lupasi aikaista satoa, josta voitiin saada siementä. Mutta vaikuttipa siihen sekin, että yksityiset kauppiat kilpailivat viljan myynnissä menestyksellä, niinkauan kuin ei tiedetty, oliko rukiinsiemen maksettava rahassa vai luonnossa ja kuinka kallista se tuli olemaan sekä saapuisiko se aikanaan perille. Kun talonpoika sai valmistaneeksi tervansa, turvautui hän mieluummin omaan kauppiaseensa. Tästä

¹ Kemissä pani komitea heti vaalin jälkeen 3 p. kesäk. vastalauseensa vastuuvollisuutta vastaan, luopumatta siitä seur. kokouksessa 9 p. Kolmannella kerralla 24 p. kesäk. se päätti, ollakseen viivyttämättä esivallan tarkoituspöytä pikaista toteuttamista, kokoontua seur. päivänä aloittaakseen jauhomäärän jaoittamista kaikkein köyhimpään kesken, mutta lausui toivomuksen, että ennen jakelun toimeenpanoa poistettaisiin pitäjäläisten huoli ja pelko maksuvelvollisuuden suhteen. Seur. p. kirjoitti puheenjohtaja rov. M. Castrén mh:lle, että tämä vastalause oli nyt syrjäytetty, kun komitea Orrhjelmin antaman käskyn vuoksi oli päättänyt seur. maanantaista alkaen ruveta jakelemaan jauhoja hätääkärsiville (1809—11 tilien a.).

² Kirj. nm. Emelökselle, O.LK.

syystä arveltiin Kalajoella jo heinäkuun puolivälissä, että vain puolet tilatuista rukiinsiemenistä olisi todella oleva tarpeen. Siikajoelta ilmoitettiin viikkoa myöhemmin, että rahanpuutteessa oleva talonpoika aikoi odottaa uudissiementä. Tornion puolessa tahdottiin odottaa viljalaivoja, ja siellä varakkaammat sittemmin saivatkin Tornion kauppiailta paljon halvempaa viljaa; vain köyhemmät, joilla ei ollut rahaa eikä luottoa käytettävänä ostamisena ja joiden pelot muuten olisivat jääneet kylvämättä, tilasivat hätäapuviljaa, senjälkeen kun saivat tietää, että sen sai maksaa takaisin luonnossa. Sama syy lieene vaikuttanut talonpoikain hitauteen Kemissä, Iissä, Limingassa ym. ja varsinkin rantaseutujen pitäjissä, jotka saattoivat käyttää kauppiaiden välitystä.¹

Hätäavun kuljetuksen järjestäminen kaukasiin sisämaan seutuihin ei ollut helppo asia. Jokien suupitäjien talonpoikia ei hevin voinut vaijata takamaan pitäjien tarpeiden kuljettamisella, sillä heillä oli omissa ja kruununajoissaan kylliksi tekemistä. Kemiin ja Iihinkin lähetettiin vilja komiteain pyynnöstä aluksilla kesätöissä olevien talonpoikain säästämiseksi. Rovaniemellä ja Kemijärvellä arveltiin aluksi, että hätäapua ei voisi toimittaa perille, koska kuljetus kesän aikana koskista virtaa ylöspäin oli niin hankalaa. Kemijärvellä epäiltiin lisäksi, että kun tieto oli tullut niin myöhään, vasta vähän ennen juhannusta, apu ei ennättäisi ennenkuin olisi saatu korjatuksi vuodentulo siitä siemenestä, »jonka kukin köyhyydessään oli voinut kaapia kokoon»; sama vaikeus oli rukiinkylvöön nähden, johon ryhdyttiin vieläkin aikaisemmin.²

Rovaniemen komitea pyysi ensin, että sille tuleva vilja kuljettaisiin Kemiin, josta ne, jotka kykenivät, saisivat itse käydä noutamassa. Kuitenkin lähetti kruununvouti Nordberg heinäkuun alussa Rovaniemelle 85 mattoa jauhoja ja sittemmin 50 tynn. rukiinsiemeniä. Samat määrät toimitettiin myös Kemijärvelle ja ennättivät ne vielä kiitollisten vastaanottajain kipeään tarpeeseen.

¹ Joh. Frosteruksen kirje Orrhjemille Kalajoelta 16. VII, Carpin samoin Siikajoelta 24. VII, Ylitornion kom:n pk. 25. VI, Alatornion kom:n kirj. 13. VIII. 1811.

² Kirj. Rovaniemeltä 11. VI ja Kemijärven khran J. Wegeliuksen kirj. 25. VI. — Kemijärvelle oli mh:n kirj. 29. IV jäänyt saapumatta ja kirj. 17. V oli saapunut vasta »viikko sitten», s.o. kuukauden päästä.

Myös Pudasjärvelle vienti lykkääntyi kesäkuulta tulvaveden vuoksi. Kesäkuun 14 p:ksi oli kyllä kutsuttu 15 venettä kuljetamaan jauhoja Pudasjärvelle; muutamia miehiä saapuikin, mutta ilman venheitä, ilmoittaen että muitakaan ei tulisi, koska tulvavesi esti pääsemästä tyhjälläkään venheellä vastavirtaa, vielä vähemmän lastatulla. Täytyi senvuoksi jäädä odottamaan veden laske- mista. Vasta heinäkuussa kuljetettiin sinne 82 mattoa ja elokuussa lisäksi »80 tarvitsevaa varten» 6 kulia. Ne vietiin ensin Durchmanin toimesta Iin Kollajan kylään ja sijoitettiin Kälkäjän talon aittaan, jonka avain oli isännän hallussa. Sieltä Pudasjärven nimism. Elias Fr. Planting kuljetutti ne Pudasjärvelle ilman tarkastusta vastaanotettaessa ja kuljetuksen valvontaa. — Rukiinsiementen kuljetus tänne tuli kuitenkin ylivoimaiseksi huonon järjestelyn vuoksi. Heinäkuussa tultiin Pudasjärveltä omilla venheillä niitä hakemaan, mutta nimismies Durchmanin poissaolon vuoksi jäivät siemenet sillä kertaa saamatta. Ja lopultakin jäi 136 tynn. näitä siemeniä Iijoen suulla olevalle markkinapaikalle, huolimatta Ehrenstolpen antamista käskyistä niiden kuljettamiseksi. Seuraavana talvena ne sitten Pudasjärven komitea toimitti käyttämättöminä Oulun makasiiniin.¹

Iin kautta vietäväksi oli suunniteltu myös ainakin osa Puolan- gan avustuksesta. Myös Kuusamoon vietiin samaa tietä heinä- kuussa 24 tynn. jyviä (vrt. s. 186). Iin reitti oli siis verrattain ankarasti rasitettu kuljetustyöllä; se ehkä osaksi selittää Pudas- järven rukiinsiemenen kohtalon.

Kajaanin laajan ja kaukaisen läänin hätäapuviljan kuljetus vaati erityistä järjestelyä. Keväällä oli ollut pakko kuljetuttaa ohransiemen jokivarren talonpoikien hevosilla Oulusta Säräisnie- melle asti, ja siten kuljetettiin myös kesäkuun päättyessä 74 kulia jauhojakin; mutta heinäkuun suuri kuljetus järjestettiin tapahtumaan mikäli mahdollista Kajaanin-lääniläisten omiin voi- min vesitietä myöten. Sieltä saapui heinäkuun 9 p. Ouluun 40

¹ E:n kirj. E. F. Plantingille 2. VII; Durchmanille 10. VII, Lillje- qvistille 26. VII. 1811; Is. Montinin laatima tili 17. VII. 1820, 1809 —11 tilien a., sekä mhv:n kirj. Lilljeqvistille 22. I. 1812, O.L.K. — Durchman oli jakanut näitä jyviä 17 tynn. 24 kapp. Pudasjärven talon- pojille ja loisille.

venhettä omine säkkeineen viljan kuljetukseen — kysymyksessä oli sillä kertaa 200 tynn. 14 kapp. rukiinsiemeniä ja 180¹/₂ mattoa jauhoja. Paltamon nimismies A. R. Elfving otti viljan vastaan Oulun Pakkahuoneelta ja toimitti sen hevosilla Koskenniskaan. Täällä sen Kajaanin läänin miehet ottivat venheisiinsä ja soutivat Muhoksenperään ja Syväykseen. Sinne oli asetettu lähetysten vastaanottajaksi ja tarkastajaksi räätäli Tamlander, joka lähetti viljan edelleen Muhoksesta kutsuttujen talonpoikain rattailla koskien ohi 6 penikulman matkan Säräisniemen Nimisjärvenhiedalle. Tänne oli saapunut eri pitäjistä venheitä viedäkseen viljan perille asianomaisiin jakelupaikkoihin. Säräisniemellä oli aikaisemmat lähetykset ottanut vastaan talollinen Isak Lämsä, mutta heinäkuussa tuli tänne Paltamon komitean asiamieheksi ensin kunnankirjuri luutnantti A. W. Appelgren, ja hänen jälkeensä, kun hän epäsäännöllisyytensä vuoksi kutsuttiin pois, tullimies A. Westenius. Syväyksessä syntyi kuitenkin ennen pitkää pysähdys kuljetuksessa: Muhoksen hevoset oli ajoissa niin loppuun väsytetty, ettei saatu tarpeeksi hevosia. Säräisniemellä saivat senvuoksi kaukaisista pitäjistä tulleet talonpojat useita päiviä nälkiintyneinä odottaa kallista lastiaan. Ruuhkan vähentämiseksi ottivat silloin Kajaanin puolen talonpojat sauvoakseen osan viljasta kaikki kosketkin ylös omilla venheillään. Kuljettajat olivat kuitenkin niin perin nääntyneitä, että esim. paltamolaisille täytyi antaa ruokavuksi 13¹/₂ mattoa jauhoja. Kuljetus vei niin paljon aikaa, että Sotkamoon tätä viljaa alkoi saapua vasta elokuussa.¹

Orrhjelm tahtoi matkallaan Kajaanin lääniin erityisesti vakuutautua siitä, että tämä kuljetus tapahtui säännöllisesti ja että vilja oikein saapui perille. Myöskin Kuopiosta tuotiin samaan aikaan rukiinsiemeniä Kajaanin lääniin, mm. Sotkamon ja Hyrynsalmen kaskea polttavalle väestölle 200 tynn., joiden perille tuloa hän myös tahtoi tarkastaa. Epäsäännöllisyyttä kyllä ilmenikin.

¹ Mhv:n määräys A. Elfvingille 25. VI, E:n määräykset Lilljeqvistille 9. VII; Elfvingin raportti 30. VII (1809—11 tilien a.), Orrhjelmin kirje TO:lle 9. VII, Sotkamon kom:n laskelma v:lta 1820 ym. Vielä elokuussakin jatkui jauhojen ja siemenen kuljetus, mutta tällä kertaa koko matkan Oulusta Säräisniemelle hevosilla.

Mainittu Appelgren oli omin päinsä ilman komitean valtuutusta jakanut osan saamistaan kuleista heti ne saatuaan paikalla — vail-linki nousi täten 25 kuliin, joista Appelgren myöhemmin antoi komitealle selvityksen. Muutenkin hän oli ollut perin huolimatton toimeensa: vastaanottamaansa varastoa hän ei ollut laskenut, lähetyksiä hän ei kuitannut, transporttien mukaan ei antanut lähetysluetteloita enempää kuin itselläänkään sellaisia säilytti. Jotkut Paltamon talonpojat kiistivät sittemmin, etteivät olleet saaneet niitä jauhomääriä, joita heidän nimellään oli Appelgrenin jakeluluettelossa.

Paltamossa sai Orrhjelm kuulla Syväyksestä kuljetettaessa harjoitetun sellaistaakin väärinkäytöstä, että osa matoista vietiin omin luvun kaukasiin kyliin ja että osa säkeistä saapui perille vaillinai-sina. Siitä syystä hän pyysi, että lähetyksiä ei toimitettaisi pienissä joukoissa ilman vartioimista.¹ Tosiaankin oli kokonaisia viljalähetyksiä joutunut harhatielle. Nimismies Elfving ilmoitti, että eräät talonpojat, joille lääninkonttorista oli annettu 16 kulia 37 L \grave{a} jauhoja vietäväksi Säräisniemelle, olivat jakaneet nämä jauhot yksipuolisesti keskenään. Myös eräät Limingan talonpojat veivät heinäk. 29 p. kokonaisen transportin, 38 tynn. rukiita, kotiinsa ilmoittamatta siitä komitealleen. Tällä tavalla joutui talonpoikain yksipuolisesti jaettavaksi myös suurin osa siitä avustusmäärästä, joka vietiin Hyrynsalmelle. Kirkkoherra Johan Wege-lius oli poissa Savossa, ja kappal. Erik Ekdahl sekä nimismies, vänrikki G. A. Castrén eivät saaneet komitean jäseniä edes koolle, niin että jakolistoja ei voitu komitean puolesta laatia. Seurauksena oli, että kovassa hädässä olevat talonpojat veivät suurimman osan avustusviljaa suoraan kotikyläänsä ja jakoivat sen kylänmiehilleen. Komitealla ei sen vuoksi ollut tietoa pitäjälle tulleen avustuksen käyttämisestä; kuitenkin näyttävät ainakin muutamat jakelijat tehneen merkintöjä avustuksen saajista, ja näiden omankin ilmoituksen perustuksella voitiin sittemmin käräjillä viljan käyttö joltakin osalta selvittää.

Varsinkin jauholähetyksissä oli perille saapuessa ollut suuria vaillinkeja; 18 L \grave{a} :n sijasta matot saattoivat painaa vain 12—13 L \grave{a} ;

¹ Orrhjelmin kirj. lääninhallitukselle 22 p. heinäk., 1809—11 tilien ä. (Paltamon tilit).

Sotkamossa väitettiin vain parhaiden mattojen painaneen 13 *L*ä, kun muut matot olivat yleensä vain 9—10 *L*ä:n painoisia. Juuri kaukaisimpiin pitäjiin saapuneissa matoissa oli vajuus suurin, joten se ilmeisesti oli matkalla syntynyt. Kun tiedämme, kuinka huonoa kuljetuksen valvonta oli ollut, on lähellä epäily, että vaillingit olivat syntyneet kuljettajain epärehellisyyden ja anastamisen kautta. Tämä olikin yleinen käsitys, ja näin väittää revisori N. J. Idmankin, joka pari vuotta myöhemmin johti täällä samanlaista hätäapuviljan kuljetusta. Kuitenkaan ei sittemmin niissä virallisissa tutkimuksissa, joita v. 1821 pidettiin, tahdottu tunnustaa vaillinkien syntyneen kuljettajain omavaltaisuuden tai epärehellisyyden vuoksi: korkeintaan selitettiin näiden olleen niin kovassa nälässä, että heidän oli pakko tiellä ottaa hiukan jauhoja keittääkseen niistä puuroa »kuolettavan nälkänsä vaimentamiseksi». Vaillinkien varsinaiseksi syyksi, lukuunottamatta selvittämättömiä jakeluja jne., selitettiin lähetettyjen mattojen perin kurjaa tilaa: ne olivat enimmäkseen aivan rikkinäisiä, sisältö suurelta osalta pois valunut, paikkailtuja ja täytettyjä heinillä, olkitukoilla, sammalilla, männynhavuilla, rievuilla, roskalla ja lialla, vieläpä oli (tiili)kiviäkin aina 8 naulan painoisiin asti jauhojen seassa (vrt. s. 89). Säkit olivatkin niin kelvottomia, ettei niitä tahdottu ostakaan, kun jossakin pitäjässä niitä huutokaupalla kaupiteltiin. Jauhot olivat jo makasiinista vastaanotettaessa suurelta osalta pahentuneita ja homeisia; matkalla osa vielä pääsi kastumaan: esim. sotkamolaisten jauhovenheet täyttyivät myrskyn aikana vedestä ja Rovaniemelle vietäessä yksi venhe kaatui koskessa. Kun tällaiset kastuneet ja homehtuneet matot tyhjennettiin, jäi taikinoitunutta jauhoa säkkeihin kiinni niin paljon, että ne säännöllisen painon 10 naulan sijasta saattoivat painaa 15 naulasta aina 2 leiviskään asti; muukin jauho oli toisinaan kauttaaltaan paksuissa kokkareissa, joita täytyi hakata rikki. Paikoin meni kokonaisia mattoja täten hukkaan tai heitettiin pois. Orrhjelminkin sanotaan tunnustaneen tämän asiaintilan ja sopineen siitä, että mattojen keskimääräiseksi painoksi laskettaisiin vain 15 leiviskää; samoin selittää maaherra kirjeessään Iin komitealle 15 p:ltä marrask. 1811, ja toisissa kirjeissä kehoitetaan tästä syystä punnitsemaan mattoja.

Komiteoiden oli ollut vaikeaa heti todeta tämä vajanaisuus, osaksi senvuoksi, että he eivät tietäneet, paljonko mattojen olisi pitänyt painaa, osaksi senvuoksi, että Oulusta otettaessa mattoja ei punnittu ja perillä ei ollut vaakaa punnitsemista varten; vasta kun kunkin saajan osuus jaettaessa puntarilla leivisköittäin punnittiin, saatiin tiliin merkityksi jaettu jauhomäärä ruotsalaisissa leivisköissä; varmuuden vuoksi merkittiin tiliin usein myös mattojen lukumäärä.

Tällaisia vajauksia ei yleensä ollut kotimaisissa lähetyksissä. Kuitenkin oli Rovaniemen ja Kemijärven lähetyksissä vajuusta, osaksi rikkinäisten säkkien vuoksi. Limingan suuri vajuus oli syntynyt toisella tavalla (ks. s. 200). — Vajauksista verrattakoon alempana olevaa taulukkoa, joka esittää pitäjänkomiteain hätäavustuksen jakoa.

Vaikkakin hätäavustusta tarjottiin runsaammin, kuin ehkä useimmat olisivat voineet odottaa, ei se tietysti kuitenkaan kaikin paikoin vastannut puutteen suuruutta; moni komitea ilmoittaakin tilauksissaan suurempia tarvemääriä kuin lähettää voitiin. Oli kuitenkin parempiosaisiakin seutuja, joissa avustus näyttää kokonaan karkoittaneen puutteen; sellaisia oli ainakin Alatornio, jossa, kuten mainittu, vain kaikkein köyhimmille oli apu tarpeen. Yleensä kuitenkin vakuutettiin köyhimmistäkin pitäjistä kaikkien saaneen apua (näin selittivät esim. Sotkamon ja Pulkkilan komiteat) ja suurella kiitollisuudella se todettiin. Jauhoja lainattaessa annettiin parhaassa tapauksessa matto taloa kohden, joka olikin todellisen tarpeen mukainen määrä (esim. Pulkkilan komitean ilmoituksen mukaan). Köyhille annettiin jauhoja yleensä leiviskä henkeä kohden.

Köyhimmille annetun avustuksen korvausvaatimuksen suhteen meneteltiin eri pitäjissä eri tavoin: kun esim. Pulkkilan komitea ei mitään antanut nimenomaan lahjaksi — lukuunottamatta matoista irkikaavittua pilaantunutta jauhoa, jonka ympärillä odottavat nälkiintyneet köyhät heti keittivät puuroksi paikalla syödäkseen — niin jaettiin toisin paikoin joko kaikki jauhot ja muu syömävilja tai osa niistä keisarin antamana armolahjana; joskus annettiin täten osa siemenviljoistakin. Alatorniossa annettiin lah-

jana kaikki muu avustus, paitsi pieni osa rukiinsiemenestä (19 *Lā*); Ylitorniossa annettiin 100 tynnyristä rukiinjyviä lainana talojen vakuutta vastaan vain 30 tynnyriä, muut 70 tynn. annettiin ilmaiseksi; kummassakin sittemmin käsitettiin kaiken avustuksen tulleen Orrhjelmien vakuutuksen mukaan ilmaiseksi ja lainojen kanto jäi senvuoksi suorittamatta. Kemissä ja Rovaniemellä jaettiin kaikki jauhot lahjoituksen tarkoituksessa, Paltamossa taas annettiin osa jauhoja köyhille, joilta ei voinut toivoa takaisinmaksua, ja pyydettiin, että nämä näin jaetut erät saisivat olla keisarin antamaa armolahjaa. Viittaen tästäkin mainittuun taulukkoon.

Ainoa havainnollinen kuvaus jakelun toimeenpanotilaisuudesta asiakirjaimme joukossa on seuraava Kemin rovastin Mathias Castrénin lähettämä kirje Orrhjelmille 9 p:ltä heinäkuuta.

»Suosiollinen Veljeni!

Kun minä Veljen kehoituksesta saan mielihyvän lähettää rovastikuntani väkilukutaulun otteen, en saa olla kertomatta, että komitea jakelutti jauhoja koko menneen viikon, alkaen maanantaista aina tähän lauantai-iltaan asti. Oli liikuttavaa nähdä satojen ihmisten, kasvot laihtuneina ja mustankelmeinä sekä vartalot nälän ja pettu- ja olkileivän syömisestä enimmänsä osan lihastaan menettäneinä, tulevan esille säkkeineen, ottavan ilokyynelein jauhonsa vastaan ja siunaavan Keisariansa ja Esivaltaansa. Minä ja moni kanssani tunsimme silmäimme kostuvan, ja kun vielä muistelen tätä näkyä ja piirrän sen paperille, tunnen sydämessäni helppää liikutusta eivätkä silmäni voi olla kyyneltyttä. Puuron keittäminen oli monien satojen kurjien ja köyhien talouksien ensimmäinen työ, heti kun olivat saaneet jauhot, ravitakseen nälkäiset vatsansa.

Minä jätin vielä n. 300 leiviskää, jotka myöskin ensi tilassa ja'amme köyhille, jotka mahdollisesti ovat unhottuneet ensimmäisessä jakomerkinässä. — — —»

Erehtyisi kuitenkin pahasti, jos luulisi jakelun välittäjille jääneen vain tällaisen mieluisan muiston siitä, että olivat saaneet tilaisuuden auttaa kärsiviä kanssaveljiään, ja että vain kiitollisuutta näiden puolelta olisi tullut heidän osakseen. Päinvastoin liittyi avustustoimintaan monenlaisia kokemuksia, jotka olivat

heille hyvin epämieluisia ja loukkaavia. Varsinkin Pulkkilan komitean esimiehen Jac. Frosteruksen kaikki kirjelmät osoittavat suurta katkeruutta, ei ainoastaan kappelin asukkaiden käytöksen, vaan myös maaherran puolelta tulleen kohtelun vuoksi.

Tällaisiin ikäviin kokemuksiin johti tietysti ensiksikin jo mainitsemani komiteain haluttomuus kovin runsaskätisesti merkitä avustusta sellaisille, joilta ei lainkaan voinut toivoa maksua, kun he ja pitäjä yhä olivat vastuussa tästä takaisinmaksusta. Sitä vähemmän teki mieli monellekin antaa, joka tunnettiin tuhlaavaksi ja laiskaksi, saati sitten sellaisille pyytäjille, joiden tiedettiin hyvin tulevan toimeen, kunhan vain tahtoivat käyttää leipänsä jatkoksi muita ravintoaineita, niinkuin veroamaksavain talonpoikainkin täytyi tehdä.¹ Pulkkilan komitea selitti myöhemmin, että se ei uskaltanut tehdä eroitusta ilmaiseksi ja lainaksi saapien välillä, sillä muuten vaatijoita olisi tullut lukemattomia, koska rahvaalla kaikkialla oli se vahva usko, että komitea teki väärin vaatiessaan vakuutta ja että se oli väärinselittänyt keisarin tarkoituksen. Muuallakin huomattiin mahdottomaksi täyttää kaikkien toivomuksia, joilla oli tarpeeksi hävyttömyyttä pyytää, varsinkin kun joidenkuiden vaatimukset huomattiin kovin suuriksi. Mutta juuri nämä vähimmän tarvitsevat kirkuivat usein enimmäen, kuten Siikajoen rovasti kirjoittaa Orrhjelmille; Pulkkilan kappalainen lisää vielä: »monen monituisin soimauksin, kuten näyttää, ilman määrää ja eroitusta». Hauskaa ei ollut nähdä sekään, että moni väärinkäytti sen vähäisen avustuksen, joka hänen osakseen oli huolellisen pohtimisen jälkeen jaossa merkitty. Mutta vielä katkeramalta varmaankin tuntui se, että tämä pitäjän veroamaksavain vastuulla jaettu hätäapu aiheutti vain haluttomuutta mennä työhön ja korkeamman palkan vaatimuksia. Carp kirjoittaa tästä Orrhjelmille Siikajoelta 24 p. heinäkuuta: »On monta loista, jotka mieluummin kerjäävät ja laiskottelevat, kuin hakevat työnansiota, jota ainakin nyt kesänäikana on saatavissa, jos he tyytyisivät ottamaan talonpojalta, joka itse on köyhä, kohtuullisen päiväpalkan. Mutta naisväkikään ei tahdo tyytyä vapaaseen ruokaan ja 12 killingin päiväpalkkaan, vaan vaatii 16 killinkiä tai sensijasta kapin jyviä.» Samoin kirjoittaa Pulkkilan kappalainen elokuun

¹ Limingan rovastin Rajalinin kirj. mh:lle heinäk. 1811.

1 päivänä: »Maanviljelijät leikkaavat nyt piakkoin elonsa kaiken toivon ja Jumalan siunauksen mukaisesti. Laiska ja ynseä (modig) irtolainen ja torppari tehkoon nyt työtä ja ansaitkoon ruokansa, kun jokainen talollinen tarvitsee hänen apuansa, älköönkä uhitelko Keisarillisen Majesteetin kaikkein armollisimmasti suoman hätäavun nojalla älköönkä käyttäkö sitä väärin vaatiakseen mahdolloman korkeata työpalkkaa.»

Pulkkilan kappalainen valittaa myös, että hänen luonaan juostiin myötäänsä itsepäisesti kärkkymässä ja tiukkaamassa ylenmääräistä avustusta, huolimatta monista varoituksista. Kestilän kylän talonpojat varsinkin aiheuttivat hänen närkästystään: vaikka he olivat saaneet enemmän kuin muut, olivat he muita tyytymättömämpiä; he eivät noudattaneet komitean antamaa jakelujärjestelyä kesäkuun ensimmäisessä jaossa, vaan odottamatta avustuksen saapumista menivät uhkaillen ja uppiniskaisesti Ouluun maaherralle valittamaan, ettei heille muka oltu annettu; toisella kertaa he taas eivät menneet Raahen määräyksen mukaan hakemaan rukiinsiementä, vaan tälläkin kertaa menivät Ouluun näyttäen muille kylille huonoa esimerkkiä, jonka vuoksi 32½ tynn. rukiita jäi Raahessa varastoon. Mahdollisesti kuitenkin komiteainkin toimittamassa jaossa oli toisinaan tasapuolisuuden puutetta; niinpä valitettiin Muhoksen »ylemmästä osasta» maaherralle toukokuussa, että Muhokseen viedyt 80 tynn. kylvöohria olivat joutuneet vain lähinnä kirkkoa asuvien varakkaampien talollisten hyödyksi.¹ Kuitenkin olemme taipuvia uskomaan kirkkoherroja, kun he useimmat vilpittömästi vakuuttavat toimittaneensa jaon omantunnon-tarkasti, tasapuolisesti ja huolellisesti.

Maaherra (tai Orrhjelm) näyttää kuitenkin liiankin herkästi uskoneen syytöksiä. Viimeksi mainitussa tapauksessa tosin pyydettiin jakeluluettelo Orrhjelmille esitettäväksi, mutta esim. Pulkkilan komitea sai Kestilän talonpoikain kantelun johdosta 20 p. kesäk. käskyn 25 hopearuplan sakon uhalla kiireimmiten tilata riittävästi jauhoja Oulusta ja jakaa ne puolueettomasti kaikille.²

¹ Uhlbrandtin kirj. 25. V. 1811 nm. Emeleukselle, *O.LK.*

² Pulkkilan kom. 4. VIII. 1820. — Tarpeellisten tiedoitusten puutteessa komitea ei ollut siihen asti ollut selvillä, minkä verran oli tilattava. J. Frosterus kertoo, että hänen oli pakko kiireimmiten haalia

Toisenluontoista haittaa tuli siitä, että lääninkonttorista käsin suorastaan annettiin hätäavustusta kuntien laskuun, mikä aluksi, ennenkuin viljalähetykset saatiin toimitetuksi, oli välttämätöntä. Tosin monet lähempänä asuvat komiteat mielelläänkin näkivät, että heidän alueeltaan käytiin Oulussa viljaa hakemassa, ja niiden esimiehet papintodistusta antaessaan, maaherran kiellosta huolimatta, osoittivat saajan hakemaan avustuksen Oulusta päästäkseen itse vähemmällä. Kaikki kirkkoherrat eivät kuitenkaan olleet yhtä alttiit antamaan pyytäjille papintodistuksia, varsinkaan sellaisille, jotka komitea maksuvelvollisuuden pelosta oli jättänyt listastaan pois. Tämä johti avunpyytäjiä kiusaukseen käyttää vääriä todistuksia. Paltamon rovasti selittää tilinteon yhteydessä joulukuussa, että »muutamat ovat komitealle tuntemattomilla nimillä ottaneet jyvää Oulussa». Siikajoen rovasti ihmettelee jo heinäkuussa eräiden köyhien papintodistuksia, joita pappien pitämien erikoisluettelojen mukaan ei oltu annettu kappeleista. Moni taas, joka oli saanut Oulussa avustusosuutensa, siitä huolimatta tuli kotipitäjänsä jakelutilaisuuteen ottamaan toisen kerran osuutensa. Täten oli lääninhallituksessa toimitettu jakelu omiaan vaikeuttamaan kontrollia ja edistämään väärinkäytöksiä.

Maaherra kielsi viimeinkin yleisellä kuulutuksella 16 p:ltä heinäk. mitä ankarimmin tämän köyhien avunhakemisen, joka useimmiten tapahtui ilman mitään todistuksia, velvoittaen papin, joka antoi varattomuudentodistuksen osoittamatta pyytäjää kääntymään pitäjänkomitean puoleen, korvaamaan tämän matkakulut ja ajanhukan. Kerjuulla kulkijoita kohtaan oli myöskin näihin aikoihin ruvettu entistä ankarammiksi, tilaten, kuten Orrhjelm 12 p. heinäk. kertoo, heidän pidättämisekseen sotilaallista apuakin. Erityisesti pidäteltiin täten Kajaanin läänin liikkeelle joutunutta väestöä; tähän aikaan viljan kuljetus sinne alkoi päästä vauhtiin.¹

yli 20 hevosta ja miestä; itse hän riensi yötä myöten Ouluun, kaikki omalla kustannuksellaan, sai vastauksen, ettei ollut tuokkosellistakaan jauhoja antaa, mutta viimein Orrhjelmin välityksellä sai 44 kulia risaisissa ja rikkinäisissä matoissa.

¹ Kruununvoudeista Lilljeqvist antoi moninaista aihetta valitukseen. Hän käski komiteain noudattaa kruununmakasiinista jaettavan viljankin, joka hänen itsensä olisi tullut jakaa. Varastomakasiiniin

Monin paikoin hätäapu varmaankin hääti nälkäkuoleman. Voimme arvata sen jo Kemin rovastin antamasta jakelutilaisuuden kuvauksestakin. Kuusamossa mainitaan kuolleenkin ihmisiä nälkään, ennenkuin apua saatiin, ja ilman sitä olisi kuoleman saalis siellä tullut kovin suureksi.¹

Ikävä kyllä ei tämä apukaan ollut aivan vaaraton, sillä ne venäläisten jauhojen annokset, jotka oli tarkoitettu nälkään nääntyvien elämän pelastamiseksi, näyttivät monelle muuttuvan kuolemaksi. Sitä myöten kuin jauhoja ennätettiin jakaa, alkoi näet myös punatauti tehdä tuhojaan väestön keskuudessa. Muhoksen rovasti ilmoittaa 30 p. kesäk., että pari kolme ihmistä jo oli kuollut ja että taudin luultiin saaneen alkunsa pilaantuneista jauhoista; oli sen vuoksi toivottavaa, että mattoja ei annettaisi ilman valikoimista. Oulun pitäjässä tauti oli raivonnut jo kesäkuun alkupuolelta; rovasti ilmoittaa 10 p. heinäk., että siinä kuussa oli 10 ihmistä kuollut punatautiin; apua tarvitsi varsinkin köyhempi väki. Iin rovasti pyysi 18 p. heinäk. lääkärin apua etenkin Haukiputaan kappeliin, jossa useita jo oli kuollut ja tauti oli yhä leviämässä. Samoin Limingassa oli tauti ankarana. Pulkkilan kappalainen kirjoittaa piirilääkäri Cargerille, että tauti oli levinnyt Kestilän ja Sipolan kyliin ja myös kirkonkylään ja tappanut useita; pyytää lisää pellavanöljyä ja etikkaa. Hailuodon kappalainen kirjoittaa samoihin aikoihin, että paikoin koko talon väki makasi punataudissa ja useita oli jo kuollut; tauti oli yhä leviämään päin aiheuttaen mitä suurinta kurjuutta parhaan työajan käsillä ollessa. Kajaanin kihlakunnassa raivosi tauti samoin elokuun alkupuolella kammoksuttavasti. — Enemmän siis näytti tämä, kuten arveltiin, pahentuneista jauhoista alkunsa saanut tauti vaatineen uhreja kuin se ankara nälkä, jonka torjumiseen näitä jauhoja käytettiin.

sijoitetun viljan noutajille hän aiheutti ajan ja vaiivan hukkaa kesken kiireintä työaikaa, tai antoi köyhien odottaa viljan jakelua päiväkausia (Limingan kom:n kirj:t 25 ja 28. VI; mhv:n muistutus 22. VI. 1811). E. antoi hänelle ankarat muistutukset myös sopimattomista estelyistä hevosten hankinnassa (17, 19 ja 22. VII) valittaen Orrhjelmille hänen hitauttaan (Promemorial, 180 — 11 tilien a.).

¹ Kuusamon kom:n kirj. 13. X. 1811, O.LK.

Ehrenstolpe ei voinut muuta tehdä kuin antaa piirilääkäri Cargerille määräyksiä käydä viemässä apua tai lähettää papistolle lääkkeitä tarkkoine käyttöohjeineen.¹

Palataksemme kysymykseen köyhimmille jaetun avustuksen korvaamisesta, muistamme Ehrenstolpen viimeksi kiertokirjeessään 10 p:ltä kesäk. luvanneen tehdä esityksen hallitukselle, että se tulisi armolahjaksi. Mitään sellaista esitystä en tiedä siihen aikaan tehdyksi; vasta kirjeessään 12 p:ltä heinäk. konseljille otti Orrhjelm asian puheeksi. Liittäen mukaan mainitun kiertokirjeen hän kysyi, oliko tämä korvaus pitäjän suoritettava siinä mainitulla perusteella, että pitäjän tuli pitää huoli köyhistään, vai saisiko sen poistaa velasta. Hän huomauttaa, että seurakuntien velvollisuutta ei voinut ulotuttaa pitemmälle kuin yleisillä asetuksilla siinä suhteessa oli säädetty, vielä vähemmän kun hätä oli niin suuri, että varakkaammatkin maanviljelijät omaa välttämättömintä toimeentuloaan varten olivat avun tarpeessa. Sitäpaitsi keisarin kirjelmässä 13 p:ltä huhtik. v.l. edesvastuun uhalla oli käsketty antamaan jokaiselle hätäkärsivälle kustannuksista huolimatta pikainen ja todellinen apu; mutta tätä ei voinut antaa todella köyhälle toisin kuin v. 1809, jolloin heiltä ei oltu vaadittu mitään korvausta.

Talousoasto myöntyi 30 p. heinäk. kysymyksessä olevaan poistoon keisarin tarkoituksen mukaisesti; kirjelmä saapui Ouluun 8 p. elok. ennen Orrhjelmin poislähtöä.²

Samassa kirjelmässä 12 p:ltä heinäk. Orrhjelm esittää myös, että komiteat vapautettaisiin lainojen maksun kannosta sekä kaikesta muusta edesvastuusta, paitsi huolimattomuudesta ja virheelisyydestä hätäavustuksen tilaamisessa, jakamisessa ja luetteloinnissa ja siitä johtuneesta vahingosta; hän ehdottaa, että kruunun-

¹ O.L.S. 1811, saapuneita kirjeitä ja mh:n kirj:t n:ot 471, 493, 530, 558, 570 ja 587.

² Kkuv. Steinheilille, joka oli tarkastusmatkalla, valitettiin myös kysymyksessä olevasta mh:n määräyksestä; hän käski (kirj. Siikajoelta 1/13 p. elok.) Orrhjelmin ilmoittamaan komiteoille, että heidän edesvastuutaan ei voitu käsittää niin laajaksi, luvaten palattuaan esittää asian konseljille. Paluumatkallaan Turkuun sai Orrhjelm s.p. kirjeen Siikajoen pappilassa

voudit saisivat kantaa komiteain luettelojen mukaan kaikki lainojen maksut ja että jyvät säätäisiin vastaanottaa lähimpään kruununaitaan, huolimatta ollenkaan mistä paikasta apu oli saatu, joten pitkät kuljetusmaksut vältettäisiin sekä tällä kertaa että mahdollisen vastaisen makasiineista annettavan avustuksen varalta.

Taloussoston päätöksessä 30 p:ltä heinäk. suostutaan Orrhjelmin esityksiin lainankannosta,¹ mutta ratkaisematta jätettiin toistaiseksi kysymys komiteain vastuunalaisuudesta. Se sai ratkaisunsa vasta, kun tuli annettavaksi päätös tätä vastuuta koskevasta valituksesta. Viisi rovastia, nim. Kemin ja Oulun kirkkoherrat, kontrahtirovastit Mathias Castrén ja H. Wegelius sekä Iin, Muhoksen ja Limingan kirkkoherrat Abr. Frosterus, V. R. Appelgren ja Georg Rajalin, valittivat komiteain esimiehinä elokuussa 1811 konseljin taloussostolle Ehrenstolpen 28 p. toukok. 1811 antamasta määräyksestä, jolla hän oli velvoittanut komiteat toimittamaan lainajyvän kannon ja vastaamaan niiden takaisinmaksusta. He eivät tahtoneet kieltäytyä, kun heitä kutsuttiin jakamaan myönnettyä avustusta; se päinvastoin soi heille kaikesta vaivasta ja ikävyydestä, mikä siihen liittyi, moninkertaisena korvauksena sydämellisen tyydytyksen, että sai nähdä nälkäisen ravituksi ja kurjuuden loppuvan. Mutta lainojen kantoon heillä ei ollut aikaa moninlaisilta tehtäviltään, eikä se ollut heidän säätynsä mukaista; niistä vastaaminen taas oli kohtuutonta, kun oli käsketty antaa kaikille tarvitseville aikana, jolloin varakkaanpuoleisetkin olivat yhtäkkiä vaipuneet köyhyyteen ja kurjuuteen, josta he eivät voisi pitkään aikaan nousta.

Taloussosto päätti 22 p. maalisk. 1813 vapauttaa komiteat ja niiden puheenjohtajat vastaamasta lainojen kannosta, siirtäen sen

¹ Pulkkilan katkeramielinen kappalainen luuli syyksi tähän lainankannosta vapauttamiseen sen, että osa komitean jäsenistä »oli yhtä ahneita kuin muutkin», häntä puheenjohtajana sentään »tällä kertaa lukuunottamatta». Heillä ei muka ollut siihen haluakaan välttääkseen nurkumisia ja ikävyyksiä, ja olisi se ollut turhaa vaivaakin, koska heitä ei olisi toteltu (J. Frosteruksen ja kom:n selitys 4. VIII. 1820).

asianomaisten kruunun kantomiesten huoleksi lainausluettelojen mukaan, jotka komiteain oli ehdottomasti todistuneen jätettävä maaherralle.¹

Oulun läänin hätäakärsivien hyväksi v. 1811 käytetyn avustuksen kokonaisarvon on Orrhjelm 20 p. jouluk. 1811 esittänyt seuraavalla taulukolla.²

	Syötäväksi					Siemeneksi			Arvo
	Venäl. jauhoja		Ruk.	Ohria	Hern.	Rukiita		Ohria	
	kulia	tšetv.	tynn.	tynn.	tynn.	tynn.	tšetv.	tynn.	hopea-rpl.
Kihlakuntain makasiineissa	14	—	859	841	—	—	—	—	16750
Venäl. sotilasmakasiineista	—	2313	—	—	—	—	—	—	20116
Ehrenstolpen ostamia	—	—	75	75	—	—	—	810	15275
Orrhjelmmin »	—	274	1786	97	55	5549	28	772	98942
Rahtikustannuksia ym. . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	7132
Yhteensä	14	2587	2720	983	55	5549	28	1582	158215
Ylijäämä elokuun lopussa	—	—	67	192	—	967	—	662	19457
Avustukseen käytetty siis, rahtikust. mukaanluettuina	14	2587	2653	791	55	4582	28	920	138758

¹ E:n mielestä nämä arv. isät suotta valittelivat vaivojaan, kun heillä oli käskettävänään sekä pitäjänkirjurit, joiden velvollisuus oli pitää luetteloa, jakaa ja kantaa lainattu vilja, että nimismiehet, jotka antoivat toimeenpanevaa apuaan kaikessa mitä komiteat käskivät, niin että näille korkea-arv. presidenteille ei jäänyt muuta kuin käskeä ja allekirjoittaa komiteainsa puolesta. Kruunun ylöskantomiehillä oli moninverroin enemmän tekemistä kuin kirkkoherroilla, jotka teettivät enimmäkseen työnsä apulaisilla. Hän ei tahtonut esiintuoda uskonopin määräyksiä — joita papit paremmin osasivat selittää —, mutta hän oli katsonut khroja kansalaisiksi, joiden tuli ottaa osaa tähän avunantoon, mikä kuitenkin lienee sotinut heidän hierarkisia periaatteitaan vastaan. (Teokseni jälkimm. osasta selviää E:n katkeruuden syy.)

² *KKV* a. 1810 n:o 142, vrt. *Lindström* s. 162. Kapat, kopeekat jne. on taulukosta jätetty pois. Orrhjelm edellyttää »tšetverttien» painoksi 13 *L* 19 *z* ruots. painoa (netto), mutta kamr. Hällströmin

Avustukseen käytettyjen rukiinjyvien kokonaissumma, ylijäämää lukuunottamatta, oli siis, tšetvertit tynnyreinä mukaanluetuina, 7,263 tynn. ja ohrien 1,711 tynn. Jos jauhomatotkin luettaisiin tynnyreiksi, saataisiin käytetyn avustuksen loppusummaksi 11,630 tynn. viljaa ja herneitä. Tämä numero on kuitenkin korotettava ainakin n. 700 tynnyrillä, sillä jauhomatot vastasivat ehkä lähimain $1\frac{1}{3}$ tynnyriä. Ylijäämää oli yhteensä 1,888 tynn. jyviä; niistä muodosti siemenen ylijäämän Levanin hankinnasta jääneet 80 tynn. ohransiemeniä sekä Heikelin Porista ja Kristiinasta tuoma lasti.

Rukiinsiemenen varastoon jäämiseen vaikutti varmaankin aikainen elonkorjuu ja talonpoikain turvautuminen omien kauppiaiden välitykseen, kuten jo on mainittu (ks. s. 196—197).

Tästä hätäavustuksesta olisi valtionrahasto saanut odottaa hyvin suuria tappioita, koska ilmaista avustusta ym. tappioita lukuunottamatta lainatkin olisi suoritettu takaisin paremman vuoden halvemmalla viljalla. Maksukysymys sai kuitenkin sellaisen käänteen, että valtionrahasto menetti melkein kaikki lainatutkin varat. Kenraalikuvernööri oli näet edellisenä vuonna nostanut kysymyksen sodan aikana hävinneiden pitäjänmakasiinien uudesta perustamisesta, ja keisarikin, joka oli kiinnittänyt erittäin suurta huomiota Suomen äskeiseen nälänhätään, katsoi tärkeäksi edistää tätä makasiinilaitosta, joka pohjoisissa lääneissä saattoi olla vielä tärkeämpi ja välttämättömämpi kuin eteläisissä, näissä jälkimmäisissä kun oli enemmän tilaisuutta muiden sivuelinkeinojen avulla hankkia elatusta. Kun siis noilla nälkäseuduilla lainamakasiinien perustaminen keskellä katovuotta osoittautui mahdottomaksi — Oulun läänissä kieltäydyttiin siitä melkein kaikissa pitäjänkokouksissa — päätti keisari pohjoisista lääneistä tulleiden

v. 1820 laskemista velkomuksista päättäen ne enimmäkseen olivat kuleja. Alempana olevassa komiteain toimintaa osoittavassa taulukossa esitetyt matot painoivat keskimäärin n. $17\frac{1}{3}$ *Lž* brutto. Jos niiden laskisi keskimäärin sisältäneen vain 16 *Lž* jauhoja, saataisiin summaksi 41,616 *Lž*. Oulun sotamakasiinista saatuja oli 2,313 tšetv., loput 274 tšetv. oli ostettuja. — Hintailmoitukseen ei ole luettu 14 kulin tuntematonta hintaa.

hätäavun takaisinmaksua koskevien anomusten johdosta, että nämä lainat sai maksaa luonnossa ja että ne oli käytettävä yleisten lainamakasiinien perustamiseksi kussakin läänissä. Jalomielinen hallitsija tahtoi täten kääntää katovuoden onnettomuuden uusien alamaistensa hyväksi. — Päätöksen ilmoitti Armfelt kenraalikuvernöörille kirjeellään 11 p:ltä tammik. 1812 v.l.¹

Mikäli rahalla tahdottiin lainat maksaa, oli hintaan nähden epäselvyyttä, lukuunottamatta verojyvien hintaa. Jauhojenkin hinta oli kyllä määrätty jo 1811: Torniossa jaetuista jauhoista oli maksettava 20 riksiä vvs. 9 puudalta à 38 \bar{a} ruots. painoa (= 1 kullilta)², ja Oulun makasiinista saatavain jauhojen hinnaksi konselji ilmoitti kirjelmässä 20 p:ltä kesäk. Orrhjelmille 17 rpl. 39 $\frac{1}{4}$ kop. set. tsetvertiltä. Kun kuitenkin näiden tsetverttien leiviskäpitoisuus oli horjuva, jäi komiteoille epäselväksi, paljonko 1 $L\bar{a}$ jauhoja oli maksava. Orrhjelm teki ehdotuksen, että hätäapuviljalle määrättäisiin yleishinta, ja sen ehdotuksen mukaisesti konselji 30 p. heinäk. 1811 käski hänen laskea kaikki kustannukset yhteen ja määrätä sen perusteella tynnyrin hinnan keskiarvon. Orrhjelm on 11 p. helmik. 1812 suorittanut tämän laskun ohjeeksi ylöskantoa varten. Kustannuksia oli ollut tynnyriä tai tsetverttiä kohden 97 kop. hopeassa. Jos se lisättiin ostohintain keskiarvoon, saatiin ruis- ja hernetyynnyrin keskiarvoksi 12 rpl. 51 kop., ohratynnyrin 12 rpl. 61 kop. ja jauhotynnyrin tai -tsetvertin 10 rpl. 10 kop. hopeassa, tai kaikkien keskiarvoksi n. 12 rpl. hop. eli n. 23 rpl. 99 kop. seteleissä (12 $\frac{1}{2}$ riksiä vvs.).

Ehrenstolpe tiedusteli vielä 9 p. jouluk. 1812, missä rahalajissa maksu oli suoritettava. Kysymys oli tarpeeton, sillä kirjeessä Orrhjelmille 29 p. kesäk. 1811 konselji oli määrännyt, että ruotsinrahaa sai maksuissa käyttää, kunnes toisin määrättäisiin, edellisen vuoden kurssin mukaan: 1 set.rpl. = 25 kill. vvs. = 16 kill. 8 rst. pankkorahaa. Tämä kurssi oli melkoista alhaisempi kuin paperiruplan kauppahinta sekä tänä että erittäinkin seuraavana vuonna,

¹ Steinheilin kirj. TO:lle 10/22. VII. 1810, *KKv.* a. 1810 n:o 142; TO. pk. 7. VIII. 1810; E n kirj. 20. IV. 1811, TO. KD. 1811 64/205; TO. pk. 7. II. 1812, *KKv.* 1812 n:o 63.

² O. mhv.n kirj. 17. VI. 1811.

jolloin sen arvo suuresti kohosi;¹ verrattuna veronmaksuun, jossa oli pakko käyttää paperiruplia, joita luettiin hopearuplaan kolme, oli tämä myönnytys sangen suuri helpotus.

Kysymyksessä hätäapulainain takaisin maksamisen ajasta olivat maaherra ja Orrhjelm eri mieltä.

Varsinkin Kajaanin läänissä oli Orrhjelmille kaikkialla lausuttu toivomuksia, että takaisinmaksun aika pidennettäisiin syksyyn 1812. Kirjeessään konseljille 2 p:ltä elok. hän otti asian puheeksi. Hän kyllä myönsi maksamisen vaikeuden, joka johtui siitä, että edellisenä talvena rahat oli menetetty viljan ostamiseen karjalaisilta niin korkeasta hinnasta kuin 20 riksistä tynnyriltä ja että suurelle osalle ei oltu voitu toimittaa keväällä täyttä ohransiementä; mutta sittenkin hän ehdotti, että maksu otettaisiin saman vuoden sadosta, koska varsinkin sellaisiin nähden, jotka eivät olleet antaneet takuita, voisi talojen asukkaiden vaihtumisen vuoksi lykkäyksestä koitua kruunulle täydellinen vahinko. Erikoisesti hän tahtoi täten kumottavaksi useiden lainansaajain kuvittelun, että kysymyksessä oli muka »puhdas lahjoitus» ja että sen saamiseen vastakin aina voisi luottaa. Mikäli maksu nyt luonnossa tulisi suoritetuksi, voisi siitä tulla pitäjille apuvarasto seuraavaksi talveksi, jos hätä tulisi niin suureksi. Sensijaan hän puolsi, että asianhaarain mukaan sallittaisiin lykkäystä, ei ainoastaan edellisen, vaan myös kuluvan vuoden kymmenysten ja verojyvien suorittamisessa. — Yhtä vähän hän tahtoi kannattaa pyyntöjä lainain maksun anteeksi antamisesta, vaan ehdotti, että maksu jäisi riippuvaksi siitä, mitä uloshaussa havaittaisiin maksajalla olevan.

Orrhjelmin ehdotus oli epäilemättä oikea. Tosin pohjoisimmissa osissa, kuten esim. Kemijärvellä, oli saatu niin huono vuosi, ettei takaisinmaksua voitu ajatella samana vuotena, ja Kuusamossa oli kurjuus täydellisen katovuoden johdosta niin suuri, että siellä oli tarpeen uusi voimakas avustus, jos tahtoi estää väestöä kuolemasta nälkään. Monin paikoin varmaankin olisi veronmaksu tiennyt ainoiden jyvien pois luovuttamista. Mutta vaikeuksia liioiteltiin ja runsas ilmainen avustus houkutteli lisää pyytä-

¹ J. V. Tallqvist: Sv. myntets hist., taulukko s. 91.

mään. Köyhissäkin oloissa on varottava totuttamasta asukkaita armopaloilla ilmaiseksi elämään. Tällä kertaa kyettiin kyllä ehkä enimmissä pitäjissä lainanmaksuun. Kajaanin komitea esim. kehoitti kirjelmässään 14 p:ltä syysk. maaherraa toimituttamaan lainojen maksunkannon kiireesti, koska asukkaat olivat saaneet jotenkin hyvän vuodontulon ja koska maksun lykkäytyminen voisi tulevaisuudessa vaikeuttaa sen saamista, josta komitea tietenkin yhä luuli olevansa vastuussa.

Ehrenstolpe puolestaan oli valmis hartaasti puoltamaan lukuisasti tehtyjä anomuksia saada maksun helpotusta tai pidennystä. Kirjelmässään 12 p:ltä jouluk. 1811 hän pyysi, että hän saisi »toivomansa tilaisuuden puolueettomasti, ottaen huomioon todellisen tarpeen, anteeksiannoilla ja pidennyksillä istuttaa tulevien sukupolvien perinnöksi sitä ehdotonta ja rajatonta vapautta ja alamaista kiitollisuutta, jolla tämän läänin asukkaat ovat siunaavat Kallista Hyväntekijäänsä ja Isäänsä».

Orrhjelmin esitykseen vastasi konselji 15 p. elok. 1811, että kysymys maksuajasta oli lykättävä, kunnes Orrhjelm oli tullut takaisin, että asiaa koskevat määräykset tulisivat heti niin täydelliset, kuin kysymyksen tärkeys ja valtion etu vaativat.

Asiain käsittely konseljissa lykkäytyi kuitenkin, kun Orrhjelm ei saanut tilejäänsä kyllin nopeasti valmiiksi. Hän joutui näet Turkuun palattuaan varsinaisessa virassaan ankaraan työhön, ja sitä paitsi hän sai eräitä kaipaamiaan tietoja Oulusta vasta 18 p. marrask. Summittaisen laskelman hätäapuun käytetyistä varoista, jonka jo tunnemme, hän jätti konseljille ja kenraalikuvernöörille 21 p. jouluk. 1811, mutta tilien tarkastus vei aikaa. Niinpä ei maksuajasta liene tehty konseljissa mitään päätöstä seuraavan talven kuluessa.

Pahempi oli, että Orrhjelm ei silloin eikä myöhemminkään palauttanut tilintekoa varten viemiään asia- ja pöytäkirjoja. Niiden puutteessa oli näet lääninkonttorin vaikeata saada selville, mitä oli mihinkin pitäjään lähetetty hätäavustusta ja mitä oli lääninkonttorissa jaettu ilmaiseksi tai lainaksi; varsinkin jauhojen käyttö jäi aivan selvittämättömäksi. Ehrenstolpe jäi odottamaan konseljin hyväksymää laskelmaa, jonka mukaan lainain kanto ja

maksu olisi voitu suorittaa, ja kun sitä ei kuulunut, jäi kantokin toimittamatta. Mutta seuraavana kesänä tuli niin ankara kato, että vahingoittumatonta viljaa tuskin korjattiin koko läänissä. Ehrenstolpen tiedustelun johdosta 9 p:ltä jouluk. konselji senvuoksi vastasi 3 p. maalisk. 1813, että lainojen kanto oli mieluummin lykättävä seuraavaan viljankorjuuseen asti, koska katovuoden viljan vastaanotosta kruunulle olisi tullut vain vahinkoa. Mutta seuraavinakaan vuosina ei kysymyksessä olevaa kantoa toimitettu, joten se näytti aivan unohtuneen.

Toiselta puolen olisi komiteainkin leväperäisyys aiheuttanut tilien ja kannon myöhästymisen sangen suurelta osalta. Maaherran kiertokirjeen 24 p:ltä lokak. 1811 mukana lähetettiin komiteoille lääninkonttorissa toimitettujen jakelujen luettelot takuukirjoineen, jotta komiteat voisivat laatia pitäjien lopulliset tilit yhteenvetoi-neen. Harva komitea suoritti sen täysin tyydyttävästi. Melkein kaikki komiteat jättivät ilmoittamatta lainaamainsa jauhojen määrät, jotkut myös jyvien. Samoin olivat tilien yhteenvedot osittain sangen epätäydelliset ja joiltakuilta jääneet aivan teke-mättä.¹ Tornion kihlakunnan kruununvouti selitti sittemmin, ettei hän ollut saanut mitään luetteloja, koska muka kaikki avustus oli annettu lahjaksi. Oulun pitäjän ja kaupungin hätäaputilitys jäi päättämättä, koska ei tiedetty, paljonko eräät saadut matot, yhteensä 55 tsetverttiä, jotka leivisköittäin oli köyhille ilmaiseksi jaettu, olivat puudissa eikä myöskään, paljonko Orrhjelm ja maa-herra olivat jakaneet seurakunnan köyhille. Siikajoen ja Kemijär-ven komiteat jättivät niinkään tekemättä tilinpäätöksen. Muhok-sen ja Hyrynsalmen komiteoilta ei tullut mitään tiliä. Muhoksen komitean jakelulistatkin olivat jääneet antamatta, kunnes ne vih-doin 9 vuoden perästä löydettiin pitäjänkirjurin N. Emeleuksen kuolinpesän hallusta; rovasti Appelgren oli kuollut v. 1812. Hyryn-salmen komitealla ei alkuaankaan, kuten jo on mainittu, ollut sel-vyyttä siitä, kutka olivat apua saaneet, eikä sillä siis suurelta osalta ollut edes jakelulistoja annettavana.

Seuraavalla sivulla olevasta taulukosta, joka on laadittu kame-reeri Hällströmin 5 p. lokak. 1816 tekemän tilityksen perusteella,

¹ S. F. v. Bornin kirj. TO lle 21. VII. 1821 (1809—11 tilien a.).

saa suurin piirtein tietää, paljonko lainatuista jyvistä oli kannettu ja paljonko kantamatta, vaikkakaan sen numerot eivät vastaa Orrhjelmin antamia.¹

Kihlakunta	Kannettu				Poistoja		Rästeinä	
	makasiineihin		lääninrahas- toon rahassa		ruk. tynn.	ohria tynn.	rukiita tynn.	ohria tynn.
	rukiita tynn.	ohria tynn.	ruk. tynn.	ohria tynn.				
Kajaanin	198.21	77.28	—	—	201.19	52.5	262.27	89.18
Kemin	76.25	—	68.25	—	6.18	—	—,24	—
Oulun	1160.30	286.1	—	—	—	—	317.27	157.27
Saloisten	2395.17	620.7	569.18	15.20	113.16	60.16	797.9	70.25
Yhteensä	3831.29	984.4	638.8	15.20	321.21	112.21	1378.29	318.1

Melkoinen osa jyviä oli siis jäänyt maksamatta. Ja samat tilit ilmoittivat myös, että jauholainat olivat kokonaan jääneet kantamatta. Ehrenstolpen tietämän mukaan ei ollut mitään toivoakaan saada niistä takaisin kerätyksi edes vähäisintä osaa, jonka vuoksi hän kysyi konseljilta 7 p. lokak. 1816; eikö niitä saisi kokonaan poistaa tileistä. Myöskin ajopalkat niiden kuljettamisesta pitäjille olivat jääneet suorittamatta; maaherra valittaa siitä vielä v. 1813.

Vasta kun senaatti 29 p. lokak. 1819 oli antanut Oulun v.t. maaherralle S. F. von Bornille käskyn selvittää yleisen lainamakasiinilaitoksen saatavat 1809 ja 1811 vuosien hätäapulainoista, alettiin vaatia lainarästien takaisinmaksua. Se herätti tietysti useimmissa pitäjissä suurta hämmästyä, niissä kun oli totuttu pitämään näitä, ja varsinkin jauholainoja, lahjaksi saatuina, koska niiden takaisinmaksua ei yhdeksään vuoteen oltu vaadittu; myöskin tuntui täysi maksu kohtuuttomalta jauhojen kehnon laadun vuoksi. Näin monen vuoden päästä lainoja kannettaessa täytyi myöskin tehdä suuria poistoja kuolemantapauksien, poissiirtymisten, köyhtymisen jne. vuoksi, ja näiden tutkiminen käräjillä vei

¹ Lainoista otettiin kasvua 1 kappa tynnyriltä (E:n määräs 24. X. 1811).

aikaa, samoinkuin myös virallinen tilien tarkastus, joten tilien lopullinen hyväksyminen siirtyi kauas 1820-luvulle.¹ Nämä lopulliset laskelmat asiakirjoineen ovat minulle tuntemattomat.

Seuraavalla sivulla olevaan taulukkoon olen poiminut numeroita, jotka havainnollistuttavat hätäavustuksen toimeenpanoa v. 1811. Numerot perustuvat enimmäkseen kamreeri Hällströmin velkomisiin v:lta 1820, mutta silmällä on pidetty pitäjänkomiteainkin antamia tilejä, jotka kuitenkin eivät aina ole lopullisia ja täydellisiä. Eri pitäjien tilit on laadittu eri perusteiden mukaan, jonka vuoksi numerot eivät ole täysin verrannollisia keskenään. Huomattava on lisäksi, että pitäjille on toimitettu avustusviljaa komiteain ohikin. Niinpä ilmoittaa Hällströmin tili v:lta 1816, että rovasti Carpin tiedonannon mukaan Siikajoen asukkaat olivat saaneet 323 tynn. rukiita lainaksi ilman komitean välitystä. Tällä tavalla luovutettiin viljaa varmaankin paljon suoraan laivoista. Saloon on viety rukiita kokonaista 1,873 tynnyriä. Myöskin jauhoja oli monelle pitäjälle annettu enemmän kuin taulukko ilmoittaa. Siikajoelle oli viety kaikkiaan 169 mattoa (pro 50), Liminkaan 109 (pro 81), Muhokseen 579 (pro 499) ja Oulun pitäjään 239 (pro 199). Taulukon numerot ilmoittavat siis vain ne summat, joista komiteain oli vastattava, kun niiltä vaadittiin lopullista tiliä. Kuitenkin saanee pitää varmana, että sisämaassa sijaitsevien avustuspiirien numerot merkitsevät avustuksen kokonaismäärää. Vain rantaseuduilla oli tilaisuutta laajempaan viljansaantiin ja suurempi varallisuus teki mahdolliseksi avustuksen jakamisen ilman komiteain osallisuutta. Ehkäpä osaksi tästäkin syystä tilit puuttuvat Kalajoen, Pyhäjoen ja Salon osalta, ja Siikajoen tileistäkin puuttuu jyväerät.²

¹ v. Born jätti vaaditun selvityksen 21. VII. 1821, mutta senkin jälkeen vaadittiin lisäselvityksiä, joiden antamista vaikeutti Oulun palo v. 1822, jossa hävisi paljon hätäavustusta koskevia asiakirjoja.

² Taulukossa ilmoittaa saatujen leiviskäin määrä, paljonko Hällströmin mukaan mattojen bruttopaino oli oleva. Vajaukseen ei ole luettu käärematon painoa à 10 venäl. naulaa. Kruununaitoista saatuja ja Levanin tuomia jyviä ei ole johdonmukaisesti ilmoitettu; samoin on epäjohdonmukaisuutta lääninkonttorin jakelemien avustuserien ilmoittamisessa. Ks. huomautusta Paltamon vajauksesta.

Jakelupiiri	Saanut				Antanut						Vajaus			Huomautuksia						
	jauhoja brutto	L ²	jyviä ruk. ohr.	tyrn. h ^{ern}	lainaksi			ilmaiseksi tai köyhille			jauh.	jyviä ruk. ohr.	tyrn.		L ²	tyrn.	jakamatta ruk.			
					jauhoja	L ²	jyviä ruk. ohr.	tyrn. h ^{ern}	jauhoja	jyviä ruk. ohr.								tyrn. h ^{ern}	tyrn.	tyrn.
<i>Tornion kihlak.</i> Alatornio & Karunki Yhtornio	45	763.15	37.12	110.4	—	—	—	—	45	763.15	18.90	110.4	—	—	—	—	Alatorniolle ostetut 486 L ² 19 $\frac{1}{2}$ rukiinjyviä olen muun- tanut tynnyreiksi à 13 L ² . Ohrat saatu kr.aitasta.			
<i>Kemi</i>	242	4 449.19	57.16	—	—	52.8	—	242	3 588.6	2.16	—	—	—	445.4	1.3	1.31	Ilmaiseksi jaettu kaikki jau- hot ja kr.aitasta saadut 2.16 tynn. ruk. — Mukaan ei ole luettu LK:n jakamia 5 L ² 45 $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{2}$ jauhoja.			
<i>Rovaniemi</i>	85	1 453.7	50	—	—	85.4	—	85	1 139.5	6.12	—	—	—	273.4	1.6	7.6	Kaikki jauhot ilmaiseksi. — Mukaan ei ole luettu kr. ai- tasta lainattuja 6.20 tynn. ruk. ja 3.34 tynn. ohria, jotka nähtävästi kaikki on lai- nattu, eikä LK:n jakamia 2.17 $\frac{3}{4}$ L ² jauhoja.			
<i>Kemijärvi</i>	85	1 643.7	53.31	10.17	—	—	—	—	90.16	—	3.23	—	—	490.11	2.14	—	Takuuta vastaan lainatut jy- vät saatu kr. aitasta. — Mu- kaan ei ole luettu Stjern- creutzilta saatuja 8.3 tynn. ohria eikä LK:n jak. 4 tynn. ruk. ja 9 $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{2}$ jauhoja.			
<i>Ii</i> annettu maks. ja tak. vast. annettu taloja vast.	96	1 647.3	644.24	438	—	—	—	—	574.7	15.16	2	—	—	179.10	—	1.4	Mukaan on luettu LK:n jaka- mat 44 puutaa 14 $\frac{1}{2}$ jauhoja sekä talonpoikain itsensä noutamat 5 mattoa jauhoja.			
<i>Pudasjärvi</i>	88	1 530.16	154	—	—	—	—	—	874.13	17.34	—	—	—	490.17	—	436.4	Nm. Durchman antanut 17.24 tynn. ruk. köyhille taloille, muut rukiit palautettu Iijoen suulta Ouluun.			

Muhos	499 1/3	8 669.5	481.31	231.27	—	6	7145.15	458.16	204.28	—	—	1 277.8	23.15	26.31	—	6	—	—	10	—	9	Mukaan ei ole luettu LK:n jak. 47.14 L \bar{z} jauh.	
Paltamo	265 1/2	4 720	336.3	456.11	3.15	106 1/2	1815.8	296.18	125.19	—	10	124	2018.3	28.5	30.6	3.5	468.12	1.24	—	18	—	Kr.aitasta saatu 67.16 tynn. ruk. ja 21.16 tynn. ohria. Ilmaiseksi jaettuun luettu 180 kulin kuljettajille heinäkuussa jaetut 43 1/2 kulia = 237.17 L \bar{z} jauh. Komitea laskenut jakaminsa kuleihin 15 L \bar{z} . Vajaus koskee vain niitä kuleja, jotka on leivisköittäin ilmaiseksi jaettu.	
Kajaani						23	314.3	9.20	—	—	—	12	216.8	(4.3)	—	—	—	51.7	—	—	—	—	—
Sotkamo	417	1 989.13	293.31	78.4	—	—	646.11	269.4	78.4	—	—	772.13	20.27	—	—	—	514.3	4	—	—	—	—	Kr.aitasta 93.31 tynn. ruk. ja 43.4 tynn. ohria. Ilmaiseksi annettuun luettu kuljettajille 2 kulia = 32 L \bar{z} jauh. ja LK:n jak. 15.8 L \bar{z} jauh.
Hyyrynsalmi	135	2 410.16	348.21	41.9	7.5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Kr.aitasta 9.18 tynn. ohria. — V. 1821 oli maksettu 194.27 tynn. jyyviä ja 784.12 L \bar{z} jauh.; rästeinä oli 45.23 tynn. jyyviä ja 21.12 L \bar{z} jauh.; poistettu oli 120.8 tynn. jyyviä ja 1544.3 L \bar{z} jauh. Selvittämättä oli 2.18 tynn. ruk. ja 90.10 L \bar{z} jauh.
Stikajoki	50	875.4	—	—	—	—	282.17	—	—	—	—	—	493.9	—	—	—	99	—	—	—	—	—	Mukaan ei ole luettu LK:n jak. 70.19 L \bar{z} jauh. ja 6.27 tynn. hern.
Pulkkiila	84	1 435.1	162.8	—	—	—	1263.8	162.3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	471.18	—	—	—	—	Mukaan ei ole luettu LK:n jak. 50.8 L \bar{z} jauh.
Liminka	81	1 481.3	656.5	30.28	21.28	—	308.11	590.15	29.16	16.9	—	985.5	21.1	1.9	5.19	181.8	44.21	—	—	—	—	—	Kuljettajat vieneet 38 tynn. ruk. kotinsa ilmoittamatta komitealle; sitäpaitsi unhotetut tilittämättä 5.6 tynn. ruk.
Haittoto	71 1/2	—	75.16	1.19	—	56.5	—	75	4.16	—	13.3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Tilittämättä 1 kull 8 puut. 1 1/4 \bar{z} jauh.

Taulukko valaisee epäjohdonmukaisuuksistaan huolimatta sekä Orrhjelmin että komiteain toimintaa. Avustussummien suhteelliset eroavaisuudet, jotka, kuten yllä on mainittu, on osittain luettava vielä suuremmiksi, osoittavat, että avustuksen pitäjille jakamisessa ei ollut mitään periaatteellista pidättyväisyyttä: missä kuljetus ei tehnyt vaikeuksia, tuli avustus runsaammaksi. Myös komiteain suhtautumisessa tilauksiin oli melkoisia eroituksia, erittäinkin köyhien auttamiseen nähden, kuten on huomautettu.

Ehrenstolpen oli vaikea vapautua siitä käsityksestä, jonka hän oli muodostanut itselleen komiteain tehtävistä. Niinpä hän vielä 24 p. lokak. velvoitti ne kokoomaan lainat haltuunsa luovuttaakseen ne kruununvoudeille, kuten hän 28 p. toukok. oli käskenyt (ks. s. 192). Se sama ajatuksenjuoksu oli saanut hänet liiaksi jyrkentämään komiteain velvollisuuksia ja vastuunalaisuutta ja oli ollut esteenä puheenaolevain pitäjänkomiteain kehittymiselle pysyväisemmäksi laitokseksi ja ehkäpä tärkeäksikin väliasteeksi kunallisen itsehallinnon kehittämisessä.

Varsinaisista selkkauksista tämän avustustoiminnan aikana näkyy Ehrenstolpe säästyneen. Tosin kenraalikuvernööri Steinhel, jonka olisi tullut antaa keisarille käskyn mukaan yhtämitaisia tietoja avustustyöstä, hermostui, kun Ehrenstolpelta ei alkanut sellaisia kuulua. Hänen ankaraan nuhtelukirjeeseensä 25. V/6. VI. 1811 saattoi Ehrenstolpe syystä vastata 14 p. kesäk., ettei kenraalikuvernööri ollut edellisissä kirjeissään sellaista ilmoitusvelvollisuutta hänelle antanutkaan; kun Orrhjelmin sitäpaitsi joka viikko kirjoitti kertomuksiaan konseljille, niin ei hän luullut tarvittavan hänen puoleltaan mitään kahdennuskertomusta. Kenraalikuvernööri näkyykin sitten tyytyneen Orrhjelmin kirjeiden jäljennyttämiseen itseään varten.¹

Orrhjelmin kanssa Ehrenstolpe puolestaan katsoi toimineensa hyvässä yhteisymmärryksessä. Viimeksimainitussa kirjeessään kenraalikuvernöörille hän vakuuttaa heidän neuvotteluissaan olleen yksimielisiä, kuten ainakin kaksi miestä, joiden päämääränä on uskollisesti täyttää velvollisuutensa ilman omanvoiton pyyntöä

¹ KKv. a. 1810 n:o 142 sekä O.LK.

ja erikoistarkoituksia. Epäilemättä johtui tämä sopu Orrhjelmin tahdikkauudesta ja mukautuvaisuudesta Ehrenstolpen mielipiteeseen, silloinkin kun hän oli eri mieltä, kuten esim. kysymyksessä köyhien avustamisesta kuntien kustannuksella sekä komiteain vastuunalaisuudesta ja ylöskantovelvollisuudesta; mutta toiselta puolen oli hänen johtosääntönsä ja sitä seuraava konseljnin kirjelmä omiaan synnyttämään maaherrassa arvonantoa miestä kohtaan, joka keisarin käskystä oli saanut niin laajat valtuudet toimia hallituksen puolesta. Katsoipa hän voivansa esittää omakätisellä memoriaalilla tämän hallituksen valtuutetun tarkastettavaksi ne monet syytökset, riidat ja rettelöt, joihin hän maaherrantoimis- saan oli sekaantunut läänin asukasten kanssa.¹ Orrhjelm ei kuitenkaan puuttunut näihin asioihin lainkaan; hänen kirjeissään ei tavata pienintäkään viittausta muuhun kuin hänen nimenomaista tehtäväänsä koskevaan, ja siinäkin haemme melkein pä turhaan mitään »tunnelmakuvausta». Tällaisena tyyneenä ja asiallisena esiintyen onnistui hänen säilyttää Ehrenstolpen myötätunto ja arvonanto, niin että tämä myöhemminkin vetoaa luottavasti hänen todistuksiinsa niinkuin ainakin samanmielisen ja oikeinymmärtävän.

Orrhjelm lähti Oulusta paluumatkalle elokuun 11 p:n vaiheilla. Turkuun hän saapui 24 p. elok. Tilien summat hän sai lasketuksi kuten mainittu 20 p. jouluk. Oulusta hän oli kirjoittanut viimeisen matkakirjeensä 9 p. elok., mutta senjälkeisistä toimistaan hän tekee konseljille selkoa vasta 8 p. jouluk. Tässä kirjelmässä hän lopuksi uudestaan ehdottaa, että Oulun läänin asukkaille annettaisiin oikeus vapaasti tuottaa viljaa Venäjän puolelta ja Lappiin Alatista Norjan puolelta. Kajaanin kaupungissa olisi pidettävä alituinen jyvän ja suolan varasto, josta hädän tullen maksua vastaan tai lainaksi saattaisi saada näitä tarveaineita; tai ainakin olisi asukasten sallittava toivomustensa mukaan käydä Aunuksen läänistä suolaa hakemassa. Viljan tuottamisen helpottamiseksi hän uudisti E. Castrénin ehdotuksen veneväylän kaivamisesta Pielisjärven tielle (ks. s. 37). Näiden toimenpiteiden kautta »virakis-

¹ E:n päiväamätön »Promemorial» 1809—11 tilien a.

tyisi iloisemman tulevaisuuden toivo tässä kaukaisessa läänissä ja helpottuisivat sen asukkaiden huolet niistä monista sanomattomista vaikeuksista, joita ilmasto ja maan asema aiheuttavat ja joita he itse eivät voi lievittää».¹

Orrhjelm sai 2 p. tammik. 1812 Annan ritarikunnan II luokan merkin ansioidensa tunnustukseksi.

¹ 1809—11 tilien a.

IX. Hätaävustustoiminta katovuonna 1812—1813.

Syyskuun alussa 1811 odotettiin yleensä hyvää vuodentuloa; heinäkin oli tehty mitä suotuisimpain säiden vallitessa. Ohransato oli kuitenkin etäisemmällä paikkakunnilla kärsinyt siemenen puutteesta ja lohenkalastuksesta laskettiin saadun vain $\frac{1}{10}$ osan tavallisesta saaliista.¹ Mitään toimenpidettä viljan hankkimiseksi Oulun lääniin ei hallitus nyt katsonut tarpeelliseksi; leivänpuutteen poistamiseksi riittäisi se vilja, joka edellisenä kesänä annetuista lainoista kertyisi makasiineihin maksuina.²

Huolia silti tuli olemaan. Pohjoisimmissa seuduissa, kuten Kuusamossa, Sodankylässä ja Kemijärvellä, oli tullut täysi katovuosi, vaikka lääninhallitus ei siitä vielä ollut saanut tietoa, ja muualakin näkyivät edellisen vuoden onnettomuuksien jäljet vieläkin selvästi, esim. kerjäläisten vaeltavissa laumoissa. Kenraalikuvernööri Steinheil oli tarkastusmatkallaan erityisesti kiinnittänyt huomionsa siihen, että varsinkin hylättyjä tai isättömiä ja äidittömiä lapsia kuljeskeli parvittain pohjoisemmissa lääneissä, ja hän vaati konseljia ryhtymään senjohdosta erikoisiin toimenpiteisiin.³ Konseljin käskystä Ehrenstolpe antoi määräyksen, että knk. kirjelmää 15 p:ltä kesäk. 1773 oli ankarasti noudatettava: kerjäläiset oli toimitettava kotikuntainsa hoitoon ja seurakuntain vaivaisruotuja oli lisättävä tai välttämätön toimeentulo muilla keinoin köyhille annettava. Mahdollisimman ankara ruotujako ei kuitenkaan ollut

¹ E:n vuodentulokertomus TO:lle 3. IX. 1811, *O.L.K.* — Kemin rovasti M. Castrén kirjoittaa Orrhjemille 9. VII. 1811: »Meidän lohen-saaliimme on niin köyhää, että kukaan ei saata sitä kuvitella. Minulla on vain 2 tynnyriä suolattuna. Jos ei pian tule parannusta, niin ovat nämä pitäjät hukassa, kun useimmat ovat katovuoden tähden joutuneet suunnattomaan velkaan» (1809—11 tilien a.).

² TO:n kertomus keisariile 22. I. 1812, *KKv.* a. 1812 n:o 63.

³ Kkuv:n kirj. TO:lle 25. VIII. 1811.

riittävä: köyhiä oli enemmän kuin vaivaisruotuja; irtolaisuutta ja kerjäämistä ei voinut estää, niinkauan kuin nälkävuosien periodia kesti ja talolliset olivat kykenemättömiä elättämään tarpeellista työväkeä. Satojen ihmisten oli valittava joko kerjääminen tai nälkään kuoleminen.¹

Myöskin tuntui yhä edelleen rahanpuute. Konseljin myönnytys 13 p:ltä jouluk. 1811, että verojyvät, mikäli eivät olleet jaotetut, sai maksaa rahassa, ei liene ollut suurikaan helpotus. Rahanpuute esti myös ostamasta leipäviljaa ja ohransiementä, jonka vuoksi tehtiin maaherralle pyyntöjä saada lainata kruununvarastosta täyttä varmuutta vastaan. Tästä teki Ehrenstolpe esityksen konseljille 25 p. helmik. 1812. Konselji myöntyikin 20 p. maalisk. tähän pyyntöön: maaherra sai omalla vastuullaan lainata pätevää takuuta vastaan sopivia määriä kruunulle takaisin maksetuista lainajyvistä; laina oli maksettava takaisin seuraavana syksynä joko luonnossa tai rahassa edellisen vuoden verohintaan; kasvua oli maksettava 3 kappaletta tynnyriltä. Tästä antoi Ehrenstolpe yleisen kuulutuksen 4 p. huhtik.²

Sodankylässä ja Kuusamossa puute kasvoi peloittavaksi nälänhädäksi. Huhtikuun alussa Ehrenstolpe sai sieltä tietoja, että ihmisiä jo oli kuollut nälkään. Hän lähetti sinne kuulutuksella tiedon konseljin päätöksestä 20 p:ltä maalisk., että viljaa oli lainattavissa, mutta antoi myös kruununvouti Nordbergille määräyksen luovuttaa näille pitäjille viljaa. Nimismies Matleinin mukaan, joka oli tuonut Sodankylästä hätäsanoman, oli annettava 20 tynn.

¹ E:n kirj. kuv. l. kansliasta 11. VIII. 1813, *KKv.* a. 1811 n:o 123.

² *O.LK.* — Estääkseen tarvitsevia joutumasta koronkiiskomisen alaisiksi, antoi konselji 15 p. huhtik. 1812 luvan rahalla ostaa kruununmakasiineista yhden tai kahden tynnyrin erissä kumpaakin lajia jyviä. Oulun läänissä hinta oli 19 rpl. 85 kop. set. ruistynnyriltä ja 15 rpl. 25 kop. ohratynnyriltä (verohintaan lisättynä säilytyskustannukset); hopearuplaan luettiin nyt 3 set.rpl. Toukok. 13 p. selitettiin, että muidenkin läänien makasiineista sai käydä lainaamassa asuinpaikasta riippumatta. Tavallisuuden mukaan esiintyi hätäapuviljan ostajia enimmäkseen vasta heinäkuussa, mutta rahanpuute teki esteitä tämän edun käyttämiselle; niinpö Kajaanin läänistä ei ollut ilmautunut yhtään ostajaa, vaikka viljan tarvetta kyllä olisi ollut (E:n kirj. TO:lle 5. VIII. 1812, *O.LK.*)

ohransiemeniä ja 50 tynn. jyviä; Rovaniemen asukkaiden tuli olla säkkeineen avuksi kuljetettaessa. Kuusamoon oli Pudasjärven makasiinista lähetettävä 100 tynn. jyviä niinkauan kuin talvikeliä kesti; kun lähetys viivästy, antoi maaherra 20 p. huhtik. nimismies Plantingille ankaran määräyksen vuokrata hevoset mistä sai ja mihin hintaan hyvänsä, kunhan vain 2 läsnäollutta todistajaa todisti, ettei hevosia halvemmalla ollut saatavissa; niskoittelijoilta sai kantaa sakot ja maksut. — Avustuksen jakamisesta Ehrenstolpe määräsi, että pitäjänkomiteain oli mahdollisimman pienissä erissä suoritettava jako. Vakuutta oli vaadittava samoilla perusteilla kuin edellisenäkin vuonna. Mutta koska pitäjien oli ylläpidettävä köyhänsä, joille ihmisyysskin käski antamaan nopeata apua, oli »nälänhädän hirmuisempien seurausten ehkäisemiseksi» niillekin annettava jyviä, toistaiseksi pitäjien vastuulla; maaherra näet toivoi ja lupasi esittää, että hallitsija tavallisessa lempeydessään ja hyväntekeväisyydessään antaisi tämän avustuksen anteeksi.¹

Tällaisen esityksen Ehrenstolpe onkin kirjoittanut kenraalikuvernöörille 10 p. huhtik. Omituista kyllä on kirje saapunut kenraalikuvernöörin kansliaan vasta 5 p. elok. v.l. Hän edellyttää kirjeessä, että avunanto yhä edelleenkin tapahtuisi samaan tapaan ja samojen periaatteiden mukaan kuin edellisenäkin vuonna, ja pyytää siis esittämään, että se osa lainasta, josta ei voitaisi saada maksua, annettaisiin armossa lahjaksi. Hänen oli täytynyt kii-rehtiä avustuksen lähettämistä talvikelin aikana, voimatta tehdä siitä alam. esitystä, ja hän oli katsonut velvollisuudekseen syrjäyttää lainaamisessa huomioonotettavat varovaisuustoimenpiteet.

Kirjelmän myöhästymisestä oli kuitenkin seurauksena, että sen joutuessa hallituksen käsiteltäväksi uusi suunta oli päässyt hätä-apukysymyksissä vallalle sen johdosta, että sekä kenraalikuvernöörin virkaa että raha-asiain toimituskuntaa hoitamassa olivat uudet miehet. Vastauksen selostaminen kuuluu senvuoksi myöhempään kohtaan kertomuksessamme.

¹ E:n kuulutus Sodankylän ja Kuusamon kirkkoihin 4. IV. 1812; kirj:t Nordbergille 6 ja 7. IV sekä Pudasjärven nm. Plantingille 20. IV. 1812, O.L.K. — Ajopalkka oli kuusamolaisilta kannettava seuraavassa veronkannossa.

Seuraavana kesänä v. 1812 saatiin taas hirvittävä kato, joka veti vertoja v. 1810 saadulle ja voittikin sen siihen nähden, että se tuntui tällä kertaa ankarana melkein kaikissa lääneissä, Kuopion lääniä lukuunottamatta.

Myöhästynyt kevät oli Oulun läänissä pitkältä kylmää ja kuivaa; vasta kesäkuun puolivälin jälkeen saatiin sadetta, mutta nyt alkoi vuorostaan pitkä tavattoman kolea sadekausi, joka kesti lähes kaksi kuukautta, aina elokuun puoliväliin asti. Ankarat tulvat peittivät paikoin pellot, kuten esim. Muhoksen jokivarsilla Utajärven ja Kosulan kylissä; kaikki tärkeimmät niityt olivat veden vallassa ja tulva esti rakentamasta jokiin lohipatoja ja käyttämästä tavallisia pyyntitapoja. Kylmä sateinen ilma hidastutti laihojen kasvua ja kehittymistä niin, että elokuun alussa rukiin tähkissä tuskin nähtiin mitään kukkaa; ruis, joka talvilumen alta vapauduttuaan oli heikkoa tai mädäntynyttä, oli sateenkin jälkeen harvaa ja täynnä rikkaruohoja. Ohrä oli täytyntä kylvää kuivana aikana; sateen jälkeen se oli jonkun verran virkistynyt, mutta oli yleensä heikosti kasvanutta ja alkoi tähkiä vasta heinäkuun loppuessa. Elokuun puolivälissä tuli lämmintä muutamiksi päiviksi, niin että alettiin toivoa heikon viljan edes jonkinverran voivan valmistua, mutta tämän toivon veivät elokuun 28 p. ja syyskuun 2 p. sattuneet ankarat yöhallat. Tornion ja Kemin kihlakunnissa oli kato niin täydellinen, että vilja heti niitettiin ja korjattiin eläinten rehuksi. Ohrasta ei saatu lainkaan siementä koko läänissä. Ruis oli pieneltä osalta säilynyt hallalta, mutta sekin oli niin heikkoa ja huonosatoista, että esim. Siikajoen pappilassa saatiin 8 kuormasta 28 kappaa rukiita; talonpoikien heikommista ja huonommin viljellyistä pelloista korjattiin vielä vähäisempi sato. Tuskin yhtään tynnyriä itävää viljaa saatiin koko läänissä; kaikkein useimmat olivat jääneet ilman satoa tai saaneet vähän kahujyviä, jotka huomattiin olevan vielä kehnompia kuin oljet eli surveet. Jyvät painoivat yleensä vain puolet tavallisesta painosta; rukiinjyvät eivät painaneet enempää kuin $6 L\bar{a}$ tynn. ja ohranjyvät $4\frac{1}{2} L\bar{a}$.¹ Tornion puolella arvosteltiin sellainen vilja syötä-

¹ 1813 v:n vilja-avustuskomitean alam. kert. 3. V. 1813 (1813 v. tilien a.); tieto perustui Stichaeksuksen tuomiin viljan ja hätäleivän näytteisiin; tässä hätäleivässä oli enemmän kuin puolet rikkihakattuja olkia.

väksi kelpaamattomaksi ja siitä maksettiin 2 riksiä 24 riksin sijasta.¹ Mutta myös oljet, jotka muodostivat rahvaan tavallisen hätäleivän — jos sitä nimitystä voidaan käyttää leivästä, jota parhaimpinakin vuosina käytettiin varakkaista käyvissä taloissa —, olivat keskenkasvuisia, vihreitä ja hallanpanemia ja senvuoksi ravinnoksi vähemmän kelvollisia. Veden alla olevissa niityissä ja névoissa oli heinä huonosti kasvanut, ja siitä seurasi rehunpuute ja ennestäänkin vähentyneen karjan uusi supistaminen. — Pitkällinen sade oli myös estänyt kaskenpolton kaukaisemmissa kaskeaviljelevissä pitäjissä, niin että siellä ei ollut seuraavaksi vuodeksi valmistettu edes viljelysmaata kylvöä varten. — Kalastuksen tuloksista ilmoitetaan 14 p. heinäk., että Tornion ja Kemin joissa oli saatu vain muutamia harvoja lohia ja muissa tuskinpa yhtään. Lokakuussa arvioi maaherra lohien ja siian saaliin vain 10—15 %:ksi tavallisiin vuosiin verrattuna. Kalastus ei korvannut edes kustannuksia, saati sitten kallista kruununvuokraa. Metsäntuotteiden myynti ei kannattanut tähänkään aikaan. Näin ollen puuttui asukkailta kaikki ne keinot, joilla katovuosina oli ennen voitu viljaa ja elatusta hankkia.

Läänin pohjoisimmilla seuduilla, Sodankylässä, Kuusamossa ym., oli kato tietysti aivan täydellinen. Halla oli siellä käynyt vielä aikaisemmin. Jaakonmessun aikaan oli siellä näet ollut niin ankara lumisade, että se kovaan pakkaseen yhtyneenä oli peittänyt kaiken ruoho- ja viljakasvullisuuden kahdeksan päivän ajan; kun lumi viimein oli sulanut, korjattiin elo mikäli voitiin eläinten rehuksi, saamatta sitä kuitenkaan kuivana talteen. Hengen pelastamiseksi syötiin edellisiltä vuosilta säästyneet nautaeläimet ja porot melkein loppuun; vieläpä koirat ja kuolleiden eläinten raadotkin kelpasivat, ja senjälkeen jätti suuri osa asukkaista kotinsa. Toiset vaelsivat Arkangelin lääniin, Vienen ja Jäämeren rannoille, ajaen poroilla mikäli heillä niitä oli jäljellä. Toiset läksivät etelään päin pitkin Kemijoen vartta kerjuulle vetäen keltassa pieniä lapsiaan, joista moni kuoli nälkään ja kylmään Sodankylän ja Rovaniemen välisellä taipaleella. Kun heitä myöhemmin kiellettiin tule-
masta »vanhan rajan» yli, kuoli Sodankylässä vielä saman vuoden

¹ E:n kirj. TO:lle 9. XII. 1812.

kuluessa toistakymmentä ihmistä nälkään. Paikkakuntien harvalukuiset säätyläiset muuttivat hyvissä ajoin pois näiltä kurjuuden kotiseuduilta. Ollen ilman kylvösiementä ja työvoimaa näyttivät Kuusamo ja Sodankylä sekä myös Kemijärvi jäävän suurimmalta osalta autioiksi.¹

Kuinka läänille oli saatava viljaa, oli vaikea kysymys, jossa hyvät neuvot olivat kalliita.

Kruununmakasiineissa oli tosin enemmän viljaa kuin edellisen suuren nälkävuoden alkaessa, sotajoukot kun niitä eivät enää olleet tyhjentäneet, mutta riittäviä eivät niidenkään varastot olleet läheskään. Edellisenä talvena olivat makasiinit tosin alkaneet täyttyä verojyvistä ja hätäapulainojen takaisinmaksuista, mutta sitäkin viljaa oli sittemmin, kuten mainittu, joko uudestaan lainattu tai myyty viljantarvitsijoille. Myöskin kauppiaiden varastot olivat tavallista pienemmät hallituksen virheellisen viljapolitiikan vuoksi. Maaliskuun 27 p. 1812 oli näet annettu kielto tuoda viljaa maahan. Tosin se ei voinut kokonaan estää viljan tuontia, sillä useat kauppiaat olivat ennättäneet ryhtyä sen tuottamiseen hallituksen edellisenä syksynä antamien kehoitusten mukaisesti ja matkalle lähteneitä lasteja ei voitu enää peruuttaa; mutta verrattain pienet olivat kuitenkin ne varastot, jotka täten saatiin

¹ Mh:n vuodentulokertomukset 14. VII, 3. VIII ja 11. IX. 1812. E:n Turussa TO:lle kirjoittama kirj. 2. X. 1812 sekä Stichaeksuksen tarkastuskert. 23. XII. 1812, TO. KD. 1813 1/546. Sodankylästä ja Kuusamosta E:n kirj. TO:lle 2. II. 1813 ja *J. Fellman*: Ant. III s. 144—146 ja 662—663, Suomi 1846 s. 100—101. — Lapin seurakunnat olivat tähän aikaan pappien puutteessa; vasta nälkävuosien jälkeen palkkausolojen parannuttua saatiin virat vakinaisesti täytetyksi. — Armfelt oli saanut tiedon, että jotkut Lapin papit olivat jättäneet seurakuntansa nälänhädän johdosta, ja pyysi E:n ilmoittamaan niiden nimet. E. ei voinut kuitenkaan ilmoittaa muiden tehneen täten kuin Sodankylän kirkkoherran lääket. lisent. Abraham Cajanusen, joka siirron saatuaan Teuvan pastoraattiin oli edellisenä kevännä 1812 muuttanut Ouluun, jossa hän siitä lähtien oli oleskellut, lukuunottamatta jotain lyhyempää matkaa entiseen pastoraattiinsa, ja oli parhaillaan aikeessa lähteä uuteen paikkaansa (A:n kirj. 22. I. 1813 v l., E:n kirj. 12. II. 1813, *KKv.* a. 1812 n:o 63).

lääniin.¹ Kun heinäkuun 24 p. viljantuontikielto peruutettiin, lie-
nee se tapahtunut liian myöhään Oulun läänin varustamiseksi
elatustarpeilla meriteitse.²

Ehrenstolpe oli heti viljanpuimisen jälkeen, jossa oli todettu
täydellinen kato, rientänyt itse Turkuun selostamaan hallitukselle
asemaa. Mutta varsinaista ehdotusta, kuinka hätäavustusta oli
hankittava, hän ei osannut tehdä, koska läänin viljavarat olivat
niin pienet eikä muistakaan lääneistä ollut avun toivoa; hän rajoit-
tui pyytämään, että muiden läänien makasiineista, joissa ei ollut
niin kovaa tarvetta, saataisiin toimittaa apua Oulun läänille.³
— Stichaesus puolestaan, joka lokakuussa kävi lääninhallitusta
tarkastamassa, arvioi Oulun läänin tarvitsevan 13,200 tynn. rukiin-
siemeniä ja 26,400 tynn. ohransiemeniä (nim. 8 tynn. ruk. ja 16
tynn. ohria manttaalia kohden); laskun hän sanoo perustuvan
siihen pienempään kylvömäärään, johon viimeisten vuosien hätä
oli pakottanut rajoittautumaan. Hänenkin kertomuksensa päättyy
pikaisen avun pyyntöön esittämättä keinoja, joihin olisi ryhdyt-
tävä.

Konseljissa oli jo elokuussa ollut esillä kysymys, miten olisi
torjuttava uhkaava nälänhätä ja kuinka voitaisiin estää viljan
hinnan liiallinen kohoaminen ja kauppiaiden keinottelu. Ainoana

¹ Kaljaasit »S:t Anna», omistajina raatim. Is. Carström ja kauppias
H. J. Granberg, sekä »Trofast», omist. kauppiat P. G. Lithovius ja
Petrelius, olivat menneet edellinen Tukholmasta ja jälkimm. Tallin-
nasta noutamaan yhteensä 700 tynn. jyviä sekä hamppua, liinaa,
vehnäjauhoja ja herneitä ja olivat jo paluumatkalla, niin ettei voitu
saada niille peruutusta. — Kauppiat Z. Wacklin Ephraimip. ja
Isaac & Jonas Niska olivat myös ostaneet Tukholmasta kumpikin
500 tynn. pommerilaisia maltaita ensi laivoilla Ouluun tuotaviksi
(O.LK. 1812 Supplikakter Lit C n:o 7; E:n kirj. TO:lle 14. V. 1812).
Tornioon odotettiin Tukholmasta prikilaiva »Charlottea» lastinaan
rukiita, maltaita, ryynejä ja jauhoja (E:n kirj. TO:lle 4. VI). Konselji
vaati 1. VI edellisen anomuksen johd. tietoja ostojen ja laivojen
lähden aikamäärästä; 2. VII se suostui jälkimm. anomukseen Hami-
nan rauhan määräysten perustukseksi.

² Hallituksen toimenpiteistä ks. *Lindström* s. 163—169.

³ E:n Turussa 2. X. 1812 kirjoittama kirj. TO. QD. 1812 139/331,
ja O.LK.

tuloksena neuvottelusta oli aluksi 10 p. syysk. annettu käsky, että tapulikaupunkien kauppiaiden oli hankittava asetusten mukaisesti viljaa myytäväksi. Elokuun 13 p. oli myöskin päätetty ostaa kruunun laskuun pienempi määrä viljaa, ja samoin oli v.t. kenraalikuiv. G. M. Armfelt kirjelmällään 5 p. syysk. v.l. ehdottanut, että maaherrojen tehtäväksi annettaisiin pitää huolta viljan tuottamisesta erityisten hankkijoiden tai taattujen kauppahuoneiden välityksellä Liivinmaalta. Konselji oli kuitenkin ennenpitkää huomannut, että valtionvarat eivät riittäneet tällaisiin yrityksiin. Sensijaan oli sillä esitettävänä toinen tehokas ja mukava keino, jonka se 16 p. syysk. ilmoitti Armfeltille ja 22 p. syysk. päätti esittää keisarille. Ranskan sodan vuoksi oli näet Suomeen jätetty vain pieniä sotilasmääriä, mutta maahan oli tuotettu jyviä ja jauhoja paljon suurempi määrä kuin noita sotilasarvostoja varten tarvittiin. Konselji ehdotti senvuoksi, että keisari antaisi luvan myydä sotaväen makasiineista jonkun osan tästä viljasta pienissä erissä. Etu olisi molemminpuoleinen: hätäavustusviljan kuljetus helpottuisi ja sotaväen viljavarastoihin saataisiin takaisinmaksun kautta tuoretta viljaa.

Armfelt mieltäytyi suuresti tähän ajatukseen ja hankki nopeasti sotaministeri Gortšakovilta lupauksen, että kaikkiaan 30,000 tšetverttiä jauhoja luovutettaisiin lainaksi seuraavaan satoon asti. Oulun läänin varten oli Turussa viipymättä laivattava 7,000 kulia jauhoja; 3,000 kulia oli lähetettävä Laatokan kautta Sortavalaan sieltä talven aikana Oulun läänin vedätettäväksi. Tornion asukkaille oli erikseen myönnetty 300 tšetverttiä lainattavaksi sikäläisestä sotaväen makasiinista.¹

Oulun läänin ei kuitenkaan sinä syksynä enää voitu lähettää Turusta jauhoja. Konselji ilmoitti Armfeltille 22 p. lokak., että kaikesta vaivannäöstä huolimatta ei oltu voitu saada useampia laivoja kuin yksi vain 25 lästin kantoinen. Merimatka pohjoisen Pohjanmaan satamiin katsottiin sitäpaitsi tähän vuodenaikaan niin vaaralliseksi, että tavallisesti kukaan ei uskaltanut lähteä sellaiselle, vaan Pohjanmaan omatkin laivat jäivät siitä syystä talveksi Tukholmaan. Jauhojen viennistä Oulun läänin meritietä

¹ Armfeltin kirjelmät konseljille 20. IX, 12, 16 ja 25. X. 1812.

myöten oli siis luovuttava. — Yhtä vähän onnistui Armfeltin suunnitelma lähettää jauhoja Sortavalan kautta, sillä valmiiksi lastatut laivat yllätti talvi Nevajoella.¹

Keksittiin kuitenkin vielä edullisempi ratkaisu tälle jauho-kysymykselle. Suomenmaalaisen muonakomissionin päällikkö eversti Tawast tarjosi näet pohjoisista makasiineista erinäisiä jauhomääriä; Armfelt kiirehti hankkimaan sotaministerin suostumuksen ja saattoi ilmoittaa sen konseljille 30 p. lokak. v.l.²

Kysymyksessä olevat jauhomäärät oli luvattu antaa lainaksi ja konselji antoi Ehrenstolpelle senmukaiset ohjeetkin 7 p. jouluk. 1812. Pian täytyi siihen kuitenkin tehdä ikävä ja odottamaton muutos. Provianttikomissionissa oli syntynyt epäily, että asukkaat eivät voisikaan ensi sadosta luonnossa maksaa saamaansa viljaa, ja senvuoksi komissionin esityksestä päätettiin, että jauhot annettaisiin vain käteistä vastaan; viljan vastaanottaminen makasiinista ja jakaminen jätettäisiin siviilivirkamiesten tehtäväksi, jotka jakelun toimittamisen jälkeen suorittaisivat siitä rahamaksun. Konselji ilmoitti tämän muutoksen Ehrenstolpelle 14 p. tammi-k. 1813. Turhaan koetti konselji saada vielä sellaisia helpotuksia, että ainakin osa viljasta saataisiin maksaa ruotsinrahassa, koska venäjänrahan puute estäisi avun käyttämistä, sekä että ainakin Oulun läänin asukkaille annettaisiin pieniä lainoja, joiden takaisinmaksamisesta Suomen valtiolaitos menisi takuuseen. Armfelt näkyy pontevasti pyyntöä kannattaneen, mutta tällä kertaa ei esitys vielä johtanut mihinkään myönnytykseen.³

Maksukysymys järjestettiin kuitenkin sittemmin siten, että rahvas sai ostaa ruotsinrahalla, kuten alempana mainitaan.

Täten oli hankittu syömäviljan apua nälänhätää kärsiville seu-duille. Mutta myös siemenviljan hankintaan ryhdyttiin. Armfelt uudisti syksyllä esittämänsä ajatuksen siinä muodossa, että otet-

¹ Rehbinderin kirj. Armfeltille Pietarista 25. IV. 1813 v.l. *KKv.* a. 1812 n:o 63.

² *KKv.* a. 1812 n:o 63. Vrt. *Lindström* s. 175—177.

³ *KKv.* a. 1812 n:o 63; Armfeltin »Promemoria» lainaksi antamisen puolesta.

täisiin tarpeellinen rahalaina viljan ostamista ja tuottamista varten »Liivistä» ja laina maksettaisiin viljan myynnistä kertyvillä varoilla.¹

Armfelt oli kaikkien näiden päättävien ja kustannuksia kysyvien toimien takana. Palattuaan Suomen matkaltaan hän heti seuraavana päivänä, 6 p. helmik. v.l. 1813, kirjoitti keisarille niistä ilmoituksen, tunnustaen ryhtyneensä niihin omalla vastuullaan, mutta tietoisena siitä, että keisari olisi varmasti antanut niihin käskyn, jos olisi ollut aikaa sen odottamiseen.²

Tärkeimpiä niistä järjestelytoimenpiteistä, joihin Armfeltin aloitteesta ryhdyttiin hätäapukysymyksessä, oli erityisen komitean asettaminen hoitamaan syömä- ja siemenviljan hankkimista Suomen asukkaille. Sen jäseniksi valitsi konselji 28 p. tammik. 1813 finanssitoimituskunnan päällikön G. E. v. Haartmanin ja sotilas-toimituskunnan päällikönapulaisen H. C. Reuterskiöldin. Asian esittäminen arm. vahvistettavaksi myöhästyi keisarin viipyessä suurpoliittisten tapausten näyttämöllä, niin että Rehbinder saattoi ilmoittaa keisarin hyväksyvän päätöksen vasta avustuskauden päätyttyä 21 p. elok. 1814.³

»Suomen vilja-avustuskomitea» kokoontui ensimmäisen kerran helmikuun 5 p. 1813 ja jakoi keskenään tehtävät siten, että Haartmanin osalle tuli huolenpito kirjevaihdosta ja Reuterskiöld otti hoitaakseen kirjanpidon. — Oulun maaherralle lähetetyt kirjelmät olivat siis Haartmanin kirjoittamat ja joskus hänen yksin allekirjoittamansakin.

Komitea katsoi tärkeimmäksi Oulun läänin avustamisen, jonka jo luonnostaan mitä epäsuotuisimmat olosuhteet olivat edellisten vuosien onnettomuuksien kautta niin perin huonontuneet; tästä oli komitea saanut tietoja Stichaeuksen ja maaherran kertomusten lisäksi myös yksityisiltä henkilöiltä.⁴

¹ Armfeltin kirj. Suomen asiain kom:n puheenjohtajalle 11. II. 1813 v.l., *KKv.* a. 1813 n:o 155.

² Venäjän ulkoasiain minist. ark., ilm. prof. *U. L. Lehtonen.*

³ Kommittèrades för Spanmåls undsättningen i Finland räkningskaper jänte verifikationer (lyhennysmerkintä: 1813 tilien a.), SVA., 3 käärettä; näihin perustuu seuraava esitys 1813 v:n hätäavustustoi-
mista, mikäli ei toisin ilmoiteta.

⁴ Kom:n alam. kert. 3. V. 1813.

Oulun lääniä varten oli komitealla aluksi käytettävänään vain kruununmakasiinien jyvävarat ja sotaväen makasiineista myönnetty jauhot.

Läänin kruununmakasiinien varojen lisäksi osoitti komitea Kuopion makasiinista Oulun läänin tarpeisiin myytäväksi 1,000 tynn. rukiinjyviä, 1,600 tynn. ohria ja 400 tynn. kauroja; näistä oli ohrat tarkoitettu siemeneksi, lähinnä Oulun läänin sisempiä osia varten.

Venäläisiä jauhoja oli Oulun lääniä varten osoitettu yhteensä 6,800 tšetverttiä, joista Tornion makasiinissa oli saatavana 300, Oulun 2,000, Paloisten 300, Kuopion 2,700 ja Varkauden makasiinissa 1,500 tšetverttiä, näistä jokainen kääremattoineen laskettuna $7\frac{1}{2}$ puudaksi venäläistä painoa (eli 14 *L* & 8 *a* 24 luotia ruotsal. painoa). Provianttikomissionin myömhinta oli Torniossa ja Oulussa 23 rpl. $19\frac{1}{2}$ kop., Varkaudessa, Kuopiossa ja Paloisissa 17 rpl. 15 kop. set. tšetvertiltä.¹

Komitea koetti erityisesti hankkia varattomille helpotusta viljan hinnassa. Kun rahasta köyhillä perä-Pohjolan asukkailla olisi ollut maksettavana suurempien kuljetuskustannusten vuoksi korkeammat hinnat, alennettiin ne sovitun keskihinnan mukaan, jonka korvaukseksi eteläisempien makasiinien hinnat hiukan korotettiin.² Ehkä vielä suurempi helpotus oli se, että komitea otti välittääkseen rahanvaihtamisen, siten että se otti vastaan maksun ruotsinrahassa ja vaihtaen sen Tukholmassa rupliin suoritti hinnan provianttikomissionille venäjänrahassa. Tšetvertin ostohinnaksi tuli täten Torniossa ja Oulussa $15\frac{1}{2}$ riksiä, Paloisissa ja Kuopiossa 15 riksiä ja Varkaudessa $14\frac{1}{2}$ riksiä vvs.; jauhot piti myytämän vain tšetvertittäin.

Toinen keino viljan saannin helpottamiseksi olisi ollut sen lainaksi antaminen niille, joilla ei ollut rahoja. Tässä oli kuitenkin, kuten tiedämme, tapahtunut melkoinen supistus sen kautta, että sotaväen makasiineista ei toistaiseksi annettu jauhoja lainaksi. Täytyi siis tyytyä tässä kohden läänin omien makasiinien jyvävaroihin, joista kolmas osa tarjottiin enintä hätää kärsiville tyydyttävää varmuutta sekä 3 kapaan kasvua vastaan tynnyriltä;

¹ Hinnat TO:n kirj:stä E:lle 14. I. 1813.

² Kom:n alam. kert. 3. V. 1813.

muut $\frac{2}{3}$ osaa oli myytävä $15\frac{1}{2}$ riksistä vvs. ruistynnyriltä ja 13 riksistä ohratynnyriltä. Lainanottajille luovutettiin myöskin se keho vilja, joka kuluvan vuoden ylöskannossa saattoi kerääntyä yli menoarvioon merkityn tarpeen; viljan ala-arvoisuuden vuoksi vaadittiin siitä kasvua vain $1\frac{1}{2}$ kappaa ja oli se käytettävä leivän avuksi.

Hätäavun ilmaiseksi jakamiseen suhtauduttiin sensijaan tällä kertaa ainakin periaatteessa varsin jyrkästi. Korkeimman vallan suhtautumisessa kysymykseen näkyy käänne tapahtuneen jo edellisenä syksynä v.t. kenraalikuvernöörin Armfeltin vaikutuksesta; se ilmeni ensi kerran siinä päätöksessä, jonka keisari teki 23 p. marrask. 1812 Ehrenstolpen 10 p. huhtik. tekemän anomuksen johdosta, joka koski Sodankylän ja Kuusamon avustuksen tileistä poistoa (ks. s. 225). Tässä päätöksessä tunnustettiin kyllä maaherran toimenpide aiheutetuksi, mutta ei suostuttu ilman muuta vapauttamaan lainansaaneita hätäavun korvaamisesta. Konseljin oli vaadittava maaherralta paikalla toimitetun tutkimuksen perustuksella luotettava tieto velallisten varallisuudesta; senjälkeen oli konseljilla oikeus asianhaarain mukaan joko pidentää maksuaikaa tai kokonaan vapauttaa lainanmaksuvelvollisuudesta, katsomalla kuitenkin, ettei tällaista armoa ulotettu pitemmälle kuin lainansajaan köyhyyden tila vaatisi.¹ — Tämän mukaisen käskyn antoi konselji maaherralle 17 p. jouluk. 1812, ja vaati sittemmin keisarin päätöksen sitomana varsin hellittämättä maksua tästä avustuksesta.²

Mainitussa päätöksessä ei ollut siis enää puhetta vain siitä, että hätääkärsivä ihmiskunta pelastettaisiin, vaan otettiin nähtävästi huomioon jo Orrhjelmin esittämä näkökohta, että kansaa ei olisi totutettava katsomaan avustusta luonnolliseksi kruunulta tulevaksi lahjaksi.

Tämä oli komiteankin periaate, josta se koetti lujasti pitää kiinni.

¹ Armfeltin esitys oli 4. X. 1812. Aminoffin vastauskirj. TO. KD. 1812 467/546.

² E:n kirjat TO:lle 2. II, 12. IV. 1813 ja 20. V. 1814, TO:n käskyt 27. IX. 1813 ja 27. VII. 1814.

Jo ensimmäisessä kirjelmässään Ehrenstolpelle 12 p:ltä helmik. komitea verrattain jyrkkäsanaisesti esittää kantansa. Samaan aikaan, selittää komitea, kuin »aikakauden onnettomat tapaukset muissa maissa olivat vaatineet raskaita verotuksia ja pakko-ottoja», oli keisari aina siitä saakka, kuin hän oli saanut maan haltuunsa, joka vuosi antanut melkoisia avustuksia ja veronhelputuksia. Sensijaan eivät asukkaat, varsinkaan pohjoisosissa, näyttäneet omasta puolestaan ryhtyneen mihinkään toimeen hädän karkoittamiseksi joko lisäämällä teollista toimintaa tai kehittämällä laajemmalti taloudellista säästäväisyyttä; pikemminkin oli kuluneina vuosina paloviinan nauttiminen ylenmäärin lisääntynyt todistaen häpeällistä huolettomuutta maan vastaisesta hyvinvoinnista. Kun siis hätäavun helppo saanti pikemminkin lisäsi tarvitsevain lukumäärää ja ikäänkuin hävitti kaiken yksityisen huolenpidon puutteen poistamisesta, oli tarpeen mitä suurin tarkkuus keisarin suomain hätäkeinojen käyttämisessä, jotta hänen maanisällinen huolenpitonsa saavuttaisi tarkoituksensa ja jotta valtion varastolle ei saatettaisi parantumattomia ja hyödyttömiä tappioita. — Myöhemmissä kirjelmässään komitea yhä teroitti, että kruunun varmuuden valvominen oli »pyhä velvollisuus». Ja joskin oli pakko typötyhjiksi paljastuneille myöntää pientä hätäapua vähempääkin varmuutta vastaan takaisin maksamisesta, ei komitea tahtonut myöntyä mihinkään välittömään jyvään ja jauhojen lahjoittamiseen, jonka kautta edistettäisiin huonoa taloudenhoitoa ja kerjäämistä, vaan tahtoi sallia poiston vasta, kun köyhyys olisi laillisissa tutkinnoissa todettu. Yhteiselle kansalle ei voitu myöntää vapaata ylläpitoa ilman korvausta, se kun johtaisi haluttomuuteen omalla toimella parantaa elinehtojaan ja tuottaisi valtiolle niin suuria kustannuksia, että sen varat eivät niitä kestäisi. Kun hallitus hankkii kohtuullisiin hintoihin leipäviljavarastoja ja siten ehkäisee sitä nylkemistä, johon puute tavallisesti antaa aihetta, ei siltä voi enempää vaatia. Kansakunnan itsensä ja sen johtajien asia on enennetyllä työtoimella ja tarkalla säästäväisyydellä hankkia itselleen keinoja näiden huokeampien varojen käyttämiseen, sensijaan että heittäytyisi »koronkiskurien», s.o. kauppiaidensa käsiin.

Tämä puhe siitä, ettei saisi heikentää hätäkärsiväin taloudellisia vaistoja eikä tuottaa vahinkoa kruunulle, ei tehonnut Ehren-

stolpeen, jonka tietämän mukaan suuri osa läänin asukkaita oli aivan kykenemätön maksamaan mitään hätäapua. Varsinkin koko Lapinmaa, Kuusamo, Kemijärvi, osa Rovaniemeä ja Pudasjärveä, koko Hyrynsalmi sekä Kuhmoniemen kappeli Sotkamon pitäjää olivat niin köyhiä, että »paitsi useampien vuosien kruununrästejä» heillä ei ollut rahoja eikä rahan arvoista, eivätkä he lainkaan voineet hankkia pätevää takuuta siitä, mitä he mahdollisesti voisivat saada lainaksi. Kuusamo ja Kemijärvi (sekä tietysti Sodankylä), jotka sijaitsivat pohjoisimpana, olivat sanomattomassa kurjuudessa. Siellä oli mahdotonta saada muualta ruokavaroja; omat varat oli syöty, samoin kaikki kotieläimet, vieläpä kuolleiden eläinten luutkin, jotka jo monta viikkoa olivat maanneet maassa haudattuina. Siitä oli maaherra 18 p. maalisk. kuullut kauhistuttavan kuvauksen kruununvouti Nordbergilta ja kirkkoherra Castrénilta, jotka olivat tulleet »sieltä» (Kuusamosta) ja saaneet käyttää 10 päivää 17 penikulman matkalla. Jos asukkaita ei voitaisi auttaa saamaan tarpeellista siementä, niin joutuisi suurin osa pitäjistä ehdottomasti autioiksi.

Ehrenstolpen mielestä siis ainoa keino auttaa siten, että kruununkin varmuus jonkinverran säilyisi, oli se, että talo (myös kruununntalo) saisi olla vakuutena, kuten kolmena edellisenä vuonna oli määrätty. Mutta lisäksi oli apu noille köyhille seuduille lähetettävä, koska sieltä ei voitu juhtien puutteessa itse tulla sitä noutamaan. Konselji oli näet 7 p. jouluk. 1812 määrännyt, että jauhoja ei saisi lähettää perille, vaan että tarvitsijain oli ne haettava sotaväen makasiinista. Komitea taas, joka ei näy muistaneen tätä kieltoa, ei tahtonut uskoa, että viljan kuljetuttaminen noille nälkäseuduille olisi niin mahdotonta. Läänin muut asukkaat, jotka eivät olleet niin ilman juhtia kuin pohjoisemmassa oli asianlaita, olisivat epäilemättä sopivasta kehoituksesta avullisina, jos se heille tavalla tai toisella korvattaisiin. Ehrenstolpe vastasi 15 p. huhtik., että kevättulvien vuoksi jo oli liikeyhteys noiden pitäjien kanssa mahdotonta. Mutta sitäpaitsi oli esteenä rahan ja vakuuden puute sekä yhteisen kansan ehdoton vastahakoisuus vapaaehtoiseen kyyditsemiseen, varsinkin kun se vielä ei ollut saanut maksua 1811 vuoden viljankuljetuksesta ja kun se tänä yleisen puutteen aikana tarvitsi hevosensa ja juhtansa halkojen, laivapuiden ja hirsien vedättämi-

seen ansaitakseen rahoja jyvien ostamiseen. Lääni oli sitäpaitsi niin laaja, että kuluisi kuukausia, ennenkuin yhteinen kansa ennätäisi saada lohdullista tietoa, että sillä oli apua odotettavissa.

Toukokuun 7 p. maaherra lähetti komitealle Hyrynsalmen pitäjäläisten kirjelmän, joka oli hänelle jätetty edellisenä päivänä. Siinä he ilmoittivat saaneensa Kajaanin kruununmakasiinista heille määrätystä 290 tynnyristä jyviä kolmanneksen 63 tynn. 11 kapp. ohria ja 33 tynn. 11 kapp. rukiita, eli sen osan, jonka sai ottaa takuita vastaan. Se oli jaettu n. 150 tarvitsevalle, jotka olivat saapuneet makasiinille; jokaisen osalle oli tullut 21 kappaa jyviä, eli 7 kapp. ruk. ja 7 kapp. ohria edellisen vuoden kasvua, sekä 7 kapp. vanhoja ohria, jotka oli jaettu kylvöviljaksi, mutta jotka siihen tuskin kelpasivat. Vaikkakin he olivat kiitolliset tästä avusta, niin se ei kuitenkaan päästänyt heitä kylvöviljan puutteesta. Rahan puutteessa oli sangen vähän ostettu noista jäljellä olevista $\frac{2}{3}$:sta makasiinin jyviä. Ruoasta ei olisi erikoisesti kysymystä, niin pian kuin männynkuori irtautuisi ja kalaa voitaisiin saada, vaikkakin työnteko semmoisella ruoalla huomattavasti kärsisi. Jos heillä olisi ollut rahaa tai rahanarvoista, ei heidän tarvitsisi vaijata esivaltaa valituksillaan, vaan olisivat he voineet jo ajoissa hankkia Karjalan puoleisista naapuripitäjistä luotettavaa kylvösiementä. Mutta he olivat nälästä ja heikosta ruoasta uupuneita olennoita, joiden verhona olivat repaleiset vaaterievut ja joilla sen ohessa oli muutamia nälästä hoippuvia elukoita sekä sangen vähäpätöinen irtaimisto, joka, jos kaikki tukussa myytäisiin, nousisi korkeintaan 10 rikkiin vvs. Sen vuoksi he pyysivät maaherraa puoltamaan, että heille annettaisiin lainaksi 150 tynn. siemenrukiita ja 150 tynn. siemenohria. Jos tähän anomukseen ei suostuttaisi, täytyisi heidän jättää kurjat kotinsa ja hakea turvansa lempeämmistä seuduista. — Kirjelmässään maaherra kannatti pyyntöä, valittaen, että hätä ja tarve oli kuvaamaton ja että vaikka kuinka varovasti koettaisi jakaa avustusta, jäi huolettavaan neuvottomuuteen, kun noita köyhyyden ahdistamia täytyi auttamatta käskeä pois. Talojen autioitumisen ja asukkaiden kerjäläisiksi joutumisen estämiseksi puolsi hän, että ostettaisiin parisataa tynn. jyviä edellisen vuoden kasvua köyhille lainattavaksi.

Komitean täytyi Ehrenstolpen esittämän tosiasian vuoksi

tehdä myönnytyksiä. Toukokuun 4 p. se päätti luovuttaa 5,473 L^b ruisjauhoja, jotka oli jaettava Lapin ja pohjoisempain pitäjän enintä hätää kärsiville. Saatuaan Ehrenstolpen kirjeen 7 p:ltä toukok. komitea ilmoitti, että mainittua jauhomäärää saisi käyttää avustukseen myös ilman »varmuutta takaisinmaksusta», mutta tahtoi yhä, että vältettäisiin nimenomaista ilmaiseksi antamista. Itse asiassa oli tämä jauhomäärä myönnetty korvauksetta jaettavaksi, vaikka Ehrenstolpelle sitä vielä ei tunnustettu; nähtävästi pidettiin häntä liian halukkaana ilmaisen avun jakajana, niin että koetettiin kaikin mokomin olla vahvistamatta tätä hänen turmiollista taipumustaan. — Lainojen vakuuteen nähden hyväksyttiin verotalojen varmuus, mutta tunnustettiin myös kruununtalojen vastuun olevan toisinaan sangen luotettavan ja arveltiin, että kruununpalvelijoilta voitaisiin saada siihen tarvittavia tietoja. — Myös myönnyttiin siihen, että hätäapuviljaa saisi maaherran toimesta kuljetuttaa noiden kaukaisten nälkäperukoiden hätääkärsiville.

Muitakin myönnytyksiä vielä tehtiin. Haartman ilmoitti 24 p. toukok., että provianttikomissionin suostumuksella annettaisiin jauhoja lainaksikin hyväksytyä takuuta ja sellaista kasvua vastaan, ettei kruunulle tulisi vahinkoa; samalla oli luvattu lisää eräitä viljalajeja. Pääasia tässä myönnytyksessä oli kuitenkin se, että jauhoja ym. yhä edelleen oli saatavana, sillä aikaisemmin annettu lupa jauhojen ostamiseen päättyi liian aikaisin, jo 12 p. toukok., niin että hätääkärsivät eivät kelirikon ja rahanpuutteen vuoksi olleet voineet käyttää sitä hyväkseen.

Vaikkakin oli ollut pakko tehdä joitakin muutoksia alkuperäiseen avustustoimen suunnitelmaan, tiesi tämä kuitenkin yhä edelleen melkoista järjestelmän muutosta v:n 1811 avustustoimeen verrattuna. Pitäjänkomiteain ja kirkkoherrojen välitykseen ei enää pitänyt turvautua, — näiden tekemä valitus ratkaistiinkin, kuten muistamme, maalisk. 22 p. 1813 heidän toivomuksensa mukaisesti. Kirkonkokousten ja kirkkoherrojen apua oli ajateltu käyttää vain sen verran, että jauhojen lainaamista varten otettaisiin selville ja merkittäisiin pöytäkirjaan, kutka henkilöt tarvitsisivat apua sekä paljonko syömäviljaa olisi heille tarpeen heidän taloutensa ja kärsimänsä katon suuruuden mukaan (konseljin kirj. 7 p. jouluk.

1812). Näin meneteltiinkin hätäapua kesällä pitäjille jaettaessa. Kun jauhoja sittemmin annettiin vain käteistä vastaan, määräsi komitea 10 p. maalisk. myynnistä, että maaherra sai harkintansa mukaan jakaa sotaväen varastoista osoitetut jauhot; itselleen komitea pyysi vain sellaista luetteloa, että hallitsijalle voitaisiin laatia yleislaskelma käytetyistä jauhoista. Rahamaksun kannon sai maaherra myös järjestää. Maksuista kertyneet varat tuli kiireimmiten toimittaa Vaihto-, laina- ja talletuskonttorille komitean tiliin, jonka ostot olivat näin saaduista rahoista riippuvaisia. — Kuitenkin kun jauhojen ilmaiseksi jakeleminen nälkäperukkojen köyhille asukkaille tuli kysymykseen, täytyi komitean edellyttää, että papistokaan ei kieltäisi isänmaanrakkauden ja ihmisyyden vuoksi sitä apua, jota se siinä suhteessa saattoi antaa, vaikkakaan siltä ei sitä voinut virkatehtävänä vaatia.¹

Edellä olevasta kertomuksesta näkyy, että komitea ei ollut osannut ottaa suunnitelluissaan huomioon kaikkia asianhaaroja, jotka vaikeuttivat Oulun läänille toimitettavaa avustusta. Komitea oli esim. pelännyt, että avustus tulisi liian aikaisin, niin että sitä väärinkäytettäisiin paloviinan valmistamiseen. Itse asiassa se myöhästyi, niin ettei läänin vaikeakulkuisemmille perukoille voitu avustusta nytkään toimittaa talvikelin aikana, vaan jäi se taas hankalan kesäisen kuljetuksen varaan. Kun Ehrenstolpe 19 p. maalisk. sai komitealta tiedot viljavarojen käyttämisestä, oli näet kelirikon aika jo lähestymässä. Hän lähetti kyllä heti pikaläheteillä kuulutuksia »tästä uudesta kalliin hallitsijan armonosoituksesta», mutta läänin laajuuden vuoksi veivät valmistavat toimet luettelojen ym. tekemisessä aikaa. Luetteloja saapui hitaasti, johon syynä oli rahanpuute ja vaikeus saada pätevää takuuta. Kukaan ei ilmoittautunut hakemaan viljaa Paloisten, Kuopion ja Varkauden makasiineista, johon maaherra arveli olevan syynä rahanpuutteen ja kelirikon. Ehrenstolpe saattoi myös hyvällä syyllä ennustaa, että se ohransiemen, joka aiottiin laivoilla lähettää, oli tuleva liian myöhään ehtiäkseen kylvöajaksi.

Tästä siemenviljan hankinnasta tulikin komitealle pahimman pettymyksen aihe, ainakin mikäli Oulun lääni oli kysymyksessä.

¹ Komitean kirjelmät E:lle 12. II, 10. III, 3. IV, 17. V ja 24. V; E:n vastaukset 19. III, 15. IV, 3. V ja 7. V. 1813.

X. Häätäavustustoiminta kesällä v. 1813 ja katovuosien jälkimainingit.

Haartman oli selittänyt komitean käytännölliseksi päämääräksi viljanhintojen alhaisina pitämisen, jotta estettäisiin kauppiaiden »nylkeminen» ja »koronkiskominen»; tällä hän nimenomaan tuomitsi sen juoksevan tilin järjestelmän, joka oli vallalla Oulun läänin talonpoikaisen väen ja kauppiaiden kesken (ks. s. 235). Päätehtäväksi tuli täten halvan viljan hankkiminen kauppiaiden ohi, joiden varastoihin ei pitänyt turvautua. Näin syntyi jonkinlainen kauppakilpailu komitean ja läänin kauppiaiden kesken.

Mainitussa tarkoituksessa komitea ryhtyi tuottamaan siemenviljaa Itämerenmaakunnista. Tässä nimenomaan tahdottiin välttää v. 1811 käytettyä menettelyä, jolloin oli tehty eri kauppiaiden kanssa sopimuksia kruunun tappioksi, se kun oli saanut maksaa ruistynnyristä 16, 18 ja jopa 20 riksiä. Sen vuoksi päätettiin käyttää omaa asiamiestä, että jyvät voitaisiin mahdollisimman halpaan hintaan — halvempaan kuin kauppiasten — toimittaa Pohjanmaalle. Komitea sai kuitenkin kokea tässä odottamattomia vaikeuksia.

Asiamieskontrahti tehtiin 13 p. helmik. 1813 tammisaarelaisen kauppiaan Johan Sjöblomin kanssa, joka oli tunnettu vireäksi toimitsijaksi ja joka oli valmis halvemmilla rahdeilla ja ehdoilla kuin muut ryhtymään tähän tehtävään. Sjöblom tyytyi tavalliseen asiamiespalkkioon, 3 %:n voittoon, ottamatta lukuun niitä matkoja, joita hän viljan tilauksen ym. vuoksi oli tekevä, koska niistä oli hänelle hyötyä muissa suhteissa. Hän toimittikin tilaukset ja nosti komitealta viljan maksua ja rahteja varten eri kertoina yhteensä 127,800 rpl. set. ja 3,000 pankkoriksiä. Silloin tuli odottamatta keisarin kielto, ettei saanut viedä viljaa Liivin (ja Viron) satamista. Seurauksena oli, että viljan vientiin tilatut kuusi laivaa, joista kolme jo oli lastauspaikallaan, eivät voineetkaan ottaa

lastejaan. Sjöblom, joka juuri oli aikeissa lähteä ensi avovedellä Tammisaaresta Tallinnaan varustettuna melkoisilla komitean antamalla rahamäärillä viljan maksamiseksi, katsoi tarpeelliseksi lähteä sensijaan Pietariin jos mahdollista saadakseen Armfeltin kautta erikoisluvan tälle kruunun tilaamalle viljalle. Vaikkakin hän joutui taudin oireita, läksi hän matkalle koleasta vuodenajasta välittämättä tavalliseen toimitarhoiseen tapaansa ja hyvää asiaa edistääkseen, mutta kuolikin äkkiä Viipurissa, ja ilman palvelijaa kun hän oli, katosivat hänen rahansa suurimmaksi osaksi. Hänen liikeasiansa joutuivat epäjärjestykseen ja komitealle tuli suuria vaikeuksia. — Kun sitten kuitenkin oli saatu keisarilta erikoislupa Suomelle välttämättömän viljan tuomiseksi Liivinmaalta, ryhtyi Sjöblomin kuolinpesä toimenpiteisiin, että Tallinnassa, Vormsissa (Wormsö) ja Kuresaaresta (Arenburg) jo olevat kolme laivaa nopeasti lastattaisiin ja lähetettäisiin määräpaikkoihinsa; mutta muiden laivojen rahtaus peruutettiin, koska komitea ei uskaltanut enää auttaa kuolinpesää lisäennakkomaksuilla. Mainituista laivoistakin kolmas, jonka oli määrä mennä Vaasaan, jäi käyttämättä parooni Stackelbergin (Kuresaaresta) ja kuolinpesän välille syntyneen riidan johdosta. Perille veivät lastinsa toiset kaksi laivaa, nim. laivuri Wigrenin johtama »Myran» Ouluun ja toinen laivuri Öbergin johtamana Kokkolaan. Näin jäi Oulun lääniin saapumatta suurempi osa siitä viljamäärästä, joka sinne oli tarkoitus lähettää.¹ Wigreninkin kanssa syntyi sitten rettelöitä, joista alempana kerrotaan. — Komitealle oli tullut täten melkoisia maksuja, ja muutenkin se sai osakseen paljon moitetta.²

Hätäavustustyön käytännöllinen toimeenpano vaati nytkin erityisen hallintomiehen lähettämistä nälkäseuduille. Jo 4 p. toukok.

¹ Kirjelmässä 29. IV oli Sjöblom ilmoittanut tilanneensa mm. Tornioon 1,400 tynn. ohria, Ouluun 3,334 tynn. rukiita ja 1,666 tynn. ohria, Raaheen 1,500 tynn. ohria. »Myran» toi 900 tynn. ruk. ja 2,100 tynn. ohria. Raaheen odotetun laivan nimi oli priki »Dufvan» ja Tornioon odotetun priki »Johannes».

² H. Reuterskiöldin promemoria ilman päivämäärää VSv., erinäiset asiak. v. 1815. — Kom:n alam. kertomukset 3. V. 1813 ja 15. X. 1814. Kirjeenvaihtoa kkuv:n kanssa KKV. a. 1813 n:o 155. — Komitean toiminnasta ks. Lindström ss. 177—179.

komitea ilmoitti määränneensä tähän toimeen apulaisesittelijäsihtteri Nils Johan Idmanin, jolle annettiin johtosääntö 17 p. toukok. Hän ei kuitenkaan saanut niin laajaa valtuutusta itsenäiseen toimintaan kuin Orrhjelmissä oli ollut. Lähinnä hän oli lähetetty järjestämään Virosta tilatun suuren viljamäärän varastoonpanoa, hoitoa ja myyntiä. Mutta samalla piti hänen yleensä olla maaherran apuna hätäaputoimissa, ennen kaikkea juuri Oulun läänissä, jolle hänen tuli omistaa enin huomionsa. Hänen tehtäväkseen tuli tarkastaa hätäavustukseen luovutettujen viljavarojen käyttöä sekä kruununmiesten toimintaa avustuksen jakamisessa ja maksujen perimisessä; kannetut rahat oli kiireimmiten toimitettava komitean käytettäväksi, jonka ostot olivat niistä riippuvaisia. Sen ohessa hänen tuli ottaa selvälle, olivatko avustukseen määrättyt varat joillakin seuduilla riittämättömät, sekä ehdottaa varhimmat keinot hädän poistamiseksi. Huomattavin oikeutus oli, että hän sai pohjoisille Oulun läänin pitäjille ilmaan korvauksia jakaa varovaisesti eräitä jauhovaroja, pitäen erityisesti silmällä avuttomia köyhiä. Kysymyksessä oli se jauhomäärä, 5,473 *L \bar{v}* , jonka käyttämisestä Ehrenstolpe jo oli saanut ohjeita (ks. s. 238).

Idman ei ollut aivan äkkiouto Oulun lääniin lähtemään, sillä v. 1810 hän oli käynyt konseljin käskystä tarkastamassa lääninkonttorin toimintaa; myötätuntoaan lääniä kohtaan hän oli senjälkeen osoittanut antamalla seuraavana talvena Hatanpään omistajana Levanille auliisti luottoa vastaan melkoisen määrän ohransiementä lääniin vietäväksi.

Turusta Idman läksi Pohjanmaalle 5 p. toukok. ja saapui Raahen 28 p. toukok. Hänen ensimmäinen huolenpitonsa koski tulossa muka olevan ohransiemenen vastaanoton ja myynnin järjestelyä. Hankittuaan vielä tietoja väestön siementarpeesta hän kirjoitti tästä kaikesta seuraavana päivänä komitealle selostuksen ja lähti vielä samana päivänä Ouluun, jonne hän saapui sunnuntaina 30 p. toukok. Otettuaan selvää lääninhallituksen avustustoimista hän lähti Kemin kautta Tornioon, jonne hän myös odotti ohransiemenen lastia. Tornioista Idman kirjoitti komitealle toisen matkaselostuksen 6 p. kesäk. ja seuraavana päivänä matkallaan Kuusamoon Iistä kolmannen kirjeen.

Ensimmäisestä kirjeestä näkyy, että Idmanilla, joka jo v. 1810 oli tehnyt lääninhallituksen järjestyksestä ja toiminnasta ankaroitaa muistutuksia, oli lääniin tullessaan edellisinä vuosina suoritetuista hätäavustustoimista samansuuntainen kriittinen ennakkokäsitys kuin komiteallakin. Sekä luoton myöntämisessä että lainojen vitkallisessa perimisessä oli menetelty virheellisesti. Näin oli väestö ylenmäärin velkaantunut. Saloisten kihlakunta, joka ehkä oli läänin paras, oli kruunulle velkaa yli 50,000 pankkoriksiä. Sodan aikana oli läänin eteläosiin jäänyt sängen suuria rahasummia, mutta »katovuodet, ylellisyys ja tuhlaavaisuus, huonosti ajateltu sääliväisyys maksujen kantamisessa sekä siitä aiheutunut haluttomuus ja tulevaisuudesta huolehtimisen puute yhtyneenä toivoon saada valtiolta apua, samoin kuin se velkakauppa, jota yhteinen kansa harjoittaa kaupunkien porvarien kanssa ja jonka kautta se kokonaan on näiden käsissä, eivät ainoastaan olleet kuluttaneet kaikki nämä varat, vaan myös syösseet läänin äärimmäiseen köyhyyteen». Parempien aikojen toivossa oli vuodesta vuoteen lykätty verojen ja 1811 v:n lainojen kantoa, ja seurauksena siitä oli, että joka toisen talonpojan oli pakko jättää talonsa ja että velkoja enimmältä osalta siitä huolimatta ei tällä haavaa voitu saada maksetuksi. — Näin varman arvostelun luuli Idman voivansa antaa hätäkauden hallintotoimenpiteistä jo toisena päivänä lääniin saapumisensa jälkeen.

Mutta saattoipa hän ensi töikseen todeta komiteankin erehtyneen suunnitteluissaan. Niinpä odotettu virolainen siemen näytti auttamattomasti myöhästyvän ehtiäkseen kylvöajaksi. Raahesta hänen täytyi 29 p. ilmoittaa, että meri oli vielä niin pitkältä kuin silmä kantoi ajojaitä täynnä ja ettei voitu odottaa minkään laivan saapuvan satamaan aikaisemmin kuin 14 päivän perästä. Kylvöaika oli jo kuitenkin menemässä ohi. Raahen ympäristön väestöstä oli suuri osa kylvänyt jo kaksi viikkoa sitten ja useimmat olivat jo päättäneet ohrankylvön, mikäli heillä oli siementä. Kauempana sisämaassa ja pohjoisessa oleville siemen ei olisi enää ennätännyt. Kuten saamme nähdä, myöhästyikin ainoa matkalle lähtenyt ohransiemenlasti perinpohjin. Omituista on, että Idman ei saanut mitään tietoa muiden laivojen lähettämisen peruutuksesta.

Onneksi oli kuitenkin läänissä ohransiementä enemmän kuin odottaisi. Viljan hinnan kalleus ja suolan halpuus olivat näet aiheuttaneet, että jyviä, mm. ohransiementäkin, tuotiin tavattoman paljon Savon ja Karjalan etäisimmiltäkin perukoilta, missä oli saatu hyvä vuosi. Tällä kertaa oli kruununmakasiineissakin, kuten mainittu, suuremmat varastot kuin keväällä 1811, kiitos syksyllä v. 1811 saadun vuodentulon. Kylvämiseen kelpavaa ohransiementä oli niissä vuoden alussa 1,680 tynn. 30 kappaa, — näistä tosin pohjoisempain kihlakuntain makasiineissa sangen vähän. Kauppiaiden varastoissa ilmoitettiin maaliskuussa olleen ohria myytävänä 2,370 tynn., arvattavasti enimmäkseen siemenviljaa; tämä oli jo myyty, kun Idman saapui lääniin. Sensijaan jäi osa valtion siemenestä myymättä. Esim. Hyrynsalmen ja Sotkamon pitäjissä voitiin rahanpuutteen vuoksi ottaa vain $\frac{1}{3}$ siemenistä, joka saatiin lainaksi, joten muut 138 tynn. jäivät makasiiniin; kelirikko esti ilmoittamasta sitä aikanaan lääninhallitukselle. Kaikkiaan annettiin lääninmakasiineista ohransiementä 1,519 tynn.¹

Yleensä olisi ohransiemenen puute Idmanin mielestä ollut vähemmän tuntuva, jos savolainen siemen ei olisi pettänyt. Se oli kyllä talvella ostettaessa ollut moitteetonta ja itävää, mutta oli keväällä huonontunut. Raahessa kokeiltaessa oli 80 jyvistä vain 5—6 itänyt; sittemmin Idman ilmoittaa itämistulokseksi kolmannen osan tai puolet. Tällaista siementä täytyi kylvää tiheämpään, joten se tuli monelle liian kalliiksi eikä olisi riittänytään kaikille. Suurin osa pelloista jäi kylvämättä, varsinkin kauempana kaupungeista olevat, ja ohransadon toiveet olivat perin surkeat.²

Kun toimenpiteet ohransiemenen nähdessä supistuivat näin vähin, astui etualalle kysymys syömäviljan hankkimisesta, jonka ohessa rukiinsiemenkin oli aikoinaan toimitettava.

Elämisen avuksi oli, kuten ennen on mainittu, myönnetty melkoiset jauhomäärät venäläisistä sotaväenmakasiineista, mutta matkojen pituuden vuoksi tuli näistä kysymykseen vain Tornion ja Oulun makasiinit. Näistä tarjottiin alkuaan 2,300 tsetverttiä jau-

¹ V.t. lääninkamr. Hällströmin ilm. 26. VIII. 1813, *KKD.* a. 1812 n:o 63 ja Hällströmin laskelma 20. III. 1813, 1813 tilien a.

² Idmanin kirje 29. V ja 6. VI ja yleiskert. 10. X. 1813.

hoja ja sittemmin vielä lisäksi joku määrä sekä jauhoja että rukiinjyviä ja ryynejä. Tärkeä myönnytys oli, että näitä saatiin myös antaa lainaksi, ja sitäpaitsi oli komitea määrännyt, kuten mainittu, 5,473 *L^a*, jotka voitiin antaa korvauksetta köyhimmille. Kruununmakasiineissa oli lisäksi syömiseen luovutettavaa viljaa 1,254 tynn. 5 kapp. rukiita ja 1,607 tynn. 12 kapp. ohria, joista oli lupa antaa kolmas osa lainaksi. Paljonko kauppiaille oli elatukseen myytäviä jyviä, en tiedä sanoa; ennenmainitun ohramäärän lisäksi ilmoitetaan niillä maaliskuussa olleen rukiita 3,490 tynn.¹

Syömäviljastakin Idman saattoi todeta, etteivät komitean otaksumat pitäneet paikkaansa. Ainakin täytyi muuttaa määräyksiä 1810 ja 1812 vuosien verojyvien käytöstä niiden kehnouden vuoksi. Iistä hän kirjoittaa 7 p. kesäk., että kukaan ei tahtonut lainata ja vielä vähemmän ostaa niitä määrättyyn hintaan. Niitä tuskin voitiin nimittää viljaksi: siitä todistukseksi hän lähetti näytteen ilmoittaen, että tuomiokirkkojyviä oli myyty 6 riksistä vvs. tynnyriltä. Tällä katovuoden viljalla oli sekin vika, ettei sitä voinut sekoittaa surveeseen eikä pettuun, joka siellä pohjan perillä merkitsi paljon. Senvuoksi hän ehdotti, että ne myytäisiin vähissä erin huutokaupalla, ja komitean esityksestä konšelji siihen suostuikin, antoipa luvan luovuttaa ne huutokaupassa lainaksikin takuuta vastaan, jotta jyvät menisivät paremmin kaupaksi ja korkeampaan hintaan. Oulun makasiinissa oleva vilja annettiin sentään elämisen avuksi ennen säädetyllä tavalla.²

Rahvaan rahapula oli kuitenkin vaikein este elämisen avun toimittamisessa, kun kruunulle ei saanut tulla vahinkoa. Niinpä ehdotti Idman, että Tornioon muka tulossa oleva ohransiemen myytäisiin Ruotsiin, koska rahvaan täytyi koettaa tulla toimeen petulla ja surveella niin paljon, että syömisen avuksi riittäisivät venäläiset jauhot ja makasiineissa olevat huonommat ohrat. Rahapulasta johtui myös se, että venäläiset tšetvertit, joita myytiin vain kokonaisuina, eivät saaneet menekkiä, vaikka ne olivat halvempia kuin kaupassa olevat. Sen vuoksi Idman antoi myydä

¹ Hällströmin m. ilmoitukset.

² Kom:n kirj. O. mhv:lle 5. VII. 1813, *O.LK.*, Idmanin kirje Oulusta 9. VII. 1813.

niitä puudittain ja myöhemmin leivisköittäin à 1 riksi 12 kill. vvs., jolloin menekki alkoi tulla suuremmaksi; kaupassa jauhot maksoivat 1 riksin 32 kill. leiviskältä.

Mutta oli paljon sellaistaakin väestöä, varsinkin sisämaassa, jolla ei ollut lainkaan keinoja elatusavun maksamiseksi. Tällaisia olivat ensiksikin työhön kykenemättömät, joiden auttamiseksi Idman jo ensi käynnillään Oulussa määräsi komitean tarkoitukseen luovuttamista jauhoista 70 tsetverttiä. Ne tuli jakaa 35 kappelia kohden siten, että kukin kappeli sai 2 tsetv. (27 Lⁿ 4 ^g) jauhoja. Maaherran kirjelmällä 3 p:ltä kesäk. pyydettiin asianomaisia kappalaisia avustamaan hallitsijan tahtoa heidän hädänalaisten sanankuulijainsa pelastamiseksi ja jakamaan jauhot pahimmassa puutteessa oleville ruhoille ja rannoille nauloittain tarpeen ja oman harkintansa mukaan. »Korvauksen» vaatimisesta ei ollut puhuttakaan; muuta tiliä ei tästä jaosta vaadittu kuin saaneiden nimien luettelot.¹ — Rovasti Wegelius oli luvannut Idmanille, että hän koettaisi kappalaisten kokouksessa, joka pidettäisiin Oulussa 18 p. kesäk., saada heitä suostumaan tähän vaivannäköön.

Mutta myöskin loiset ja muu irtain väestö olivat noissa sisämaan seuduissa ilmaisen avun tarpeessa, heillä kun ei ollut mitään ansion mahdollisuutta rahan hankkimiseksi. Suurin oli kurjuus kuitenkin Lapin rajoilla olevissa pitäjissä: Sodankylässä, Kemijärvellä ja Kuusamossa, joista Idman oli jo ensi matkallaan Tornioon kuulut huhuja, että niissä äskettäin useita ihmisiä oli kuollut nälkään. Häntä kehoitettiin menemään sinne voidakseen persoonallisesti ryhtyä avustustoimenpiteisiin, jotka nähtäisiin välttämättömiksi, ja hän päättikin tehdä sen, varsinkin kun ilman maksua käytettävissä oleva viljavarasto oli niin pieni. Toistaiseksi oli kuitenkin mahdotonta nousta Kemijokea myöten, jonka tulvavesi oli yhä kohoamassa; senvuoksi Idman päätti ensin mennä Kuusamoon, lykäten Kemijärven ja Sodankylän matkan juhannuksen jälkeen tapahtuvaksi, mikäli komitea antaisi suostumuksensa tähän kustannuksia ja vaivaa kysyvään matkaan.

Pidettyään huolta siitä, että lääninhallituksesta edeltäkäsien lähetettiin Kuusamoon 4 mattoa jauhoja, joiden kuljetusta anka-

¹ O.L.K.

rasti käskettiin jouduttaa, jatkoi Idman ensin matkaansa Tornioon ja vasta sieltä palattuun aloitti Kuusamon-matkansa Iistä 7 p. kesäk., toisena helluntaipäivänä. Kuitenkin jo heti ensi pysähdyspaikassa kohdattiin jauhotransportti, jonka kevättulva oli siihen pysähdyttänyt. Pakottaen sen jatkamaan etenemistä vasta-virtaan saapui hän viimeinkin 8 päivän päästä hyvin vaivalloisen matkan jälkeen Kuusamoon 16 p:n illalla.¹

Viipymättä kutsuttiin kokoon kyläkuntien vanhimmat, jotta apuatarvitsevista saataisiin tieto mikäli mahdollista. Tähän kokoukseen, joka pidettiin 18 p., saapui pitäjän kaukaisimmiltakin perukoilta väkeä, jota sinne houkutteli tieto jauhojen tuonnista. Tässä tilaisuudessa saamistaan vaikutteista, joiden kaameutta lisäsi tavattoman kylmän ja myöhästyneen kesän aiheuttama uuden katovuoden synkkä aavistus, lähetti Idman komitealle matkansa jälkeen seuraavan havainnollisen kuvauksen, joka on kirjoitettu Oulussa 2 p. heinäkuuta.

»(Kuusamon) pitäjässä on tila tosiaankin kauhistava. 250 talollisesta huomattiin vain 16:lla olevan jauhoja sekoittaakseen pettuun, joka on seudun leipänä. Mukana seuraavaan luetteloon on merkitty 44 henkilöä, jotka tänä vuonna ovat kuolleet nälkään, ja kaivataan useita, jotka luultavasti ovat talven aikana kaatuneet suksiltaan erämaassa ravinnon puutteessa. Hirveä nälkä on myöskin suuressa määrin muuttanut kaikki kasvat, ja se, joka on nähnyt ihmisiä, luulee varmaankin Kuusamossa näkevänsä ympärillään pelkkiä aaveita. En ole koskaan saattanut kuvitella ihmiskuntaa sellaiseen kurjuuden määrään vaipuneena. Esimerkiksi tahdon mainita, että eräessä talossa, joka oli tieni varrella, oli petteleipä ja petteuliemi kolme päivää ollut viiden hengen ainoana ruokana, eikä varmaankaan olisi tarvittu monta päivää, ennenkuin useimmat heistä olisivat iäksi nukkuneet, erittäinkin koska heidän jalkansa ja kasvonsa jo olivat pöhöttyneet. Sanalla sanoen heidän tilaansa ei voi kuvailla. Tästä jo saattaa päätätä, että ne neljä tsetverttiä ruisjauhoja, jotka tulvaveden vallitessa vaivalla olin saanut mukani kuljetetuiksi, olivat paikkakunnalla terve-

¹ Idmanin kirj. komitealle Iistä 7. VI; yleiskert. 16. X. 1813; vrt. myös alempana esitettyä kirjettä.

tulleita; ja että niin oli, tietää se parhaiten, joka itse on saanut nähdä ne ilonkyyneleet Esivallan hellivän huolenpidon vuoksi ja esirukoukset sen hyväksi, jotka tämän vähäisen avustuksen saapuminen aiheutti. On totta, että 54 *L \bar{a}* on vähäpätöinen määrä jauhoja kokonaisuudelle kunnalle. Mutta muutama naula on jo kokonainen varasto sille, jolla ei ole mitään sekoitettavaksi siihen luonnottomaan ruokaan, jonka hätä siellä on tehnyt ravintoaineeksi. Ne jaettiin kaikki niille, jotka olivat kaikkein suurimmassa hädässä, ja luettelo tehtiin kirkonkirjan mukaan yhdessä Herra Kirkkoherra Castrénin, Herra Ylijahtimestari Stjerncreutzin, toimitusvouti ja kruununnimismies Plantingin ja kaikkien kylien edustajain kanssa niistä, jotka lähinnä olivat nälkään kuolemassa ja joiden siis tuli saada apua, minkä suuruus myös heti määrättiin.

Mainitun kirkkoherran hyvinansaituksi kiitokseksi en voi olla tässä sanomatta, että hän uhraten omat varansa on edellisinä kato-vuosina auttanut sanankuulijoitaan ja lainannut heille kaikki, mitä hän palvelusaikanaan on voinut kerätä; senvuoksi hän nyt, kun näillä ei ole millä maksaa lainansa, saatikka suorittaa hänen papin-saataviaan, onkin itse vähissä varoissa sairain ruumiin, jonka tuskat eivät kuitenkaan voineet estää häntä tiedon tultua minun sinne tulostani lähtemästä mukaani matkalle antaakseen ne tiedot, joita hänellä oli paikkakunnasta.

Yllämainitun luettelon mukaan nousevat äärimmäisessä hädässä olevat henkilöt 968:aan, s.o. melkein kolmanneksen koko seurakunnasta. Toisten kahden kolmanneksen luultiin ehkä voivan elää ainakin elonleikkuuseen asti siitä maitotilkasta, jonka he voivat saada niistä harvoista lehmistä, joita heillä vielä on jäljellä, ja niillä kaloilla, joita he päivittäin pyytävät. Mutta jos tulee vielä yksi katovuosi, jota valitettavasti pidetään varmana, niin ei heitä voi pelastaa ilman melkoista avustusta. Kesäkuun 16 p:n illalla, kun saavuimme pitäjään, oli Kuusamonjärvi luonut jäänsä, niin että me jonkun verran rehkittyämme jäässä saatoimme samana yönä päästä Kantoniemen taloon, jossa toimitusvouti Planting asuu, ja kun me läksimme matkalle, oli vielä jääpalasia siellä täällä järvestä. Kitkajärvi oli vielä jäässä ja sen yli mentiin suksilla luullakseni [vielä] juhannuspäivänä. Lumikinoksia oli kaikkialla. Siitä huolimatta olivat kaikki, joilla oli siementä, kylväneet jo

14 päivää sitten ja ohranoras oli jo noussut. Mutta kylmä ilma, jota senjälkeen on jatkunut, on varmaankin siellä, niinkuin näilläkin (Oulun) seuduilla, ehkäissyt sen kasvua.»¹

Tähän kertomukseen on lisättävä, että Kuusamon matkalla oli myös mukana tuntemamme piirilääkäri toht. Henr. Deutsch (ks. s. 29). Teoksessaan kuvaa hän Kuusamon oloja seuraavasti.

»Katovuosien 1810 ja 1812 aikana oli kurjuus Kuusamossa aivan kuvaamaton. Pitkin teitä loikoi uupuneita kerjäläisiä, kasvat ja kädet pöhöttyneinä, voimatta seisoa tai istua. Useat talolliset eivät jaksaneet noutaa metsästä tarpeellista määrää männynkuorta. Jauhot laskettiin lusikoittain talon jokaista henkeä kohden juhlapäivinä, ja lapset odottivat tuskaisina tätä onnellista aikaa. Jauhoja lainattiin toisiltaan jumpruttain ja takaisinmaksussa syntyi usein riitaa kukkuramitasta. Maitohorsma (*epilobium angustifolium*) suolaheinän (*rumex*) kanssa, otettuna ennen kukkimista, sekä koivunkuori olivat herkullisimmat leivänaineet. Uudistilalliset Kukkia, Moinanen ja Majavajärvi elivät kokonaisen kevään vesisaran ja raatteen (*Menyanthes trifoliata*) juurista ja varsista, jotka tuokkosissa paistettuina olivat verikakun näköisiä, syötiin päretikulla ja olivat matkoillakin eväänä. Varakkaammat sekoittivat siihen kalaa, eikä hevossaatojenkaan luita hyljeksitty.» — Ruumiin-avauksissa löydettiin toisinaan sulamatonta pettuleipää lähes leiviskän verran ja sellaisten onnettomien ulostukset olivat uskomattoman paksuja.²

Heikoimpien nälänhätäisten virkistämiseksi jaettiin 2—3 kappaalaa suolaa.³ Kullekin 18 p. kesäk. päivätyssä luettelossa olevalle henkilölle määrättiin 1 *Lⁿ* jauhoja, siis yhteensä 968 *Lⁿ*, jo jaettu määrä poisluetuttuna; tätä varten Idman luovutti mainittujen 4 maton lisäksi (siis ilmaiseksi jaettavaksi) vielä 71 tšetverttiä jauhoja, joiden jakelun oli toimittava nimismies Fredrik Planting.

¹ *Lindsröm* s. 177—178 on siteerannut osan tätä kirjettä, jonka hän kuitenkin väärin ilmoittaa Ehrenstolpen kirjoittamaksi.

² *Deutsch* s. 268—269; kirjoitettu v. 1814. Vrt. myös *J. Fellmanin* vilkasta kuvausta, *Ant. III* s. 144—145 sekä 662—663. Enimmäkseen pöhöttyi nälkiintyneiden ruumis, niin etteivät he voineet liikkua. Toisten ruumis kuivettui, niin että melkein vain luut ja nahka olivat jäljellä, ja kasvojen väri tummeni.

³ E:n kirj. kkuv:lle 12. IV. 1814.

Viivyttyään Kuusamossa neljä päivää pysähtyi Idman paluumatkalla Pudasjärvelle hankkiakseen venheitä ja sauvoja noiden mainittujen lisäjauhojen kuljettamiseksi Kuusamoon. Pudasjärven ylempään osan huomasi hän olevan samanlaisessa surkeassa asemassa kuin Kuusamo; sitäpaitsi oli siellä epäterveellisen ravinnon vuoksi levinnyt tarttuva kuumetauti. Näiden onnettomien auttamiseksi hän määräsi 10 tsetverttiä, jotka kirkkoherra Montin otti jakaakseen. Senjälkeen Idman matkusti uudestaan Kemiin ja Ylitornioon neuvotellakseen maaherran pitämässä rästitutkinnoissa, paljonko niiden takaisten ylimaan pitäjiä, jonne hän ei vielä voinut lähteä, oli saatava vilja-apua ja kuinka sen sinne monien koskien taakse saattoi lähettää. Täten määrättiin Sodankylää Kemijärveä, Enontekiötä, Muonioniskaa ja Ylitorniota varten yhteensä 125 tsetverttiä, kaikki ilmaiseksi jaettavaksi. Mitä ylijäisi, piti antaa Kajaanin kihlakunnan emäseurakunnille.¹ — Aikomuksestaan matkustaa Sodankylään hän luopui, ilmoittamatta siitä kuitenkaan kruununpalvelijoille pitääkseen heitä tarkastuksen pelossa, jotta avustusvilja oikein saapuisi perille.²

Ehrenstolpen mielipide, että ylempien pitäjiä asukkaat eivät ruoan puutteessa voineet itse hakea avustusosuuttaan, todettiin oikeaksi: avustus täytyi heille lähettää. Jotta kuljetuspalkka olisi tullut suoritetuksi, pienensi Idman avustukset mainittuihin määriin ja maksatti kuljettajain palkat heti kun työ oli suoritettu.³ Kuusamon ja Pudasjärven osuus lähetettiin Oulusta 5 p. heinäk. Rajalan majataloon (Iin kirkolta 1 pnk.), jossa se siirrettiin venheisiin jokea ylöspäin soudettavaksi.⁴ Kuusamoon piti lastin saapua 13 p. — Pohjoiseen menevä avustus, 125 tsetverttiä, lähetettiin 7 p. heinäk. laivalla Kemiin, josta Tornionjokialueen osuus, 25 tsetverttiä, kuljetettiin maitse Tornioon ja sieltä jokea ylös

¹ Idmanin kirj. 2. VII.

² Kirj. kom:lle 13. VII.

³ Idmanin kirj. kom:lle 2. VII ja mh:n kirj. krv. Nordbergille ja J. Heickellille 7. VII. 1813, *O.L.K.*

⁴ 20 venettä Iistä ja Pudasjärveltä vei nimismiesten persoonallisella johdolla viljan Rajalasta Pudasjärven kirkolle; sieltä pudasjärveläiset veivät Irniniskan taloon Kuusamon rajalle; joka venheessä oli 3 miestä.

määräpaikkoihinsa siten, että Ylitornio sai 10 tšetv., Muonioniska 5 ja Enontekiö 10 tšetv. Kemin ja Rovaniemen pitäjain asukkaiden oli kuljetettava 100 tšetv. (3 mattoa venettä kohden) Kemijärvelle, jonne jäi 60 tšetv. Sieltä oli kemijärveläisten vuorostaan kuljetettava Sodankylään ne 40 tšetv., jotka sinne oli määrätty. Nimismiesten oli käsketty itse seurata transportteja pitääkseen tarkkaa vaaria, ettei matkalla tapahtunut mitään jauhojen varkautta, jota edellisinä vuosina kuului tapahtuneen: eipä ollut muka ollut tavatonta, että vain puolet oli tullut perille siitä, mitä oli lähetetty.¹ Joka pitäjässä oli tehtävä jakoluetteloja yhdessä papiston ja kylien edustajien kanssa niistä, joiden katsottiin olevan oikeutettuja saamaan osansa avunannosta; nämä luettelot oli sitten luettava saarnatuolista ja käytettävä jakelutilaisuuksissa ohjeina, kuten jo Kuusamossa oli järjestetty. Kurjimmille oli kuitenkin jo etukäteen annettava jotakin elämisen apua. Jakelun oli toimittava nimismies pitäjänkirjurien avulla pitäjänmiesten tekemän luettelon mukaan, mutta papiston tuli olla läsnä ja todistaa toimitus oikeaksi. Idman pyysi mm. Kemin kontrahtirovastia Castrénia vaikuttamaan papistoon, että se suostuisi tähän avunantoon.

Ouluun Idman palasi tältä pitkältä matkaltaan 1 p. heinäk. ja saattoi itse toimittaa yllämainitun jauhojen lähetysten. Kun Kalajoellakin kaivattiin ilmaisen avustuksen lisäystä, lähetti hän Raaheen 2 tšetverttiä kalajokelaisten itsensä noudettavaksi — kruunua ei näet saanut rasittaa niiden kuljetuskustannuksella.² Kajaanin kihlakunnan nälänhätäisille hän lähetti 18 kulia (21^{15/38} tšetv.) jauhoja samaan tapaan kuin Kuusamoon ym.,³ mutta päätti myös itse lähteä Säräisniemelle valvoakseen niiden lähettämistä sieltä Hyrynsalmelle, Paltamoon ja Sotkamoon ja ottaakseen selville, miksi kesäkuun alussa Suomussalmelle lähetetyt 2 tšetverttiä eivät olleet tulleet perille. Samalla tiellä aikoi hän pistäytyä Kajaaniin neuvotellakseen, kuinka näihin pitäjiin parhaiten voitaisiin kuljettaa niille määrätty rukiinsiemen. Matkalle hän lähti 16 p. heinäk. ja saapui Ouluun takaisin 22 p. heinäk.

¹ Kirj. kom:lle 13. VII.

² E:n kirj. Kalajoen khralle Joh. Frosterukselle 13. VII. 1813, O.LK.; kom:n tilikert. 31. III. 1814.

³ E:n kirj. Lilljeqvistiille 14. VII. 1813, O.LK.

Säräisniemellä hän suureksi ihmeekseen sai tietää, että siellä yhä vielä oli perille lähettämättä ne 8 tšetverttiä jauhoja, jotka jo kesäkuun alussa oli sinne lähetetty Oulujärven takaisten kappelien hätäakärsivien asukkaiden tarpeisiin. Hän toivoi, ettei hänen viakseen luettaisi, että Kiannon kappelissa ja Hyrynsalmella äskettäin oli kuollut muutamia ihmisiä nälkään, mikäli kerrottiin. »Kuitenkin oli se raskasta kuulla, senjälkeen kun on koettanut uhmaten itse luontoa vastaan torjua onnettomuutta paljon vaikeapääsyisemmältä paikkakunnalta» (s.o. Kuusamosta):¹

Ilmaiseksi myönnettyjen jauhojen käyttämisessä Idman koetti olla mahdollisimman kitsas. Siitä huolimatta tuntui hänestä, että ne eivät tulisi riittämään, koska häntä Oulussa aina ympäröi laumoittain kerjäläisiä. Ettei hän joutuisi sellaiseen asemaan, »että olisi pakko kieltää jokaiselta», pyysi hän ja saikin komitealta 1,000 leiviskää jauhoja lisää; mutta tileistä näkyy, ettei edes alkuperäinenkään määrä mennyt kokonaisuudessaan.²

Myöskin jauhojen lainauksen koetti Idman saada supistumaan mahdollisimman vähään neuvoen maaherraa tekemään sen vaikeammaksi, jotta tarvitsijat tekisivät kaikkensa saadakseen apuviljan maksetuksi. Menestys olikin odottamattoman hyvä. »On perin merkillistä nähdä», kirjoittaa Idman 13 p. heinäk., »kuinka tarve tuottaa tänne kaupunkiin kaikenlaisia kapineita, erittäinkin metsäntuotteita, jotka muutetaan rahaksi ja heti senjälkeen saavat toisen muodonvaihdoksen jauhoiksi.» Näin saavutettiin se, että jauhoista enimmäkseen maksettiin käteisellä: lainaksi annettiin vain 8 L⁸ ja sitäpaitsi 1 tynn. venäläisiä rukiinjyviä. Täten oli Idman todistanut, että rahvaalla oli suurempi mahdollisuus, kuin oli luultu, hankkia hätäapuviljan hinta lainaamiseen turvautumatta.

Idman innostui tämän kokeilemisensa hyvästä tuloksesta niin, että hän suunnitteli seuraavaksi vuodeksi Kuusamon varustamista viljalla samalla itseavustamisen keinolla; tämä huolenpito tuli näet välttämättömäksi, koska Kuusamossa suurin osa pelloista oli nurmena, niin että rukiin kasville erinomaisen suotuisasta kesästä ei

¹ Kirj. 22. VII. 1813.

² Idmanin kirj. kom:lle 10. VIII. 1813; kom:n suostumus 20. VII.

siellä ollut mitään hyötyä. Heinäkuun 13 p. hän ehdottaa, että tähän Kuusamon avustamiseen käytettäisiin »Myranilla» tuotava virolainen vilja, jota ei voitaisi käyttää »jalompaan tarkoitukseen». Vaikkakin Kuusamossa kaskenpoltto oli hävittänyt metsää, oli hän varma, että siitä vielä voitaisiin saada palkkeja, lankkuja ja lautoja riittävästi, jotta sikäläiset 3 tuhatta ihmistä saisivat monen vuoden ruoan maksetuksi. Tosin oli tottumattomuus tällaiseen ansiotyöhön esteenä ja vaikeutena, mutta toiselta puolen oli »tarve ja hätä vahva pakottaja uusiin yrityksiin», ja Idman oli varma, että asian voisi hoitaa viisaalla, rehellisellä ja vireällä hallinnolla ilman valtiokassan vahinkoa.

Tämä Idmanin suunnitelma oli silloisiin oloihin nähden epäilemättä liian sangviininen. Sekä Deutsch (s. 367) että lääninhallitus katsoivat epäedulliseksi puutavarain tuottamisen Kuusamosta. Muuten näyttää Kuusamon avuntarve sittemmin kokonaan unohtuneen sekä turkulaisen komitean että maaherran mielestä, mikäli jälkimmäinen lainkaan sai tietoa Idmanin kertomuksista. Seuraavan kevättalven aikana herätettiin maaherra-ikäväällä tavalla muistamaan kuusamolaisten hätää.

Heinäkuun alkupuolella oli myös jo ruvettava ajattelemaan rukiinsiemenen toimittamista tarvitseville. Nytkin oli Idmanilla käytettävänään yksinomaan kruununmakasiinien varastoja, joissa ei siemeneksi kelpavaa ollut läheskään vuoden alussa ilmoitettua määrää, joka oli yli 2,400 tynn.¹ Tarvitsevat voivat kuitenkin lisäksi turvautua kauppiaiden varastoihin, joihin oli Savosta ja Karjalasta paljon tuotettu rukiinsiementäkin. Kruununmakasiinien jyvien käyttämisessä oli vaikeutena se, että pohjoisemmissa makasiineissa oli verrattain vähän siemenjyviä, esim. Kajaanissa vain 50 tynn. ja vieläpä Oulussakin vain 54, kun taas Raahessa oli 1,900 tynnyriä. Idman ei tahtonut kruunun kustannuksia lisätä tämän siemenviljan lähettämällä, vaan antoi määräyksen, että tarvitsevien tuli itsensä noutaa se makasiineista. Ainoa helpotus oli, että hän tuotatti laivalla Raahesta Oulun makasiiniin 450 tynn. rukiinjyviä, jotta Oulu- ja Iijokien varsilla asuville

¹ Hällströmin m. ilmoitus 26. VIII. 1813.

olisi helpompi niitä noutaa, mutta kohotti niiden hinnan $15\frac{1}{2}$ rik-
sistä 16 riksiin.¹ Jyvät jaettiin siten, että Hyrynsalmelle saatiin
noutaa Kajaanissa olevat 50 tynn. sekä lisäksi Oulusta 40 tynn.,
Paltamolle tarjottiin Oulusta noudettavaksi 40 tynn. ja Sotka-
molle samoin 80 tynn. Oulusta noudettavaksi tarjottiin myös
esim. Kemille 40 tynn., Pudasjärvelle 50, Iille 100, Oulun pitäjälle
90 ja Muhokselle 90 tynn. Raahen makasiinista haettavaksi tar-
jottiin esim. Limingan pitäjälle 150 tynn. ja Hailuodolle 50 tynn.
Näistä oli $\frac{2}{3}$ maksettava käteisellä ja $\frac{1}{3}$ annettiin lainaksi takuita
vastaan. Siemenjyvien jako tarvitseville tapahtui nytkin siten,
että pitäjänkokouksissa tehtiin kirkkoherran läsnäollessa luettelo
enemmän tarvitsevista, jotka itse saivat käydä noutamassa omalle
osalleen jaetut viljat. Missä määrin eri kunnat käyttivät hyväk-
seen tätä tarjousta, ei tule näkyviin, mutta osa siemenestä jäi nyt-
kin käyttämättä.²

Syynä siihen, että kaikkea rukiinsiementä ei saatu myydyksi,
oli paitsi rahan puutetta myös osaksi se, että talonpojat ennätti-
vät, kuten v. 1811, saada uudisviljaa siemeneksi, joten he välttyi-
vät joutumasta uuteen velkaan. Kesä oli näet ollut erinomaisen
edullinen rukiinkasvulle, siitä huolimatta, että kasvullisuus oli
alkukesän aikana tavattomasti hidastunut kovin pitkälle jatku-
neen kylmyyden vuoksi, kuten Idmanin kirjeestä heinäk. 2 p:ltä
näimme. Ruis alkoi tähkiä Oulun tienoilla vasta sen päivän vai-
heilla, ja Kuusamossa oli vielä 28 p. kesäk. niin ankara lumisade,
että maa oli kaikkialla valkeana. Varman katovuoden pelko vaihtui
kuitenkin hyvän vuodentulon toivoon, kun viimeinkin heti
heinäk. 2 p:n jälkeen saatiin tavattoman lämmin pouta-aika, joka
kesti useita viikkoja. Kuivuus oli niin suuri, että ohra alkoi kärsiä;
heinäkuun lopulla sattuneista sadekuuroista se kuitenkin toipui.
Ruis sensijaan menestyi erinomaisesti ja kehittyi niin nopeasti,
että heinäkuun lopulla odotettiin jo verrattain aikaista elonkor-

¹ Sama laiva vei Raahen 300 tšetv. Saloisten kihlakuntalaisten
ajojen helpottamiseksi kesätöiden aikana.

² Pudasjärven jakoluetteloon oli merkitty 47 tynn. 18 kapp. ru-
kiinsiementä (E:n kirj. Lilljeqvistille 21. VII. 1813, O.L.K.). O.L.K:n
arkistossa ei ole tämän avustustoiminnan diariota asiakirjoineen;
vain joku tätä tointa koskeva kirje on kirjekonseptien joukossa.

juuta. Niin kävikin: leikkuu saattoi alkaa pari päivää aikaisemmin kuin odotettiinkaan, jo ennen 10 p. elok., jolloin kylvön viimeistään piti tapahtua. Rukiinsadon odotettiin myös tulevan hyvän kaikkialla, vieläpä Kemissäkin, jossa joku viikko aikaisemmin oli ollut huonommat toiveet. Olisipa Lapinpuolen pitäjissäkin sato ollut hyvä, mutta siellä kuten sanottu pelot olivat enimmäkseen nurmena.

Tämä aikainen rukiinkorjuu oli osaltaan syynä siihenkin, ettei »Myranin» lastina olleesta siemenestä yhtään saatu myydyksi.

Koko heinäkuun ajan oli Idman turhaan odotellut Ouluun »Myrania», — samoinkuin priki »Johannestakin» Tornioon. »Myranin» viipyminen tuntui sitä oudommalta, kun Ouluun oli jo ennätänyt Riiasta saapua kauppias Wacklinille kuuluva viljalaiva, mutta »Myranista» ei saapunut edes mitään ilmoitustakaan. Viimein kuitenkin heinäkuun 29 p. odotettu laiva saapui Oulun satamaan lastinaan n. 900 tynn. rukiita ja 2,100 tynn. ohria komitean laskuun kuuluvaa viljaa, — mutta samalla alkoivat rettelötkin.

Ensiksikin laivuri Erik Wigren ei katsonut voivansa luovuttaa lastia Idmanille, koska tällä ei ollut valtakirjaa Sjöblomin leskeltä. Idmanin pyynnöstä maaherra kuitenkin velvoitti 2 p. elok. hänet siihen sakon uhalla, joten lastin purkaus voitiin aloittaa 3 p. Jonkun päivän päästä Wigren esitti laskun: rahti- ym. maksuja 5,744 riks. 12 kill. pankko ja muita menoja 1,935 riks. 40 kill.; viime mainittuun menoerään sisältyi mm. 26 makauspäivästä Tallinnassa 1,300 riksiä. Idman protesteerasi kaiken varalta makauspäiviä ym. vastaan säilyttääkseen kruunun oikeudet, sijoittaen lääninrahastoon rahtimaksun sekä 3 päivän makausmaksun. Mutta 6 p. elok. sai Idman tietää, että Wigren oli kieltänyt jatkamasta lastin purkausta, kunnes hänelle maksettaisiin hänen saatavansa. Pahaksi onneksi oli maaherrakin lähtenyt Muhokseen: ei ollut muuta neuvoa kuin lähteä yhdessä lääninkamreerin kanssa yötä myöten Muhokseen, jossa he tapasivatkin maaherran. Tältä saatiin 7 p. elok. päätös, jossa Wigren langetettiin maaherran 2 p. elok. antaman päätöksen johdosta 50 hopearuplan sakkoon, varsinkin koska hän ei voinut olla tietämätön, että lasti kuului kruunulle, eikä myöskään sen tarkoituksesta ja koska hän ilmeisesti oli tahtonut tehdä

esteitä hallituksen tarkoitusten toteuttamiselle; maistraatti sai käskyn toimeenpanna lastinpurkauksen. Kun Wigren kuitenkin yhä pysyi kiellossaan, aiheutti se sellaisen viivytyksen, että vasta 9 p:n illalla päästiin jatkamaan purkausta. Wigrenin käytös oli Idmanista arvoitus, mutta vakautui hänessä yhä enemmän epäily, että takana oli kauppiaiden pyrkimys aiheuttaa kruunun tuottamalle viljalle niin suurta viivytystä, ettei se ennättäisi enää myytäväksi ennen rukiinkylvön aikaa. Hän katsoi heidän keinottelunsa kuitenkin turhaksi, koska Oulussa oli vielä Raahesta tuotuja rukiita 100 tynnyriä, jotka myytiin 16 riksistä tynn., johon hintaan yksityiset kauppiaat eivät raskinneet myydä jyviään. Kuitenkin aiheutti lastinpurkauksen epävarmuus sen, että Idman ei uskaltanut panna lähipitäjien kirkkoihin kuulutusta vastatuodun rukiinsiemenen myymisestä, jonka vuoksi kylvöaika ennätti mennä ohi; rukiinsiemenen myyminen päättyi ostajien puutteessa 12 p. elok. (jauhojen myynti jatkui 27 p:ään elok.).

Yksityiset kauppiaat saivat siten lopultakin varustaa talonpoikansa, joiden kaupanteko oli heillä juoksevalla tilillä, tarpeellisella kylvösiemenellä. Kuvaavaa talonpoikain riippuvaisuuteen nähden kauppiastaan on, että Raahesta tuodusta kylvösiemenestä, joka, kuten Idman mainitsi, oli halvempaa kuin kauppiaiden kauppaama, jäi myymättä 200 tynnyriä, joista sitten ostajien puutteessa annettiin lainaksi 70 tynn.; vieläpä jäi Raaheen lähetetty 300 tsetvertin jauhovarastokin enimmältä osalta myymättä, kun kauppiaille pian jauhojen lähetyksen jälkeen saapui rukiita ulkoa päin. — Vaikka komitean tuottamasta virolaisesta siemenestä ei voitu myydä yhtään kappaa, lohduttautui Idman kuitenkin sillä, että kauppiaiden oli ollut pakko alentaa hintojaan ja että lääni siten oli hyötynyt kohtuullisemmista hinnoista.¹ Muutoin epäili Idman jo 6 p. kesäk., että virolainen siemen tekisi huonosti kauppansa, koska kokemus oli viimeksi v. 1811 osoittanut, että ulkomainen vilja ei kelpaa siemeneksi pohjoisemmilla seuduilla, jonka vuoksi hän luuli

¹ Kauppiaiden elokuussa vaatimat hinnat ovat minulle tuntemattomat. Heinäkuun alussa oli rukiinsiemenen hinta sekä Oulussa että Torniossa 17 riksiä vvs. (Idmanin kirj. 2 ja 3. VII) ja saman hinnan oli komitea määrännyt «Myranin» tuomasta rukiinsiemenestä (kom:n kirj. 19. VII, O.L.K.).

voivansa myydä sitä vain leipäviljaksi, ja siihenkin menisi tuskin puoltakaan. »Myranin» rettelön jälkeen hän samoin viittaa tähän epäluuloisuuteen ja että mieluummin ostettiin savolaista viljaa, jota kauppiaat olivat runsaasti hankkineet.¹

Idmanin oleskelu Oulussa pidentyi elokuun lopulle asti Wigrenin kanssa syntyneen rettelön vuoksi, sillä hänen täytyi lykätä tämä riita raastuvanoikeuden tutkintoon. Asia tuotti hänelle niin paljon päänvaivaa, että hän moneen kertaan toivoi, ettei hänen koskaan olisi tarvinnut tulla Ouluun. Helpotuksena hänelle oli kuitenkin, että komitea kaikessa häntä kannatti ja hyväksyi hänen toimenpiteensä.

Viimeinkin saatiin raastuvanoikeuden tuomio 25 p. elok. Se oli »kokoonpanoltaan ja laadultaan merkillisin», mitä Idman sanoo koskaan kuulleen. Wigren sai lukea hyväkseen tallinnalaiset makauspäivänsä, yhteensä 23, sekä maaherran päätöksestä huolimatta myös oululaisia makauspäiviä 18 aina tuomion julistamiseen asti, vaikka lasti oli ollut purettuna jo kaksi viikkoa. Makauspäiviä oli siis yhteensä 41, joista tuomittiin 2,050 pankkoriksiä. Idman sanoo kyllä aavistaneensa tuomion tulevan tällaisen, koska hän tiesi oululaisten kauppiaiden olleen tyytymättömiä siitä, että kruunu sekaantui heidän ammattiinsa, sekä tunsu heidän salaisen toiveensa, että kysymyksessä oleva viljantuonti tulisi niin kalliiksi, että kruunu menettäisi halun sellaisiin kaupparytyksiin. Siitä syystä olivat yksityisedun tavoittelijat kovin Wigrenin puolella makauspäivien lukemisessa ja yleinen mielipide siis puolusti »äänekäästi» Wigreniä.² — Idman oli vakuutettu, että raastuvanoikeuden oppineet jäsenet olivat toista mieltä. Hovioikeudessa vahvistettiin kuitenkin pääasiassa raastuvanoikeuden tuomio; makauspäiviä laskettiin vain 3 p:ään asti elok. Komitea vetosi vielä konseljin oikeusosastoonkin, jossa hovioikeuden päätös lienee vahvistettu.³

¹ Idmanin yleiskert. 16. X. 1813 ja kom:n alam. kert. 15. X. 1814.

² Myös ensimmäisenä sotavuonna oli kauppiaita katkeroittanut, että ruotsalaiset viranomaiset ostivat maalaisilta viljavaroja ohi porvariston (*G. Kivistön* julkaisematon tutkimus).

³ Idmanin kirjeet kom:lle 13, 22, 23, 27, 30. VII, 3, 6, 10, 13, 17, 20, 27. VIII ja 16. X, komitean vastaus 9. VIII; V. HO:n päätös 11.

Vilja-avustuskomitean sihteerin G. R. Hedberghin laskelmien mukaan 18 p:ltä marrask. 1815 käytettiin Oulun läänissä v. 1813 seuraavat määrät valtion varastojen viljaa hätäavustukseen; taulukkoon on yhdistetty komitean hintalaskelma 2 p:ltä marrask. 1815, laskettuna 32 kill. vvs. 1 set.ruplaan; rukiiden hinta oli 19 rpl. 50 kop. tynn. ja ohrien 15 rpl. tynn.

Valtion varaston viljaa	Jyviä		Hinta		
	rukiita tynn.	ohria tynn.	rukiiden rpl. set.	ohrien rpl. set.	Yhteensä rpl. set.
Myytiin.....	802.3	1124.27	15644.44	16873.79	32515
Lainattiin	1652.23	1365.7	32226	20478	52704
Yhteensä	2454.29	2490 3	47867.44	37351 79	85219
Karistekappoja	40.11	39.21			
Vaillinkia	6.24	36.23			
Kaikkiaan yhteensä	2502.1	2566.15	48785.33	38496.63	87282

Tämän taulukon mukaan oli käytettyjen jyvien yhteinen summa 5,068 tynn. 16 kapp. Hiukan pienemmät ovat v.t. lääninkamreeri H. J. Hällströmin 26 p. elok. 1813 antamat numerot. Kun niistä näkyy kylvöön ja elämisen apuun annettujen jyvien suhde, esitän nekin seuraavalla sivulla olevassa taulukossa.

Käytettyjen rukiiden yhteissumma Hällströmin mukaan oli 2,504 tynn. ja ohrien 2,509 tynn., kaikkien jyvien summa yhteensä 5,013 tynn.¹

XII. 1813. — Idmanin ja komitean mielestä keisarin antama kieltö viedä viljaa Liivinmaalta kumosi kaikki kontrahdit ja certepartiat, jotka viljanvientitarkoituksessa oli tehty ennen tätä kieltoa, jonka vuoksi mitään makauspäiviä ei voinut lukea ajalta ennen tämän kielon kumoamista (komitean kirj. kamariviskaali Collanille 25. I. 1814). — Myöskin laivuri Öbergin kanssa, joka toi viljaa Kokkolaan, syntyi samanlainen riita makauspäivistä.

¹ *KKv.* a. 1812 n:o 63. — *Lindström* s. 179 lähdetä ilmoittamatta painattaa taulukon, jossa on mm. kauruja myyty 1,196 tynn., rukiita myyty 2,415 tynn. jne.; jyvien yhteissumma on 7,810 tynn.

Valtion varaston viljaa	Kylvöä varten				Syötäväksi			
	Rukiita		Ohria		Rukiita		Ohria	
	tynn.	kapp.	tynn.	kapp.	tynn.	kapp.	tynn.	kapp.
Myytiin käteistä vastaan	787	5	1034	12	63	20	104	30
Lainattiin maksett. luonnossa....	771	30	484	20	868	21	872	27
Annettiin ilmaiseksi.....	—	—	—	—	12	19	12	19
Yhteensä	1559	4	1519	1	944	28	990	2
Käyttämättä jäi	866	30	138	14	4	25	219	—
Yhteensä yli menoarvion	2425	2	1657	15	949	21	1209	2

Venäläisen provianttikomissionin varastoista oli saatu jauhoja 2,291 tšetverttiä ja rukiinjyviä 47 tšetv., jotka vilja-avustuskomitean laskelman mukaan 31 p:ltä maalisk. 1814 käytettiin seuraavasti.¹

Provianttikomissionin varastosta	Ruisjauhoja		Rukiinjyviä	
	Lž	ž	tynn.	kapp.
Myytiin	23384	9	47	12
Lainattiin	8	—	1	—
Ilmaiseksi annettiin	4699	7	—	—
Poisto	61	13	—	—
Korvattu vaillinki	16	7	—	—
Yhteensä	28169	17	48	12

Näistä myytiin Tornion makasiinista lähes 63 tšetv. eli 890 Lž jauhoja ja kaikki muu annettiin Oulun makasiinista. Jauhojen hinta oli yhteensä n. 53,000 rpl. set.

Idmanille oli luovutettu ilmaiseksi jaettavaksi kaikkiaan 460 tšetv. eli 6,473 Lž jauhoja à 15⁵/₁₂ riks. tšetvertiltä = 7,090. 11.6 riksia vvs. = 10,635 rpl. set. (à 32 kill. vvs.)²; tästä hän oli käyt-

¹ KKv. a. 1812 n:o 63.

² Kom:n tilit 2. XI. 1815.

tänyt vain taulukossa mainitun määrän, jonka arvo oli n. 7,720 rpl. set.¹

Jos tsetvertit laskettaisiin mukaan tynnyreissä, olisi v:n 1813 avustussumma viljassa yhteensä 7,407 tynnyriä; näiden hinta oli yhteensä n. 140,000 set.rpl. Verrattuna siihen avustusmäärään, joka v. 1811 oli kulutettu, oli siis tällä kertaa päästy melkoista vähemmällä. Suhdetta heikentää kuitenkin »Myranin» lastin suuri ylijäämä, 3,000 tynn. jyviä, joka oli toista tuhatta tynnyriä enemmän kuin Orrhjelmilta v. 1811 jäänyt ylijäämä. Sen hinta oli 53,930 rpl. 58 kop. set. ja kustannuksia merkittiin v. 1815 3,262 rpl. 83 kop. set., yhteensä siis 57,193 rpl. 41 kop. set.² Ja hankitun viljan tynnyriluku olisi noussut melkein samaan kuin v. 1811, jos Tornioon ja Raaheen odotetut ohranlastit olisivat saapuneet. Virolaisen siemenen kokonaismäärä olisi noussut 5,900 tynnyriin, siis suurempaan kuin lääninmakasiineista kaikkiaan luovutettujen jyvän. Tämä määrä ei olisi missään tapauksessa kokonaisuudessaan tehnyt kauppaansa rahvaan rahapulan vuoksi, eikä siis Idman suotta ajatellut sen myymistä Ruotsiin.

Huomiota ansaitsee se mitätön määrä, johon jauhojen lainaaminen saatiin supistumaan. Tähän supistamispyrkimykseen lienee vaikuttanut osaltaan halu vähentää provianttikomissionin tilillä syntyvää velkaa niin pieneksi kuin mahdollista ja sen kautta myös komitean edesvastuuta. Sensijaan kruununmakasiinien jyvien lainaus ylitti paljon alkuaan määrätyn suhteen, jonka piti olla $\frac{1}{3}$ näistä varoista. Hällströmin taulukon mukaan oli näet makasiineissa viljaa yli säädetyn menoarvion kaikkiaan 6,242 tynn., ja näistä lainattiin 2,997 tynn., siis lähes puolet. Tähän suhteeseen vaikuttivat kuitenkin muutetut määräykset katovuosien viljan luovuttamisesta; myöskin olivat kruununvoudit lainanneet vanhaa katovuosien viljaa rahanpuutteessa oleville tarvitseville enemmän siinä toivossa, että saisivat myydyksi täysipainoista

¹ Tällä kertaa ei Oulun läänissä valitettu jauhojen kehnoutta tai mattojen vaillinaisuutta (sensijaan Heinolan sekä Uudenmaan-Hämeen lääneissä: jauhot pilaantuneita ja hiekankesaisia):

² Komitean laskelmat 2. XI. 1815. — Vaasan läänissäkin jäivät v. 1813 Orrhjelmin hankkimat jyvät myymättä; ylijäämä oli sielläkin 3,000 tynn.

viljaa runsaammin, mikä otaksuminen ei pitänytkaan paikkaansa.¹ Idmankin antoi lainaksi enemmän kuin alkuaan oli tarkoitus, kuten esim. mainitut 70 tynn. Raahesta tuodusta viljasta ostajien puutteessa. — Lainauksen määrä olisi vielä kasvanut, jos virolaista siementä olisi saatu aikanaan; Idman oli jo heti ensi päivinä Raahessa päättänyt luovuttaa odottamaansa siementä lainaksi, vaikkakin asia arvelutti.

Merkillisyytenä todettiin, että venäläisiä jauhoja lukuunottamatta oli tultu toimeen läänissä olevien valtionmakasiinien jyvävaroilla, joita riitti vielä jäämäänkin, tosin rahanpuutteen vuoksi (ks. s. 244). Nämä varat olivat kyllä paljon suuremmat kuin v. 1811 käytettävänä olleet, mutta sittenkin ne olisivat olleet riittämättömät yksistään käytettyinä. Selitykseksi annettiin, paitsi aikaista satoa, varsinkin se, että Savosta ja Karjalasta oli tuotettu odottamattoman paljon viljaa kauppiaiden välityksellä.² Täten oli myös annettu tunnustus kauppiaiden välityksen merkitykselle hädän karkoittamisessa. Näin ollen voitaisiin tuskin katsoa kohtuulliseksi, jos komitea tuottamalla halvempaa viljaa ulkomailta olisi onnistunut aiheuttamaan kauppiaille tappiota heidän yrittäessään elinkeinonsa ja tehtävänsä mukaisesti palvella puutteen poistamiseksi. Yritykselle vapauttaa talonpojat liiallisesta riippuvaisuudesta kauppiaista oli ajankohta varmaankin huonosti valittu. Todeta voidaan kuitenkin, että viljan hinnat saatiin pysymään jonkun verran alhaisempina. Mutta kysyä voidaan, eikö olisi ollut keinoja pyrkiä siihen liitossa kauppiaiden kanssa sopivain välipuheiden kautta, sensijaan että antauduttiin heidän kanssaan tällaiseen kilpailuun, joka tuli kruunulle niin kalliiksi.

Viimeisteltynään Oulussa tilejään lähti Idman elokuun 29 p:n vaiheilla paluumatkalle Turkuun.

Vilja-avustuskomitea oli häneen hyvin tyytyväinen, kiittäen kertomuksessaan konseljille 15 p:ltä lokak. 1814 erityisesti hänen huolellisuuttaan kruunun oikeuksien ja maan yhteisen hyödyn hoitamisessa; ne vaikeudet, jotka olivat syntyneet makauspäivien

¹ Idmanin loppukert 16 X. 1813.

² Idmanin ja kom:n m. kertomukset; E:n sel. kkuv:lle kirj:ssä 28. VIII. 1813, *KKv.*-a. 1812 n:o 63.

lukemisesta, olivat olleet liiviläisen viljan vientikiellon välttämättömiä seurauksia, jonka vuoksi komitea ei voinut olla hyväksymättä niitä toimenpiteitä, joihin Idman oli ryhtynyt kruunun oikeuden säilyttämiseksi, vaikkakin ne olivat aiheuttaneet oikeudenkäynnin, jonka päätyminen ei vielä ollut tiedossa.

Tämä kiitos ei ollut aiheeton, sillä Idman oli tosiaankin toiminut tarmokkaasti ja täsmällisesti; Orrhjelmin aikaansaannoksiin verrattuna ei hänen työnsä joudu heikompaan asemaan. Tosin vertaus heidän toimintansa välillä ei ilman muuta ole kohtuullinen: Orrhjelmin tehtävänä näet oli hätääkärsiväin pelastaminen kustannuksista huolimatta, joiden muka ei pitänyt tässä asiassa tulla huomioon, kun taas Idmanille annettujen ohjeiden mukaan valtion menoja tuli säästää vedoten sensijaan asukkaiden omaan taloudelliseen ponnisteluun. Todeta voimme sentään, että järjestys ja kontrolli oli Idmanin aikana tiukempi kuin v. 1811: kruununpalvelijoille annetut ohjeet ja määräykset olivat sitovammat, tarkastuksen pelossa pidetyt nimismiehet valvoivat kuljetusta huolellisesti ja sellaisia vajauksia ei saanut enää ilmautua, jommoisista tiedettiin kertoa edellisten kuljetusten ajoilta. Kuljettajat saivat nyt myös heti palkan työstään. Ylimalkaista anteliaisuutta todellakin voitiin välttää ja huomattavia tuloksia saatiin hätäavun maksattamisessa. Ilmaisen avun jakaminen tapahtui nyt suhteellisemmin, siten että kaukaisempien nälkäseutujen väestö etusijassa sai siitä osansa aina Sodankylää ja Enontekiötä myöten, jotka v. 1811 olivat jääneet aivan osattomiksi. Lainojen periminenkin tehtiin tiukemmaksi, ja vaikka Idman ei voinut valvoa sen toimeenpanoa, suoritettiin tosiaankin lainainmaksu tyydyttävästi, niin että helmikuussa v. 1814 oli takaisinmaksamatta vain 453 tynn. 19 $\frac{1}{2}$ kapp. ohria. — Kaiken kaikkiaan on mielenkiintoista nähdä, kuinka teoreettisen käsityksen varmistama pyrkimys johti suurempaan tarmokkaisuuteen ja määrätietoisempaan toimintaan, jossa koetettiin ottaa oppia edellisellä kerralla tehdyistä virheistä. Idmanin nuorekas itsetietoisuus, johon helposti liittyi muiden toiminnan ylimielinen ylhäältä päin katsominen, ei tee vastenmielistä vaikutusta, kun siihen liittyi todellinen innostus ja työinto. Hänen virkeätunteista kertomistapaansa saamme kiittää monesta havainnollisesta yksityiskohdasta tässä kertomuksessamme.

Varsinainen nälkävuosien jakso oli päättynyt. Mutta vielä tuntui jonkun aikaa niiden jälkimaininkeja. Moni pelto oli ollut kylvämättä ja vuodentulo senvuoksi saamatta vielä syksyllä 1813. Ja tulipa jollakin seudulla hallakin, kuten esim. Kuusamossa sekä sinä että seuraavana vuonna.

Kuusamon nälänhätä aiheuttikin Ehrenstolpelle vielä aivan odottamatta ankarat nuhteet.

Kuten mainittu, oli Idman jo kesällä 1813 pitänyt selvänä, että Kuusamo tarvitsi apua seuraavankin vuoden aikana. Merkillistä kyllä tämä näytti kokonaan unhottuneen. Vilja-avustuskomitea ei senjohdosta ryhtynyt mihinkään toimenpiteisiin. Ehrenstolpe taas ei ollut saanutkaan Idmanilta mitään kertomuksia eikä myöskään mainittua huomautusta. Hänelle ei myöskään näy tulleen mitään virallista tietoa Kuusamon viljantarpeesta. Näin ollen ei hänen vuodentulokertomuksissaankaan ollut viittausta siihen, että Kuusamossa jatkui kauhea nälänhätä. Oulun läänin viljantarve niistä kyllä selvisi ja maaherra huomautti myöhemmin myös, että rahanpuutteen vuoksi olisi viljaa annettava lainaksi hätääkärsiville: joka päivä hän sai kuulla kurjien valitushuutoja rasiinukseen asti.

Konselji oli haluton enää tekemään kustannuksia hätääkärsivän hyväksi. Steinheilin huomautuksen johdosta se kuitenkin suostui myömään kruununvarastoista viljaa 16 killinkiä halvemmasta kuin käypä hinta.¹ Ja pian sen täytyi tehdä Kuusamon hyväksi enemmänkin, sillä Steinheil oli sieltä saanut perin hälyyttäviä tietoja.

Steinheilillä ei näy siihen asti olleen perä-Pohjolan viimeaikaisesta hädästä täyttä käsitystä. Hänhän oli ollut kesän lopulta 1812 huhtikuuhun 1813 sotatanterella poissa virkansa toimituksesta, ja sen jälkeen olivat hätäapukysymykset tulleet konseljissa verraten vähän esille. Kun vilja-apukomitean ensimmäinen kertomus 3 p:ltä toukok. 1813 siellä käsiteltiin 29 p. heinäk., oli Steinheil ollut poissa.

¹ Mh:n vuodentulokert. 20. VIII ja 27. X, kirj. kkuv:lle 28. VIII. 1813, TO:n päätös 16. XII. 1813 ja 11. II. 1814, En kirj. TO:lle 18. III. 1814.

Seikkaperäisempiä tietoja hän näin ollen ei ollut saanut näistä asioista ja Idmanin toiminta oli hänelle nähtävästi tuntematonta.

Senpä vuoksi hänen suuttumuksensa oli suuri, kun hän maaliskuun lopulla 1814 yhtäkkiä sai kuulla, että Kuusamossa oli edellisenä vuonna nälänhätään kuollut 59 ihmistä ja että samanlainen kurjuus kylvösiemenen puutteessa oli jatkuva edelleenkin, ilman että hänelle oli asiasta mitään ilmoitettu. Kertoja oli tällä kertaa maanmittauskonttorin ylitirehtööri Nordenstedt, joka oli käynyt Oulun läänissä ja siellä Kemin pappilassa tavannut rovastin veljen Kuusamon kirkkoherran Erik Castrénin, jolta hän oli saanut mainitut tiedot. Steinheil kiiruhti heti esittämään tietonsa konseljille, jonka nyt oli pakko jättää passiivinen suhtautumisensa ryhtyäkseen tehokkaampiin toimiin kuusamolaisten auttamiseksi. Maaliskuun 29 p. päätettiin antaa käsky Oulun maaherralle ottaa Oulun kruununmakasiinista 150 tynn. hyviä itäviä ohria sekä 25 tynn. rukiita ja lähettää ne heti talvikelillä kruunun kustannuksella Kuusamoon, jossa ne kirkkoherran toimesta kruununpalvelijain avulla oli jaettava lainaksi nälänhätäisille; laina oli maksettava takaisin seuraavasta sadosta ja siitä oli annettava sellainen varmuus, kuin lainaajat voivat antaa. Jos jollakulla papiston todistuksen mukaan ei ollut antaa varmuutta, oli hänelle kuitenkin yhtäläisesti kuin muillekin lainattava tarpeellinen määrä ohria ja rukiita, vaatien vain sitoumusta, että laina maksettaisiin takaisin seuraavan syksyn sadosta. Heti kuljetuksen tapahduttua oli siitä annettava kertomus sekä ehdotettava, kuinka ja mihin viljalainat oli mukavimmin takaisin maksettava, jotta lainansaajille siitä olisi vähimmin rasi-tusta. — Myöhemmin, 22 p. huhtik., käsiteltiin Ehrenstolpen kirjelmää 18 p:ltä maalisk., jossa hän oli ehdottanut »Myranin» lastin myymistä; tällöin suostuttiin siihen, että sitä saisi myydä 32 kill. vvs. halvemmasta kuin muuta kruununviljaa, koska se oli riihittämätöntä ja siemeneksi kelpaamatonta. Vieläpä annettiin lupa lainata maaherran vastuulla köyhimmille takuuta vastaan pienempiä viljamääriä, jotka oli maksettava takaisin ennen vuoden loppua joko luonnossa 3 kapon kasvua vastaan tynnyriltä tai rahassa nyt viimeksi määrättyihin hintoihin, lainansaajan oman valinnan mukaan lainaa ottaessaan.¹

¹ Vrt. TO. pk. 11. V. 1814.

Täten oli Steinheil taas saanut konseljin luopumaan pidättyväisyydestään hätäavun antamisessa ja vieläpä palaamaan tavaltaan siihen anteliaisuuteen, joka oli tunnusomaista 1811 vuoden avustustoiminnalle. Siihen hän ei kuitenkaan tyytynyt, vaan tuhtuneena tällaisesta kurjuudesta, joka sai kasvaa ja kärjistyä aivan hänen tietämättään, hän halusi omastakin puolestaan tehostaa kaikkein köyhimpään avustamista ilmaisella jauhojen jakelulla, joka oli tapahtuva hänen kustannuksellaan. Mutta hän ei voinut olla samalla ankarasti nuhtelematta maaherraa, joka oli jättänyt niin järkyttävän asiointilan hänelle ilmoittamatta. Tämä tapahtui kirjelmällä 18/30 p:ltä maalisk., joka ylimääräisellä postilla saapui Ouluun 6 p. huhtik. yhdessä konseljin 29 p. maalisk. antaman käskyn mukana. »Vaikka minulle on vastenmielistä», kirjoittaa Steinheil, »huomata, että asianomaiset ovat voineet laiminlyödä erään tärkeimmän tehtävistään ja että sellaisen laiminlyönnin kautta 59 ihmistä on joutunut kauhistavan kuoleman uhriksi, niin on — — — minun pakko, niin epämieluisista kuin se onkin, kehoittaa Tit:ta heti tämän saatuaan minulle lähettämään selityksensä, mistä syystä Tit. on laiminlyönyt kiertokirjeeni 10/22 p:ltä huhtik. 1811 mukaisesti aikanaan kertoa minulle tästä tavattomasta ja melkein uskomattomasta tapauksesta. Minä odotan vain Tit:n selitystä esittäakseni asian H.K.M:nsa Omaan korkeaan tutkintoon ja tarkempaan määräykseen.» Voidakseen kuitenkin, mikäli hänestä riippui, ensi aluksi ehkäistä nälänhädän enempiä kauheita seurauksia ilmoitti Steinheil käskeneensä, että hänen omalla kustannuksellaan Oulun makasiinista annettaisiin 25 mattoa jauhoja. Ehrenstolpe sai käskyn aikaa hukkaamatta ryhtyä mitä pontevimpaan toimeen, että nämä jauhot sekä konseljin määräämä kylvöviljamäärä heti lähetettäisiin talvikelin aikana kruununkyydillä sellaiseen paikkaan, josta kuusamolaiset voisivat sen mukavasti ja hyvissä ajoin kuljettaa määräpaikkaansa käyttääkseen kylvöviljan vielä samana keväänä. Jauhojen jakelemisen köyhimmille hätääkärsiville tahtoi kenraalikuvernööri jättää Kuusamon kirkkoherran Castrénin tehtäväksi, ja määräsi hän takaisinmaksusta, että jos asukkaat siihen myöhemmin kykenisivät, tulisi maksu kannettavaksi heidän omaksi hyödykseen siihen pitäjänmakasiiniin, joka heidän oman valvontansa alla oli perustettava. Maa-

herran oli toimenpiteistään heti ilmoitettava kenraalikuvernöörille. — Steinheil liitti vielä mukaan kirjeen kirkkoherra Erik Castrénille pyytäen tässä, että kirkkoherra tavallisella auliudellaan ja hellyydellään ottaisi viedäkseen hoivaa ja lohdutusta kurjuuden majoihin.

Kuten sanottu, tuli tämä nuhde Ehrenstolpelle aivan odottamatta. Tosin hänkin oli saanut Nordenstedtilta kuulla, mitä kirkkoherra Castrén oli kertonut Kuusamon oloista, mutta se koski osittain edellisen vuoden tapahtumia, eikä hän osannut aavistaa, että tämä kertomus Turussa nostaisi sellaisen myrskyn. Ensi työksi hän kiireimmiten totteli annettuja määräyksiä. Nimismiehille annettiin kuljetuksesta ankarat ohjeet ja E. Castrénille toimitettiin sana, että hän rientäisi kotiänsä viljaa vastaanottamaan. Huhtikuun 9 p. aloitettiin hätäapuviljan kuljetus 100 hevosella; neljässä päivässä piti lastin saapua perille, 25³/₄ pnk.¹

Toimitettuaan nämä asiat kirjoitti Ehrenstolpe vihastuneelle esimiehelleen puolustautumiskirjelmän 12 p. huhtik. Mainitussa kiertokirjeessä ei ollut muka määräystä ilmoittaa kuolleiden lukumäärää tai millä tavoin kukin oli kuollut. Maaherra ei sellaisia tietoja saanutkaan, koska papit eivät hänelle tehneet väestötilastollisia ilmoituksia; itsekin hän oli vasta Nordenstedtilta saanut kuulla Kuusamon kuolleisuudesta. Hän lähetti kenraalikuvernöörin nähtäväksi niiden kirjelmien jäljennökset, jotka hän oli lähettänyt konseljille ja vilja-avustuskomitealle, todistaakseen, että hän oli tehnyt velvollisuutensa torjuakseen sitä hätää, joka oli vienyt nuo 59 kuusamolaista nälkäkuolemaan. Seurauksena oli ollut, että Idman oli lähetetty Oulun lääniin jakamaan jauhoja ja myöskin, mikäli maaherra luuli, tutkimaan, oliko hätä niin suuri kuin hän oli ilmoittanut. Idman oli käynyt Kuusamossa; maaherra tosin ei ollut saanut häneltä tietoa siitä tarkemmin, mutta vilja-avustuskomitea sen sijaan seikkaperäisen kertomuksen, ja se taas ei ollut voinut jättää kenraalikuvernööriä, hallituksen päämiestä, siitä tietämättömäksi. Maaherra ei siis ollut vaiennut siitä, mitä hänen tietoonsa oli tullut; edellisen kesän sadostakin hän oli antanut tietää, mitä hänelle oli ilmoitettu. Hän oli kyllä suullisesti saanut kuulla, että pohjoisessa ja idässä olivat

¹ E:n kirj. TO:lle ja kkuv:lle 26. VII. 1814. O.L.K.

monet pelot olleet kylvämättä, mutta niin oli muuallakin. Kun konselji oli selittänyt, ettei kruunua saanut rasittaa uusilla lainoilla, ei voitu enempää tehdä. Hän ei ollut rohjennut tehdä uusia esityksiä arm. päätöstä vastaan, kaikkein vähimmin kenraalikuvernöörille, joka itse oli sanonut, ettei hän ollut välittömästi määräävä maan rahastojen ja makasiinien varojen käyttämisestä, vaan ainoastaan, kuten arm. ohjesäännötkin säätivät, hallituskonseljin puheenjohtajana. Hän oli siis syytön ja sen oli keisarikin huomauttava, jos tämä hänen todistelunsa keisarille esitettäisiin; väsymättömästi hän oli toiminut lääninsä hädän torjumiseksi kaikkina eri nälkävuosina.

On tunnustettava, että Steinheilin hyökkäys oli sen verran harhaisku, että edellisen vuoden onnettomuuksista Ehrenstolpea ei voinut syyttää; tuo ilmoitus 59 ihmisen kuolemasta kuului juuri edellisen vuoden tilastoon. Mutta epäilemättä hän oli ollut siinä kohdin velto, ettei hän ollut kiinnittänyt huomiotaan Kuusamon hätään, jonka hän tunsikin, vaikkakaan hän ei ollut saanut virallisia ilmoituksia sieltä. Viittaus konseljin päätöksiin oli asian kiertämistä, kun hän ei ollut konseljille täydellisesti läänin hätää esittänyt. Voi kuitenkin ymmärtää, että hän oli väsynyt ja pidättyväinen, kun hallitus oli hänen aikaisempiin esityksiinsä suhtautunut verrattain kylmästi. Olihan hänellä yhä ollut verrattain tuskallista jälkiselvittelyä senkin avustuselähtöksen johdosta, jonka hän kevättälvella 1812 oli toimittanut juuri samaiseen Kuusamoon sekä Sodankylään. Hänen olisi täytyntä olla koko suuri ihmistuntija ja valtiomies osataksaan etukäteen arvata, millaisia keikauksia minkin hallitusmiehen asiaansekaantuminen voisi aiheuttaa.

Steinheil oli suuresti ihmeissään, ettei Ehrenstolpe ollut saanut tietoa noista Kuusamon nälkäkuoleman tapauksista. Vastauksessaan 15/27 p:ltä toukok. hän tahtoi otaksua, että maaherra oli heti ryhtynyt saattamaan ankarimpaan lailliseen edesvastuuseen ne kruununpalvelijat, jotka olivat laiminlyöneet tämän ilmoittamisvelvollisuutensa, sekä pyysi tietoa siitä, kuka oikeastaan oli syyllinen näin ilmeiseen virkavirheeseen. Jos ei laillista tutkintoa vielä oltu pidetty, käski hän maaherran viipymättä ryhtyä lainmukaisiin toimenpiteisiin asiassa.¹

¹ Edellä oleva kirjevaihto sisältyy *KKv.* a. 1812 n:o 63 sekä *O.L.K.*

Maaherran käskystä nostettiinkin syyte Kuusamon piirin nimismiestä Fredrik Plantingia vastaan Kuusamon käräjillä 7 p. maalisk. 1815. Syytettä ei kuitenkaan voitu tehdä siitä, ettei tämä ollut ilmoittanut v. 1813 nälkään kuolleiden lukumäärää, vaan häntä syytettiin siitä, että hän oli laiminlyönyt noudattaa määräystä antaa kahdesti vuodessa täydellisen vuodentulokertomuksen. Planting myönsi kyllä, että Kuusamossa oli, »mikäli hän muisteli», vuosina 1811 ja 1812 ollut yleinen kato ja siitä johtunut vaikea nälänhätä, mutta henkensä oli senvuoksi menettänyt muka vain 3 henkilöä, jonka vuoksi hän otaksui, että ilmoitus 59 ihmisen kuolemasta oli vääräl. Hän tahtoi lähempiä tietoja siitä, minkä vuoden kato oli kysymyksessä ja milloin laiminlyönti oli tapahtunut, ja vaati luetteloita mainituista kuolemantapauksista voidakseen verrata sitä kirkonkirjoihin. Muuten hän väitti antaneensa kruununvoudille kysymyksessä olevat kertomukset ja tehneensä sitäpaitsi yhdessä kirkkoherra Castrénin kanssa maaherralle ilmoituksia nälänhädästä avustuksen saantia varten. — Juttu lykättiin kruununvoudin kuulustelua varten seuraaville käräjille; sen päättymisestä minulla ei ole tietoa.¹

Steinheilille jäi yhä edelleen se käsitys, että Ehrenstolpe oli osoittanut v:n 1813 nälänhädän torjumisessa moitittavaa leväperäisyyttä surullisin seurauksin; tästä hän huomauttaa Suomen asiain komitean puheenjohtajalle K. von Troilille kirjelmässään 21 p:ltä toukok. 1816 v.l., josta jälkimmäisessä osassa tulee puhe.

Toisestakin samanaikaisesta laiminlyönnistä Steinheil syyttää Ehrenstolpea samassa kirjeessä. Armfelt oli näet esittänyt 13 p. marrask. 1812 konseljille, että olisi edistettävä sellaisia teollisuushaaroja, jotka olivat riippumattomia kylmän ilmanalan vaiheista, jotta estettäisiin nälänhädän esiintyminen niin kovin yllättävänä kuin viime vuosina oli tapahtunut. Lähinnä hän ajatteli sopivana pellavan ja hampun jalostamista, joita valtion varoilla oli hankit-

¹ E:n kirj:t kihlak. tuomari Fr. Calamniukselle ja henkikirjuri Nils Sareliukselle (syyttäjälle) 17. VI. 1814; Kuusamon käräjain pk. 7. III. 1815, *O.L.K.* 1815 ank. bref n:o 2/pag. 197. — Plantingin muistamattomuus oli hyvin virallista laatua, sillä kauan muistettiin »seitsemän nälkävuoden» aika kansan keskuudessa.

tava niin paljon kuin enintä hätää kärsivät voisivat ottaa työn alle. Konselji pyysi 17 p. jouluk. tästä maaherrain lausuntoa, mutta vain kaksi maaherraa katsoi mahdolliseksi käytännössä toteuttaa tätä suunnitelmaa. Toinen oli Suomen pellavanviljelyksen alueen, Hämeenläänin, maaherra, toinen, omituista kyllä, pohjoisimman läänin maaherra. Ehrenstolpe oli jo ennenkin ajatellut mahdollisuutta parantaa köyhien asemaa käsityötoimen avulla. Pietarissa käydessään keväällä 1810 hän oli esittänyt keisarille, että jokaiseen kaupunkiin ja pitäjään olisi perustettava armeliaisuus- ja työtaloja, joissa köyhille olisi opetettava käsitöitä; työn tuotteet olisi myytävä kunnan hyväksi. Nytkin hän oli valmis puoltamaan tehtyä ehdotusta. Omakätisessä lausunnossaan 9 p:ltä maalisk. 1813 hän suositti kokeilua, kunnes saataisiin kokemusta yhteisen kansan taitavuudesta, ahkeruudesta ja rehellisyydestä. Läänissä oli kyllä työtaitoa: karkeampaa palttinaa kudottiin ja kehrättiin yhtä hyvää lankaa kuin Hämeessä ja samaan hintaankin, vaikka pellava tuotiin sieltä toisen ja kolmannen käden kautta.

Tämän lausunnon perustalla konselji antoi 12 p. toukok. 1814 Ehrenstolpelle 666 $\frac{2}{3}$ hopearuplää pellavan ja hampun hankkimiseksi. Kokonaiseen vuoteen hän ei kuitenkaan saanut mitään aikaan — oliko sitten syynä voittamattomat esteet aineiden hankinnassa, kuten hän itse väitti, vai viettelivätkö rahat häntä johonkin väärinkäytökseen, en voi sanoa. Kaikissa tapauksissa näki Steinhel tässä uuden todistuksen Ehrenstolpen kykenemättömyydestä virkansa hoitamiseen.¹

Tämä käsitys ei ollut aiheeton. Tosin oli arvostelu usein kohtuuton, kun Turun hallitus ei aina osannut ottaa lukuun olevien olojen vaikeuksia, jotka täällä pohjan perillä olivat toisenlaiset

¹ Mitä toimenpiteitä myöhemmin seurasi määrärahan käyttämiseksi, on minulle tuntematonta. — Pellavan ja hampun viljelyksen sekä pellavankudonnan edistämiseksi oli keisari 14. VIII. 1812 määrännyt 10,000 rpl. set. palkinnoiksi. Talousseura sai samoin 26. VI. 1813 TO:lta oikeuden jakaa palkintoja sekä pellavan että villan jalostamista varten. *Deutsch* katsoo, että Oulun läänin pohjoisemmat seudet eivät vielä olleet kypsiä näihin palkintoihin. »Puutteenalainen tila, metsäelinkeinot ja kulttuurittomuus eivät mielellään sovellu hienompiin käsitöihin» (s. 308 ja 394).

kuin Turusta käsin näytti. Erityisesti viimeisen suuren nälkävuoden aikana oli vaikea keksiä mitään keinoa väestön auttamiseksi, sen tunnusti Stichaeskun. Aivan toiset olivat toiminnan edellytykset suhteellisen hyvin voivassa etelässä, jossa oli viljavarastoja käytettävänä ja viljamaat lähellä meren takana.¹ Kuitenkin on myönnettävä, että Ehrenstolpen luonteessa oli velttoutta; mutta sen tavallisempi ilmenemismuoto avustustoimessa: taipumus ylimalkaiseen anteliaisuuteen, ei saanut Steinheilin puolelta paheksu-
mista.

Kiitollisuus avustuksesta lienee hädästä pelastuneen väestön keskuudessa ollut suhteellisen yleinen sekä maaherraa että erittäinkin keisaria kohtaan, jonka nimessä pontevimmat ja anteliaimmat toimenpiteet olivat tapahtuneet. Armfelt todistaa sitä nimenomaan ennen mainitussa esityksessään keisarille 6 p:ltä helmik. 1813 v.l. (ks. s. 232), jossa hän sanoo: »Se, mistä minä olen aivan varma, on, että ne siunaukset, jotka Teitä seuraavat, Teidän Maj., lähtevät sydämestä, sillä tämä kunnan kansa tuntee, enemmän kuin Te voitte uskoakaan, Teidän hyvätyönne; eipä heidän keskuudessaan Teitä kutsutakaan kuin yhdellä nimellä: koskaan ei sanota 'Keisari' tai 'Hallitsija', vaan 'Hyväinen', ja vähimmäinkin vaikeuden tai rasituksen tuntuessa huudahdus: 'Jos Hyväinen tietäisi sen', ilmaisee vallitsevien tunteiden syvyyden.² En luule, että hallitsijan sydämelle voi olla suurempaa onnea kuin tieto, että on saavuttanut sellaisen luottamuksen kolmessa vuodessa — ja sellaisessa maassa! Siinä on vahvempi perustus kuin voima valloituksen varmentamiseksi. Tottuneena kunnianosoituksiin, jotka usein johtuvat oman edun ja kunnianhimon tavoittelusta,

¹ Vrt. Uudenmaan-Hämeenläänin mh:n saamaa tunnustusta, komitean kertomuksissa ja *Lindström* s. 177.

² ... jamais on dit Empereur ou Souverain, mais *Hyvenæn*, c'est à dire *le bien bon*, et à la moindre contrariété ou oppression qu'on éprouve l'exclamation *joss Hyvenæn tedat sitæ*, si le bien bon le savait, désigne la profondeur des sentimens dominant. — Myös Bartoldus Vhaël sanoo:

Cusas cundelit Hyväinen.

Mahtoiko »hyväinen» olla vanhastaan käytetty hallitsijan lempinimi?

Te voisitte luulla, että minä väitän tätä mielistelläkseni Teitä tai yksilöllisestä ihastuksesta; mutta rohkenen pyytää Teidän Maj. käskemään venäläistä sotaväkeä, joka on niillä paikkakunnilla, todistamaan, mitä se joka päivä näkee ja kuulee.»

Ehrenstolpekin vakuuttaa keisarille: »Minä olen nähnyt enemmän kuin tuhannen kertaa noiden ihmisten siunaavan hyväntekijäänsä sanoen kyyneleet silmissä: 'Me emme eläisi enää, jos ei hänen hyvyytensä olisi meitä pelastanut!'»¹

Viimeksi mainittu lause piti hyvin paikkansa varsinkin Kuusamoon nähden. Siellä oli tilaston mukaan kuollut v. 1811—1813 nälkään 68 henkeä, niistä 59 yksistään v. 1813. Aikaisempi tilasto tunki sieltä vain yhden nälkäänkuolemisen tapauksen, nim. v:lta 1757. Tämäkin jo osoittaa, kuinka poikkeuksellisen ankarana nälänhätä tällä kertaa kohtasi tätä seutua. Kemijärvellä oli samaan aikaan kuollut 15 ihmistä ja Sodankylässä 14. Lapissa ei mainita olleen nälkäänkuolleita;² Inarissa esim. J. Fellmanin mukaan kato- vuodesta ei ollut tietoakaan.

Kuusamon avuton tila aiheutti, että sinne, samoin kuin Hyrynsalmellekin, perustettiin kruununaitta, josta vilja kadon sattuessa oli lähempää saatavissa.³ Myös perunanviljelystä, joka siellä jo oli tunnettu ja tuottavaksi havaittu, koetettiin edistää; v. 1814 myönnettiin Kuusamolle 16 tynn. siemenperunoita.⁴

Elämänmahdollisuudet muuttuivat Kuusamossa ja muissa pohjoisissa pitäjissä katovuosien jälkeen, mutta lähinnä siitä syystä, että metsä ja vedet alkoivat taas antaa riistaansa. Lintuja ja oravia

¹ E:n Pietarissa läänin asukkaiden puolesta kirjoittama kiitos- adressi 16. IV. 1816 helmikuun 21 p:n 1816 manifestin johdosta, jolla konseljille annettiin senaatin nimi, VSw. erin. a. 1816.

² Sjögren: Kemi-Lappmark s. 101, 125, 164, 224, 226. Tilasto ei tietysti tunne kotipitäjästä poissiirtyneiden keskuudessa sattuneita kuolemantapauksia.

³ Hyrynsalmen aitasta mh:n päätös 9. XII. 1813 ja TO:n hyväksyminen 25. V. 1814. Kuusamon pitäjä sitoutui 25. VI. 1814 yksimielisesti aitan kuntoonpanemiseen (TO:n tiedustelu 21. IV ja E:n ehd. 15. X. 1814); kysymyksessä lienee kuitenkin ollut pitäjänmakasiini, ks. *Deutsch* s. 362, *J. Fellman*: Ant. III s. 454, *Sjögren*: Kemi-Lappmark s. 112.

⁴ Mh:n kirj. nm. I. Ståhlbergille 12. IV. 1814; *Deutsch* s. 277—278.

ilmaantui taas metsiin v:n 1813 jälkeen. Ne, joilla vielä oli voimia pyydystämiseen, saivat niistä ravintoa, vieläpä nahkoja vaihtamalla hiukan siementä aloittaakseen jälleen viljan kasvattamisen.¹ Kurjuus kuitenkin jatkui vielä jonkun aikaa. V. 1814, joka muualla läänissä oli erittäin runsas, saatiin Kuusamossa taas kato. Ehrenstolpen esityksestä lähetettiin sinne kevättalvella 1815 lainaksi jaettavaksi 200 tynn. ohransiemeniä.² Näin ollen ei Kuusamossa tullut pitkään aikaan kysymykseenkään vanhojen velkojen takaisinmaksu. Vielä v. 1821 oli kokonaan maksamatta se lähetys, joka oli saatu kevättalvella 1814.

Mutta muualla läänissä, mikäli osittaista katoa seuraavina vuosina sattui, riitti hätäavustukseksi se, että kruununmakasiineista saatiin ostaa jyviä. Se virolaisen viljan varasto, joka »Myranilla» oli tuotu v. 1813, oli avuksi kesällä v. 1814, jolloin siitä lainattiin 217 tynn. 28 kapp. rukiita ja 89 tynn. 9 k. ohria sekä myytiin 547 tynn. 11 k. rukiita ja 400 tynn. 10 k. ohria. V. 1816 se kokonaan myytiin elokuun, lokakuun ja marraskuun kuluessa; hinta oli tietysti hyvän vuoden alhainen ja tappio suuri.³

Yleensä lääni toipui verrattain nopeasti seuraavien hyvien vuosien aikana, joista vain katovuosi 1818 teki poikkeuksen. Vielä helmikuussa v. 1814 antaa Ehrenstolpe talollisten asemasta hyvin synkän kuvauksen. He eivät muka voineet hankkia rahoja kruununverojen suorittamiseen, vaan heidän talonsa joutuivat rästimaksujen vuoksi myytäväiksi. Varallisuuden lähteet olivat kuivuneet, kun metsäntuotteistakaan ei saanut hintaa, kalastus- ja metsästys eivät kannattaneet ja varsinkin karja oli yhteiseltä kansalta viimeistä myöten hävinnyt. Edessä oli yleinen vararikko, jota kohden kaukaisemmat seudut riensivät suurin askelin. — Mutta

¹ Fellman ilmoittaa muutoksen tapahtuneen »talvella v. 1813»; ehkä oikeammin v. 1814, jolta Deutschin maininta on. Ks. *J. Fellman*: Ant. III s. 146, I s. 247 ym.; *Deutsch* s. 269.

² E:n kirj. TO:lle 24. I. 1815, TO:n päätös 9. II; E:n kirj. Lilljeqvistille 25. III ja TO:lle 16. V. 1815. Vilja vietiin suorinta talvittietä 18³/₄ pnk. ja saapui perille 19. IV. Lainojen maksu piti koottaman uuteen kruununaittaan, jos se ennättäisi siksi valmistua (mh:n kirj. E. Castrénille 25. III), *O.L.K.*

³ V. 1816 saatiin rukiista 5 rpl. 60 kop. tynn., ohrista 4 rpl. 60 kop. hop. (1813 tilien a.).

jo marraskuussa samana vuonna hän huomauttaa veronkantokertomuksen johdosta, että merkillinen eroitus oli v. 1813 saadun paremman vuodentulon johdosta huomattavissa veronkannon tuloksissa edelliseen veronkantokertomukseen verrattuna. Maksamattomia rästejä oli näet 4,893 rpl. vähemmän ja veronsuorituksia 12,824 rpl. enemmän kuin edellisenä vuonna; maaherran mielestä oli rästien summa jo »vähäpätöinen».¹ Lääninkertomuksessa 20 p:ltä huhtik. 1816 mainitaan, että kolmen viimeisen vuoden hyvät sadot olivat kohottaneet maamiehen taloudellista asemaa niin paljon, että hän saattoi maksaa, paitsi vuotuisia verojaan, myös osan vanhoista veloistaan, vieläpä olivat jotkut, tosin harvat, saaneet kootuksi vähän säästöäkin. Sensijaan köyhimmät ja kurjimmat eivät vielä tällöinkään, yhden keskinkertaisen ja kahden runsaan vuodentulon jälkeen, olleet voineet täysin tointua työntekijöiden, siemenen ja juhtien puutteessa. Seuraavien vuosien kertomukset toteavat maanviljelyksen kaikkialla varsinaisen maanviljelysalueen piirissä olevan hyvien vuosien rohkaisemana voimakkaasti edistymässä ja talonpoikain vaurastuvan. Tammikuussa 1818 maaherra kertoo, että suurin osa kruunun talollisten ulosteoista oli suoritettu, vaikka talot olivat olleet velkaa monien vuosien rästit. Mutta myös Kuusamossa ja Sodankylässä, joihin osa väkeä oli palannut takaisin, edistyi maanviljelys ja varsinkin karjanhoito siihen määrään, että J. Fellman sanoo niiden siellä jo olleen pääelinkeinoina. Ja varsinkin Rovaniemen ja Kemijärven edistystä hän ei lakkaa ihaillemasta.

¹ E:n omakät. kirj. autiotiloista 21. II. 1814, TO KD. 1814 28/187, sekä kirj. TO:lle 25. XI. 1814.

XI. Kameraalisen hallinnon vaikeudet ja muistutukset maaherran sekä lääninkonttorin toimintaa vastaan.

Edellisten lukujen kertomuksesta on jo selvinnyt, kuinka poikkeuksellisen vaikeissa oloissa lääninhallinto tähän aikaan toimi. Lähinnä vaikeutui sotajoukkojen vaatimusten ja köyhien aikojen vuoksi lääninhallinnon kameraalinen puoli. Erityisesti juuri verot antoivat suurta vaivaa, oli sitten kysymyksessä asukkaiden suoritusvelvollisuus tai veronkantoviranomaisten kantotoiminta ja tilitys.

Asukkaiden vaikeutena ei ollut ainoastaan köyhyys, vaan myös epätavalliset rasitukset. Edellisestä syystä johtuivat rästit ja monien vuosien hätäapulainat. Mutta samasta syystä aiheutui jälkimmäisiäkin, varsinkin tavallista ankaramman vaivaishoitorasituksen muodossa. Olipa vaara, että kunnat siihen nähden olisivat saaneet kaksi lisävelvollisuutta. Toinen koski köyhille annettua hätäavustusta, josta niiden olisi Ehrenstolpen käskyn mukaan ollut vastaaminen, mutta josta kunnat sittemmin vapautuivat. Toinen velvollisuus oli konseljin määräämä; kysymyksessä oli veneerisen tartunnan vastustaminen.

Oulun läänissäkin olivat näet sodan jälkeen veneeriset taudit tavattomasti levinneet: useimmissa pitäjissä olivat kokonaiset perheet, jopa kokonaiset kylät niihin sairastuneet. Ehrenstolpelta tulleen kirjelmän johdosta oli konselji helmik. 19 p. 1810 käskennyt perustaa erityisen parantolan näiden sairasten hoitamiseksi, mutta suostunut sittemmin luovuttamaan tarkoitukseen lääninsairaalan hospitaalihuoneet inventaareineen. Elok. 13 p. 1810 määrättiin, että kaikille tartunnan saaneille oli kruunun puolesta annettava lääkärihoito, lääkkeet, asunto ja hoito, mutta ruoan maksaisivat varakkaat sairaat itse ja köyhien puolesta oli se kotipitäjien korvattava. Ennen pitkää huomattiin kuitenkin, että tämä köyhien sairaiden kustantaminen tuli erälle kunnille liian raskaaksi, niin että kaikkia sairastuneita ei voitu saada parannukselle. Sen

vuoksi muutettiin kiertokirjeellä 19 p:ltä maalisk. 1811 sairaiden ylläpitoa koskeva määräys siten, että varattomiksi todistetut ylläpidettäisiin ilman korvausta parantolain kustannuksella. — Sittemmin annettiin 22 p. lokak. 1811 käsky, että veneeristen tautien parantola oli lakkautettava seuraavan vuoden alusta ja sairaat siirrettävä lääninlasarettiin; 3 p. jouluk. suostuttiin Ehrenstolpen pyyntöön, että parantolaan jo otetut sairaat edelleenkin saataisiin hoitaa hospitaalihuoneissa, kuitenkin sillä ehdolla, että ne, joilla oli varoja, maksaisivat oman ruokansa ja ylläpitonsa, mutta että köyhien sairasten ylläpidosta vastaisivat kunnat. Tämä järjestely osoittautui tietyksi nytkin yhtä vähän tarkoitustaan vastaavaksi kuin aikaisemminkin. Oulun maaherranvirasto ilmoitti konseljille 3 p. elok. 1812, että ns. varalliset tahtoivat mieluummin kitua kurjuudessaan kuin kuluttaa vähät varansa parantolassa menetyäkseen kotiin palattuun köyhyyteen. Köyhät taas eivät uskaltaneet ilmoittautua parannukselle, jotteivät joutuisi vähemmän onnettomien kuntalaisten vainon alaisiksi, jotka »suuttuneina siitä, että heidät oli velvoitettu maksamaan köyhien puolesta, eivät olleet tarpeeksi itsensäkieltäviä tehdäkseen jotain uhrausta tarvitseville lähimmäisilleen». Pakotuskeinot sairaiden toimittamiseksi parantolaan eivät siis olleet riittäviä eivätkä tarkoituksenmukaisia; lääninrahvas, joka ei kyennyt suorittamaan omiakaan ulostekojaan, kykeni vielä vähemmän kantamaan tätä »uutta taakkaa», jonka aiheutti velvollisuus ylläpitää köyhiä parantolassa. — Tämän esityksen johdosta konselji päätti 6 p. lokak. 1812, että varakkaiden oli maksettava ylläpitokustannuksensa, mutta että köyhät saisivat toistaiseksi korvauksetta ylläpidon lasaretissa 19 p. maalisk. 1811 annetun kiertokirjeen mukaan. Täten oli päästy tästä uudesta rasituksesta, joka kuitenkin Stichaenuksen tietämän mukaan oli ennättänyt saattaa monet talolliset puille paljaille.

Myöskään vakanssiveroa ei voinut katsoa tavanomaiseksi, ja sitäpaitsi se jäi rästiinkin neljältä ensimmäiseltä vuodelta ja joutui ensi kerran kannettavaksi kolmelta vuodelta yhtäaikaan.¹ Va-

¹ Rykmentinkirjuri Gerhard Arenius, joka asui Vaasan läänissä, oli laiminlyönyt kannon (E:n kirj. TO:lle 2. VI ja 17. IX. 1812, TO:n vastaus 27. XI. 1812); konselji määräsi 11. VIII. 1813, että kruunun-

kanssivero oli Oulun läänissä, jossa v. 1805 oli toimeenpantu ruotutasoitus, raskaampi kuin muualla Suomessa. Ruodut olivat näet pienet (yleensä vain $1\frac{1}{2}$ —2 manttaalia, mutta esim. Kemijärvellä oli $9\frac{1}{4}$ manttaalia kohden 15 ruotua) ja sotilastorpista niille tuli vain rasitusta. Torpat näet sijaitsivat päätalosta niin kaukana, että niiden viljeleminen ei kannattanut; eikä myöskään kannattanut antaa niitä vuokralle ainakaan pohjoisemmissa pitäjissä, koska mäkitupalaisilla siellä oli yllin kyllin tilaisuutta asettua minne tahansa ilman vuokraa. Sitäpaitsi olivat viime tasoituksessa ruoduille tulleet torpat vielä asumatta ja viljelykseen ottamatta. Täten tuli sotilastorppavuokra olemaan tuntuvin rasitus, joka vei viimeisenkin rovon ja aiheutti velkaantumisen.¹

Venäjänrahan pakollisesta käyttämisestä verojen maksussa aiheutuneet vaikeudet mainittiin jo toisessa luvussa (ks. s. 43—44). Tässä on vielä kerrottava eräs omituinen selkkaus, johon joulukuun 29 p:n 1809 manifesti vei hallintoviranomaiset ja joka toi veronmaksajillekin uusia kustannuksia.

Mainittu manifesti poisti, kuten tiedämme, pakkokurssin ja määräsi, että tammikuun 1 päivästä 1810 venäjänrahaa oli yksinomaisena rahamaksuvälineenä vastaanotettava uuden kurssin mukaan kaikissa veronkannoissa, ja senmukaan oli perittävä myös kaikki rästit, verot ja sakot, joita ei oltu ennätetty kruunulle maksaa (inkasseras) ennen 1809 vuoden loppua. Kun manifesti 19 p. tammik. 1810 saapui Oulun lääninhallitukselle, oli varsinaisen veron kanto (ns. bohräkningarne) paraikaa meneillään. Maksajat olivat, ainakin suurelta osalta, käyttäneet venäjänrahaa joko senvuoksi, että Barclay de Tolly 31 elok./12 syysk. 1809 oli siitä antanut käskyn, tai siitä syystä, että venäjänrahan käyttö oli pakkokurssin vallitessa veronmaksussa edullisempaa, mikäli maksajalla sitä oli. Veronkantajat tekivät nyt kyselyjä maaherralle, minkä

voutien oli kannettava tämä maksu. E. ehdotti 5. XI. 1813, että ensi kerralla kannettaisiin vain kahden vuoden maksut neljän asemasta, mutta se ei saanut vahvistusta.

¹ Stichaeksuksen tarkastuskert. 23. XII. 1812; *Deutsch* s. 358—359; E:n kirj. TO:lle 9. XII. 1812 Kajaanin läänin sotilastorpista. Vrt. *J. G. v. Bonsdorff*: Kamerallagf. II s. 710—711, 846.

kurssin mukaan jo maksetut verot oli tilitettävä. Jotta veronkannossa ei tapahtuisi keskeytystä, antoi Ehrenstolpe 22 p. tammik. 1810 veronkantajille kiertokirjeen, jossa hän selitti, että se osa maksua, joka oli kannettu vanhan kurssin voimassa ollessa, oli otettava lääninrahastossa vastaan tämän lainvoiman saaneen kurssin mukaan: 1 set.rpl. = $21\frac{1}{3}$ pankkokill. = 32 kill. vvs. Veronkantajien oli lähetettävä lääninkonttorille luettelo niistä rästeistä ja maksuista, jotka todistettavasti oli tätä ennen kannettu, jotta ne myöhemmin voitaisiin maksaa lääninrahastolle vanhan kurssin mukaan. Mutta se, mitä tämän jälkeen kannettaisiin, olisi vastaanotettava uuden kurssin mukaan: 1 set.rpl. = $16\frac{2}{3}$ p.kill. = 25 kill. vvs.¹ Konseljille hän teki siitä selkoa kirjelmällä 9 p:ltä helmik. Konselji kuitenkin kumosi 21 p. helmik. hänen määräyksensä käskien kantaa ruplain arvon eroituksen, mikäli 1809 v:n veroja ja 1808 v:n rästejä oli kannettu vanhan kurssin mukaan. Ehrenstolpen täytyi antaa senmukaiset määräykset, ja lisämaksu kannettiin verovelvollisilta, huolimatta siitä, että he olivat veron aikoinaan oikein maksaneet ja saaneet kuittauksen. Ilman vastustusta sitä ei kuitenkaan suoritettu; ainakin Kajaanin läänin asukkaita täytyi ankarasti kieltää muistutusten tekemisestä ja viivytyksen aiheuttamisesta uhaten käyttää ulosottotietä eroituksen kantamiseen.² Outo oli tämä toimenpide veronkantajainkin mielestä³, ja tuskinpa tätä rahamanifestin määräyksiin takautuvaa sovelluttamista voidaankaan puolustaa.⁴ Veronmaksajien oikeuksien polkemista ei voinut perustella silläkään väitteellä, että he ansiottomasti hyötyivät maksaessaan pakkokurssin mukaisella venäjänrahalla, sillä eiköpähän suuri osa täten käytettyjä ruplia ollut heidän haltuunsa joutunut saman pakkokurssin määräämän liikahinnan mukaisesti. Konselji piti tässä yksipuolisesti kruunun eduista kiinni ja pysyi yleensä johdonmukaisesti tässä menettelystä aina kurssivaihtelujen sattuessa.

¹ E:n omakät. kiertok. veronkantajille 22. I. 1810 ja kirj. lääninrahastonhoitajalle s.p., *O.L.K.*

² E:n omakät. kirj. Kajaanin läänin asukkaille 25. V. 1810, *O.L.K.*

³ Gab. Bergbomin kirj. mh:lle 4. IV. 1810, *O.L.K.*

⁴ *Neovius* s. 125—126 on TO:n pk:n harhaanjohtamana saanut E:n suhtautumisesta väärän käsityksen. Manifestin soveltaminen tapahtui Oulun läänissä toisin kuin *Neovius* s. 125 esittää.

Seuraavana vuonna kantoivat näet jotkut kruununvoudit verot ruotsinrahassa, koska ne muuten olisivat jääneet kokonaan rästiin. V:n 1812 alussa konselji lähetti Oulun lääninhallitukselle 80,000 ruplaa vaihdettaviksi ruotsinrahaan veronkannon helpottamiseksi, mutta nekin loppuivat kesken veronkannon, niin että loppuosa veroista kannettiin ruotsinrahassa 28 killingin vvs. mukaan seteliruplalta. Tästä teki itse kenraalikuvernööri huomautuksen, epäillen että veronkantajat olivat harjoittaneet vilpillisyyttä. Ehrenstolpen mielestä oli kuitenkin kruunulle varmempaa, että verot olivat ruotsinrahassa säilytettyinä lääninrahastossa, kuin että ne olivat rästeinä maksamatta rahvaalla. Vuosien 1810 ja 1811 veronkannoissa oli nim. moni rahvaan mies tarjonnut ruotsinrahaa, jota ei silloin voitu ottaa vastaan, mutta kun v:n 1812 veroa olisi saanut hallituksen antaman luvan mukaisesti ruotsinrahalla maksaa, ei heillä ollut enää kumpaakaan rahalajia, sillä he olivat käyttäneet kaikki rahansa ruoan ja kylvösiemenen hankkimiseen. Tosin ruotsinrahassa kannettaessa täytyi ottaa kurssineroitus verovelvollisilta, mutta oli sittenkin »helpompi ottaa $\frac{1}{8}$ osa, kun $\frac{7}{8}$ oli sijoitettuna lääninrahastoon», sensijaan että kaikki tyyni olisi ollut kantamattomana ja kokonaisuudessaan perittävänä välillä sattuneen ankaran nälänhädän johdosta perinpohjin köyhtyneeltä väestöltä. Oli muka ihme, että niinkin paljon venäjänrahaa oli läänistä saatu. V:n 1813 lopussa teki lääninrahastosta Turkuun lähetettyjen suurempain lähetysten summa 114,000 rpl. set., johon vielä tuli lisäksi salpietarin hankinta, venäläisen viljan maksu jne. Maaherra oli aina koettanut hankkia venäjänrahaa vaihtaakseen siihen lääninrahastoon sijoitetut varat niinkauan kuin oli mahdollista; täten hän oli tahtonut valvoa yhtäaikaa sekä kruunun oikeutta että alamaisten etua aikana, jolloin yhtämittaiset katovuodet olivat saattaneet rahvaan suureen hätään.¹

Joskus konselji teki poikkeuksen yllämainitusta ankarasta menettelystään. Kun esim. Ehrenstolpe, viitaten Vaasan läänin asukkaille maaherransa (Orrhjelmin) pyynnöstä myönnettyyn oi-

¹ Mhv:n kirj. TO:lle 11. I. 1812; E:n omakät. kirj. raha-asiaintoi-
mituskunnalle 5. X. 1813; Steinheilin kirj. E:lle 2/14. XI. 1813, E:n
omakät. vastaus 31. XII. 1813, *KKv.* a. 1813 n:o 39; E:n kirj. TO:lle
11. III. 1814.

keuteen, anoi 11 p. maalisk. 1814, että v. 1812 ruotsinrahassa kannetut verot otettaisiin vastaan kannossa noudatetun kurssin mukaan, koska Oulun läänin asukkaat olivat paljon köyhempiä kuin naapuriläänin ja viljelivät kaikinpuolin heikompaa maata, suostui konselji »tällä kertaa» pyyntöön 11 p. elok. 1814. Veronkantajia oli muka vain muistutettava siitä, että heillä ei ollut kysymyksessä olevana aikana ollut oikeutta vastaanottaa viljan myynnissä ja rästien kannossa ruotsinrahaa oman määräämänsä kurssin mukaan.

Viittaus »kysymyksessä olevaan aikaan» johtui siitä, että päätöstä annettaessa oli jo myönnetty, arm. julistuksella 30 p:ltä jouluk. 1812, oikeus vastaanottaa rahvaalta ruotsinrahaa kruununmaksuissa; talousosasto laajensi 28 p. huhtik. 1813 tämän oikeuden käsittämään myös edellisten vuosien rästien maksut. Kurssi oli tämän määräyksen mukaan oleva 32 kill. vvs. seteliruplalta.¹

Verot olivat myös osittain liian raskaat. Saloisten kihlakunta esim. oli samalla tavalla verotettu kuin Etelä-Pohjanmaa, jonka taloudellinen tila oli paljon edistyneempää. Mutta varsinkin uudistaloilla oli maaherra J. Fr. Carpelanin ajoista asti liian korkea verotus, sillä kamarikollegion päätöksen mukaisesti ei oltu hyväksytty yhtään taloa alle $\frac{1}{4}$ manttaalin. Poikkeusasemassa oli Länsipohja, jossa oli noudatettu alempaa verollepanoa ja jossa uudistalot menestyivät paremmin. Uudistalojen perustamisessa ja sijoittamisessa oli nähtävästi myös tehty samoja virheitä, joita maanmittaushallituksen ylitirehtööri Abraham Nordenstedt oli todennut Heinolan, Kuopion ja Vaasan lääneissä.² Oulun läänissäkin oli maakirjan paksuutta lisätty taloilla, joilla sijoituksensa vuoksi ei ollut mitään menestymisen mahdollisuutta, varsinkin niittyjen puutteessa. Vieläpä väitetään uudisasukkaiksi pyrkijöiden useim-

¹ TO:n aikaisemmista päätöksistä mainittakoon, että 21. IV, 5. V ja 15. V. 1812 käskettiin kantaa eroitus, joka johtui paperiruplan kohoamisesta 25 killingistä 28:aan vvs.

² *Danielson-Kalmarin* julkaisemat asiakirjat Hist. Ark. XIII s. 155—180, vrt. Aleks. I:n aika I s. 202—212 sekä *M. Kovero*: Olavi Vibelius, Aika 1910 s. 761—776 ja Hist. Aikak. 1919 s. 222—250. Nordenstedt kävi myös Oulun läänissä, mutta en tiedä, onko hän siitä jättänyt kertomusta.

missa tapauksissa ilmoittautuneen vain siinä toivossa, että saisivat ne 4 tynn. jyyviä ym. edut, jotka uudisasukkaille myönnettiin. Vapausvuosien aikana he rakensivat mökintapaisen ja kuokkivat näön vuoksi peltotilkun; mutta kun veroja piti ruveta maksamaan (15 vuoden päästä puoliveroa ja sen jälkeen 5 vuoden päästä kokoveroa), niin he jättivät talon jonkinlaiseen autiotilaan, asettuen asumaan sen läheisyyteen ja korjaten siitä viljan ja heinän. Toiset voivat ottaa veronmaksun avuksi yhtiömiehen, mutta siitä oli seurauksena vain, että talossa, joka ei kyennyt ylläpitämään yhtäkään taloutta, oli nyt kahden talouden koetettava tulla toimeen. Paitsi liian korkeata verotusta oli järjestelmän pahimpana vikana, että vapausvuosia oli liian vähän. Sille, joka rengin säästöillä otti rai-vataksaan luonnonvaraisesta metsästä uudistilan, oli 15—20 vuotta liian vähäinen aika verovapauden ajaksi. Lisäksi edisti autioitumista kruununpalvelijain puolelta tulevan valvonnan riittämättömyys.¹

Ehrenstolpe oli jo 22 p. lokak. 1812 pyytänyt konseljilta oikeutta, että hän saisi autiotiloihin ilmoittautuville asukkaille myöntää vapausvuosien lisäystä 5—15 vuotta. Konselji oikeuttikin 2 p. jouluk. 1812 hänet luovuttamaan ne julkisessa huutokaupassa niille, jotka asianomaisilla takuilla ja todistuksilla varustettuina olivat valmiit ottamaan ne kruunulle edullisimmin vähimpiä vapausvuosia vastaan. Näillä ehdoilla saatiinkin hyviä tuloksia, varsinkin kun v. 1813 saatiin hyvä vuodentulo.²

Mainitut viljelykseen mahdottomat tilat muodostivat kuitenkin autiotilain pääryhmän, joka ei ottanut vähentyäkseen senjälkeen kun sodassa hävitetyt tilat olivat saaneet asukkaansa. Ehrenstolpe ehdotti, että ne poistettaisiin maakirjasta. — Helmikuussa 1814 ja huhtikuussa 1816 annettiin autiotiloista oheenliitetyt numerot.

¹ Carpelanin asettamasta verosta kärsi erityisesti Pudasjärven pitäjä. — E:n kirj. autiotiloista 21. II. 1814 TO. KD. 1814 28/187; mh:n kertomus läänin oloista 24. I. 1818 TO. KD. 1818 22/182; *Deutsch* s. 355—357, 360, 395. Vrt. Sen. alam. kert. 1812 ja 1816 s. 77—79; *Danielson-Kalmari*: Aleks. I:n aika I s. 216—217, 268—269; *Martti Kovero*: Valtion uutisasutus Ruotsi-Suomessa s. 244—245, 248—251; Borgareståndets prot. vid Borgå landtdag år 1809, s. 260.

² Arm. julistuksella 5. IX. 1817 annettiin konseljille oikeus myöntää uudistilalle vapausvuosia aina 40:een asti (*J. G. v. Bonsdorff*: Kamerallagf. I s. 183—184, vrt. 187—188).

Kihlakunta	V. 1814			V. 1816		
	Manttaalia		Talo- jen luku	Manttaalia		Talo- jen luku
	vero	kruunun		vero	kruunun	
Kajaanin.....	$\frac{5}{24}$	$6 \frac{15}{16}$	50	$\frac{1}{8}$	$5 \frac{5}{24}$	41
Kemin.....	—	$9 \frac{11}{24}$	52	$\frac{1}{16}$	$10 \frac{11}{24}$	61
Oulur.....	$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{2}$	26	$\frac{29}{48}$	$5 \frac{23}{24}$	33
Saloisten.....	$\frac{19}{36}$	$16 \frac{19}{48}$	88	—	$6 \frac{41}{96}$	32
Tornion.....	—	$\frac{17}{48}$	3	—	—	—
Kuusamon Lappi.....	—	—	—	—	$3 \frac{1}{8}$	25
Yhteensä	$1 \frac{5}{72}$	$37 \frac{31}{48}$	219	$\frac{19}{24}$	$31 \frac{5}{32}$	192

Jo v:n 1813 kuluessa oli autiotilain lukumäärä melkoisesti vähentynyt, sillä v. 1811 ilmoitettiin koko läänissä olleen autioina 297 taloa. Suurin vähennys tapahtui Saloisten kihlakunnassa, jossa juuri sota oli aiheuttanut autioitumisen; lokakuussa 1812 ilmoitetaan siellä olleen 182 autiotilaa. Kemin kihlakunnassa kasvoi katovuosien johdosta autiotilain lukumäärä hyvin tuntuvasti, kun mukaan luetaan Kuusamon autiotilat. Tammikuussa 1818 oli autiotilain kokonaissumma 189, laskien v:een 1819 mennessä 173:een.¹

Edullisempi uudisasutuksen muoto oli talojen halkominen, mutta sekin lisäsi heikkojen pikkutilojen syntymistä. Pohjoisemmissa pitäjissä ei ollut $\frac{1}{16}$ manttaalia pienempiä taloja juuri ollenkaan; Kajaanin läänissä oli yleisesti $\frac{1}{12}$ — $\frac{1}{16}$ manttaalin taloja, mutta myös heikkoja $\frac{1}{32}$ manttaalin suuruisia; muualla oli paikottellen vieläkin pienempiä. Ehrenstolpen mielestä olisi tällainen liiallinen halkominen ollut estettävä. Väen lisäystä se kyllä edisti, mutta näistä avioliitoista syntyi maailmaan olentoja, jotka vain lisäsivät kerjäläisten joukkoa. Talot eivät saisi olla pienempiä kuin $\frac{1}{8}$ manttaalia; jos asujamen oli siinä saatava toimeentulo

¹ M. kert. autiotiloista 21. II. 1814 liitteineen, kertomukset läänin oloista 20. IV. 1816 (TO. KD. 1816 34/184), 24. I. 1818 (TO. KD. 1818 22/182) sekä S. F. v. Bornin kert. v:ilta 1819 (VSp. erin. a. 1819). Kemin kihlakunnan autiotiloista oli vain 1 v:ilta 1808.

itselleen ja perheelleen. Deutsch taas punnitsee mielenkiintoisella tavalla suurperhejärjestelmän ja talojen halkomisen etuja ja haittoja, päätyen siihen mielipiteeseen, ettei lakisäännöstelyä tässä suhteessa olisi suositeltava.¹

Ehrenstolpe oli kyllä oikeassa valittaessaan tilattomain ja loisten paljoutta. Mäkitupalaiset saattoivat, varsinkin pohjoisemmissa pitäjissä, asettua kaikkialle asumaan sangen vähäiseksi hyödyksi maalle: he olivat haluttomia antautumaan palvelukseen, tekivät kylässä kesäisin jonkun viikon työtä kallista palkkaa vastaan ja muuna aikana kerjäsivät, haaskasivat metsää ja laidunmaita, polttivat ja myivät paloviinaa jne. Myös varasteleminen, varsinkin rajaseuduilla, oli ajan pahimpia vitsauksia. Kerjäläisten lukumäärä karttui nälkävuosina ylimaan pakolaisilla, mutta nälkävuosien jälkeen nämä osaksi palasivat takaisin metsänriistan toivossa.²

Tilattomain luokkaan häätyi näinä vuosina moni talollinenkin korkeiden verojen ja nälkävuosien johdosta.

Ehrenstolpe koetti kyllä mahdollisimman mukaan sitä estää. Ensi vuosina hän kirjoitti asiasta hallitukselle useampia kertoja pyytäen oikeutta rästien maksun lykkäykseen ja lyhentämiseen ja käskien veronkantajien odottaa toistaiseksi, ennenkuin myisivät takavarikkoön pantua omaisuutta. Varsinkin eläinten myyminen arvelutti, koska asukkaat olisivat siten menettäneet ainoan särpimensä, jolla he voisivat »miedontaa» petulla, oljilla ja rankilla lisättyä leipäänsä. V. 1813 oli yksin Pyhäjoen pitäjässä takavarikoitu 370 lehmää asetuksen mukaisesti. Mikäli omaisuus rästien vuoksi joutui huutokauppaan, ei siitä ollut kruunulle hyötyä, koska ostajien vähälukuisuuden vuoksi myydyt elukat menivät polkuhintaan. Tarjouksen vähäisyyteen vaikutti myös virallisen rahan puute: »onnettoman rästiläisen oli näkeminen, kuinka hänen omaisuutensa melkein katosi, rästin siltä vähenemättä huomattavasti.» — Ja kuitenkin ei valtiokaan ollut heille suorittanut velkaansa. Sodan jälkeisinä vuosina valitettiin yhä, ettei oltu saatu

¹ Läänin kert. 24. I. 1818; *Deutsch* s. 352—355, 394. Vrt. *H. Renvall*: Fysiokratian vaikutus jne. s. 142; *E. Gylling*: S. torpparilaitoksen keh. pääp. s. 130—131; Senaatin alam. kert. 1812 ja 1816 s. 74—76; *Danielson-Kalmari*: Aleks. I:n aika I s. 210, 223—224, 278.

² *Deutsch* s. 351—352, 363.

odotettua korvausta sodan aikana poltetusta tai ryöstetystä omaisuudesta eikä maksua yhtä vähän Ruotsin kuin Venäjänkään kruunulta siitä, mitä pakko-oton perustuksella oli luovutettu jyviä, ruokavaroja ja heiniä tai toimitettu kruununajoja ja annettu niittyjä syöttömaiksi. — Vastauksissaan konselji yleensä myöntyi maksujen lykkäykseen, viitaten asetuksiin.¹

Näissä vaikeuksissa joutuivat varsinkin huonommat kruunun-talot autioiksi, mutta paljon verotalojakin myytiin 3 vuoden rästeistä. Äärimmäistä köyhyyttä osoitti se harvinainen tapaus, joka tällöin sattui, että eräistä verotaloista ei tarjottu edes 3 vuoden rästä vastaavaa hintaa. Siitä kuinka tässä tapauksessa oli mene-teltävä, tuli konseljin ja Ehrenstolpen kesken erimielisyys, joka johti uuden selityksen antamiseen asiassa.

Vanhempien asetusten mukaan joutui verotalo, joka oli velkaa 3 vuoden verot, ilman muuta verohylkynä kruunun omaisuudeksi. Helmik. 21 p. 1789 annettu asetus teki tässä sen muutoksen, että veron haussa oli meneteltävä siten, kuin velallisen miehen omaisuuden myynnistä oli säädetty, joten talo joutui rästeistä myytäväksi huutokaupalla. Asetus ei kuitenkaan edellyttänyt mahdollisuutta, että huutokaupassa ei tarjottaisi talosta 3 vuoden rästien määrää. Kun nyt näin tapahtui Oulun läänissä, edellytti Ehrenstolpe, että tässä tapauksessa kruunun tarjous oli mainittu rästien määrä, joka siis pysyi huutokaupassa korkeimpana tarjouksena, niin että talo täten joutui kruunulle. Kruununluontoiseksi muutuneeseen taloon asetettiin asukas toistaiseksi, kunnes lainkäyttö ennätti tapahtua. Maaliskuun 31 p. 1814 Ehrenstolpe ilmoitti konseljille siten tapahtuneen useiden verotalojen suhteen.

Talousoasto sai sen käsityksen, että Ehrenstolpe oli huutanut nuo verotalot, joista rästien koko summaa ei oltu saatu, kruunun laskuun, ja hylkäsi 11 p. elok. 1814 hänen menettelynsä sillä perusteella, että talot voisivat jäädä ilman asukkaita, jos lainhuudatuk-sen aikana ketään asukasta ei niihin ilmoittautuisi. Kruunulle

¹ Esim. E:n kirj:t TO:lle 14. III. 1810, 2. V. 1811, 22. X. 1812 (50 verotaloa velkaa 3 vuoden rästit); TO:n kirj:t E:lle 16. II ja 21. III. 1810, 27. I. 1813; E:n kirj. kkuv:lle 31. XII. 1813 (KKv. a. 1813 n:o 39); Stiehaeuksen tarkastuskert. ym. Vrt. *J. G. v. Bonsdorff: Kamerallagf. III s. 885 (asetus 5. XII. 1792).*

olisi näet tullut siitä melkoinen vahinko sen kautta, että kruunu ei ainoastaan olisi jäänyt ilman veroja ja tuloja, vaan myös olisi saanut osalleen monet taloille kuuluvat rasitukset ja suoritukset, kuten passevolanssi- ja vakanssimaksut, veronmaksamisen jaoituksenomistajille (s.o. veropalkkaa nauttiville), papiston palkkauksen, tuomarinkappain maksun, julkisten rakennusten rakentamisen ja kunnossapitämisen, holli- ja kruununkyytien tekemisen ymm. maanomistajien velvollisuuksien täyttämisen. Tästä syystä katsottiin, että talot oli huudettu Ehrenstolpen omaan nimeen ja hänen yksityiseksi omaisuudekseen, jonka suhteen hän sai tehdä mitä tahtoi.

Ehrenstolpe oli tästä päätöksestä ihmeissään ja pelästyksissään: hänhän olisi ollut hävinnyt mies, jos hän olisi saanut niskoilleen nuo köyhtyneet talot kaikkine valtiolle suoritettavine rasituksineen ja ulostekoineen. Hän selitti 9 p. syysk. 1814 konseljille, ettei hän mitään huutoa ollut tehnyt, kuten asiakirjoista näkyi. Hän ei ollut katsonut voivansa ilman arm. lupaa vastaanottaa pienempää hintaa, kuin mistä talot olivat ulosmitatut, ja tätä oikeastaan oli hänen kirjelmänsä ja kyselynsä tarkoittanut. Jos uusi huuto-kauppa olisi pitänyt toimittaa, olisi se tiennyt vain, että talot olisivat lisää rappeutuneet ja että kruunu olisi menettänyt yhden vuoden saatavat. Suurin osa myymättä jääneistä taloista oli niin korkeasta veroitettuja ja niin rappiolla entisten asukkaiden köyhymisen vuoksi katovuosina, että oli vaikeaa varustaa ne varmoilla asukkailla kruununluontoisina; olipa sattunut, että verotalolliset olivat jättäneet talonsa ja muuttaneet pois vaimoineen lapsineen.

Saatuaan tämän selityksen oikeutti konselji 10 p. marrask. 1814 Ehrenstolpen myymään uudella huutokaupalla kysymyksessä olevat verotalot enimmäen tarjoovalle niiden omistajien viljalainojen ja verojen maksamiseksi.

Ehrenstolpe ei vielääkään ymmärtänyt asiaa täydelleen, vaan kysyi 12 p. toukok. 1815, saisiko ne myydä mihin hintaan hyvänsä, vaikka se olisi kuinka pieni osa tahansa kruunun saatavista, ja siinä tapauksessa ettei mitään tarjousta tehtäisi, oliko ne katsottava verohylkyinä kruunulle joutuneiksi, jos lainkäytön aikana ei ilmoittautuisi sukulunastajaa. Tämä aiheutti konseljin selityksen 29 p:ltä heinäk. 1815, että maaherralla oli oikeus uudessa huuto-

kaupassa myydä kysymyksessä olevat verotalot siihen hintaan, mikä niistä voitiin saada, vaikka hinta ei vastaisikaan rästien määrää; vain jos mitään tarjousta ei tehtäisi, lankeisi talo kruunulle ja tulisi kruununluontoiseksi.¹

Vielä saman vuoden syksyllä tarjottiin tämän määräyksen mukaisesti uudestaan myytäviksi 8 verotaloa, jotka aikaisemmassa huutokaupassa eivät olleet saaneet ostajia rästien täyteen määrään.²

Tapaus on kuvaava näyte siitä, mihin harvinaisiin vaikeuksiin tässä köyhtyneessä läänissä jouduttiin, mutta samalla myös siitä, kuinka vaikeata oli etelämmässä asuvalle hallitukselle täysin käsittää pohjoisimman läänin hallinnon erikoisluontoisia vaikeuksia ja pulmia.

Vanhojen talojen verotuksessa oli pahimpana epäkohtana sen epätasaisuus. Verot perustuivat näet vanhoihin arvioimisiin, jotka eivät enää pitäneet paikkaansa, niin että ne monelle talolle olivat kovin kohtuuttomia. Useat kokonaiset kyläkunnat ja yksityiset talonomistajat jättivät hakemuksia veron vähentämiseksi. Maaherran täytyi asetuksen mukaan toistaiseksi antaa heille varoitus, että talot oli luovutettava sellaisille, jotka ottaisivat ne entisillä ehdoilla vastaan.³ Hän oli kyllä vakuutettu, että anomukset olivat kohtuullisia yleisissä taloudellisissa oloissa tapahtuneiden muutosten johdosta, kun talollisten entiset metsästä, kalastuksesta ja karjasta saadut tulot olivat vähentyneet. Estääkseen yleistä vararikkoa hän ehdotti konseljille mainitussa kirjelmässä 21 p:ltä helmik. 1814, että asetettaisiin komitea vertaamaan vanhaa verollepanoa kunkin talon käytettävissä olevaan tiluksien laatuun ja jättämään hallitukselle suunnitelma, kuinka paljon ehdottomasti kunkin talon oli saatava manttaalin vähennystä pysyäkseen pysyissä ja voidakseen maksaa verojaan.

¹ *J. G. v. Bonsdorff*, m.t. III s. 910. Vrt. muistutusta, joka huomauttaen, että talo vain oston kautta voi joutua kruunulle, tukee mainittua E:n käsitystä, että talo on kruunulle huudettu, vaikka varsinaista huutoa ei ole tapahtunutkaan.

² Lääninkamr. M. Wacklinin kirj. mh:lle 13. IX. 1815, *O.L.K.*

³ *Knk. kiertok.* 1. X. 1804, ks. *J. G. v. Bonsdorff*, m.t. I s. 392.

Konselji katsoi kuitenkin 20 p. lokak. 1815 riittäväksi sen keinoon, jonka se 2 p. jouluk. 1812 oli maaherralle esittänyt (ks. s. 280). Maaherran oli kuitenkin alistettava konseljin tutkittavaksi pää-töksensä, mikäli ne sisälsivät veron vähentämistä ja vapausvuosien myöntämistä. Ehrenstolpen ehdotus komitean asettamisesta sai näin ollen raueta.

Sittemmin v. 1833 hallitus kuitenkin näki olevan syytä suostua Oulun lääninkin osalta sellaiseen yleiseen uudis- ja autiotilojen verojen alentamiseen, joka Olavi Wibeliuksen aloitteesta v. 1806 oli myönnetty Kuopion läänin hyväksi.¹

Voimme arvata, että näissä oloissa veronkantajain asema tuli perin tuskalliseksi.

Jo v. 1809 oli verojenkannon tuotto hyvin vähäinen. Sensijaan että ennen tavallisesti maksettiin kaikki verot yhtäaikaan veronkantotilaisuudessa, vaikuttivat sota ja peräkkäiset katovuodet sen, että suuri osa rahvaasta oli jättänyt kokonaan maksamatta. Vieläpä moni, joka olisi kyennyt maksamaan, jäi uppiniskaisesti tulematta uudestaan kuulutettuun veronkantotilaisuuteen. Tästä lisäytyi veronkantomiesten työ arveluttavasti. Saloisten kruununvouti Bergbom valittaa 10 p. toukok. 1809, että nimismiehillä oli niin paljon muutakin työtä, että he eivät joutaneet käydä ryöstämässä noilta tuhansilta ihmisiltä, eivätkä siihen ennättäneet tavalliset voudinpalvelijatkaan. Kruununvoudilla oli itsellään tavallisissa virkatöissään enemmän hommaa kuin hän jaksoi suorittaa. Hänen täytyi senvuoksi palkata toisia, joiden palkkioon ja kyytimaksuihin menisi suuri, ehkä suurin osa hänen palkastaan, kun oli tehtävä tuhansien penikulmien matkoja, usein jalkaisin missä ei ollut teitä eikä hevosia. — Hänen pyynnöstään Ehrenstolpe määräsi

¹ Ks. *J. G. v. Bonsdorff*, m.t. I s. 407 ja seur.; vrt. Kuopion läänistä s. 400 ja *M. Kovero*: Ol. Vibeliuksesta maaherrana, *Hist. Aikak.* 1919 s. 243—244. — Rahvas sai myös kärsiä laittomien ja ylimääräisten maksujen otosta, kuten n.s. tuomarinkapöt ym. Kajaanin läänissä. V:n 1809 tuomarinkapöt (4 kappa) oli maksettu 3 riksillä 3 kill., käräjäkirjuri otti lisäksi ulosottopalkkiota 2 riks. vvs.; pitäjänopettajan kappoista oli 2 vuodelta kannettu 8 riks. 6 kill. (E:n kirj. TO:lle 30. IX. 1811, TO:n pk. 7. XI. 1811). Myös valitettiin makasiineissa olleen väärää mittoja (*Stichaeuksen tarkastuskert.* v. 1812).

16 p. toukok., että Bergbomin oli kutsuttava tavallisille kantopai-koille määräpäiviksi rästiläiset 5 pankkoriksin uhalla suorittamaan kruununmaksunsa; joka ei saapuisi, häneltä se ryöstettäisiin, jolloin hän saisi suorittaa paitsi mainittua sakkoa ja rästejä myös tavallisen palkkion, kyydin ja kestityksen, ulosottomiehelle, kuten yksityisryöstöstäkin, jos huomattaisiin, että ilmeinen niskoittelu ilman köyhyyttä oli johtanut tähän toimenpiteeseen.

Sodan aikaan, jolloin talonpojilla oli osittain verrattain paljon tulojakin, nimenomaan venäjänrahassa, vaikka he sodasta saivat kärsiäkin, oli vielä suuri mahdollisuus veronmaksamiseen. Mutta toiseksi muuttuivat asiat senjälkeen vuosi vuodelta. mikäli yhä uudistuvat katovuodet ennättivät tyhjentää talonpoikain varat ihan loppuun. Paitsi veroja jäivät rästiin hätäapulainat kahdelta, jopa kolmelta kesältä; vakanssimaksuja oli myös ensi kerralla kannettava kolmelta vuodelta yhtäaikaan (ks. s. 275) ja sekin joutui täällä kruununvoutien tehtäväksi, jota paitsi rahakysymys vaikeutti kantoa. Vielä kesällä 1812 katsoi maaherra voivansa tuomitä suuren joukon rästiläisiä maksuun, kehoittaen heitä tekemään äärimmäisiä ponnistuksia, voidakseen hyvällä maksaa.¹ Sillä kertaa tulos olikin joltinen,² mutta senjälkeen tuli äärimmäinen kurjuus ja köyhyys. Veronkannon toimittaminen tuli samalla tähän aikaan äärimmäisen vaikeaksi ja kruununvoutien työtaakka tuli niin suureksi, että heidän täytyi jättää tekemättä sellaiset työt kuin talojen tarkastukset jne. Tuskin kolmatta osaa veroista voitiin veronkantotilaisuudessa kantaa, muut kaksi osaa oli pantava ulosottoon, pantti- ja rästiluetteloja laadittava, jotka olivat melkein yhtä laajat kuin ylöskantokirja, puhumattakaan niistä yhtämittäisistä lyhennysmaksuista, joita voutien täytyi ottaa vastaan ja kuitata sitä myöten kuin verovelvolliset kykenivät hankkimaan rahoja. Lisäksi tulivat lukemattomat yksityiset ryöstöt, joiden luku nousi 2—3 tuhanteen.³

Hätävuosien ohi päästyä tahtoi Ehrenstolpe veronmaksun huonoihin tuloksiin nähden torjua väärää syytöksiä, jotka johtuivat

¹ E:n kirj. TO:lle 11. III. 1814.

² Veroja karttui niin, että vaihdettaviksi lähetetyt ruplat eivät riittäneet.

³ E:n kirj. TO:lle 21. II. 1814 (autiotaloista) ja 18. IV. 1814.

olojen tuntemattomuudesta tai kohtuuttomasta vertailusta muihin onnellisempiin seutuihin. Moni maksajista ei ollut voinut hankkia edes päivän tarpeita, vaikka olisi uhrannut koko omaisuutensa, ja vielä mahdollisempaa oli heidän suorittaa kasaantuneiden kruununrästien maksua; he olisivat muka kyllä suurimmalla halulla koettaneet täyttää velvollisuutensa, jos eivät olisi olleet kykenemättömiä siihen. Veronkantajat taas olivat innokkaasti koettaneet täyttää velvollisuutensa, mutta he olivat väsyttävässä toimessaan kokeneet monenlaisia esteitä. Rästejä ottamassa käydessään he näet useimmissa paikoissa joutuivat vaikeaan välikäteen, kun he toiselta puolen pelkäsivät laiminlyödä velvollisuutensa, mutta toiselta puolen huomasivat velallisen kurjuuden ja kykenemättömyyden maksamiseen, joka olisi vienyt hänet täydelliseen häviöön; näin sai sääli heidät väistymään velvollisuuden täyttämisestä kurjuuden edessä ja pidättymään aloitetusta ryöstöstä, niin oikeudenmukainen kuin se olisi ollutkin. Maaherra tahtoi siitä syystä täydestä vakaumuksestaan sen tiedon perustuksella, joka hänellä oli, tehdä veronkantajille sitä oikeutta, että hän todisti, ettei ollut heidän syynsä monien vuosien kruununrästien karttumisen, vaan että se johtui rahvaan uskomattomasta köyhyydestä.

Ehrenstolpelle tapahtuikin se ilo, että konselji antoi hänen kertomuksensa johdosta 18 p:ltä jouluk. 1813 edellisen vuoden veronkannosta hänelle maalisk. 11 p. 1814 sen tunnustuksen, että veronkanto oli toimitettu innolla ja toimella ja että maaherra oli edellisten vuosien rästien keräämisessä osoittanut kiitettävää intoa ja huolenpitoa kruunun parhaasta, josta hänelle lausuttiin hallituksen mielihyvä.

Ennenkuin tämä kiitos annettiin, oli kuitenkin täytynyt tehdä monta muistutusta Oulun läänin vuositilien myöhästymisen johdosta.

Itsessään oli ensimmäisten vuosien tilien myöhästymisen sota-ajan epäsäännöllisyyksien vuoksi sängen ymmärrettävää, sillä niin paljon oli sota-aika häirinnyt ja vaikeuttanut kruunun tulojen ja menojen tilittämistä. Oulun läänissä ei voitu laatia lainkaan v:n 1807 tilinpäätöstä siitä syystä, että maaherra v. Schoultz oli paelessaan vienyt mukanaan kaikki vuosien 1806 ja 1807 tilintekoon

tarpeelliset laskut ja luettelot sekä rahaston kassan viimeistä äyriä myöten. Samoin oli sekä meri- ja maatullien että postikonttorien tuloista vuodelta 1808 jo ennätetty tehdä tiliä asianomaisille Tukholman virastoille. Kun lisäksi v:n 1807 läänintilikirjan päättäminen oli käytännölliseltä kannalta tarpeetonkin, koska sodan aikana rästit oli julistettu anteeksi ja siis mitään maksujen siirtoa v:lta 1807 ei oltu sallittu, vapautti konselji Oulun lääninkonttorin mainituista tilinteista.¹ Mutta seuraavienkin vuosien tilien laatiminen oli kaikissa lääneissä niin vaikeaa, että hallituksen täytyi laatiessaan joulukuussa 1810 ensimmäiset summittaiset laskelmat Suomen tuloista ja menoista vuosilta 1808 ja 1809 perustautua aivan epämääräisiin arviolaskuihin.² Oulun lääninhallituksesta näytti sentään olevan vielä vaikeampi kuin muualta saada tilejä. Kun vuosien 1808 ja 1809 summittaiset laskelmat viimeinkin saapuivat konseljille, huomattiin, että ne oli laskettu Ruotsin pankkorikseissä ja että ne muutoinkin olivat niin epätäydelliset, että ne täytyi palauttaa takaisin laadittaviksi uusien kaavakkeiden mukaan ja venäjänrahassa. Samoin oli vaikeaa saada läänintilikirjaa (landsbok) päätetyksi: osan läänin tuloista oli Ruotsin kruunu käyttänyt, ja venäläinenkin armeija oli lääniin tultuaan ottanut jyvät ja rahat, mikä kaikki täytyi selvittää, ennenkuin muodollinen kirjanpäättös voitiin laatia. Sittenmin rahanpuute ja vähän väliä myönnettyt veronkannon lykkäykset vitkastuttivat verojen kantoa, jota kesti melkein vuodet läpeensä. Näistä syistä myöhästyi tilitys niin, että lopulta oli v. 1812 laadittava ja lähetettävä tilit neljältä vuodelta yhtäaikaan.

Heinäkuun 15 p. 1812 (saapui 23 p.) käski konselji lähettämään vuosien 1808 ja 1809 summittaiset laskelmat ennen elokuun 16 päivää 1 hopearuplan 44 kop. sakon uhalla jokaista ylitettyä päivää kohden, sekä vuosien 1810 ja 1811 laskelmat ennen elokuun loppua. Kun uuden kaavakkeen johdosta veronkantajilta täytyi vaatia uusia tilejä, ei lääninkonttori voinut valmistaa laskelmia määrää aikaan, koska matkojen pituuden vuoksi tilejä ei aikanaan voitu saada kantomiehiltä. Konseljilta tuli kuitenkin uusi sakon-

¹ E:n kirj. TO:lle 16. II. 1810 ja TO:n vastaus 7. III. 1810.

² *Neovius* s. 231—232.

uhka, ja asettamalla konttoristi Långhjelm vanhan ja väsyneen lääninrahastonhoitajan Gust. Bergbomin avuksi saatiin vuoden 1808 summittaiset laskelmat viimeinkin lähetetyiksi 27 p. lokak. 1812 sekä v:n 1809 laskelmat marrask. 19 p. Mutta vuosien 1810 ja 1811 laskelmien jouduttamiseksi täytyi maaherran 1 p. jouluk. määrätä rahastonhoitajan avuksi vielä Saloisten kihlakunnan henkikirjuri Johan Levon.

Läänintilikirjain lähettäminen myöhästyi myös yhtä paljon. Konselji hyväksyi selityksen, että sota-ajan vaikeudet olivat aiheuttaneet tilien viipymisen, ja vapautti sen vuoksi Uhlbrandtin ja Enbomin edesvastuusta, mutta käski heinäk. 29 p. 1812, että vuosien 1808, 1809 ja 1810 tilikirjat oli sakon uhalla lähetettävä ennen elokuun loppua. Silloin olikin jo v:n 1808 tilikirja valmiina ja lähetettiin se 11 p. elok. Mutta seuraavien vuosien tilikirjojen valmistumista esti se, että monesta paikasta oli tilit vielä lähettämättä. Kun maaherranvirasto oli pari kertaa uhanut sakolla, saatiinkin asiakirjat, niin että v:n 1809 tilikirja voitiin maaherralle näyttää 21 p. lokak. 1812. Bergbomin väsymys ja heikkous esti kuitenkin v:n 1810 tilikirjan valmistumista, josta maaherra 17 p. marrask. ilmoitti konseljille, pyytäen vastuunvapautusta Bergbomille, jonka pari vuotta aiemmin tehty virkaeron pyyntö uudistettiin.

Syyskuun lopulla 1813 viimeinkin lähetettiin v:n 1811 läänintilikirja todisteineen, niin että konselji saattoi kysymyksessä olevain neljän vuoden tilinpäätöksen lähettää keisarille lokakuun lopulla 1813.¹

Tämä tilien viipyminen näytti osoittavan, että lääninkonttorin töiden hoito ei ollut kunnollista. Mutta myös itse maaherran virantoimituksen laadusta oli muodostumassa yhä epäedullisempi käsitys, kuten jo edellisestä kertomuksestakin on tullut selville.

Vaikeata ei ollutkaan löytää virheitä Ehrenstolpen toiminnasta, varsinkin jos piti silmällä ainoastaan muodollisia lain määräyksiä.

¹ TO:n kirj. 28. X. 1813 kkuv:lle ja O.LS:n pk. 15. I. 1813 E:n kirj:n 22. I. 1813 mukana kkuv:lle, *KKv.* a. 1812 n:o 30; E:n kirj. TO:lle 28. V. 1812 ja 21. IX. 1813 ym. — Bergbom ei ollut taipuvainen sijaisen asettamiseen, ennenkuin hän itse olisi vapautettu edesvastuusta.

Toinen asia on, oliko kohtuullista arvostella hänen menettelyään vain muodolliselta kannalta.

Varsinkin hänen ensimmäinen maaherravuotensa oli poikkeuksellista aikaa, joka asetti läänin päämiehelle epätavallisia vaatimuksia. Keskushallitus oli vielä järjestämättä ja sen kontrolli oli melkein olematon. Sprengtporten antoi maaherralle avonaisen valtuuden asettaa virkamiehiä ja avustaa sotajoukkoja, ja kun maaherra tämän perusteella oli ryhtynyt toimenpiteisiin ilmoittaen siitä käskyn mukaan esimiehelleen, niin tämä alussa ei vastannut lainkaan; myöhemmin hän toisiin asioihin antoi hyväksymisensä.¹ Näin ollen oli maaherralle jätetty jotenkin vapaat kädet toimia parhaan ymmärryksensä mukaan.

Toiselta puolen maaherran oli pakko tehokkaasti toimia sotajoukon asioissa ennättämättä kysyä esimiehensä mieltä ja lupaa. Hänen mielestään näissä olosuhteissa maaherralla täytyikin olla laajempi toimivalta. Mutta eipä hän usein paljonkaan joutanut ajattelemaan edes omaa mielipidettään, sillä hän oli sotajoukon taholta hyvin ankaran painostuksen ja uhan alaisena. Tilaukset tapahtuivat tavallisesti sanoilla: je laisse cela à votre responsabilité.² Tällä lailla hän tuli suorittaneeksi verrattain paljon ylimääräisiä ennakkomaksuja, kuten pikälähettien palkkioita, talonpoikain kuljetuspalkkioita, niiden tarkastusmiesten palkkioita, jotka seurasivat kuljetusjoukkueita, rehujen ja viljan sekä leipomoiden lämmityspuiden ostoja, sekä siltojen korjaus- ja rakennustöistä, sairaaloiksi käytettyjen kruununhuoneustojen korjauksista, kanuunavenheiden rakentamisesta ym. johtuvia kustannuksia. Osa näistä ennakkomaksuista oli suoritettava takaisin sotakassasta; syyskuussa 1810 totesi revisori N. J. Idman näiden ennakkomaksujen summaksi 31,943 rpl. 78 kop. set. Toinen osa koski, kuten tiedämme, sellaisia suorituksia, joihin nähden suomalaiset ja venäläiset viranomaiset olivat eri mieltä siitä, mistä ne lopullisesti oli maksettava, kuten esim. silta- ja lotjarakennusten, sotilassairaa-

¹ E:n kirj. TO:lle 6. III. 1810; vrt. *Rauhala* I s. 136. — Barclay de Tolly vaati 15/27. VIII. 1809 kuluneilta kuukausilta laskelmia lääninrahaston tuloista ja menoista. E. väitti ne lähettäneensä joka kuukausi (14. IX. 1809; *O.L.S.* ja *O.L.K.*).

² E:n kirj. TO:lle 6. III. 1810.

lain ylläpidon ym. kustannukset, joiden venäläinen ylijohto katsoi kuuluvan kaupungeille. Tällaisia ennakkomaksuja, jotka osaksi oli ajateltu korvattaviksi ja osaksi tileistä poistettaviksi, ilmoitettiin syyskuussa 1810 olleen yhteensä 13,237 riksiä 25 kill. 7 rst. pankkorahaa; kaikki tähän summaan luetut menot eivät kuitenkaan olleet sotamenoja. Lisäksi oli eri valtionlaitoksia varten annettu myöhempää tilitystä varten ennakkomaksuja, joiden summa mainittuna aikana oli 8,396 riksiä 8. 3. pankko.¹

Mahdollisesti Idman ei saanut selville tilittämättömäin ennakkomaksujen koko määrää. Ainakin sai Stichaeus pari vuotta myöhemmin melkoista suuremman loppusumman: 134,307 rpl. 54³/₄ kop. hopeassa; näihin sisältyivät vielä sodankäynnin johdosta aiheutuneet maksut, joita ei vielä oltu saatu korvatuiksi.²

Nämä viimeksimainitut ennakkomaksut tuottivatkin Ehrenstolpelle myöhemmin suurinta huolta, sillä innoissaan tehdä kaikkensa sotatointen edistämiseksi hän ei läheskään aina ollut muistanut huomioonottaa, mitä tilien tarkastukseen nähden oli vaarinoitettava. Idman huomauttaa esim. puuttuneen tarpeellisia muistiinpanoja ja kuitteja siitä, mihin mikin määräraha oli käytetty; toisista laskuista puuttui muka merkintöjä siitä, että asianomaiset sotilasviranomaiset olivat ne hyväksyneet maksettaviksi, tai todisteita, että palkkionsaaneet olivat suorittaneet sen työn, josta ennakkomaksu oli annettu jne. Joskin Idmanin muistutukset osaksi lienevät olleet kohtuuttomia ja perusteettomia, kuten Ehrenstolpe saattoi osoittaa, oli niissä kuitenkin jotain perää. Arveluttavinta oli, että maaherran maksumääräykset eivät aina perustuneet asianomaisen korkeimman päällikön kirjeelliseen määräykseen ja hyväksymiseen, tai milloin toimenpiteeseen ryhdyttiin yhteisten neuvottelujen perustuksella, hän ei muistanut vaatia päälliköiltä todisteita siitä, että he olivat vaatineet näitä toimenpiteitä, kuten esim. tapahtui, kun rakennettiin sauna lääninlasarettiin keripukkia sairastavia sotilaita varten kenraalimajuri Rachmanovin ja komendantti Starckin pyynnön mukaisesti.³

¹ N. J. Idmanin tarkastuskert. 25. X. 1810, TO. KD. 1810 100/50.

² Stichaeuksen tarkastuskert. 23. XII. 1812, TO. KD. 1813 1/546.

³ E:n kirj. Steinheilille 26. II. 1811 (O.L.K.) sekä Idmanin m.kert.

Sotilaallinen johto oli kyllä sodan aikana tyytyväinen siihen nopeaan ja auliiseen apuun, jota maaherran puolelta näin oli saatu; niinpä saattoi Ehrenstolpe vedota siihen, että Barclay de Tolly oli (kirjelmällä 23. VI. 1809) tunnustanut näiden ennakkomaksujen suuresti auttaneen sodankäyntiin tarpeellisten toimenpiteiden nopeampaa toteuttamista (ks. s. 64). Kuitenkin muuttui silläkin taholla ääni, kun tuli tilinteon aika. Kenraalimajuri Rachmanovin lähettämistä merkinnöistä huomautti Barclay de Tolly, että ennakkomaksuja oli suoritettu lääninrahastosta ilman asianomaista määräystä, jonka vuoksi hän kielsi vastedes maksamasta mitään lääninrahastosta ilman kenraalikuvernöörin, hallituskonseljin tai Oulussa komentavan kenraalin määräystä, jonka kautta maksu tuli »laillisesti välttämättömäksi». ¹ — Keisari antoi sittemmin v. 1810 hyväksymyksensä Ehrenstolpen toimenpiteille, käskien tarkastuksen jälkeen korvata ennakkomaksut Oulun lääninrahastolle. Monta vuotta kului kuitenkin ja paljon selvittelyä, tutkintoja ja kirjoittelua oli tarpeen, ennenkuin asia oli valmis lopulliseen ratkaisuun. Sitä ennen ennätti Ehrenstolpe saada v.t. kenraalikuvernööriltä Armfeltiltakin huomautuksen 19/31 p:ltä maalisk. 1813, ettei vastedes käytettäisi mitään lääninrahaston tai makasiinien varoista muuten kuin vain konseljin nimenomaisesta määräyksestä. ²

Ehrenstolpe laiminlöi myös sen määräyksen noudattamista, että maaherran virkakirjeiden tuli olla lääninsihteerin tai -kamreerin varmentamia, antaen paljon käskyjä joko kirjallisesti ilman varmennusta tai vieläpä vain suullisesti. Itsessään se ei ollut ehdottomasti virheeksi katsottava, sillä maaherrantoimessa sattuu

¹ Kirj. E:lle 23. IX/5. X. 1809 n:o 397 B., *O.L.S.*

² Keisari käski toimittaa alkuperäiset laskut ja kuitit tarkastettaviksi; E. lähetti ne Uhlbrandtin mukana, joka 13. III. 1811 jätti ne provianttikomissionille. Kun likvidatsioonikomitea oli ne oikeiksi havainnut, jätettiin ne sotaministerille ja v. 1812 sotakollegiolle. E. oli tällöin Pietarissa käydessään koettanut saada asiaa ratkaisuun, onnistumatta siinä (E:n kirj. Armfeltille 15. III. 1813, *KKv.* a. 1812 n:o 30). — Rahvaan saatavia (kyytimaksuja jne.) näiltä vuosilta valvottiin samalla; kesällä 1810 E. tutki rästitutkinnoissa niiden oikeaperäisyyttä (E:n kirj. kamaritoimituskunnalle 14. XII. 1813, *KKv.* a. 1813 n:o 37).

varsinkin epäsäännöllisinä aikoina paljon sellaista, joka vain suulisten neuvottelujen ja ohjeiden kautta saa järjestelynsä. Siihenkin aikaan sellaisen välttämättömyys tunnustettiin. Oulun pormestari Ol. Liljedal kirjoittaa maaherralle 5 p. heinäk. 1809 mm. seuraavaa erään laatimansa laivaluettelon johdosta: »Tätä luetteloa ei maistraatti voinut antaa ilman minun apuani, senvuoksi otin laatiakseni sellaisen muistiinpanojeni perustuksella ja lähettääkseni sen, sillä säännöllisten konseptikirjojen pitäminen kaikista toimituksista on sota-aikana pormestarille yhtä mahdotonta kuin maaherralle, joka itse tuntee toimensa ja senvuoksi toimittaa monen monia asioita noudattamatta (läänin)sihteerin ja kamreerin kutsumisen muodollisuutta.»¹

Kuten näkyy, suhtautui siis Liljedal, joka näihin aikoihin asti oli ollut maaherran kanssa ystävällisissä väleissä, myötätuntoisen ymmärtäväisesti tähän muodollisuuksien syrjäyttämiseen, jota vaati sota-ajan kiireellisyys. Mutta sitä paitsi virkamiesten puute, varsinkin lääninkonttorin puolella, aiheutti tällaisen epäsäännöllisen asiointoimittamisen. Ehrenstolpe on itse antanut siitä seuraavan eloisan kuvauksen: » - - - Kun armeija sodan aikana tai sen jälkeen on liikkeessä, niin sattuu joka hetki päivän kuluessa tilauksia ja tarpeita, jotka maaherran täytyy suorittaa minuutissa. Sotajoukko vaati kyytejä moninaiisiin tarkoituksiin, soutajat venheitä, lauttoja suuret määrät kahdeksassa eri paikassa; ja kun marssisuunnitelma muutettiin, täytyi edelliset määräajat myös muuttaa pikaläheteillä, rehujen hankinta, majoitus, valitukset, sanalla sanoen tuhannet tarpeet silmänräpäyksessä järjestää ja ratkaista. Jos minä olin ruoalla, täytyi minun nousta pöydästä, ja jos olin lähdössä kaupungille, niin kohtasin kirjeentuojan tai upseerin joko kadulla tai sisällä, jolloin välttämätön asia oli paikalla toimitettava ex tempore. Jos olisin tässä seurannut rauhan aikana käytettyä työmetodia, niin olisi minun, sihteerin ja kamreerin täytynyt joko aina olla virkahuoneissa tai perustaa kiertävä toimisto (en Embulatorisk expedition). Mutta onnettomuudeksi minulla silloin ei ollut lääninkamreeria eikä konttoristia. Minun ja lääninkirjanpitäjän täytyi kirjoittaa niin paljon kuin jaksoimme.»

¹ *OM. Domboks aligater 1809.*

Tällöin saattoi tapahtua sellainen pikkuseikka, että hän unohti merkitä päivämäärän, jopa nimensäkin.¹

Kiireellisyys ja työvoimien puute ei kuitenkaan aina ollut syynä varmennuksen poisjättämiseen, vaan oli se usein tahallista. Ehrenstolpella oli tietoinen halu yksin toimia maaherrana niissä asioissa, joissa lääninsihteerin tai -kamreerin myötävaikutus hänen mielestään ei ollut välttämättä tarpeen. Sota-ajan jälkeenkin hän jatkoi tätä menettelyä. Kysymys oli hänestä periaatteellisesti niin tärkeä, että kun konselji oli hänelle asiasta tehnyt huomautuksen, hän koetti tähän työjärjestyksen kohtaan saada muutoksen keyättälvellä 1810 Pietarissa käydessään. Silloin hän keisarilta mm. anoi, että niissä asioissa, jotka koskivat järjestyksen ylläpitoa, taloutta ja poliisia (*l'ordre, oeconomie et la police*), hän itse saisi päättää, tahtoisiko hän käyttää varmennusta vai ei, kuten hän edellisen vuoden kuluessa usein oli tehnytkin.²

Muodollisuuksien laiminlyönnistä nimitysasioissa tulee alempana esimerkkejä.

Ehrenstolpe kuului myös niihin, jotka olivat hitaat huomaamaan konseljin merkitystä hallinnon keskuselimenä. Vielä useita kuuksia konseljin perustamisen jälkeen hän antoi maaherran päätöksistä valitusosoituksia majoitus- ym. asioissa kenraalikuvernööriin, ja samoin hän itsekin teki konseljille esityksiä majoitusepäkohdista, nimitysasioista ym. vasta kevätpuolella 1810.³

Senpätähden konselji sai vasta vähitellen ja osittain sattumalta tiedon Ehrenstolpen omavaltaisuuksista ja asioiden epäsäännöllisestä hoidosta.

Sotajoukkojen hyväksi annettuihin ennakkomaksuihin nähden lienee konseljin ollut tukala määrätä kantaansa, kun Ehrenstolpe antoi niin ylimalkaisia ja hämäriä vetoamuksia Sprengtportenin

¹ E:n selitys V.HO:lle.

² Ks. jälkimm. osaa ja *Danielson-Kalmari*: Aleks. I:n aika I s. 59

³ Esim. E:n valitusosoitus majoitusasioissa 27. XII. 1809 (ks. s. 121), ja samoin Langen lesken valituksen johd. 12. III. 1810 (ks. s. 22); E:n esitys TO:lle majoitusepäkohdista 6. III. 1810 (ks. s. 129) sekä alempana mainittava esitys Pyhäjoen ylemmän piirin nimismiehen virasta 29. V. 1810 (ks. s. 297).

hyväksymiseen. Talousosasto tyytyi kuitenkin hänen selityksiinsä sillä perusteella, että keisarin valtuuttamat kenraalikuvernöörit olivat vaitiololla hyväksyneet hänen toimenpiteensä, mutta hänet velvoitettiin pitämään huolta siitä, että armeijan hyväksi annetut ennakkomaksut korvattaisiin lääninrahastolle, ja päätettiin myös pyytää tähän kenraalikuvernöörin välitystä.¹ Mutta myöhempiin maksuihin nähden oltiin ankarampia. Niinpä esim. hänen oli maksettava takaisin ennen mainitut Linnasaaren ruutikellarin korjauttamiseen käytetyt 19 riks. 20 kill. vvs. (ks. s. 91).

Muunkinlainen muodollisuuksien laiminlyöminen ilmeni ennenpitkää. Talousosaston täytyi muistuttaa Ehrenstolpea siitä, että hänen kirjelmänsä eivät olleet päivätyt virkahuoneessa ja asianomaisesti varmennetut; hänelle huomautettiin, ettei samassa kirjelmässä saanut esittää useampaa kuin yhtä asiaa kerrallaan. Eri kertoja täytyi hänelle antaa huomautus siitä, että hän oli esittänyt asian välittömästi konseljin tutkittavaksi antamatta itse ensin päätöstä asiassa; että hän oli jättänyt liittämättä mukaan tarpeellisia hakemuksia ja asiakirjoja tai ollut noudattamatta säädettyä järjestystä viranhauissa, virkain täyttämisisä jne. ja että hän varsinkin raha-asiain hoidossa oli menetellyt virheellisesti.²

Nimitysasioista tuli Levanin nimitys ensimmäisen lääninmaamittarin toimen hoitajaksi (ks. s. 24) talousosastossa esille Uhlbrandtin valituksen kautta; silloin huomattiin, että Ehrenstolpe oli laiminlyönyt tehdä laillisessa järjestyksessä ehdotusta viran täyttämiseksi, ja käskettiin 14 p. toukok. 1810 hänen ryhtyä siihen laillisten muotojen mukaisesti. Ehrenstolpen pyynnöstä sai Levan sentään hoitaa virkaa ja nauttia siitä palkkaa, kunnes vakinaisen viranhoidtaja Wallenborg astui virkaan.³ — Krankin ja Långhjelmin määrääminen varalääninsihteerin ja varalääninkamreerin virkoihin sekä näitä virkoja seuraavan palkan maksaminen

¹ E:n kirj. TO:lle 21. II ja 6. III sekä TO:n pk. 21. III. 1810; kysymyksessä oli ennakkomaksuja ylimääräisiin matkakustannuksiin ja sairaaloja varten 635 riks. 44.4. sekä muonaan ja kyyteihin 2,032 riks. 40.s. pankko (TO:n kirj. E:lle 24. I. 1810). Vrt. *Rauhala* I s. 296.

² TO:n pk. 19. II, 7. III, 28. V, 21. VI, 7. VII. 1810, 2. II. 1813 ym. Lisäesimerkkejä jälkimm. osassa.

³ E:n kirj. 16. XI. 1810 ja TO:n päätös 24. I. 1811.

heille (ks. s. 24) tuli konseljissa esille sen johdosta, että talousosasto tuli määränneeksi lääninsihteerin Snellmanille isojaon toimista tulevan palkkion maksettavaksi v:ltä 1810 säästyneestä varalääninsihteerin palkasta. Ehrenstolpen oli silloin selitettävä asia; hänen pyynnöstään ja kun Snellmankin luopui oikeudestaan palkkioon talousosasto suostuikin 1 p. helmik. 1813 hyväksymään hänen toimenpiteensä, joten Krank ja Långhjelm saivat nauttia palkan toimestaan, kunnes säännöllisellä tavalla nimitetyt Westman ja Hällström astuivat näihin virkoihin. Suostumus perustettiin sillä, että Ehrenstolpella oli ollut toimenpiteeseensä jotain aihetta sen johdosta, että muissakin lääneissä oli asetettu sellaisia virkamiehiä; mutta hänelle huomautettiin, ettei hän olisi saanut pelkän suullisen luvan perustuksella ottaa virkamiehiä ja antaa heidän hyväkseen maksumääräyksiä rasittaen siten valtiota heidän palkkauksellaan.¹

Pahemmin päättyi se, että Ehrenstolpe oli Pyhäjoen ylempään piiriin, Pyhäjärvelle ja Kärämäelle, perustanut uuden nimismiehenviran (ks. s. 29). Hän teki siitä ilmoituksen konseljille vasta 29 p. toukok. 1810, huomauttaen, että tämä piiri kaipasi pysyväistä kruununpalvelijaa, joka vastaisi kruununajojen hoitamisesta tässä Oulun, Vaasan ja Kuopion läänien yhtymäkohdassa. Konselji katsoi kyllä viran tarpeelliseksi, koska tämä puoli piiriä kuului toiseen tuomiokuntaan kuin Siikajoen puoleinen, joten yhteisen nimismiehen oli vaikea saapua käräjille, jos ne olivat kummassakin tuomiokunnassa yhtäaikaan; tällä perustuksella oli Lange jo 31 p. jouluk. 1806 anonut piiriin eri nimismiestä. Mutta koska Ehrenstolpe oli omavaltaisesti, saamatta vastausta Sprengtportenille muka tekemäänsä esitykseen, perustanut uuden nimismiehento-

¹ Konselji hyväksyi 26. VI. 1811 myös sen, että E. oli Sprengtportenin kirjallisen määräyksen perusteella antanut lääninsihteerille ja -kamreerille viimeisen neljänneksen v:n 1808 maaherranpalkasta (ks. s. 22). — Sprengtportenin suullisen vastauksen perusteella oli Ehrenstolpe antanut kirjanpitäjä Enbomin nauttia virkaanastumispäivästä lukien koko palkkaansa, lyhentämättä siitä hautausapumaksua; se täytyi sittemmin peruuttaa (N. J. Idmanin tarkastuskert.; E:n kirj. Uhlbrandtille 9. IV. 1812, O.LK., vrt. *Danielson-Kalmari*: A:eks. I:n aika 11 s. 323—324, *Rauhala* I s. 304—306).

men menoarvion ulkopuolella ja vasta 8 kuukautta konseljin perustamisen jälkeen ilmoittanut sille asian ratkaisua varten, sekä koska hän oli aiheuttanut valtiolle suuren menoerän maksattamalla tälle nimismiehelle palkkaa, muistutti konselji häntä tästä sopimattomasta menettelystä ja velvoitti hänet korvaamaan kruunulle kysymyksessä olevan nimismiehen palkan, lukien Haminan rauhanteon päivästä asti (konseljin päätös 2 p. heinäk. 1810).

Voimme jo etukäteen arvata, että Ehrenstolpe tunki katkeruutta siitä, että hänen virkanimityksensä eivät saaneet vahvistusta ja että ne lupaukset, joita hän asianomaisille oli antanut, eivät täyttyneet. Tätä pahaa mieltään hän on kerran esimiehelleen purkanutkin. Sen johdosta, että v.t. kenraalikuvernööri Armfelt oli hänelle huomauttanut hänen laiminlyönnistään asettaa iäkkäälle ja raihnaiselle lääninrahastonhoitajalle apulaista tämän työn jouduttamiseksi, vastasi Ehrenstolpe: »Kenet minun pitäisi ottaa ja siihen määrätä? Alaisiani kruununvouteja ja henkikirjureita en voi veronkantojen kestäessä temmaista heidän uutterasta ja vastuullisesta työstään, ja kukaan laitoksen ulkopuolella ei tahdo ottaa itselleen sellaista tehtävää; sillä jos hän olisikin varma minun puoltolauseestani ehdollepanossa, kun toimi tulee avoimeksi, niin onko hän siltä aivan varma, että hän saa nimityksen. Kaksi tuoretta esimerkkiä: ensimmäinen maanmittari, jonka minä korkeimman hallituksen minulle antaman vallan nojalla asetin virkaan, sekä virkaatekevä (läänin)kamreeri, jonka konselji määräsi toimeen minun esityksestäni, syrjäytettiin, kun virat täytettiin.»¹

Paitsi Ehrenstolpea vastaan kohdistuivat moitteet ja syytökset lääninkonttoria ja etenkin lääninkamreeri Uhlbrandtia vastaan, jota viimeksimainittua pidettiin aivan kykenemättömänä hoitamaan virkaansa. Lääninkonttorissa käsiteltyjen asiain tilasto ei kyllä osoittaisi epäsäännöllisyyksien jatkuneen hänen aikanaan. Vuodelta 1810 sellaista tilastoa ei ole — kuvaavaa kyllä —, mutta seuraavan vuoden 1811 tilasto osoittaa tälle vuodelle siirtyneen 23 ratkaisematonta asiaa ja uusia tulleen vuoden kuluessa

¹ Armfeltin kirj. 14/26. III. 1813 ja E:n vastaus 15. III. 1813, *KKv.* a. 1812 n:o 30.

1,226; näistä 34, joista ennen vuoden loppua ei oltu ennätetty saada vaadittuja selityksiä, siirtyi seuraavalle vuodelle.¹ Muodollisesti oli siis asiainkulku säännöllinen.

Yleinen käsitys oli kuitenkin, että lääninkonttorin asiat olivat aivan retuperällä. Sitä vahvistivat viralliset tarkastukset, joita keskushallituksen puolesta tehtiin, sittenkun sen oma toiminta oli päässyt järjestymään.

Ensimmäisenä saapui tarkastusta pitämään konseljin reviisori Nils Johan Idman, joka konseljin käskystä 27 p:ltä elok. 1810 tarkasti lääninrahaston kassan ja lääninkonttorin kirjat ja luettelot antaen siitä lausuntonsa tarkastuspöytäkirjaan maaherranviraston kokouksessa 5 ja 17 p. syysk. Läsä olivat kokouksessa paitsi tarkastajaa vain kamreeri Uhlbrandt, jonka Idman selitti esteelliseksi asiain käsittelyyn osaa ottamaan, ja rahastonhoitaja Gust. Bergbom. Konseljille antamassaan kirjelmässä 25 p:ltä lokak. 1810 Idman vain lyhyesti ilmoittaa, että tilit oli yhä edelleen tehty Ruotsin pankkoseteleissä, joka kuitenkin oli luvattu korjata ylöskantovuoden päättyessä.² Mitään täydellisiä diaarioita ei lääninkonttorissa ollut viimeksi kuluneilta ajoilta (s.o. 1809 v:n alusta asti), jonka vuoksi hänen oli täytynyt olla vailla luotettavia tietoja useilta tilinteon eri puolilta, varsinkin kun v:n 1808 tilikirjaa ei vielä oltu aloitettukaan ja kun v.t. kamreeri Uhlbrandt oli tähän toimeen vähemmän perehtynyt, hän kun ei ollut ennen liikkunut sillä alalla.

Mukana seuranneesta lääninkansliassa pidetystä tarkastuspöytäkirjasta selvisi lisäksi, että läänissä ei ollut olemassakaan kruunulle kuuluvaa lääninrahaston huonetta, jonka vuoksi rahat säilytettiin rahastonhoitajan kotona. Tarkastaessaan rahaston ja lääninkonttorin tilejä oli Idman huomannut tarpeelliseksi läpikäydä lähinnä edellisten kuukausien tilien asiakirjat aina läänin valloituksesta asti. Hänen huomautuksistaan sotajoukoille annetuista ennakkomaksuista on jo ollut puhetta. Lääninkonttorin merkintökirjaan

¹ Summittainen laskelma 29. I. 1812, O.LK.

² Myöhemminkin osoitettiin samaa hitautta. Kun pap.ruplan arvoksi 11. II. 1811 oli määrätty $\frac{1}{3}$ hopearuplasta, tehtiin muutos vasta raha-asiain toimituskunnan kamreerin C. F. Tengströmin 18. VIII. 1813 tekemän huomautuksen johdosta.

oli rahaston tuloista ja siihen suoritetuista maksuista jäänyt merkittämättä melkoinen joukko eriä, joiden summa päättyi 41,616 rikkiin 13 kill. pankkoset. Muistutuksensa Idman kokosi seuraaviin pönsiin.

1) Lääninkonttori oli laiminlyönyt rahaston hallinnon kontrollin;
2) se oli samoin laiminlyönyt velvollisuutensa vaatia ylöskantomiehiltä asianomaista tilitystä ja kannettujen maksujen jättämistä lääninrahastoon;

3) suoritetuista maksuista suuri osa oli joko sellaisia, että kruunua ei olisi saanut rasittaa niillä yli menoarvion, tai olivat ne ennakkomaksuja, joita mahdollisesti ei voitu tunnustaa korvauksen saamiseksi, jonka lisäksi tuli, että ne oli ilman asianomaista laskujen tarkastamista hyväksytty maksettaviksi.

Tämän johdosta katsoi Idman tarpeelliseksi tarkastuspöytäkirjaan esittää, että lääninkonttoria muistutettaisiin näissä kohdin täyttämään velvollisuutensa, sekä pidätti itselleen oikeuden näiden laiminlyömisten johdosta käyttää puhevaltaansa. — Muistutukset kohdistuivat siis yksinomaan Uhlbrandtiin; maaherran syyttäminen lienee myös ollut tarkoituksena, mutta vasta myöhemmän käsittelyn yhteydessä.

Näiden muistutusten johdosta antamassaan lausunnossa 23 p:ltä tammik. 1811 kamaritoimituskunnan kamreeri G. G. Nordensvan vaati Uhlbrandtia huolimattomuuden vuoksi eroitettavaksi viranotoimituksesta sekä asetettavaksi edesvästuuseen siitä, mitä kruunu oli kärsinyt vahinkoa hänen virka-aikanaan. Mutta koska maaherrakin näytti kokonaan laiminlyöneen sen, mitä asetuksissa oli hänelle määrätty kruunun varojen hoitamiseen nähden, oli hänkin oleva yhteisessä edesvästuussa Uhlbrandtin kanssa näistä vahingoista.¹

Ennenkuin Idmanin muistutukset joutuivat talousosaston käsiteltäviksi, kävi Oulun lääninhallitusta tarkastamassa prokuraattorinapulainen Johan Fr. Stichaeus, hänkin konseljin käskystä, joka oli annettu 8 p. lokak. 1812. Tarkastus suoritettiin lokakuussa, mutta tarkastuskertomus on päivätty 23 p. jouluk. 1812. Muistutukset olivat osittain samoja kuin Idmanin tekemät; tärkeimmät olivat seuraavat.

¹ Idmanin tarkastuskert. TO. KD. 1810 100/50.

Ruotsinrahaa oli melkoiset määrät rahastossa, vaikka sitä ei olisi saanut ottaa vastaan ylöskannossa. Lääninkamreeri ja kassakontrollantti eivät olleet tehneet velvollisuuttaan kassan hoitamisessa; jälkimmäisellä ei ollut kassan avaimia. Ennakkomaksujen laadun selvittämiseksi hän oli vaatinut konttorilta erikoisluettelo, mutta sellaista sillä ei ollut; lääninrahastolta hän viimein sai sen sekä jäljennökset maksumääräyksistä. Nämä asiakirjat osoittivat kyllin selvästi maaherran oikeudetonta menettelyä kruununvarojen hoidossa ja konttorin huolimattomuutta ja laiminlyöntiä asianomaisten velvottamisessa tilintekoon. Rästien suuri määrä todisti kantomiesten laiminlyöntejä ja kansan köyhyyttä. Lääninkamreerin puute, joka monena vuonna oli tuntunut konttorissa, oli varmaankin aiheuttanut ne monet epäsäännöllisyydet ja laiminlyönnit tilinteossa, jotka siellä nyt vallitsivat. Uhlbrandt, joka edellisessä kesäkuussa oli eronnut kamreerin toimesta, ei ollut tuntenut tätä alaa ja oli hoitanut tehtävänsä osittain niin huolimattomasti, ettei voitu olla häntä syytteeseen asettamatta. Sekä diaariot ja merkintäkirjat lääninrahaston ylöskannon kontrolloimiseksi että muut tarpeellisten tietojen saavuttamiseksi tärkeät asiakirjat, joita Stichaesus ensi käynnillään oli kysellyt ja läpikäynyt, olivat olleet mitä suurimmassa epäjärjestyksessä ja perin vaillinaisia, joten kruununvarat oli kokonaan jätetty rahastonhoitajan rehellisyyden varaan. Stichaesus Oulussa olon aikana oli kamreerinviran hoitaja Hällström vaivoja säästämättä koettanut konttorin virkailijain avulla täydentää diaarioita ja merkintökirjaa ja panna edes jotakin osaa laiminlyödyistä järjestykseen, mutta pitkä aika oli kuluva, ennenkuin kaikki saataisiin asianomaiseen kuntoon. Anteeksi antamatonta oli, ettei oltu tehty ja lähetetty edellisten vuosien summittaisia laskelmia: maaherra oli syyttänyt lääninkonttoria, tämä rahastonhoitajaa, tämä taas osittain lääninkonttoria ja osittain ikäänsä, kivulloisuuttaan ja kykenemättömyyttään hoitaa virkaansa, josta hän jo kaksi vuotta takaperin oli pyytänyt eroa. Rästitutkinnot, joissa oli poistettu hyvin suuria summia, oli toimitettu ilman kihlakunnanoikeuksien myötävaikutusta, joka oli niin tarpeen sekä yksityisten että valtion oikeuksien turvaamiseksi.¹

¹ Stichaesus kert. 23. XII. 1812; TO. KD. 1813 1/546.

Sekä Idmanin että Stichaeksuksen muistutuksissa on todettavissa yksipuolinen kohdistuminen Uhlbrandtia ja Ehrenstolpea vastaan. Siitä 20 kuukauden ajasta, jota Idmanin tarkastus koski, oli Uhlbrandt ollut kamreerina vain 6 kuukautta, ja monet muistutukset koskivat enemmän hänen edeltäjiään työn suorituksessa. Ehrenstolpe sanoo siitä selityksessään vuodelta 1813: »— usein on vaikeaa peittää tarkoituksiaan niin, etteivät ne tulisi ilmi, ja kuka ei näkisi, että Herra Reviisori haki vikoja vain minussa ja Uhlbrandtissa, välittämättä siitä, että Herra Kamarineuvos Tulindberg ja Lääninkirjanpitäjä Enbom ovat kauemman aikaa kuin hän hoitaneet lääninkonttorin hallintoa sekä Lääninsihteeri Snellman ennen minun virkaanastumistani ja minun poissaollessani ottanut osaa lääninkonttorin töihin. Mutta täällä Oulussa oli vallalla se henki (men den esprit var etablerad här i Uleåborg), että olisi etsittävä vikoja minussa ja Uhlbrandtissa, eikä siinä kohden ole itseään säästetty.» — Moni muistutus ei ota huomioon vallitsevia olosuhteita tai on liian umpimähkäinen. Niinpä Idman paljoksuu sotaväen hyväksi tehtyjen ostoksien kalleutta, muistamatta, että kysymyksessä olevana aikana ruistynnyri maksoi 20 pankkoriksiä ja heinäleiviskä yhden hopearuplan. Joku muistutus ilmaisee sivulta käsin tullutta huomautusta, todistaen oikeaksi, mitä Ehrenstolpe siitä on sanonut. Aiheeton oli väite, että sotaväen ennakkomaksuja ei oltu ilmoitettu korvauksen saantia varten. Ehrenstolpe vastasi, että hän oli lähettänyt Sprengtportenille asiasta 17 kirjelmää ja heinäkuun lopulla 1809 antanut Barclay de Tollylle Turussa persoonallisesti täydellisen luettelon kaikesta, mitä armeijalle oli annettu ennakkomaksuna. Hänen käsityksensä mukaan hätä ei lue lakia; jos haluaa saavuttaa päämäärän, on myös tahdottava käyttää keinoja, jotka siihen vievät.

Talossosastossa otettiin Stichaeksuksen ilmoitukset viipymättä käsittelyn alaisiksi.

Muistutus ruotsinrahan säilyttämisestä lykättiin toiseen käsittelyyn, kunnes saataisiin tietoja siihen kuuluvista seikoista. Huomautus lääninrahaston riittämättömästä valvonnasta ei aiheuttanut rangaistukseen asettamista, vaan vapautettiin maaherra, lääninkonttori ja kassakontrollantti Timming; maaherraa varoitettiin kuitenkin vastedes tarkoin noudattamaan asetusten määräyksiä kruununvarojen säilyttämisestä ja huolehtimaan, että Stichaeksuksen

mainitsemat epäkohdat nopeasti korjattaisiin; hänen oli myös vaa-
dittava, että lääninkonttori poistaisi sen epäjärjestyksen, jonka
oli huomattu vallitsevan sikäläisessä tilintekotoimessa. — Maksamattomista ennakkomaksuista oli kamreeri Tengströmin tehtävä oikeat muistutukset; samoin siitä, että Oulun lääninkonttori oli laiminlyönyt pitää oikeita diaarioita ja kirjoja lääninrahaston las-
kujen kontrolloimiseksi sekä remissiluetteloita samoin kuin oikeita luetteloja rahaston talletuksista ja maksamattomista ennakkomaksuista. — Prokuraattorinvirastolle oli ilmoitettava, että Uhlbrandt oli väärinkäyttäen virkavaltaansa antanut erään määräyksen suorittaa Tornion kruununmakasiinista 15 tynnyriä ohria, jonka määrän mainitun makasiinin hoitaja kruununvouti Jacob Heickell yhtä laittomasti, ilman oikeaa maksumääräystä, oli luovuttanut henkilölle, jolla ei ollut siihen oikeutta. Oulun varastomakasiinin hoitaja E. W. Lilljeqvist oli pitänyt makasiinissaan 98 tynn. 4 kappaalaa ohria yli määrän, josta myös oli ilmoitettava prokuraattorinvirastolle. Samoin oli sinne lähetettävä ilmoitukset Uhlbrandtin ja lääninkonttorin laiminlyönneistä laatia tarpeellisia merkintöjä lääninrahaston kontrolloimiseksi.¹

Idmanin muistutukset esitettiin talousosastossa vasta 21 p. tammik. 1814 ja jätettiin ylläesitettyjen päätösten mukaisesti kamreeri Tengströmin käytettäväksi niiden muistutusten laatimissa, jotka 29 p. heinäk. oli annettu hänen tehtäväkseen.²

Ehrenstolpea vastaan eivät siis nämä Idmanin ja Stichaeuksen tarkastuskertomukset aiheuttaneet syytteen nostamista tai muita rangaistustoimenpiteitä. Mutta sensijaan oli Stichaeus jättänyt prokuraattorinvirastolle eri virkamiehiä vastaan joukon kirjallisia valituksia, joita hän oli matkallaan saanut, ja näiden joukossa oli myös valituksia Ehrenstolpea vastaan. Niiden esittäminen kuuluu kuitenkin teokseni jälkimmäiseen osaan.

¹ TO:n päätökset 29. VII ja 12. XI. 1813. Aikaisemmin 25. I päätettiin hankkia uudet jyvämitat makasiineihin (ks. s. 286) sekä vaakoja punnuksineen, joita tarvittiin viinavuokraajvien kannossa.

² Stichaeus kävi myös v. 1815 tarkastamassa Oulun lääninrahastoa (kirjelmä 30. VI. 1815 TO:lle). Sen pahempi en ole saanut käyttääkseni hänen tältä matkaltaan laatimaansa kertomusta, jonka E. G. Palmén on referoinut Hist. Ark. XVII, pk. s. 54-58. — 3/15. I. 1816 hän ehdottaa Oulun lääninsiht. J. Snellmanille laamannin nimeä tai Wladimirin ritarikunnan IV luokan merkkiä (KKv. a. 1811 n:o 125).

SISÄLLYSLUETTELO.

Edellinen osa.

I. Ehrenstolpen aikaisemmat vaiheet ja hänen maaherraksi tulonsa.

Ehrenstolpen suku ja sukulaiset Suomessa, s. 1. Sotapalvelus ja opetustoimi Sprengtportenin perustamassa kadettikoulussa, s. 2. Ehrenstolpen suhtautuminen Anjalan liittoon, s. 4. Osanotto v:n 1789 sotaan ja eroaminen sotapalveluksesta, s. 7. V:n 1808 sodan aikana esiintyy tilaisuus päästä maaherraksi, s. 9. Sprengtportenin antamat ohjeet vastanimitetylle Oulun maaherralle, s. 12. Ehrenstolpen virkaanastujaisjulistus, s. 15. Keisarillinen juhla, s. 16. Kansan kuuliaisuus. uudelle esivallalle, s. 17.

II. Läänin hallintolaitos ja taloudelliset olot valloituksen jälkeisinä aikoina.

Lääninhallituksen työ ja henkilökunta uuden valtakauden alussa, s. 19. Hallinnolliset piirit ja niiden virkamiehet, s. 27. Maaseudun elinkeinot, s. 29. Elinkeinovyöhykkeet: eteläinen maanviljelysvyöhyke, s. 32; suurten jokien suupuolen kalastusvyöhyke, s. 32; pohjoisempain takamaiden ja Lapin karjatalous-, metsästys- ja kalastusvyöhyke, s. 33. Pohjoisten pitäjien maakauppa, s. 34. Karjalaisten kulkukauppa, s. 35. Pohjoisemmat liikenneyhteydet, s. 37. Kaupungit ja niiden kauppa, s. 39. Rahakysymys, s. 43. Sodan jäljet ja Ehrenstolpen ensimmäiset vaikutukset lääniin saapuessaan, s. 44.

III. Venäläisen sotaväen kuljetustoiminnan avustaminen.

Muonan ja hevosten puute viivyttävät hyökkäystä Länsipohjaan, s. 47. Muonankuljetuksen tiet, s. 49. Sprengtportenin huolehtiminen kuljetusvelvollisuuksien suorittamisesta, s. 49. Hyökkäykseen siirtyminen Oulun porvariston antamain muonalainojen avulla, s. 51. Ehrenstolpe järjestää hevosten ottoa kruununajaja varten, s. 52 ja asettaa laillista määrää ylittävän uhkasakon ajoista poisjääneille, s. 54. Hevosten saannin vaikeus, s. 58. Sotaministerin moitteet ja Ehrenstolpen puolustautuminen, s. 61. Barclay de Tollyn antama kiitos, s. 64. Ehrenstolpea vastaan ei esiinny valituksia kuljetusasioissa, s. 65.

Jokien ylikulun turvaaminen, s. 65. Kuljetuksen järjestäminen Oulujokea ja Pohjanlahtea myöten, s. 68. Martinkevitsin avustaminen kanuunavenheitteiden rakentamisessa, s. 70. Ehrenstolpen valitus Martinkevitsia vastaan ja tämän erottaminen, s. 76. Ehrenstolpen ja Oulun porvariston myötätuntoinen avuliaisuus venäläistä sotajoukkoa kohtaan, s. 82. Keisarin kiitos ja palkinnot sotatoimien päättymisen jälkeen, s. 83. Ehrenstolpen palkintoesitykset, s. 86. Kuljetustoimi rauhanteon jälkeen, s. 86. Pari syytöstä Ehrenstolpea vastaan, s. 91.

IV. *Majoituskysymys Oulussa v. 1809.*

Ruotsalaisen majoitusjärjestelmän riittämättömyys uusissa oloissa, s. 93. Maistraateille jää oikeus välittää majoituksen jakaminen, s. 94. Majoitusoikeuksiin nähden noudatetaan tärkeissä kohdin venäläistä järjestelmää, s. 96. Oululaisen majoituksen raskaus ja epätasaisuus, s. 98. Maistraatti ja pormestari vastustavat kaupungin majoitusrasituksen lisäämistä, s. 101. Ehrenstolpen suhtautuminen venäläisten vaatimuksiin ja majoituksen tarkempi säännöstäminen, s. 106. Yritys lisätä asuinhuoneiden lukumäärää, s. 112. Majoituskomitean perustaminen, sen toiminta ja laillinen pätevyys, s. 113.

V. *Oulun majoituspula v. 1810. Tornion majoitusolot.*

Suunnitelma sotilaskasarmien järjestämiseksi Ouluun särkyä, s. 124. Ehrenstolpe pyytää konseljilta ohjeita majoitusmenettelyyn, s. 128. Konseljin ja kenraalikuvernöörin suhtautuminen kysymykseen, s. 131. Majoituspula kiristyy keväämmällä, s. 133. Majoituspulan päättyminen Oulussa, s. 136. Tornion majoituspula ja Ehrenstolpen toimenpiteet sen johdosta, s. 139. Tornion sotilaskuri ja rajan yli kulkeminen, Ehrenstolpen apu, s. 144.

VI. *Hätäavustustoiminta v. 1809.*

Elatusaineiden puute, s. 146. Hätäavustuksen järjestäminen ja pitäjänkomiteain asettaminen, s. 147. Viljan tuottaminen: jauhoja meritse, s. 150, ja jyviä maitse, s. 152; jyvien varastoiminen Viere-mään, s. 156. Ouluun saapuneen hätäapuviljan käyttö, s. 158. Pitäjänkomiteain toiminta, s. 161. Viranomaisten toiminta, s. 163. Syksyllä 1809 taas kato, mutta ilmoitus siitä ei johda tositoimiin, s. 165.

VII. *Hätäavustustoimet katovuonna 1810—1811.*

Kato syksyllä 1810, s. 167. Ehrenstolpen ilmoitukset konseljille ja Speranskille, keisarin suostumus konseljin avustusesitykseen, s. 168. Ohransiemenen hankinta Hämeestä, Levan asiamiehenä, sekä sen toimittaminen pitäjille, s. 170. Ehrenstolpen ja Levanin toiminnan

arvostelua, s. 177. Kysymys verojyvien rahassa suorittamisesta, s. 178. Viljansaantimahdollisuuksia, s. 179. Hätäsanomat Kajaanin läänistä ja Kuusamosta aiheuttavat kääntein avustustoiminnassa, s. 180. Orrhjelmin saama valtuutus ja hänen toimintansa, s. 183.

VIII. *Hätäavustuksen jakaminen kesällä 1811: pitäjänkomiteain toiminta.*

Pitäjänkomiteain henkiinherättäminen ja uusien perustaminen, s. 189. Niiden piirit ja kokoonpano, s. 190. Komiteain tehtävät ja vastuu, s. 191. Niiden suhtautuminen käskyihin, s. 193. Apuatarvitsevain arkuus ja epäily, s. 196. Hätäapuviljan kuljetus pitäjille, s. 197. Väärinkäytöksiä ja anastuksia, venäläisten mattojen kurja tila, s. 199. Avustuserien määrät taloa ja henkeä kohden sekä eri menettelytavat korvausvaatimukseen nähden, s. 202. Komiteain kokemuksia: tyytyväisyyttä ja katkeruutta, s. 203. Lääninkonttorin toimesta tapahtunut jauhojen jakelu, s. 206. Venäläiset jauhot levittävät punatautia ja kuolemaa, s. 207. Komiteat vapautetaan köyhimmille annetun avustuksen vastuusta ja lainojen takaisin maksun kannosta sekä vastuunalaisuudesta sen suhteen, s. 208. Avustuksen kokonaismäärä ja kysymys sen takaisinmaksusta, s. 210. Tilinteon myöhästyminen ja lainojen kannon lykkäytyminen, s. 214. Eri pitäjien hätäavustusta esittävä taulukko, s. 217. Väärinkäsityksiä, s. 220. Ehrenstolpe ja Orrhjelmin, s. 220. Orrhjelmin loppuehdotus toimenpiteistä nälänhädän estämiseksi, s. 221.

IX. *Hätäavustustoiminta katovuonna 1812—1813.*

Vuosi 1811 hyvä, mutta vieläkin avustuksen tarvetta, s. 223. Sodankylän ja Kuusamon avustaminen, s. 224. Kesällä 1812 täydellinen kato, s. 226. Läänin viljavarastot, s. 228. Venäläisten jauhojen saaminen, s. 229. Suomen vilja-avustuskomitean asettaminen, sen käyttövarat ja suunnitelmat Oulun läänin avustamiseksi, s. 232. Kysymys köyhimpäin auttamisen tavasta sekä lainaamisen vakuudesta, s. 234. Avustuksen lykkäytyminen kesän aikaan, s. 239.

X. *Hätäavustustoiminta kesällä v. 1813 ja katovuosien jälkimainingit.*

Siemenviljan toimittaminen Virosta, s. 240. Komitean asiamies Idman ja hänen ensimmäiset vaikutteensa asiaintilasta, s. 241. Ohransiemenen kysymys, s. 243. Syömäviljan toimittaminen, Idmanin matkat nälkäseuduille, s. 244. Itseavustuksen periaate, s. 252. Rukiinsiemenen toimittaminen, s. 253. »Myranin» juttu, s. 255. Tilastoa v:n 1813 avustuksen määristä, s. 258. Komitean suhde kauppiasiin, s. 261. Idmanin toiminnan arvostelua, s. 261. Hätä jatkuu paikoittain v. 1813—1814, hallituksen myönnytykset, s. 263. Steinheil saa

tiedon Kuusamon hädästä ja toimittaa apua antaen Ehrenstolpelle ankaran nuhteen, s. 264. Ehrenstolpen puolustelu ja syyllisen etsiminen, s. 266. Steinheil syyttää Ehrenstolpea vitkastelemisesta myös kehruu- ja kutoma-aineksien hankkimisessa, s. 268. Kansan kiitollisuus hallitsijaa kohtaan, s. 270. Nälkäänkuolleiden tilastoa, s. 271. Läänin toipuminen katovuosien jälkeen, s. 271.

XI. Kameraalisen hallinnon vaikeudet ja muistutukset maaherran sekä lääninkonttorin toimintaa vastaan.

Uusia ulostekorasituksia läänin asukkaille: kuntien sairashoitokustannukset, s. 274; vakanssiverot, s. 275; kurssivaihtelujen aiheuttamat verojen lisämaksut, s. 276. Uudistalojen liikaverotus ja heikkous, s. 279. Talojen halkomisesta heikkoja taloja, s. 281. Omaisuuden joutuminen ryöstöön verosta; kysymys verotalojen myymisestä 3 vuoden rästeistä, s. 282. Kysymys verojen vähentämisestä, s. 285. Veronkannon vaikeudet, s. 286. Läänin vuositilien myöhästyminen, s. 288. Maaherran toiminnassa muodollisuuksien laiminlyöntiä ja omavaltaisuutta ennakkomaksuissa, s. 290; varmennuksen poisjättäminen virkakirjesitä, s. 293; muita virheitä, 295. Konseljin suhtautuminen näihin virheisiin, s. 295. Lääninkonttorin tarkastukset ja konseljin päätökset niiden johdosta, s. 298.

LYHENNYKSIÄ JA SELITYKSIÄ.

Teoksia.

- J. G. von Bonsdorff*: Kamerallagf. = Stor-Furstendömet Finlands Kameral-lagfarenhet, systematiskt framställd af Johan Gabriel von Bonsdorff, I—III, Hels. 1833.
- Castrén* = Robert Castrén: Skildringar ur Finlands nyare historia, första samlingen, Hels. 1881.
- Danielson*: S. sota = J. R. Danielson: Suomen sota ja Suomen sotilaat vuosina 1808 ja 1809, Hels. 1896.
- Danielson-Kalmari*: Aleks. I:n a. = Aleksanteri I:n aika, I—III, Porv. 1920, 1922 ja 1923.
- Deutsch* = Oeconomiska Anteckningar rörande Norra delen af Uleåborgs Län, under resor derstädes, på Hans Erlauchts, Riks-Cancel-leren m.m. Grefve N. P. Rumänzoffs omkostnad och Kejs. Finska Hushållnings-Sällskapets försorg gjordé åren 1814 och 1815 af H. Deutsch (Kejs. Finska Hushållnings-Sällskapets Handlingar, III Tomen, s. 263—408).
- Is. Fellman*: Handlingar = Handlingar och Uppsatser angående Finska Lappmarken och Lapparne, samlade och utgifna af Isak Fellman, I—IV (Suomalaisen Tiedeakatemia julkaisemia Pohjoismaiden historiaa valaisevia asiakirjoja), Hels. 1910—1915.
- J. Fellman*: Ant. = Anteckningar under min vistelse i Lappmarken af Jacob Fellman, I—IV, Hels. 1906.
- Hist. Aikak. = Historiallinen Aikakauskirja.
- Hist. Ark. = Historiallinen Arkisto.
- Lindén* = K. E. Lindén: Sjukvård och läkare under kriget 1808—1809, Hels. 1908 (Skrifter utg. af Svenska Litteratursällskapet i Finland, LXXXV).
- Lindström* = Gunnar Lindström (Sarva): Suomen kaupasta Aleksanteri I:n aikana, I. Järjestymisvuodet 1808—1812, yliopistoll. väitöskirja, Hels. 1905.
- Michailovski-Danilevski* = Beskrifning öfver Finska kriget till lands och sjös åren 1808 och 1809 uppå allernädigste befallning författad af General-löjtnanten Michailovski-Danilevski, öfversättning från ryskan, Tavastehus 1850.

- Neovius* = Ernst Neovius (Nevanlinna): Suomen raha-asiain järjestämisestä Porvoon valtiopäiviä lähinnä seuranneina vuosina, I, yliopistoll. väitöskirja, Hels. 1899.
- Rauhala* = K. W. Rauhala: Suomen keskushallinnon järjestämisestä vuosina 1808—1817, I, yliopistoll. väitösk., Hels. 1910.
- Sjögren*: Kemi-Lappmark = Anteckningar om Församlingarne i Kemi-Lappmark af And. Joh. Sjögren, Hels. 1828.
- Sen. alam. kert. 1812 ja 1816 = Suomen hallituskonseljien ja senaatin alamaiset kertomukset vuosilta 1812 ja 1816 Suomen taloudellisesta tilasta, hallinnosta ja lainkäytöstä (Todistuskapp. Suomen historiaan VII, julk. Suomen Historiallinen Seura).
- S.h.kv.* = Suomenmaan hallinnollista kirjevaihtoa vuodelta 1808, I—II, Hels. v. 1893—1895 (Todistuskappaleita IV).
- Spr.v.kv.* = Yrjö Maunu Sprengtportenin, Suomen kenraalikuvernöörin virallista kirjevaihtoa vv. 1808—1809, Hels. 1882 (Todistuskappaleita I).
- E. S. Tigerstedt* = Haapaniemi krigsskola, dess lärare och elever. Anteckningar, handlingar, bref och matrikel, Hels. 1910.
- Saara Wacklin* = Satanen muistelmia Pohjanmaalta, 2:n painos, Hels. 1900.
- Wasastjerna*: Ättartaflor = Oskar Wasastjerna: Ättartaflor öfver den på Finlands Riddarhus introducerade adeln, I—II, Porvoossa 1879—1880, supplementband 1883.
- 1700-luvulta mainitut asetukset ovat ilman eri viittausta löydettävissä *Modéen* asetuskokoelmasta.

Arkistoja.

- SVA.* = Suomen Valtionarkisto.
- VSp.* = Valtiosihteerin viraston arkisto.
- KKv.* = Kenraalikuvernöörin viraston arkisto.
- Журналъ* tarkoittaa asianomaisia Sprengtportenin, Barclay de Tollyn ja Steinheilin kirjikirjoja.
- O.LK.* = Oulun lääninkonttorin arkisto.
- O.LS.* = Oulun lääninkanslian arkisto.
- OM.* = Oulun maistraatin arkisto.
- V.HO.* = Vaasan hovioikeuden arkisto.

Muita lyhennyksiä.

- TO.* = konseljin (senaatin) talousosasto.
- Oik.os.* = konseljin (senaatin) oikeusosasto.
- V.HO.* = Vaasan hovioikeus.
- KD.* = kirjediaario.
- SD.* = supliikkidiaario.

H.K.M. = Hänen Keisarillinen Majesteettinsa.

vsiht. = valtiosihteeri.

kkuv. = kenraalikuvernööri.

knk. = kuninkaallinen.

mh. = maaherra.

mhv. = maaherranvirasto.

mstr. = maistraatti.

krv. = kruununvouti.

nm. = nimismies.

mkom. = majoituskomitea.

pk. = pöytäkirja.

kert. = kertomus.

kirj. = kirjelmä (memoriaali).

a. = asiakirja.

s.p. = samana päivänä, samalta päivältä.

v.l. = vanhaa lukua.

Rahain ja mittojen selityksiä.

Merkintä »vvs.» tarkoittaa Ruotsin valtionvelkaseteleitä, joiden arvo oli $\frac{2}{3}$ pankinseteleistä; näiden arvo taas oli Suomen erotessa Ruotsista sama kuin hopearahan (hopeariksi = 5 mk. 76 pn. Suomen kultarahassa).

Hopearupla = 4 Smk. kullassa.

Tšetvertti oli 13 *L* 19 *z* ruotsal. painoa; kääreineen tšetverttimaton ilmoitettiin painavan 7 puutaa 20 naulaa venäl. painoa eli 14 *L* 8 *z* 24 luotia ruotsal. painoa.

Puuta = 38 $\frac{1}{2}$ *z* ruotsal. painoa.

Kuli vastasi 9 puutaa venäl. painoa eli n. 18 *L* ruotsal. painoa. Tšetverttejä ja kuleja tarkoitettavana käytetään matto-sanaa. Vrt. Tietosanakirjaa.

Referat.

I—II. *Ehrenstolpes Amtsantritt als Landeshauptmann nebst einem Überblick über Verwaltung und wirtschaftliche Verhältnisse des Låns.* Carl Henrik Ehrenstolpe, einst ger Günstling von Sprengtporten und Lehrer an der Kadettenschule von Haapaniemi, war 1796 mit dem Range eines Oberstleutnants aus dem Kriegsdienste geschieden und hatte danach nach einem Landeshauptmannposten gestrebt. Während des Krieges war er 1803 durch Vermittlung des russischen Kommandos nach Petersburg gegangen, wo ihm mit Hilfe des Generalgouverneurs Sprengtporten der vakante Landeshauptmannsposten des Låns Oulu (Uleåborg) am 12./14. Jan. 1809 übertragen wurde.

Die Lånsverwaltung von Oulu hatte nach der Eroberung in vielfacher Beziehung eine grosse Arbeitslast zu bewältigen. Die Kriegszeit und die Armut der Bevölkerung infolge der Hungerszeit veranlassten Mehrarbeit und allerlei Schwierigkeiten. Nach dem Friedensschluss wurde dem Lån der von Schweden abgetretene Teil von Westerbotten und Lappland einverleibt, wodurch das Areal des Låns auf das Doppelte anwuchs; ferner wurden bei der Regelung der Verwaltungstätigkeit des Landes bis auf weiteres auch die Amtspflichten der Landeshauptleute vermehrt. Im Lånskontor herrschte eine Zeitlang grösser Mangel an Beamten: während der Abwesenheit des Lånskämmerers Tulindberg (zunächst als Expert auf dem Landtag zu Porvoo (Borgå) und darauf als Mitglied des Konseils) war daselbst mehrere Monate lang nur *ein* Beamter, und ein diensttuender Lånskämmerer war erst März 1810 zu beschaffen. Herbst 1810 fand schliesslich eine derartige Vermehrung der Arbeitskräfte statt (Vizelånssekretär und Vizelånskämmerer), wie sie während des Krieges den südlichen Lånsverwaltungen bewilligt worden war. Auch der Lånskassierer war betagt und kränklich, aber seine Entlassung konnte auf Jahre hinaus nicht geregelt werden.

Die Landwirtschaft war nur im südlichen Teile des Låns Haupterwerbsmittel. In der Mündungsgegend der grossen Flüsse lieferte der Fischfang den Hauptlebensunterhalt und auf den weiten Flächen des nördlichen Oberlands hatten Jagd und Fischfang noch weiterhin eine so grosse Bedeutung, dass nur bei deren Versagen — wie gerade in den betreffenden Jahren geschah — tatsächlich Hungersnot in diesen Gegenden einzog. In den südlichen Kirchspielen Lapplands hatten

die Neubauern mit ihrer Viehwirtschaft schon zum grossen Teile den lappischen Charakter der dortigen Siedlungen vernichtet.

In den nördlichen Kirchspielen hatte sich im Austausch leichterer Speise- u. a. Waren ein bemerkenswerter fahrender Handel entwickelt, dessen Zentren die Kirchspiele Kemi, Ala- und Ylitornio waren und der den Handel von Tornio zu verdrängen drohte, indem er den Warenaustausch teilweise geradewegs mit Stockholm und dem übrigen Finnland vermittelte. Aus Russisch-Karelien ergoss sich daneben ein anderer gewaltiger Strom fahrender Handelsleute in das Län, die aus den Häfen und Handelsorten des Ladogasystems und des Eismeeress den russischen Industrieartikel- und früher auch Mehlexport nach Finnland und den Häfen des Bottnischen Meerbusens vermittelten. Aus dem Län Oulu waren zum Austausch fast nur Rohfelle auszuführen, sodass dieser Handelsaustausch für das Län finanziell sehr ungünstig, wenn auch unumgänglich war. Als Handelswege kamen in den nördlichen Teilen des Läns fast nur die Gewässer in betracht. — Während des Krieges 1808 hatten vom Eismeer aus sogar indische Waren das Län passiert, in den folgenden Jahren aber war dieser Weg versperrt, und infolgedessen waren auf diesem Wege keine Lebensmittel ins Län zu bekommen, was die Wirkung der Hungersnot noch in verheerendem Masse steigerte. — Auch aus Finnisch-Karelien ging der Handel mit dem Län in alter Weise weiter.

Von den Städten ging Tornio (Torneå) seit einiger Zeit schon zurück und infolge des Friedensschlusses verlor es die Hälfte von seinem Handelsgebiet. Zu dem Handelsbereiche von Oulu gehörten die Gebiete des Kemi-, Ii- und Oulufusses sowie Nord-Savo und -Karelien bis Liperi; auch seine Schiffsverbindungen waren ausgedehnter, und zwar beherrschte es besonders den Handel mit Forstprodukten; aber auch bei ihm war der Aussenhandel im wesentlichen von Stockholm abhängig. Den Finnischen Busen hatten die Schiffe von Oulu vor dem Kriege von 1808 nicht befahren, und auch danach hatten sie daselbst wenig zu suchen. — Auch Raahel (Brahestad), zu dessen Handelsgebiet die südlichen Kirchspiele gehörten, hatte Handelsbeziehungen nach Savo und Karelien. Kajaani war fast bedeutungslos.

Der Krieg hatte in der Südhälfte des Läns starke Verheerungen angerichtet, und die Bewohner hatten infolge der Zügellosigkeit und Rechtsverletzungen des Militärs viel auszustehen. Requisitionen und Fuhrdienst nahmen ihnen allen Unterhalt und brachten sie, die schon durch die Hungerjahre hart geprüft worden waren, ans Ende ihrer Kräfte. Unordnung und unglaublicher Schmutz traten überall dem neuen Landeshauptmann entgegen, als er Anfang März 1809 im Län eintraf.

III. *Die Unterstützung der russischen Militärtransporte.* Damals bereiteten die Russen einen neuen Angriff gegen Schweden, besonders in Westerbotten, vor, und infolge davon musste auch der Landeshauptmann von Oulu, dessen Gebiet von dem russischen Militär und Train

von Savo und Karelien aus durchzogen wurde, diesem Durchmarsch in erster Linie seine Aufmerksamkeit und Förderung angedeihen lassen. Pferde und Futter begannen auch schon gänzlich auf die Neige zu gehen. Um die Bevölkerung besser zu den Fuhrn zu bewegen, liess er aus der Länskasse Vorschusszahlungen für Fuhrdienste leisten. Jedoch musste auch zu Zwangsmitteln gegriffen werden: u. a. wurde die von der Marschordnung vorgesehene Geldstrafe auf 10 Reichstaler erhöht. — Auch wurden Anstrengungen gemacht, um im Frühjahr Verkehrsstörungen infolge der Eisschmelze zu verhindern. Die abgebrannten Brücken im Häradsbezirk Saloinen wurden neu aufgebaut; die schwimmenden Brücken im Siika- und Oulufloss wurden neu hergerichtet und für die Flüsse nördlich von Oulu wurden grössere Flössprahme angeschafft. — Nach dem Eisgange bewegte sich der Frachtverkehr auf dem Wasserwege von Savo über den Oulufloss nach dem Bottnischen Busen. Boote und Fahrzeuge wurden für diesen Zweck requiriert und gemietet. Ehrenstolpe überwachte dabei die Rechte der Bevölkerung und verhinderte gleichzeitig Überteuering der Mieten.

Zum Schutze der Frachttransporte vor feindlichen Schiffen bauten die Russen auf Pikisaari bei Oulu Kanonenboote (anfänglich 18 Stück). Der Leiter der Arbeiten, Kapitänleutnant Martinkevitsch, verschaffte sich von den Kaufleuten zu diesem Zweck im Güten oder im Wege des Zwanges Schiffsbauartikel; auch wurden diese von den Landbewohnern gebracht, sogar von Westerbotten, von wo auch — teilweise aus Feindesgebiet — sämtliche Eisenschmiedewaren bezogen wurden. Eine Bauanleihe erhielt er aus dem Länsfonds und von den Ouluer Kaufleuten. Zu Arbeitern wurden anfangs nur Fachleute genommen, aber von Anfang Juli ab wurde auch ungelernete Landbevölkerung zwangsweise herangezogen; Fernbleiben wurden mit 10 Reichstalern bestraft. — Wenigstens ein Teil der Kanonenboote konnte noch an der Verproviantierung der Magazine von Piteå (29. Aug. 1809) teilnehmen, wodurch die Armee Kamenski in Westerbotten gerettet wurde; die Kaufleute von Oulu leisteten auch hier in bar und in Waren Unterstützung. — Ehrenstolpe bemühte sich, die Rechte der Bauern und Bürger zu überwachen, und schliesslich war er gezwungen, über die Massnahmen von Martinkevitsch beim Divisionskommandeur eine eingehende Anklageschrift einzureichen, die zur Untersuchung der Massnahmen von Martinkevitsch und seiner Degradierung zum einfachen Matrosen führte.

Nach Kriegsschluss belohnte der Kaiser auf Vorschlag des Militärkommandos die Mitglieder der Länsverwaltung und die Stadt Oulu für die Hilfe, die sie dem Militär geleistet hatten (die Bürger hatten auch März 1809 dem Militär Proviant geliefert und so den Angriff gegen Westerbotten ermöglicht). Ehrenstolpe erhielt den Stern der I. Klasse der Annenritter und die Stadt Oulu eine goldene Medaille mit dem Bild des Kaisers und mit der Inschrift: »Den Einwohnern

Oulus für bewiesenen Eifer» (auf Russisch und Schwedisch). Die Überreichung fand in feierlicher Sitzung im Rathause am 6. III. 1810 statt. Auf seiner kurz darauf unternommenen Reise nach Petersburg schlug der Landeshauptmann noch für die Kaufleute C. M. Engman und Z. Wacklin, für den Landesvermesser L. Uhlbrandt und den Kronvogt Gab. Bergbom Belohnungen vor.

Auch noch nach Friedensschluss gingen die Proviant- u. a. Transporte weiter mit ihrer Belastung des Bauernstandes und ihren hohen Anforderungen an die Organisationsfähigkeit der Länsverwaltung.

IV. *Die Einquartierung des Militärs* verursachte ebenfalls Schwierigkeiten, und zwar auch in der Friedenszeit, da das russische Militär in seiner Gesamtheit untergebracht werden sollte, im Gegensatz zu dem schwedischen Einquartierungssystem. Die Russen verlangten auch Rechte, die ihnen nach ihrem eigenen Einquartierungssystem zukamen: freies Quartier für die Regimentslazarette, Backstuben, Vorratsmagazine, Kanzleien u. a., sowie freie Heizung (Holz) und Beleuchtung (Kerzen) für die Wachen und für die Militärbäckereien. Buxhoevden hatte jedoch den Magistraten das Recht der Verteilung der Einquartierung auf die Stadtbewohner überlassen.

In Oulu hatte sich der Magistrat schon vor dem Eintreffen Ehrenstolpes kräftig gegen Forderungen zu wehren versucht, die mit den schwedischen Verordnungen nicht in Einklang standen, obwohl anfänglich für die unumgänglichen Ausgaben, wie die Beschaffung von Lazarettartikeln usw., Vorschusszahlungen geleistet wurden. Ehrenstolpe seinerseits wurde wegen dieser Dinge sogleich bei Sprengporten vorstellig und bewilligte aus dem Länsfonds Vorschusszahlungen für Brennholz u. a., bis die Entschädigungsfrage geregelt werde, und bemühte sich um die Regelung der Beschaffung von Brennholz, Fleisch usw. Hinsichtlich der verordnungswidrigen Einquartierungsforderungen hoffte er eine Änderung durch persönliche Vorsprache beim Kaiser in Porvoo zu erreichen. In dieser Hoffnung täuschte er sich jedoch, und so nahm er von weiteren derartigen Versuchen Abstand. — Von seinen Massnahmen zur Regelung der Einquartierungsverhältnisse war die wichtigste die Begründung eines Einquartierungskomitees, das die Einquartierungslast nach Recht und Billigkeit auf die Einwohner verteilen sollte. Dessen erste Arbeit bildete die Taxierung der Häuser; diese Taxierung wurde von den Stadtältesten gutgeheissen und bestätigt, und diese teilten auch die Bürgerschaft in 12 Vermögensklassen auf grund des Geschäftskapitals und der Einkünfte ein. Als bei der Rückkehr der Russen aus Westerbotten grössere Einquartierungslast erwartet wurde, wurde dem Komitee am 25. Oktober 1809 die Regelung der Einquartierung nach den Verordnungen und den eigenen früher aufgestellten Statuten des Komitees anheimgestellt und der Landeshauptmann versah es mit den Befugnissen einer öffentlichen Behörde, über deren Entscheidungen gegebenenfalls beim Landeshauptmann Beschwerde einzulegen war. Für diese Massnahme suchte

er beim Generalgouverneur Genehmigung nach; dieser liess die Sache an den Konseil weitergehen, der am 17. I. 1810 die Massnahme des Landeshauptmannes bis auf weiteres bestehen liess, obwohl sie nicht gesetzmässig war. — Auf grund der Vollmacht von seiten des Landeshauptmanns regelte das Komitee die strenge Einquartierung vom November, indem sie nach der Taxierung die Höhe der Einquartierung bemass; für fehlende Zimmer war Geld zu zahlen, mit dem Minderbemittelte für übermässige Belastung entschädigt wurden. Der Magistrat unterstützte das Komitee in seinen Massnahmen; nur ein paar reiche Bürger legten Beschwerde ein und bestritten die Zuständigkeit des Komitees.

V. Im Januar 1810 versuchte das Einquartierungskomitee von Oulu, die weiterhin umfangreich verbliebene Einquartierung auf einige grössere, als Kasernen ausersehene Häuser zu konzentrieren; auch die Staatsbäckerei wurde in Ordnung gebracht, damit die Militärbäckerei aus den Privatwohnungen dorthin verlegt werden könne. Jedoch beide Versuche scheiterten, und ebensowenig brachte Vorsprache beim Divisionskommandeur Hilfe. Als das Komitee seine Klagen über die zu weit gehenden Forderungen des Militärs und die Unordnung bei der Einquartierung immer wieder erneuerte, trug der Landeshauptmann die Sache dem Konseil (6. III. 1810) mit der Bitte vor, dass dem betreffenden Kommandeur die Wegnahme unnötig vieler Zimmer verboten werde und er, der Landeshauptmann, erfahre, wie gross das unterzubringende Kontingent sei und welche Rechte demselben zugeständen, wobei er gleichzeitig auf die Verordnungswidrigkeit von dessen Anforderungen verwies. Der Konseil befasste sich in diesem Zusammenhange nicht weiter mit der Gesetzmässigkeitsfrage, sondern bat den Generalgouverneur um Abstellung der besagten Missstände. Der Generalgouverneur verlangte auch weiterhin, dass den Regimentslazaretten und -handwerkern freies Quartier zu geben sei; im übrigen seien die gesetzmässigen Anforderungen zu begleichen und das Militär dürfe auch auf dem Lande untergebracht werden. — Inzwischen war schliesslich die Bäckerei in der Staatsbäckerei konzentriert worden, dagegen wurden immer mehr Häuser für die Lazarette gefordert und weggenommen wegen des unter den Soldaten grassierenden Skorbut; im Mai war die Krankenzahl am höchsten. — Im Sommer wurden die Kranken nach anderen Orten überführt; Herbst 1810 wurde die Einquartierung von Oulu auf 2 Kompanien herabgesetzt. Winter 1811 wurde bestimmt, dass die Kosten für Räumlichkeiten, Heizung usw. der Regimentslazarette aus öffentlichen Mitteln zu bestreiten seien. Winter 1812 wurde fast die ganze Einquartierung aus Oulu weggeführt. Kurz vorher 31. I./12. II. 1812 war eine neue Quartierverordnungs herausgekommen, die die Einquartierungspflicht regelte.

Auch in *Tornio* regelte der Landeshauptmann die Einquartierung und stand der Bürgerschaft in der Beschaffung von Brennholz und Fleisch bei. Auch im Grenzverkehr, den die militärischen Wachposten störten, erreichte er Verbesserungen.

VI. *Das Missjahr 1809.* Das Län Oulu wurde damals von einer Periode von Missjahren heimgesucht, die besonders in den nördlichen Kirchspielen sieben Jahre nacheinander, nämlich von 1807—1813, anhielt. In diesen Kirchspielen rührte jedoch die Hungersnot in erster Linie daher, dass Vögel und Eichhörnchen aus den Wäldern verschwunden waren; auch der Fischfang, besonders die Lachsfischerei, brachten damals wenig ein. Vom Eismeer wurde kein Mehl importiert und die Staatsmagazine hatte das Militär geleert.

Die neuen Gewalthaber schritten sogleich zu Unterstützungsmassregeln für die Hungerleidenden: der Kaiser bewilligte für diesen Zweck bedeutende Geldsummen und verfügte die Bildung von Komitees in den Kirchspielen zur Vermittlung der Nothilfe. In dieser Sache veröffentlichte Ehrenstolpe eine Bekanntmachung am 31. V. 1809: die Kirchspielkomitees, deren Vorsitzender der Pfarrer war, hatten auch für die Getreideanleihen und deren Erhebung einzustehen, den Bedürftigsten war jedoch unentgeltlich Hilfe zu leisten. — Der Generalgouverneur Sprengtporten hatte für das Län Oulu 2,827 Kul Mehl gekauft, aber nur 2 Schiffe liefen zum Transport dieser Getreidebeihilfe aus, und auch von diesen erreichte nur das eine Oulu mit 523 Kul. Zur Beförderung auf dem Wege von Savo waren 2,500 Tonnen Roggensaak angekauft worden, aber auch deren Transport im Sommer begegnete so grossen Schwierigkeiten, dass nur 337 Tonnen ihr Ziel erreicht hatten, als die neue Ernte hereingebracht wurde; der übrige Teil des Getreides wurde auf dem Wege in dem Län Kuopio angehalten und dessen Überwachung verursachte auch weiterhin Mühe. Auch von dem eingetroffenen Getreide wurden faktisch zur Nothilfe nur 209 Kul Mehl und 81 Tonnen Saatgut verwendet; zur unentgeltlichen Verteilung waren 48 Kul Mehl bestimmt. Die unregelmässigen Verhältnisse der Kriegszeit und die Militärtransporte hatten den Getreideimport beeinträchtigt; die zum Transport verwendete Beamten-schaft war auch nicht durchgängig ihrer Aufgabe gewachsen.

Der Herbst 1809 brachte abermals eine teilweise Missernte; da aber der Unterstützungsantrag des Konseils dem Kaiser nicht vorgelegt wurde, blieb Ehrenstolpe ohne Dispositionsmittel.

VII. *Missjahr 1810—1811.* Herbst 1810 brachte eine so starke Missernte, wie sie seit einem Menschenalter dort nicht vorgekommen war. Der Konseil wagte es jetzt, Ehrenstolpe zur Verwendung von 15,000 Silberrubeln zum Ankauf von Gerstensamen zu ermächtigen, wozu auch der Kaiser seine Einwilligung gab; dagegen wurde das Schreiben Ehrenstolpes, worin er um weitere Dispositionsmittel bat, dem Kaiser nicht vorgelegt. Mit den genannten Mitteln wurden in der Umgebung von Tampere (Tammerfors) 652 Tonnen Gerstensamen angekauft, aber wegen der Bequemlichkeit Ehrenstolpes und der Getreidekäufer verspätete sich der Transport so sehr, dass der Hauptteil des Transports erst am 6. Mai in Oulu eintraf, sodass nur der Südteil des Läns den Samen noch während der Schneebahn erhalten konnte. Im Juni

wurde dann der Same nach Ii und dem Häradsbezirk Kajaani gebracht. Pudasjärvi und das ganze Gebiet des Kemi- und Tornioflusses blieben ohne Samen; nach Kuusamo und auf Veranlassung einer Privatperson auch nach Kemijärvi war bereits im Winter Hilfe gesandt worden. — Obgleich der Same erst spät eintraf — z. B. in Hyrynsalmi erst am 20. Juni — wurde er doch noch zur Saat verwendet, und die Gerste gelangte in dem heissen Sommer noch zur Reife.

Das Volk hätte nun auch sein verordnungsmässiges Recht den Getreideschuss mit Geld zu bezahlen benutzen und aus den Kronmagazinen Saatgut zur Aushilfe in der Notlage kaufen dürfen. Der Konseil machte jedoch nur zögernd Zugeständnisse — ja am 22. XI. 1810 wurde sogar befohlen, dass das Steuerkorn bei seiner Einziehung der Armee abzutreten sei; im Januar bequeme sich jedoch der Konseil zu teilweisen Zugeständnissen. Im April meldete Ehrenstolpe der Regierung, dass aus dem Häradsbezirk Kajaani und aus Kuusamo beunruhigende Notrufe zu ihm gedrungen seien; daher trat der Konseil schliesslich alle Vorräte der Kronmagazine zur Nothilfe ab und beschloss, den Kaiser um die Erlaubnis zur Bewilligung weiterer Mittel zu befragen. Am selben Tage, 25. IV. 1811, hatte jedoch der Kaiser auf den eingelaufenen Vortrag des Generalgouverneurs Befehl gegeben, zu energischen Abwehrmassnahmen gegen die Not zu schreiten, und bewilligte ausser den bisherigen Unterstützungsbeträgen 2,300 Tsetvert aus den Armeemagazinen und soviel Geldmittel aus dem Überschuss des Finnischen Staates, als der Konseil für gut befand: angesichts der notleidenden Menschheit dürfe man sich nicht um die Kosten bekümmern. Auch sei ein besonderer Vertreter des Konseils in die Hungergegenden zu entsenden, um die Landeshauptleute in der Hilfstätigkeit zu unterstützen; hierzu wurde der Vortragende Sekretär des juristischen Departements, A. F. Orrhjelm, ausersehen, der an Ort und Stelle zu den Massnahmen zu schreiten habe, durch die die Absichten des Kaisers am besten verwirklicht würden. In Oulu traf er am 27. Mai ein, und er ging sogleich an die Beschaffung von Getreide, das er von zahlreichen Kaufleuten und anderen Anbietenden, teilweise sogar aus Estland, kaufte. In die entfernteren Gegenden konnte die Unterstützung im wesentlichen erst im Juli geschickt werden. Orrhjelm reiste selbst in die Hungergegenden bis nach Ylitornio und die entferntesten Kirchspiele des Häradsbezirks Kajaani, um Transport und Verteilung der Unterstützung zu kontrollieren.

VIII. *Bei Verteilung der Nothilfe Sommer 1811* zog Orrhjelm die Kirchspielkomitees heran, die Ehrenstolpe hatte wiederum in Funktion treten lassen. Solche waren diesmal für jedes Kirchspiel zu bilden, abgesehen von Sodankylä und das eigentliche Lappland. Nach den Bestimmungen des Landeshauptmanns und Orrhjelm's hatten sie das russische Mehl zu verteilen und den Kronvögten ein Verzeichnis derer zu geben, die Korn brauchten. Diese Leute hatten dann selbst das Korn aus den Kronmagazinen abzuholen. Die Komitees waren un-

bedingt verantwortlich für die Rückzahlung der Anleihen. Über die Entschädigung der Beihilfe für die Ärmsten war man zu Anfang im Ungewissen; Ehrenstolpe hatte schon am 29. IV. Hoffnung gemacht, dass dies ein kaiserliches Geschenk sein werde und später versprach er, einen diesbezüglichen Antrag zu stellen. Da jedoch die Orrhjem gegebene Instruktion in dieser Beziehung unbestimmt war, musste der Landeshauptmann am 10. Juni die Kirchspiele auffordern, dafür einzustehen, da sie ja zur Sorge für ihre Armen verpflichtet waren.

Zahlreiche Pfarrer hatten sich als Vorsitzende der Komitees den ihnen auferlegten praktischen Verpflichtungen widersetzt, noch schärferer Widerstand wurde aber gegen die Ersetzungspflicht der Kirchspiele erhoben, da auch die reicheren Bauern verschuldet und in Not geraten waren; die Kirchspiele an der Küste waren überdies von Bettlern aus dem Oberland überflutet. Stellenweise liessen sich die Komitees nur für den Fall zur Bestellung der Nothilfe bewegen, dass Orrhjem die Versicherung gab, dass die Kirchspiele nicht dafür einzustehen hätten. Orrhjem machte auch einen diesbezüglichen Antrag beim Konseil und schlug auch vor, dass die Komitees von der Erhebung der Anleihen und der Verantwortlichkeit für dieselben befreit würden; der Konseil erklärte sich mit den übrigen Vorschlägen einverstanden; über die Verantwortlichkeit der Komitees kam aber erst dann ein Beschluss zustande, als die Geistlichen Beschwerde eingelegt hatten; der Beschluss war zustimmend.

Auch die Hilfsbedürftigen trugen zunächst Bedenken, um Hilfe nachzusuchen, da sie Verschuldung fürchteten, oder sie nahmen lieber Zuflucht zu ihrem Kaufmann; von einer Bestellung von Roggensamen oder von dessen Entgegennahme sahen viele ab und warteten auf Samen aus einer frühen Ernte.

In den Mehlsendungen nach den entfernteren Kirchspielen zeigten sich grosse Untergewichte, die teilweise infolge der beschädigten Verpackung, teilweise infolge von widerrechtlicher Entnahme entstanden waren; den hungernden Fuhrleuten musste man auch Mehl, bisweilen in recht ansehnlichem Masse, austeilen, da sie sonst ihre Arbeit nicht hätten ausführen können.

Die Unterstützung war meist ausreichend und rettete manchen vom Hungertod. Trotzdem zeigte sich Unzufriedenheit. Mancher Faulenzer und Verschwender bettelte um weitere Beihilfe, und die Arbeitslohnforderungen wurden in die Höhe geschraubt. Auch Unehrlichkeit machte sich breit; die aus dem Länkontor direkt zur Verteilung gelangte Unterstützung verlockte manchen, zweimal um Unterstützung zu bitten, bisweilen auch unter falschem Namen. — Das zur Unterstützung verwendete russische Mehl verbreitete die rote Ruhr, an der mehr Menschen starben als am Hunger.

Im ganzen wurden zur Unterstützung 2,601 Tsetwert oder Kul Mehl, 7,263 Tonnen Roggen und 1,711 Tonnen Gerste verwendet. Der Überschuss betrug 1,888 Tonnen Körner.

Hinsichtlich der Rückzahlung der Anleihen bestimmte der Kaiser, dass dieselben zur Begründung eines Fonds für öffentliche Anleihemagazine zu verwenden seien. Diese Rückzahlung verzögerte sich jedoch zum grossen Teile wegen des Ausbleibens der Rechnungen; besonders die Empfänger von Mehlanleihen blieben zunächst völlig unbehelligt, bis man schliesslich nach neun Jahren zur Einziehung der längstfälligen Beträge für die Anleihemagazine schritt. Dies erweckte grosse Bestürzung und infolge von Todesfällen, Wegzugs und Verarmung waren grosse Ausfälle zu verzeichnen.

IX. *Das Missjahr 1812—1813*: Herbst 1811 brachte, soweit die Felder besät worden waren, eine gute Ernte; in Kuusamo, Sodankylä u. a. trat jedoch völlige Missernte ein, weshalb der Landeshauptmann dorthin Unterstützung schicken musste. Im folgenden Sommer, 1812, aber wurde das ganze Län von einer schrecklichen Missernte heimgesucht. In den nördlichsten Kirchspielen wurde alles Vieh weggeschlachtet, und danach wanderte die Bevölkerung in hellen Scharen nach dem Archangelschen Karelien, an die Küste des Eismees oder nach südlicheren Kirchspielen aus.

Diesmal machte sich der Misswuchs im ganzen Lande, abgesehen vom Län Kuopio, bemerkbar. Der stellvertretende Generalgouverneur G. M. Armfelt schritt zu energischen Massnahmen zur Organisation der Hilfsaktion in den notleidenden Läns. Mehl wurde aus den Vorräten des Militärs beschafft, da dasselbe grossenteils in den Krieg gegen Napoleon kommandiert war. Zur Einführung von Saatgetreide aus Livland war eine Anleihe aufzunehmen, die aus dem Ertrag des Verkaufs zurückzahlen war. Auf Armfelts Vorschlag hin setzte der Konseil Januar 1813 aus seiner Mitte ein zweiköpfiges Komitee zur Leitung der Hilfstätigkeit ein. Dieses richtete besonders sein Augenmerk auf das Län Oulu, wo die Not am grössten war. Die wichtigste Erleichterung bei der Gewährung von Unterstützung bestand darin, dass das Komitee die Zahlung des Mehlpriees an die Proviantkommission in Rubeln vermittelte, während sie selbst die Zahlung in schwedischem Gelde entgegennahm; Mehl war anfänglich nur gegen Barzahlung zu haben. Von dem Korn der Kronmagazine wurde nur $\frac{1}{3}$ als Anleihe offeriert, die übrigen $\frac{2}{3}$ wurden zum Kauf angeboten. Unentgeltliche Verteilung der Notbeihilfe wurde schroff verurteilt, da dadurch nur die wirtschaftlichen Instinkte der Notleidenden geschwächt und dem Fiskus Schaden zugefügt werde. Der Zweck war nur die Beschaffung billigerer Getreidevorräte, um die Überteuerung durch die Kaufleute zu verhindern; das Volk sollte durch vermehrte Arbeitsenergie und genaue Sparsamkeit die Mittel zur Verwendung jener Vorräte beschaffen, ohne sich den »Wucherern« d. i. den Kaufleuten auszuliefern. Ehrenstolpe bemühte sich dem Komitee klarzumachen, dass das Volk Mangel an Geld und Garantien leide und dass besonders die nördlichen Kirchspiele von allem, was Geldeswert habe, völlig entblösst seien. So bestimmte denn das Komitee schliesslich für den

unten erwähnten Mehlbetrag, dass er »ohne Sicherheit für Rückzahlung« an die ärmsten Bewohner des äussersten Nordens zu verteilen sei. Auch die Proviantkommission willigte an die Auslieferung des Mehls als Anleihe und verlängerte die Ausgabefrist. — Die Geistlichkeit sollte diesmal nicht bei der praktischen Durchführung der Unterstützung ausserhalb ihrer Amtspflichten bemüht werden.

X. *Die Notbeihilfe Sommer 1813.* Als Bevollmächtigter sandte das Komitee im Mai den vortragenden Hilfssekretär Nils Johan Idman nach Österbotten, dessen Aufgabe es war, die Einspeicherung und den Verkauf des aus Estland kommenden Saatguts sowie die Ausführung und Hinreichen der Nothilfe zu überwachen. Für die nördlichsten Kirchspiele erhielt er zur unentgeltlichen Verteilung 5,473 *L^ä* Roggenmehl. — In Oulu traf er am 28. Mai 1813 ein.

Die Einfuhr des estnischen Samens begegnete solchen Schwierigkeiten und Verwicklungen, dass nur ein Schiff mit dem Ziele Oulu in See stechen konnte, und auch dieses kam erst Ende Juli in Oulu an. So blieb man ohne estnischen Gerstensamen. Die Kaufleute hatten jedoch aus Savo und Karelien diesen in grossen Mengen importiert, zu dem die Küstenbewohner ihre Zuflucht nehmen konnten, obwohl er schlecht keimte. Im armen Binnenlande musste man sich stellenweise fast allein mit dem Drittel von dem Gerstensaatgut der Kronmagazine begnügen, das als Anleihe erhältlich war.

Von dem Mehl, das zur unentgeltlichen Verteilung bewilligt war, liess Idman sogleich 70 Tsetvertt an 35 Kapellen à 2 Tsetv. verteilen; die Kaplane wurden ersucht, dieselben pfundweise an Arbeitsunfähige zu verteilen. Aber auch die Einlieger und das ziehende Volk waren im nördlichen Binnenlande wegen Arbeitsmangels dem Hungertode nahe. Idman beschloss sich persönlich zur Leitung der Hilfsaktion aufzumachen. Er wählte zunächst den Weg nach Kuusamo und brach von Ii am 7. Juni mit 4 Tsetv. Mehl auf, die nur mit grosser Mühe gegen die Strömung den angeschwollenen Iifluss aufwärts befördert wurden. Am Ziele angelangt, musste er sich von den Schrecken des Elends überzeugen und bestellte weitere 71 Tsetv. dorthin. Nach Pudasjärvi, Sodankylä, Kemijärvi, Ylitornio und Muonioniska bestellte er überdies 135 Tsetv., ebenso in den Häradsbezirk Kajaani 18. Kul. Auch bei dieser Verteilung wurde die Hilfe der Geistlichkeit in Anspruch genommen. Da Idman mit seinen Mehlvorräten sorgfältig haushielt, konnte er einen Teil der unentgeltlich bewilligten Mehlvorräte sparen.

Auch bei dem Verleihen von Mehlvorräten war Idman so genau, dass nur 8 *L^ä* Mehl auf diese Weise verabreicht wurden sowie überdies 1 Tonne russische Roggensaart; er bezweckte damit, dass die Bedürftigen Anstrengungen zur Bezahlung der Unterstützung machten, und das gelang ihm in dem Masse, dass er sich selbst darüber verwunderte.

Auch von dem Roggensaatgut standen Idman nur die Vorräte der Kronmagazine zur Verfügung, denn die Ladung des aus Estland eingetroffenen Schiffes »Myran« konnte wegen eingetretener Verwick-

lungen nicht vor Beginn der Saatzeit gelöscht werden. So hatten die Kaufleute den Sieg über die von dem Komitee hervorgerufene Konkurrenz davon getragen: sie konnten so die Bauern auch mit Roggensamen versehen, soweit diese nicht lieber ihre Zuflucht zur zeitigen Ernte nahmen.

Für die Nothilfe war aus den Staatsvorräten verwendet worden an Getreide 5,068 Tonnen 16 Metzen sowie aus den russischen Militärvorräten an Getreide 2,291 Tsetv. Mehl und 47 Tsetv. Roggensaat. Zur unentgeltlichen Verteilung waren 4,699 *L π* 7 $\text{\textcircled{R}}$ Mehl gelangt. — Das Komitee war mit Idmans Tätigkeit zufrieden; er hatte zielbewusst und energisch gehandelt und so Missbrauch und widerrechtliche Aneignung nach Möglichkeit vermieden.

Die folgenden Jahre brachten im Län gute, sogar reichliche Ernten. In Kuusamo hielt jedoch die Not an. Herbst 1813 waren die Felder ohne jeden Ertrag: soweit gesät war, hatten die Nachtfroste alles vernichtet. In jenem Jahre starben dort insgesamt 59 Personen. Dies kam zufällig dem Generalgouverneur Steinheil zu Ohren, der, bei Anordnung der Nothilfe am Kriege gegen Napoleon beteiligt, augenscheinlich die Grösse der Hungersnot im Län Oulu nicht kannte. Im Zorne über diese unerwartete Nachricht forderte er von Ehrenstolpe nachdrücklich Rechenschaft; schliesslich blieb er bei der Auffassung, dass Ehrenstolpe seine Pflicht zur Abwehr der Not vernachlässigt habe. Auch der Konseil musste sich zu grösserer Hilfsbereitschaft bequemen.

Nach 1813 änderten sich die Lebensmöglichkeiten der nördlichen Kirchspiele, da Wald und Wasser wieder Beute lieferten; Ackerbau und Viehzucht wurden dort bald nachher die Haupterwerbszweige. Auch das Län in seiner Gesamtheit erholte sich zusehends in der nunmehr einsetzenden Periode guter Jahre, von denen das Missjahr 1818 die einzige Ausnahme bildete.

XI. *Die kameralen Verhältnisse.* Die Steuerzahlung gestaltete sich in diesen Jahren sehr schwierig. Auch brachten die schlechten Zeiten noch weitere Belastung, so bestimmte der Konseil z. B. am 13. VIII. 1810, dass die Gemeinden die Kosten für die Pflege Unbemittelter in dem Krankenhause für venerische Krankheiten zu tragen hätten; dies überstieg jedoch die Kräfte der Gemeinden in dem Masse, dass sowohl diese als eine gleiche Bestimmung vom 3. XII. 1811 widerrufen werden mussten (Beschlüsse vom 19. III. 1811 und 6. X. 1812). Auch gelang es den Gemeinden, wie berichtet, sich von der Verpflichtung zum Ersatz der Armennothilfe, die ihnen von Ehrenstolpe auferlegt worden war, zu befreien. — Das Aussehen einer neuen Steuer hatte auch die Vakanzsteuer; überdies war sie hieselbst wegen der Rottenausgleichung von 1805 drückender als im übrigen Finnland. Nicht einmal die Katen der Rotten waren von Nutzen, wenigstens in den nördlichen Kirchspielen nicht; die neuen Katen waren noch nicht in Betrieb genommen. — Die zwangsweise Einführung der russischen

Währung hatte in den ersten Jahren ein Anwachsen der Steuern zur Folge; bei Kursänderung mussten diejenigen, die in schwedischem Gelde Zahlung geleistet hatten, überdies den Betrag der Kursdifferenz erlegen. — Die Neuhöfe hatten seit den Zeiten des Landeshauptmanns J. F. Carpelan einen zu hohen Hufzins; bei manchem Neuhof hatte man bei der Gründung und Wahl des Ortes Fehler begangen. So waren viele Höfe verödet, eine Erscheinung, die im Kriege und den Missjahren weiter um sich griff. Schwache Höfe waren auch durch zu weit gehende Teilung von Höfen entstanden. Die Zahl der Grundbesitzlosen und Einlieger wurde von den Kindern solcher Höfe noch mehr erhöht. Schliesslich sank auch mancher Hofbesitzer während der Hungerjahre in diese Klasse hinab; ja mancher Zinshof musste versteigert werden für einen Preis, der unter dem Betrage der Steuer rückstände von 3 Jahren lag — dazu gab der Konseil am 20. X. 1815 eine neue Erklärung ab.

Die Arbeit des Steuereintnehmers war in diesen Jahren besonders schwer: die Steuern waren in kleinen Posten das ganze Jahr hindurch entgegenzunehmen, umfangreiche Pfänder- und Rückstandsverzeichnisse waren anzulegen, herzerreissende Pfändungen vorzunehmen usw. Die Jahresrechnungen des Länskontors verspäteten sich sowohl aus diesem Grunde als auch wegen der geringen Arbeitskräfte des Kontors: schliesslich war gleichzeitig für 4 Jahre Rechnung zu legen. Diese Abrechnung wurde schliesslich Herbst 1813 fertiggestellt.

Anlass zu Aussetzungen war denn auch reichlich in der Tätigkeit des Landeshauptmanns und des Länskontors gegeben.

Die formalen Verstösse und Eigenmächtigkeiten, deren sich der Landeshauptmann schuldig gemacht hatte, erklären sich jedoch zum grossen Teil aus den ungeordneten Verwaltungsverhältnissen und der Hast der Kriegszeit. Eine Kontrolle der Zentralverwaltung war zu Sprengtportens Zeiten so gut wie garnicht vorhanden, und der Landeshauptmann war ermächtigt worden, in der Besetzung von Beamtenstellen und der Unterstützung des Militärs nach eigenem Gutdünken zu verfahren. Auch unterstrich das Militärkommando seine Forderungen durch Drohungen. So lieferte er viele Vorschusszahlungen, die aus der Militärkasse zu bestreiten gewesen wären oder über deren Ersetzer Meinungsverschiedenheit bestand; auch waren nicht alle Zahlungen vom Standpunkte der Rechnungsführung einwandfrei. — Zu den formellen Verstössen gehörte auch das Weglassen der Gegenzeichnung in amtlichen Schreiben; dies geschah teils in der Hast, war aber auch absichtlich; Ehrenstolpe wollte sich der Kontrolle des Länssekretärs und -kammerers entziehen, soweit es sich um Aufrechterhaltung der Ordnung, um Wirtschaft und Polizei handelte und trat auch in dieser Sache an den Kaiser heran. Auch in Ernennungsangelegenheiten wurden oft Formalitäten vernachlässigt. Über die Bedeutung des Konseils als Zentralorgan der Verwaltung war er sich ebenfalls zu Anfang im unklaren.

Soweit Ehrenstolpe in seinen Handlungen Rückenhalt bei Sprengporten durch dessen Ermächtigung oder auch dadurch fand, dass er diesem davon Mitteilung gemacht hatte, liess der Konseil seine Massnahmen während der Kriegszeit hingehen, aber zeigte betreffend seine späteren Massnahmen grössere Strenge und verfügte sogar, dass der Landeshauptmann dem Staate die aus seinen Eigenmächtigkeiten erwachsenen Unkosten zu ersetzen habe.

Von seiten des Konseils prüfte Revisor N. J. Idman Herbst 1810 das Länskontor zum ersten Male und liess dem stellv. Länskämmerer L. Uhlbrandt eine strenge Rüge zuteil werden. Oktober 1812 kontrollierte der Hilfsprokurator J. Fr. Stichaeus die Tätigkeit des Kontors, und auch er gab ein sehr strenges Gutachten gegen Uhlbrandt ab — dieser war jedoch bereits Sommer 1812 seiner Pflichten als Kämmerer enthoben worden. Im Wirtschaftsdepartement veranlassten diese Rügen die Meldung der Verstösse Uhlbrandts und des Länskontors sowie fehlerhafter Massnahmen einiger Kronvögte beim Prokuratoramt; über sonstige Verstösse hatte der betreffende Beamte sachgemässe Rügen zu geben. Gegen Ehrenstolpe hatten diese Revisionsberichte keinen Anlass zur Erhebung von Anklage oder zu Strafmassnahmen gegeben.

Painovirheitä.

Sivu	1 rivi	17 ylhäältä	on 4	lue 14.
»	2	» 7 alhaalta	» 16	» 10.
»	2	» 4	» 5	» 4.
»	14	» 2 ylhäältä	» 1808	» 1808 v. l.
»	20	» 12 alhaalta	» pormestari	» postimestari.
»	34	» 4	» vaihdettaviksi	» vaihdettavaksi.
»	41	» 2	» (ks. X lukua)	» (ks. s. 243).
»	80	» 20 ylhäältä	» ylipäällikkö	» päällikkö.
»	81	» 21	» kun	» kuin.
»	162	» 2 alhaalta	» 000	» 209—210.
»	180	» 2	» Balatoville	» Balasëville.

Lisättäviä viitteitä.

Sivu	29 riville	19 ylhäältä	lisätään: ks. s. 296—298.
»	66	» 3 alhaalta	» vrt. s. 46.
»	83	» 4	» mainintaan armeijan avustami- sesta: ks. s. 52 ja 75.
»	86	» 14 ylhäältä	» rehujen hankintaan: ks. s. 24.
»	144	» 2 alhaalta	» ks. s. 135.
»	159	» 14 ylhäältä	» ks. s. 150.
»	169	» 16	» kiertokirjeeseen: ks. s. 165.
»	189	» 13	» kylvö-ohran jakoon: ks. s. 174, muist. 3.
»	192	» 6 alhaalta	» Orrhjelmin johtosääntöön: ks. s. 184.
»	208	» 6 ylhäältä	» kiertokirjeeseen 10 p. kesäk.: ks. s. 193.
»	211	» 10	» ks. s. 187.
»	225	» 5 alhaalta	» ks. s. 234.
»	238	» 6	» valituksen ratkaisuun: ks. s. 209—210.
»	253	» 14 ylhäältä	» vrt. s. 31.
»	261	» 3	» Raahesta tuotuun viljaan: ks. s. 256.
»	267	» 13 alhaalta	» Kuusamon ja Sodankylän avus- tukseen: ks. s. 234.
»	274	» 16 ylhäältä	» kuntien vastuusta vapautumi- seen: ks. s. 208.